

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ
ФАКУЛТЕТ

Бранимир Станковић

**СИНТАКСА И СЕМАНТИКА
ОДРЕЂЕНОГ И НЕОДРЕЂЕНОГ
ПРИДЕВСКОГ ВИДА У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2015

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. Аутор

Име и презиме: Бранимир Станковић

Датум и место рођења: 26.10.1977. Скопље, Р Македонија

Садашње запослење: асистент на Департману за српски језик Филозофског факултета у Нишу

II. Докторска дисертација

Наслов: Синтакса и семантика одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику

Број страница: 390

Број слика: 0

Број библиографских података: 232

Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Научна област (УДК): 811.163.41'367.335(043.3)

Ментор: Проф. др Бобан Арсенијевић, ванредни професор

III. Оцена и одбрана

Датум пријаве теме: 22.12.2010.

Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације: 01 – 1219 од 5.5.2011.

Комисија за оцену подобности теме и кандидата:

1. Др Бобан Арсенијевић, ванредни професор, Филозофски факултет у Нишу, ужа научна област: Савремени српски језик;
2. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине;
3. Др Тијана Ашић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област: Теоријске лингвистичке дисциплине

Комисија за оцену докторске дисертације:

1. Др Бобан Арсенијевић, ванредни професор, Филозофски факултет у Нишу, ужа научна област: Савремени српски језик;
2. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине;
3. Др Веран Станојевић, редовни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област: Француски језик

Комисија за одбрану докторске дисертације:

1. Др Бобан Арсенијевић, ванредни професор, Филозофски факултет у Нишу, ужа научна област: Савремени српски језик;
2. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине;
3. Др Веран Станојевић, ванредни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област: Романистика

Датум одбране дисертације _____

С А Д Р Ж А Ј

1.1. Увод. Предмет дисертације.....	7
1.2. Циљеви и методологија дисертације.....	25
1.3. Кључни аспекти анализе.....	27
1.4. Композиција рада.....	38
1.5. Списак коришћених скраћеница и симбола.....	40
2. Досадашња проучавања одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику.....	45
2.1. Карацић (1814, 1818).....	48
2.2. Маретић (1899).....	49
2.3. Белић (1999).....	53
2.4. Стевановић (1986).....	54
2.5. Фекете (1969/73).....	56
2.6. Зника (1992, 2002, 2004, 2005), Прањковић (2000, 2004), Силић (1977, 1992/1993, 2000).....	87
2.7. Леко (1999).....	91
2.8. Златић (1998).....	97
2.9. Проговац (1998).....	103
2.10. Тренкић (2004).....	110
2.11. Аљовић (2002).....	125
2.12. Бошковић (2008).....	137
2.13. Рутковски и Проговац (2005).....	143
2.14. Марушич и Жауцер (2007).....	149
2.15. Деспић (2012 б).....	152
2.16. Резиме. О досадашњим проучавањима придевског вида.....	165
3. Теоријски оквир и теоријске импликације.....	166
3.1. Има ли српски језик детерминаторске пројекције?.....	166
3.2. Референцијална и релациона датост. Информацијска структура реченице.....	174
3.3. Хијерархија маркираности придевских категорија у српском језику.....	181
3.3.1. Теоријско полазиште.....	182

3.3.2. Семантика придевског вида у савременом српском језику (кратак преглед дела семантичких интерпретација).....	185
3.3.3. Хијерархија маркираности придевских категорија.....	192
3.4. Чинкве (2010) и делови анализе понуђене у дисертацији.....	196
4. Семантика придевског вида у српском језику.....	210
4.1. Дефиниција одређености – јединственост или познатост?.....	211
4.1.1. Одређеност као јединственост – Расел.....	212
4.1.2. Пресупозиција, не тврдња – Стросон, Лазерсон, Фон Финтел, Абрусан, Сендрој.....	214
4.1.3. Референцијална и атрибутивна употреба члана – Донелан.....	216
4.1.4. Јединственост, множина и масене именице – услов исцрпљења, инклузивност и максимизација.....	217
4.1.5. Јединственост именичког денотата и придевски вид српском језику.....	219
4.2. Одређеност као познатост саговорницима (поменуто, старост у дискурсу).....	226
4.2.1. Кристоферсен, Хајм.....	226
4.2.2. Старост у дискурсу и придевски вид у српском језику.....	230
4.3.1. Дефиниција специфичности. Епистемичка специфичност.....	237
4.3.2. Епистемичка специфичност и придевски вид у српском језику.....	241
4.4.1. Партитивна специфичност и придевски вид.....	246
4.4.2. Колокације, ад хок класе и придевски вид.....	251
4.5.1. Временски глобална и временски локална интерпретација синтаксичке позиције у романским и германским језицима.....	256
4.5.2. Временско ограничење придевске модификације и придевски вид.....	260
4.5.3. Демонстратив и придевски вид.....	264
4.6.1. Квантификативна рестриктивност и придевски вид.....	270
4.6.2. Квантификативна рестриктивност неодређеног вида иза квантификатора.....	271
4.6.3.1. Генеричност номиналне синтагме и генеричке реченице.....	278
4.6.3.2. Генеричке номиналне фразе и придевски вид.....	282

4.6.3.3. Квантификативна рестриктивност придевског вида уз генеричке номиналне фразе у генеричким реченицама.....	284
4.7. Интерсективност, супсективност и несупсективност придевске модификације и придевски вид.....	287
4.7.1. Интерсективност, супсективност и несупсективност придевске модификације.....	287
4.7.2. Придевски вид и интерсективност/супсективност/несупсективност.....	293
4.7.3. Инхерентно интерсективни придеви као супсективи.....	298
4.7.4. Привативни придеви као супсективи.....	300
4.7.5. Модални придеви као супсективи.....	304
4.7.6. Неодређени вид је супсективан, одређени вид је двосмислен.....	306
4.8. Закључак. Семантика придевског вида и исцрпност / партитивност.....	307
5. Синтакса придевског вида у српском језику.....	311
5.1. Предложени модел синтаксе придевског вида.....	311
5.2.1. Ђусти (2005) и Карусо (2012).....	315
5.2.2. Чинкве (2010) и Марушич и Жауцер (2013).....	320
5.3. Директни придевски модификатори – придеви нације / порекла, релациони и придеви класе / врсте.....	329
5.4.1. Индиректни придевски модификатори – придеви скаларних физичких обележја, мере и не скаларних физичких обележја.....	334
5.4.2. Маркирани распоред придева.....	340
5.5. Присвојни, просторни и временски придеви.....	345
5.6. Придеви са референцијалном и епистемичком модификацијом.....	349
5.7. Неодређени придевски вид у одређеном, јединственом или епистемички специфичном окружењу.....	358
5.8. Резиме – синтакса придевског вида.....	364
6. Закључак.....	365
7. Литература.....	369
8. Извори.....	385

Апстракт

Предмет дисертације је синтакса и семантика адноминалног придевског вида у српском језику. Примењена је картографска генеративносинтаксичка и формалносемантичка методологија у моделовању емпиријских чињеница, прикупљених ексертирањем из књижевноуметничких текстова из 19. и 20. века, дневне штампе, са Интернета, те помоћу судова граматичности на основу језичке интуиције изворних говорника. Иако се често у лингвистичкој литератури проглашава готово неутралисано, утврдили смо да се категоријом придевског вида у српском језику маркирају (не)одређеност (старост у дискурсу), (не)јединственост, епистемичка (не)специфичност, временски локална или глобална интерпретација придевске модификације, квантификативна и генеричка (не)рестриktivност, те супсективност или интерсективност. Одређени вид придева је двосмислен у погледу побројаних категорија, док се неодређеним видом придева обележавају неодређеност, нејединственост, епистемичка неспецифичност, временски локално читање, квантификативна и генеричка рестриktivност, те супсективност придевске модификације. Иако морфолошки маркиран, одређени вид је семантички маркиран, док се морфолошки необележени неодређени вид понаша као семантички маркирана категорија. Постулиран је одговарајући синтаксички модел, који садржи два домена подељене детерминаторске фразе (DP) – домен класе / врсте, лоциран испод функционалне пројекције партивности, и домен индивидуе / објекта, који се налази изнад пројекције за кардинални број. Предложена је анализа у којој се одређени вид придева добија специфичним слагањем придева са референцијалним обележјима одређености или специфичности у неком од двају DP домена, чиме је објашњена двосмисленост одређеног вида. Прикривеним померањем придева у тзв. логичкој форми (LF) и везивањем за оператор неке више функционалне пројекције, попут пројекције субјективне евалуације говорника, квантификаторске или пројекције аспектуалне компоненте глагола, могуће је да придев изађе из домена DP-ја, чиме избегава слагање и остаје у неодређеном виду. Овако је интерпретирана појава неодређеног вида придева у одређеном (дискурс-старом), јединственом или епистемички специфичном окружењу, у присуству квантификатора и код временски локалног читања модификације.

Кључне речи: придевски вид, синтакса, семантика, српски језик

1.1. Увод. Предмет дисертације

Српски је један од језика у којима постоје два различита облика придевске речи чија је дистрибуција детерминисана првенствено референцијалним карактеристикама именичке синтагме којој придев припада¹. Оваква разлика постојала је и у старословенском и староруском, а присутна је и у неким модерним скандинавским и балтичким језицима, попут исландског и ферјарског, те литванског и летонског² (Хансен 2004, Деспић 2012). У случају српског језика најпрецизније би било рећи да **придевски вид** заједно са такозваним детерминаторима (заменицама *неки, тај, овај, онај*, детерминаторски употребљеним бројем *један*, придевима *извесни, одређени, поменути, наведени*, те квантификаторима), редом речи и реченичном интонацијом **учествује у спецификавању референцијалних и епистемичких карактеристика номиналног референта**. Кад се у дискурс уводи нова (непозната, непоменућа) именичка синтагма у адноминалној позицији најчешће ће бити употребљен неодређени придевски вид, или краћи облик придева:

¹ Драјер (1989) процењује да сваки трећи језик има категорију члана, а да само 8% светских језика има и одређени и неодређени члан. Хајне (1997) поставља импликациону универзалију да ако језик има неодређени, има и одређени члан, али не и обрнуто (према Де Мулдеру и Карлие (2011)). Ово важи у 95% случајева, будући да постоје језици као турски и словеначки, који имају неодређени, али не и одређени члан. Док се у индо-европским и угро-финским језицима одређеним чланом најчешће маркира прагматичка и/или семантичка одређеност (о овој дистинкцији в. више у четвртом поглављу дисертације), у неким банту и аустралонезијским језицима истом категоријом обележавају се одређене и неодређене специфичне именичке синтагме.

² У литванском и летонском придеви са краћом формом имају неодређену интерпретацију. Краћи облик придева *мали* у литванском је *māžas* (м.р.), *mažà* (ж.р.), а *mazs/maza* у летонском. Дужи облици придева имају одређено читање – *mažàsis/mažóji* у литванском и *mazais/mazā* у летонском:

(1.а) *mažà rankà* (лит.), „малена рука“ (неодређено)

(1.б) *mažóji rankà* (лит.), „маленā рука“ (одређено)

(2.а) *maza rùoka* (лет.), „малена рука“ (неодређено)

(2.а) *mazā rùoka* (лет.), „маленā рука“ (одређено)

(1) Десило ми се да сам сањао **страшан сан**. (М. Селимовић, „Дервиш и смрт“)

(2) Роман „Предео сликан чајем“ започео сам 1981. и тада објавио први део, а завршио га и целину штампао 1988. године користећи и ту **један омиљен и одавно знан начин читања**, који, међутим, није примењиван у књижевности – укрштене речи. (М. Павић, „Почетак и крај романа“)

(3) То уклето место понудио му је **сумњив тип изобличен алкохол**ом – још у оним ноћима када се Лејдел потуцао Даблином тражећи најпогоднији смештај. (С. Радовановић, „Обрнута црква“)

Номиналне фразе *страшан сан*, *сумњив тип изобличен алкохол*ом и *један омиљен и одавно знан начин читања* у свом саставу имају облике неодређеног вида придева (*страшан*, *сумњив*, *омиљен*, *знан*), који доприносе да језички изрази чији су део буду интерпретирани као неодређени, неуведени у дискурс. У случају примера *један омиљен и одавно знан начин читања* неодређеном читању фразе доприносе и придевски вид, али и некардинално, детерминаторски употребљен број *један*.

С друге стране, форма одређеног вида придева, или дужи придевски облик, учествује у укупној денотацији придевом модификованих именичких синтагми доприносећи одређеној интерпретацији синтагме – читању да је дата номинална фраза већ уведена у дискурс, те да се референти двају истих језичких израза поклапају:

(4) Жена имајући десет динара изгуби [један динар]_i. И нашавши га, сазове другарице говорећи: „Ја нађох [**динар изгубљени**]_i“. (В. Карацић, превод „Новог завјета“)

(5) Међу њима је Радисав, бос и гологлав; брз и погнут као увек, али не „сеје“ у ходу, него ситно и чудновато хода, скакуће готово на осакаћеним ногама са крвавим рупама уместо ноката; на рамену носи [дугачак, бео и зашиљен колац]_i (...) Само је [**бели, дугачки колац**]_i давао свему неку језиву величину и привлачио све погледе на себе. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“)

(6) Никог не видим, никог не познајем, знам само да су затворили круг око нас и оставили ме самог, у [мучној тишини]_i; над мртвацем. Над мртвацем, коме не могу да кажем: зашто

дрхти срце твоје? Јер и моје срце дрхти, плаши ме [глухи мук]и. (М. Селимовић, „Дервиш и смрт“)

Одређеним придевским видом у изразима *динар изгубљени* у примеру (4), затим *бели, дугачки колац* у (5), те *глухи мук (изгубљени, бели, дугачки, глухи)* у реченици (6) говорник маркира да су референти датих фраза истоветни као и они из синтагми *један динар; дугачак, бео и зашиљен колац и мучна тишина*.

Одакле формулација да је дистрибуција одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику детерминисана **првенствено** одређеношћу или неодређеношћу именичке синтагме којој придев припада, те да придевски вид, заједно са детерминаторима, редом речи и реченичном интонацијом **доприноси** спецификавању референцијалних карактеристика номиналног референта који придев модификује? Резервисаност у овој тврдњи заснована је, пре свега, на чињеници да се у језичком корпусу може идентификовати велики број примера у којима се у дискурсу уводи нова именичка синтагма која у свом саставу има дужу придевску форму, уместо очекиване краће:

(7) Он однесе мачка на галију па пође даље путовати; и тако путујући један пут дуне **јаки ветар** те однесе галију Бог зна куда, да за три месеца није могла изаћи на свој прави пут. (В. Караџић, „Права се мука не да сакрити“)

(8) Повучена и ћутљива, прерано зрела и сувише осетљива, танких стегнутих усница и очева укочена погледа, она је ишла уз мајку као **стални и неми прекор**, не показујући никад ничим своја осећања и на око неосетљива за све око себе. (И. Андрић, „Травничка хроника“)

(9) Ако би то био цилагер или **неки мекани тип**, Столе Апаш би остао крај зида. (Д. Михајловић, „Кад су цветале тикве“)

(10) Откад знам за себе, времена су ванредна! Нимало нормална. Кад сам био мали, Други светски рат ми је упадао у домаће задатке. Моје прве приче биле су прилично хладне, јер је беснео хладни рат. И када је било привидно мирно, трајао је **подмукли малограђански рат**. (М. Капор, „100 недеља блокаде“)

(11) Компјутери још нису били уведени у домове и ми ту справу нисмо имали у кући. А писао сам нешто што ће се показати као веома подесно за коришћење у дигиталном окружењу. Списатеље који се данас баве таквом нелинеарном прозом називају свуда у свету електронским писцима, па ја и сам спадам једним делом своје делатности међу њих. Суштина је у томе да наш **хиљадама година уврежени и већ помало овештали начин читања** можемо да изменимо. (М. Павић, „Почетак и крај романа“)

(12) Поред тог леша, у поткровљу су нађени следећи предмети: **један зарђали и поцрнели бријач с траговима скореле људске крви**, нешто већи комад стакла причвршћен за средишњи стуб поткровља, комад даске пробијене ексером на коме су уочени трагови скореле људске крви, револвер марке „драјси“, плински решо с чајником, остаци сагорелих свећа, лампа на гас и нешто бедног, улубљеног лименог посуда. (С. Радовановић, „Обрнута црква“)

(13) **Бесни возач** досетио се како да избегне плаћање казне за непрописно паркирање – прегазио је радника „Паркинг сервиса“. („Сан“, 21.11.2012.)

У свим наведеним примерима (7)-(13) графички наглашене номиналне синтагме (*јаки ветар, стални и неми прекор, неки мекани тип, подмукли малограђански рат, хиљадама година уврежени и већ помало овештали начин читања, један зарђали и поцрнели бријач с траговима скореле људске крви, бесни возач*) нису део претходног дискурса, те је логично очекивати да ће придеви у њиховом саставу бити неодређеног вида, што није случај (*јаки, стални, неми, мекани, подмукли, уврежени, овештали, зарђали, поцрнели, бесни*). Разлог више да се о придевском виду у српском језику не говори као о категорији којом се директно маркира одређеност именичке синтагме, већ да придевска форма заједно са одређеним бројем других елемената учествује у спецификавању референцијалних (и епистемичких) карактеристика номиналне фразе јесте и чињеница да је, под одређеним околностима, могуће и обрнуто, тј. да се краћи облик придева нађе у саставу именичке синтагме која је у дискурсу стара:

(14) [Мрак]_i се увлачио у собу, бијелио се само њен вео и њена рука(...) Никакво зло нисам учинио, али је остало сјећање на муклу тишину, [**непрозиран мрак**]_i, чудна свјетлуцања, мучно чекање, ружну напетост, скривене и смијешком уљепшаване мисли, стидне тајне, и

чинио ми се да сам нешто промашио, да сам у нечему погријешио, али не знам у чему, не знам како, не знам а нисам миран. (М. Селимовић, „Дервиш и смрт“)

(15) После самоограничавања Бог се повлачи у још скривеније и дубље сфере, а на место [тог празног простора]; појављује се нешто што није само Бог. [**Тај празан простор**]; кабалисти означавају као Т'хиру – у њега, размишљао је Арнолд Лејдел, ваља ући преко Дрвета живота. (С. Радовановић, „Обрнута црква“)

У примерима (14) и (15) референти анализираних синтагми, чији су управни чланови именице *мрак* и *простор* део су дискурса, и то управо описани овим именицама, те би требало очекивати да ће одговарајући адноминални придеви бити у одређеном виду. Упркос очекиваном, у (14) и (15) налазимо придеве одређеног вида.

Овакво језичко стање је многе лингвисте навело на констатацију да категорија придевског вида у српском језику може бити проблематична за говорнике, будући да у великом броју примера они не могу бити сигурни треба ли да употребе облик одређеног или неодређеног вида. Ово важи како за лингвистичке лаике, тако и за саме лингвисте, посебно оне који би да формално опишу синтаксичке и семантичке особености ове граматичке категорије. „Како је већ доста затрто осјећање за разлику међу одређеним и неодређеним придјевима, то доказују ови примјери гдје у истој реченици и у истој служби долази и један и други лик.“ (Маретић 1899: 496). „Разлика у значењу између придева неодређеног и одређеног вида(...) у многome се изгубила.“ (Стевановић 1986: 250). „Избор између ова два вида не може се тачно дефинисати правилима, и често изазива несигурност и код домаћих говорника.“ (Клајн 2005: 70). „Данашњи систем придевског вида(...) се готово више и не употребљава.“ („The present system of adjectival aspect(...) is falling into almost complete disuse.“ (Тренкић 2004: 1405)). Следеће три чињенице стварају утисак да је опозиција између одређеног и неодређеног придевског вида неутралисана или готово неутралисана, те да се избор између два вида не може тачно дефинисати правилима:

1. Разлика у придевском виду морфолошки је сачувана само у номинативу (и акузативу за неживо) једнине мушког рода позитива једног броја описних и градивних придева.³
2. У великом броју примера на позицији синтаксичког атрибута може бити употребљена било која од двеју придевских форми, без последица по синтаксу, семантику и прагматику реченице, односно исказа. На пример:

(16.a) А кад постигне циљ, извуче признање и добије податке о саучесницима или о месту на ком је скривен **украден новац**, он само отаре длан о длан, као човјек који је најпосле свршио прљав и непријатан посао, збаци све те маске одједном као излишне и предаје ствар редовном поступку. (И. Андрић, „Проклета авлија“)

(16.б) А кад постигне циљ, извуче признање и добије податке о саучесницима или о месту на ком је скривен **украдени новац**, он само отаре длан о длан, као човјек који је најпосле свршио прљав и непријатан посао, збаци све те маске одједном као излишне и предаје ствар редовном поступку.

(17.a) У свим заједницама језик је **високо вредновани чинилац друштвеног живота**, средство идентификације, осећања супериорности или инфериорности у односу на

³ Прозодијске разлике између облика одређеног и неодређеног придевског вида све су мање присутне у говору савремених говорника српског језика, што показују и истраживања попут Ајџановић и Алановић (2007). „Будући да су се на читавом говорном подручју српског језика одиграле значајне промене у дистрибуцији како акценатованих, тако и неакценатованих прозодема, различити акценатски ликови или послаакценатске дужине као релевантна видска обележја готово се доследно губе.“ (Ајџановић и Алановић 2007: 25). Говорници млађе генерације готово уопште не праве разлику у акценту двеју придевских форми: „Прозодијска обележја у говору млађе генерације у Новом Саду не појављују [се] као релевантна видска обележја у процесу функционалне дистрибуције придевског вида.“ (нав. дело: 26).

Истраживање у овој тези засновано је и на примерима писаног језика (различитих регистра), што је додатни разлог зашто ће у фокусу бити, пре свега, примери у којима је видска разлика морфолошки уочљива, а то су облици мушког рода једнине у номинативу (и акузативу за неживо).

оне који говоре другим језиком или другим варијететом истог језика. (Т. Ашић, „Наука о језику“)

(17.6) У свим заједницама језик је **високо вреднован чинилац друштвеног живота**, средство идентификације, осећања супериорности или инфериорности у односу на оне који говоре другим језиком или другим варијететом истог језика.

3. Адјективни и прономинални конституенти исте именичке синтагме требало би да буду исте семантике у погледу опозиције [\pm одређено], јер су сви чланови синтагме у граматичкој и семантичкој конгруенцији⁴ са именицом која је управни члан синтагме⁵. И придеви и атрибуцки употребљене заменице учествују у упућивању на скупове референата / ентитета именице. Међутим, у корпусима се јавља и значајан број примера да се неодређене (па чак и неспецифичне⁶) заменице попут *било који*, *неки*, *један* комбинују са одређеним придевским видом (*било који брзи ауто*) или да се демонстративно-анафорске заменице као *тај*, *овај*, *онај*, за које би важило обележје [$+$ одређено], комбинују са неодређеним придевским видом (*тај његов нечујан корак и оштро уперен поглед*), што је у супротности са почетном тезом ове тачке да би адјективни и прономинални конституенти исте именичке синтагме требало да буду исте семантике у погледу опозиције [\pm одређено]⁷.

У овој тези ћемо покушати, између осталог, да покажемо да чињенице 1-3, иако у попуности тачне, нису довољни аргументи да бисмо опозицију између одређеног и

⁴ Под конгруенцијом се подразумева „формално или семантичко прилагођавање граматичких облика једних синтаксичких јединица другима као усклађивање зависних синтаксичких јединица са граматичким облицима и/или значењским јединицама које имају самосталнији синтаксички статус, а ређе узајамно формално и/или семантичко усклађивање појединих делова реченице“ (Пипер и остали 2005: 75).

⁵ Последња тврдња, разуме се, не важи за тзв. неконгруентне атрибуте.

⁶ О специфичности денотата именичке синтагме биће више речи у четвртом поглављу дисертације.

⁷ Колико је теза да јединице у оквиру DP-ја треба да буду исте семантике неодржива показују и комбинације попут *тај неки његов пријатељ из Пирота*.

неодређеног придевског вида прогласили ослабљеном, а разлику у употреби двеју форми језички ирелевантном. Постоје најмање два посредна узрока ставу да је видска опозиција неутралисана.

Први узрок представљају поједностављене дескрипције употребе одређеног и неодређеног придевског вида у лингвистичким радовима, граматичким и правописним приручницима, те у круговима стручне јавности, а које се најчешће свде само на категорију познатости (или поменутог), уз често повлачење паралела између придевског вида и члана у другим (пре свега, европским) језицима, али без дубљих анализа каква је стварна природа ових двеју категорија и детаљне провере могу ли се оне заиста изједначавати. Други разлог оваквом ставу је ригидни прескриптивизам и искључивост при разматрању језичке проблематике, без покушаја да препознају фине законитости реанализе⁸ која је на делу, како ћемо показати, већ дуже од два столећа (о односу прескриптивизма и лингвистике видети више код Кордић (2010), поглавље „Прескриптивизам је супротан од знаности“). Као илустрацију навешћемо два примера. Први је део Закључка број 12 донетог на седници Комисије за односе са јавношћу и р(ј)ешавање неодложних питања Одбора за стандардизацију српског језика, одржаној 17. децембра 1999. године:

„Разликовање *одређеног* и *неодређеног придевског вида* (морфолошко само код мушког рода, а акценатско код женског и средњег) добро се држи у првом падежу и као именски део предиката, али у косим падежима ишчезава чак и у књижевно-уметничком стилу, па и у разговорном, осим онде где га подупиру још жива својства појединих народних говора. Па

⁸ Под реанализом, као узроком језичке промене, подразумевамо реинтерпретацију синтаксичког понашања, затим семантике одређеног типа фразе и/или њене ваљане прагматичке употребе у току процеса усвајања језика. Идеја на којој је базиран овакав приступ је следећа. Свака генерација говорника граматичку усваја имплицитно на основу ограниченог броја примера, без експлицитних инструкција о синтакси, семантици, прагматици или фонологији језика. Притом се неретко дешава да се при усвајању „погрешно“ интерпретира оправданост употребе одређене фразе и на друге контексте, односно да се одређена синтаксичка својства припишу и другачијем типу фразе. Овакве генерализације резултирају језичком променом.

ипак, требало би да граматике стандардног језика упозоравају на стилистичку вредност очувања тих категорија онде где је то могуће – у лепој књижевности, у *књижевноуметничком* стилу, па и у регистру оне дисциплине која се назива *науком о књижевности*. Изван тог стандарднојезичког огранка – природно је оно што се дешава или се већ десило. Нажалост, наставници граматике, која се мало и слабо предаје у школама, троше време на оно што је имплицитна норма стандарднојезичког система, па немају када да се позабаве занимљивом и суптилном тематиком, нити има специјалистичких приручника који би у том смислу помогли амбициознијим професорима. Ваља нам стога дати и коју илустрацију: *један озбиљни младић* синтагма је коју, као и низ сличних, можемо прочитати свакодневно, али можемо бар то рећи да неодређени атрибути *један* и *неки*, као својеврсна замена за неодређени члан у другим језицима, искључују одређени вид, који сам по себи изискује придевску неодређеност. Ту се враћамо на питање *каквоће*, која упућује на неодређени, и *којине*, која упућује на одређени придевски вид.

Постоји једно поље где у српском језику суверено влада одређени придевски вид. То се поље зове *терминологија*. Колебања се дешавају када корисницима није јасно да је посредни термин или бар терминолошка употреба каквог израза. У фудбалу, на пример, важан је термин за оно што се туче после фаула, тј. сваког прекршаја, укључујући и онај с *беле тачке*, што се зове *једанаестерац*. Исправно је *слободни ударац*, а не нпр. *слободан ударац* главом, који не укључује казну, или *слободан ударац* руком, који повлачи слободни ударац, а понекад и оштрију казну. Сви ми једемо *кисели купус* (који купус?), али се бунимо ако нам какав несавестан трговац у летњим месецима подметне *кисео купус*, а ми смо тражили и платили обичан, исправан (слатки) купус. Дакле: – *Који купус? – Кисели купус! – Какав купус? – Кисео купус!*“

(Закључак број 12 донет на седници Комисије за односе са јавношћу и р(ј)ешавање неодложних питања Одбора за стандардизацију српског језика, одржаној 17. децембра 1999. године (<http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka012.html>, 1.3.2012.))

Одбор за стандардизацију српског језика реагује поводом синтагми попут *један озбиљни младић*, „коју, као и низ сличних, можемо прочитати свакодневно“, те делује као да је у питању језичка појава новијег датума, на коју треба обратити нарочиту пажњу, избегавати је у говору и писању, те спречити је савесним лекторским радом. Чињеница је да се велики број оваквих „логички и семантички неприхватљивих“ комбинација појављује и у језику народних приповедака које је забележио Вук, на шта је указивао још Белић (1999)⁹. У србистичкој литератури је уобичајено да се овакве синтагме објашњавају као омашка, огрешење о правило услед губљења осећаја за видску разлику и слично, а не као систематска појава која завређује нарочиту пажњу, будући да комбинације попут *један богати човек* звуче потпуно прихватљиво и данашњим читаоцима, као и говорној интуицији Вукових савременика:

(18) Све тице одговоре, да нису виделе, „него“ веле „има **један стари орао**, који не може да лети, па је остао у шуми: може бити да би он знао казати за тај град.“ (В. Караџић, „Улажи су кратке ноге“)

(19) То зачује на далеко **један богати чоек**, па креће из далеке земље, и прошавши многе земље и градове нанесе га једно вече пут пред кућу једнога богатог чока. (В. Караџић, „Краљ и чобанин“)

(20) Имао **некакав богати човјек** јединка сина, па отхранивши га до оружја пошље га по свијету да тече, али не тече да аспри стече него да стече памети, и да види идући по свијету како се трудно живи и како се ваља мучити да се овога краткога вијека поштено живи, и даде му неколико аспри што ће му доста за пут бити. (В. Караџић, „Вилина гора“)

⁹ У дисертацији ћемо на Белићеву „Историју српског језика“ из 1950. године реферисати према реиздању НУНС-а из 1999. године.

(21) Разболи се **један богати но прости човјек** тако да је у двије три године дана све љекаре над собом измијенио без сваке помоћи. (В. Карацић, „Боник и болест“)

(22) Вјери се **један врло мршави и у лицу блиједи младић**, а при том и врло фалиша. (В. Карацић, „Зет у пуницама“)

(23) Био **некакав богоугодни калуђер**, бијеле браде и главе, који се вазда Богу мољаше. (В. Карацић, „Калуђер и четири грјешника“)

(24) Измисли **један прости сељанин**, како би преварио неког каматника трговца у вароши, који му је доста кривице урадио, и пође један дан у трговца молећи га: „Господару, молим те, узајми ми котао ракијски, да нешто ракије испечем, а до данашњега дана донијећу ти га и добити наћ талијер.“ (В. Карацић, „Крепао котао“)

(25) Кад књигу опреми, ону исту ноћ украде оцу из потаје **један чудотворни нож**, па с њиме сјутрадан у јутро у сусрет ономе младићу, који бјеше пошао како му је она писала. (В. Карацић, „Чудотворни нож“)

Из примера (18)-(25) можемо закључити да је још у Вуково доба, пре готово два века, било уобичајено комбиновање неодређених заменица попут *један* и *некакав* са одређеним придевским видом када ове јединице улазе у састав именичких синтагми. Битно је приметити да се у већини ових примера ради о комбинацији **придев + именица** којом се означава тзв. природна класа: *стари орао*, *богати чо(вј)ек*, *прости човјек* / *сељанин*, *мршави младић*, *блиједи младић*, *богоугодни калуђер*. Природне класе се често појављују у дискурсу, те временом граде колокације, чији је маркер најчешће одређени вид придева у њиховом саставу, чиме се оне приближавају двосложним називима типа *бели медвед* (о могућности да се и краћа форма појави у колокацијама в. ниже). Према томе, нема ничег необичног или „недопустиво“ у томе да се неодређена заменица јави испред овакве колокације. С друге стране, веома су интересантни примери у реченицама (21) и (22), *један богати но прости човјек* и *један врло мршави и у лицу блиједи младић*, јер се чини да би највећи број савремених говорника у оваквим координираним конструкцијама редом употребио искључиво облике неодређеног вида придева – *један богат али прост човјек*, односно *један врло мршав и у лицу блијед младић*. Овакво стање

делује на први поглед неспојиво са познатом чињеницом да је Вуков језик богат примерима неодређеног придевског вида у тзв. косим падежима, облицима за чије се очување због стилистичке вредности залаже Одбор. У сваком случају, сви ови примери ((18)-(25)) нам показују да је новоштокавски говор на којем је заснован наш књижевни језик још пре два stoleћа поседовао неке језичке карактеристике које савремени лингвисти оцењују као тенденције какве би, колико је то могуће, требало зауставити или макар успорити.

Тврдња да у домену терминологије „суверено влада одређени придевски вид“ била би тачна да нема примера попут *пун месец*, *млад месец*, *низак притисак*, *висок притисак*, *двособан стан*, *трособан стан*, *лош задах*, *несрећан случај*, *хладан туш*, *врућ ветар*, *здрав разум*, *пун погодак*, *офанзиван / дефанзиван напад*, па тако и *слободан ударац*. Ови примери указују на чињеницу да се одређени – истина, далеко мањи – број термина ипак гради са обликом неодређеног придевског вида. Јасно је да стандардизација тежи конзистентним, доследним правилима, „опћенитој правилности“, како је то у својој језичкој реформи поставио Вук. Ипак, норма и њене генерализације требало би да произлазе из живе речи. Оваквим се уопштавањима само продубљује постојећи јаз између стандардизованог и реалног, свакодневног језика, а инсистирањем на доследној употреби одређеног вида придева у терминологији појачава утисак да је дошло до неутрализације видске опозиције (Станковић 2013б). Коначно, тешко је поверовати да било који од чланова Одбора у свом спонтаном говору, без свесне аутоцензуре, користи облик *слободни ударац*.

Као другу илустрацију поменуте поједностављене дескрипције, ригидног прескриптивизма и искључивости при разматрању језичке проблематике навешћемо одредницу *нов* из „Речника језичких недоумица“ Ивана Клајна, председника Одбора за стандардизацију српског језика:

„**нов.** Кад се односи на појам који није одраније познат, не треба употребљавати одређени вид овог придева (*нови*): не „Предложено је да се сагради нови мост“, „Јавља се нови проблем“, него *нов мост*, *нов проблем*.“

(Клајн 2000: 184)

Исти аутор, међутим, у својој капиталној студији „Творба речи у савременом српском језику“, двотомном делу припремљеном у оквиру пројекта „Прилози граматици српскога језика“ Одбора за стандардизацију српског језика, не придржава се сопствене сугестије о употреби неодређеног придевског вида придева *нов* „кад се односи на појам који није одраније познат“:

(26) Тако се, рецимо, у речима као *вуков-ац* суфикс *-ов* одвојио из првобитне творбене основе *Вук-ов* и прикључио суфиксу *-(а)ц*, што је дало **нови суфикс** *-ов(а)ц* (уп. *фронт-овац*, *фрањ-евац*, *есес-овац* и сл.) (И. Клајн, „Творба речи у савременом српском језику 2“)

Оваква ситуација не треба да нас чуди. Реакција нормативиста је управо индикатор реалног стања у језику – придев *нов(и)* се појављује у дужој форми и у неодређеним окружењима, најчешће са ординалним читањем, па се тако и у језику Андрића, књижевника врхунског стила са одличним познавањем језичке норме, могу пронаћи овакви примери:

(27) Чим караван прође, дјеча зађу и покупе памук у котарице, па се опет сакрију и чекају **нови караван**. (И. Андрић, „Травничка хроника“)

(28) Подигнут је **нови конак**, велика зграда у коју треба да се сместе суд и котарска управа. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“)

(29) Свет „идеја“ који је за Давилов нараштај био стварни духовни завичај и прави живот изгледало је да за овај нараштај и не постоји, свет опипљивих чињеница и видљивих, мерљивих успеха и неуспеха, **неки страшни нови свет** који се пред Давилом откривао као студена пустош, страшнија од крви, мука и духовних ломова Револуције. (И. Андрић, „Травничка хроника“)

(30) И управо кад мисле да је тој неразумљивој ревности дошао крај, странци отпочну **неки нови, још неразумљивији посао**. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“)

Облик одређеног вида придева *нови* може имати **ординалну** и **неординалну** интерпретацију. У примеру (27) језички израз *нови караван* нема неординално читање

„караван који је нов, формиран у временски блиском тренутку“, већ ординалну интерпретацију „наредни у низу каравана“. Уколико у релевантном контексту постоји више референата који задовољавају опис језичког израза, максимизација (о максимизацији в. више у одељку 4.1.4) до јединственог референта је могућа уколико су референти организовани у низ, спацијални или темпорални. У том случају одређеност придевског вида није маркер одређености (поменутоости) језичког израза, већ специфичности неодређеног израза (в. одељак 4.3), будући да сваки појединачни референт може бити ординално спецификован тачним местом које заузима у низу. Одатле, уосталом, и појава да типични ординални придеви имају само облик одређеног вида: *наредни* / **наредан*¹⁰, *претходни* / **претходан*, *следећи* / **следећ*... У следећим контекстима одређени вид придева *нови* у (31) двосмислен је између ординалног и неординалног читања, (31.а) и (31.б), док неодређени вид *нов* у (32) има само неординално читање (32.а) и (32.б):

(31) Јована је огребала **нови ауто**. (двосмислено)

(31.а) „Јована је огребала новопроизведен ауто“ (неординално)

(31.б) „Јована је огребала свој последњи ауто“ (ординално специфично)

(32) Јована је огребала **нов ауто**. (недвосмислено неординално)

(32.а) „Јована је огребала новопроизведен ауто“ (неординално)

(32.б) *„Јована је огребала свој последњи ауто“ (ординално специфично)

У анализи коју ћемо понудити ординална интерпретација придева *нови* биће деривирана синтаксичком позицијом на којој се придев анализира: високо изнад осталих придевских речи у подељеној детерминаторској пројекцији (енг. *determiner projection*, скр. DP). Целокупни DP, као репрезентација структуре именичке фразе, има лексички домен (NP),

¹⁰ У дисертацији ћемо звездицом (*) графички обележавати облик који је неграматичан или не постоји у српском језику. Комплетан списак коришћених скраћеница и симбола дат је у пододељку 1.5.

флексивни домен, референцијални домен (DP, укључујући и саму DP пројекцију) и леву периферију, која се тиче дискурских функција (детаљније о конфигурацији DP-ја биће речи у другом и петом поглављу дисертације). Понуђена анализа једноставно објашњава зашто се придев *нов(и)* са ординалним читањем појављује искључиво у одређеном виду и зашто је могуће да се дужи облик овог придева појави испред његове краће форме (*нови нов ауто*¹¹), што досадашња литература искључује као могућност (уп. Леко 1992, Ђусти 2006, Чинкве 2010). У сваком случају, и у примеру (31) и у примеру (32) језички изрази *нови ауто* и *нов ауто* могу реферисати на „појам који није одраније познат“. Као што видимо, одређени вид придева не мора нужно сигнализирати познатост (претходну поменутоост, старост у дискурсу) референта именичке синтагме. Ово нас још једном води констатацији да поједностављене дескрипције употребе двеју придевских форми и строго прескриптивни приступ проблему придевског вида у српском језику удаљују норму од језичке стварности, те појачавају утисак да је видска опозиција ослабљена.

Који би били контрааргументи тврдњи да се опозиција између одређеног и неодређеног придевског вида неутралисала? Пре свега, чињеница је да постоји одређени број контекста у којима мора бити употребљена искључиво једна од двеју придевских форми (и то у адноминалној позицији, која ће бити главни предмет истраживања ове дисертације) да би реченица звучала граматично и семантички исправно, те да би њена употреба била прагматички оправдана.

Погледајмо следеће две реченице. Замислимо да их чујемо изговорене од стране саговорника са којим не делимо претходна заједничка знања.

(33.а) (...Помоћник је био црнац, [**прави црнац**]_i, [**весео млад човек**]_i, кога је цела варош и сав онај раднички свет звао Арапином(...)) [**Млади црнац**]_i је, после прве несвестице,

¹¹ (1) Па и овако плаћам, онако бар возим **нови нов ауто**. (<http://forum.vrelegume.rs/viewtopic.php?f=37&t=21640&start=75>, 21.12.2014.)

(2) Ја мислим да је жешћа глупост да идеш продавати **нов ауто** и куповати **нови нов ауто**. (<http://www.forum.hr/showthread.php?t=437721&page=411>, 21.12.2014.)

(3) Мислим да ћу да потражим и друго мишљење. Или опет други ауто. Или можда **нови нов ауто**. (<http://forum.vrelegume.rs/viewtopic.php?f=37&t=21640&start=45>, 21.12.2014.)

дошао себи; стењао је кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено гледао у мајстор-Антонијеве очи. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“)

Нити један од графички наглашених придева у (33.а) не може бити замењен придевом другог вида а да реченица у којој се налази не звучи неграматично, семантички неадекватно или прагматички депласирано. Тако, у првој реченици у (33.а) уместо придева неодређеног вида *весео* и *млад*, који су део синтаксичке апозиције, не могу бити употребљени придеви одређеног вида:

(33.б) Његов помоћник био је црнац, [прави црнац]_i, #[**весели млади** човек]_i, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином.

Оваква реченица била би евентуално прагматички прихватљива уколико би се њоме желело рећи да је црнац помоћник уједно и весели млади човек који је већ поменут у претходном делу текста¹², што је у супротности са задатим претпоставкама о празном дискурсу интерлокутора. Поред овог, у другој реченици у (33.а) налазимо и придев у одређеном виду *млади*, којим се упућује на већ познатог референта, дакле референта већ уведеног у дискурс који деле колокутори. Ни овај придев не може бити замењен придевом неодређеног вида, као у (33.в), јер би се краћим придевом у дискурс уводио неки нови референт¹³:

¹² Па чак и у овом случају пример би звучао необично, а употреба би била натегнута.

¹³ Неодређени вид придева у примерима овог типа може бити и нереференцијалан:

(1) Марко ће се најмити у крчке млине, гдје **снажан, млад човек** може зарађивати више него што му треба, па ето хљеба и љубави до смрти. (С. Матавуљ, „Краљица“)

Неодређеним видом придева у овим контекстима се не уводи нови референт, нити се упућује на референта који је већ уведен у дискурс.

(33.в) Помоћник је био црнац, [прави црнац]_i, весео млад човек, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином(...) #[Млад црнац]_i је, после прве несвестице, дошао себи; стењао је кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено гледао у мајстор-Антонијеве очи.

Према томе, неодређени придевски вид у (33.в) неадекватно је употребљен уколико се референти израза *црнац*, *прави црнац*, *весео млад човек* и *млад црнац* поклапају.

Коначно, придев *прави* из израза *прави црнац* никако не може бити замењен обликом *прав*:

(33.г) Помоћник је био црнац, ??**прав** црнац, весео млад човек, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином.

Разуме се да је разлог зашто је израз *прав црнац* прагматички неприхватљив у (33.г) лексичке природе. Придев *прав*, према „Речнику српскохрватскога књижевног језика“ Матице српске и Матице хрватске, има шест семема:

1. *раван, несавијен, неискривљен*
2. *који нема кривице, невин, недужан*
3. *који доиста јест, који одговара стварности, стваран, збиљски, истински*
4. *онакав какав треба да буде*
5. *који одговара приликама, времену, ситуацији, жељама, способностима чијим, погодан*
6. *који нешто значи или представља непосредно у ужем смислу, у основној реализацији*

(РСКЈ 1967: 838-839)

Речник српско-хрватског књижевног језика, међутим, не бележи да се овај придев не може јавити у обама видовима у свим овим значењима. Наиме, прве две семеме познају оба лика, и одређени и неодређени вид, док преостале четири, са тзв. редувантно супсективном интерпретацијом (Парти 2009), постоје само у форми одређеног вида. У анализи коју ћемо понудити прве две интерпретације биће анализирани као Чинквеови (2010) индиректни модификатори (одељак 3.4), док ћемо преостала четири читања

анализирати високо у DP-ју¹⁴ (деталјније у петом поглављу дисертације). Ова анализа, као у случају придева *нов(и)*, објашњава зашто се придев *прав(и)* са редудантно супсективним читањем појављује само у дужој форми и како то да се одређени вид овог придева може појавити испред неодређеног вида (*прави прав нос*).

Примери (33.а)-(33.г) показују нам да заиста у извесним контекстима мора бити употребљена искључиво једна од двеју придевских форми (у адноминалној позицији) да би реченица звучала граматично и семантички исправно, те да би њена употреба била прагматички оправдана. Ово, разуме се, значи и то да видска опозиција одиста није у потпуности неутралисана, што ће, како је већ поменуто, бити полазна претпоставка у изради ове тезе. Видска опозиција у савременом српском језику није неутралисана, али је синтакса и семантика придевског вида нешто промењена за последња два до три столећа. Пре свега мислимо на већ помињану чињеницу из тачке 1 да се у савременом српском језику разлика у придевском виду може морфолошки маркирати само у номинативу и акузативу (за неживо) јединине мушког рода позитива једног броја описних и градивних придева. Друга крупна промена десила се на семантичком плану – одређени вид придева у колоквијалном српском постао је семантички необележен јер често не доприноси опису за идентификовање референта језичког израза, и у различитим окружењима је двосмислен у интерпретацији, отворен за различита читања у зависности од захтева дискурса. Оваква тврдња заснована је на емпиријским подацима који ће бити представљени у раду, а који ће показати да је, у одговарајућим контекстима, одређени вид придева најчешће двосмислен у низу семантичких читања (одређеност / неодређеност, јединственост / нејединственост, специфичност / неспецифичност, временски глобално / локално читање, интерсективност / неинтерсективност, квантификативно рестриктивно / нерестриктивно читање (више о семантици придевског вида и поменутих интерпретацијама биће речи у четвртом

¹⁴ У међународној лингвистици се, под утицајем енглеског језика, изговарање скраћеница за категорије попут детерминаторска фраза и номинална фраза (DP, NP) усталило као „ди-пи“ и „ен-пи“, уместо латинског „де-пе“ и „ен-пе“ (уп. FBI = „Еф-Би-Ај“ / *„Еф-Бе-И“, BBC = „Би-Би-Си“ / *„Бе-Бе-Це“). Из тих разлога ћемо, у складу са Правописом српског језика, падежне облике ових акронима писати *DP-ја*, *DP-ју*, *DP-јем*, уместо *DP-а*, *DP-у*, *DP-ом* (уп. *Би-Би-Сија* и *Бибисија* (Правопис 2010: 147)).

поглављу)), комбинујући се регуларно са одређеним детерминаторима *тај, овај и онај*, али и специфичним и неспецифичним неодређеним детерминаторима *један, неки и било који*. Према томе, предмет ове дисертације биће, пре свега, синтакса и семантика адноминално позиционираног, референцијално употребљеног придевског вида у српском језику.

У овом, уводном потпоглављу представили смо предмет истраживања дисертације и истраживачка питања која доносе емпиријске чињенице. У наредним двама пододельцима презентоваћемо циљеве и методологију примењену у истраживању и изради дисертације, да бисмо потом дали увид у кључне аспекте понуђене анализе синтаксе и семантике одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику.

1.2. Циљеви и методологија дисертације

Основни циљ овог рада је да формалним теоријско-методолошким приступом понуди дескриптивни и експланаторни модел синтаксе, семантике и прагматике придевског вида у српском језику. Значајну улогу у анализи предмета рада, поред синтаксичких, семантичких и прагматичких аспеката, имаће и информацијска структура исказа, те чињенице фонолошког реда, тачније, реченична интонација анализираних синтаксичких конституената. У дисертацији ће примарно бити коришћене дескриптивна, корпусна и експериментална метода у прикупљању и обради емпиријског материјала, као и формална метода моделовања у формулисању теорије.

Дескриптивна метода укључује опис употребе језика у различитим регистарским и медијским испољавањима – од језика српске књижевности 19, 20. и 21. века, преко примера из штампаних и електронских медија, па све до колоквијалног регистра. Корпусна метода полази од формирања корпуса или приступа већ формираном корпусу и коришћења софтверских средстава за обележавање граматичких обележја, те за претрагу корпуса у потрази за прецизним квантитативним подацима о посматраним појавама. Експериментална метода подразумева неколико посебних метода, међу којима су најзначајније метода интроспекције, метода анкете, метода магнитудиналне процене прихватљивости и метода контекстуалног елицитирања одговарајућег језичког понашања. Формалне методе моделовања подразумевају формално-семантички, алгебарски засновани

метод у оквиру којег се одабрани логички калкулус примењује за репрезентацију значења језичких израза и њихових међусобних односа, док ће се за репрезентовање чињеница синтаксичког реда користити синтаксичке методе алгебарског и геометријског представљања хијерархијске синтаксичке структуре и међусобних односа конституената.

У дисертацији ће конкретно бити примењиван тзв. **картографски приступ** синтаксичким структурама (Чинкве 2002, Рици 2004, Белети 2004), који се понекад назива и „барокном“ верзијом минималистичког приступа Чомског (1995) (Полето 2012). Према Чинквеу и Рицију (2008), између једноставности генеративних механизма минималистичке синтаксе (који се свде на неких од модела – унутрашње и спољашње спајање (external / internal Merge), копирање (Copy) или кретање (Move)) и комплексности картографских репрезентација не постоји тензија нити контрадикторност, јер „осиромашен компутациони механизам не имплицира генерисање осиромашене структуре: веома једноставна рекурзивна операција може омогућити веома богату и комплексну структуру“ (Чинкве и Рици 2008: 49). Делимо мишљење поменутих аутора да разлика међу двама приступима заснива на чињеници да се минимализам бави генеративним механизмима, а картографски приступ финим детаљима генерисаних структура (ибид).

На овом месту требало би указати на извесну чињеницу у вези са корпусним методом, која је истовремено и њена предност, али и недостатак. Наиме, приликом детаљне анализе књижевних текстова примећено је да понекад различита издања истог књижевног дела имају различите придевске облике. Тако се дешава да исту Андрићеву реченицу из „Проклете авлије“ у двама различитим штампаним верзијама романа можемо наћи у једној верзији са придевом у једној, а у другој са придевом у другој видској форми:

(34.а) Ранији управник, тврд и искусан старац, имао је **крути**, **класични начин** управљања. (И. Андрић, „Проклета авлија“, Сабрана дјела (књига четврта), Младост – Загреб, Свјетлост – Сарајево, Просвета – Београд, Државна zaloжба Словеније – Љубљана, 1967)

(34.б) Ранији управник, тврд и искусан старац, имао је **крут, класични начин** управљања. (И. Андрић, „Проклета авлија“, Библиотека Новости, 20. век, Београд, 2004)

Примери (34.а) и (34.б) разликују се као последица лектуре при припреми текста за штампу. С једне стране, овакви примери су одлични за корпусну анализу, јер пружају увид у различиту језичку интуицију лектора из средине 20. и с почетка 21. века. С друге стране, међутим, лекторске интервенције умањују могућност поузданог увида истраживача у језички осећај врхунских аутора попут Андрића.

Ово потпоглавље рада било је посвећено циљевима и методологији примењеној током израде дисертације. Према најављеној композицији, у наредном потпоглављу представимо кључне аспекте понуђене анализе синтаксе и семантике придевског вида у српском језику.

1.3. Кључни аспекти анализе

Пре него што представимо кључне аспекте анализе, увешћемо основне синтаксичке категорије фразе: управни члан, спецификатор, комплемент и адјункт. Спецификатори су опциони елементи фразе, који спецификују, сужавају значење денотирано управним чланом фразе. Комплементи представљају обавезне допуне. Адјункти су опциони елементи који модификују управни члан, за које је карактеристично да се могу неограничено рекурзивно додавати. Именичка фраза (скр. NP, енг. *noun phrase*) представља домен у коме се генеришу носиоци лексичких значења, тј. формира нуклеарни појам око којег се гради именички израз и на коме се заснива опис који издваја референта. Над именичком фразом се пројектује DP (уведен у пододељку 1.1), те NP представља комплемент DP-ја. У приступу синтакси који користимо за синтаксичко моделовање, реченице настају спајањем, а спајање је вођено потребом неинтерпретабилних и невреднованих обележја да буду оверена (енг. *check*) од стране интерпретабилних, односно вреднованих инстанци.

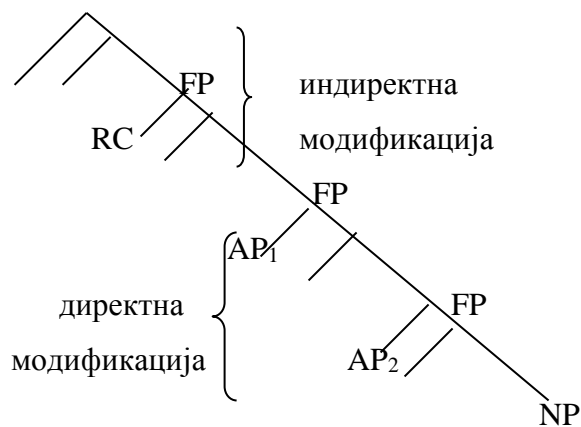
Како је већ назначено у уводном пододељку, предмет ове дисертације је, пре свега, синтакса и семантика придевског вида адноминалних придева у српском језику. У дисертацији крећемо од претпоставке да српски језик, иако нема обавезне детерминаторе

за маркирање референцијалних обележја именичке синтагме попут одређеног и неодређеног члана, гради DP (детаљније у одељку 3.1). Овај приступ подразумева да не постоји посебна функционална пројекција за придевски вид, већ да се вид интерпретира као део референције читавог номиналног израза, у домену детерминаторске пројекције или пројекције одређености / специфичности (у другом одељку биће подробно представљене анализе Проговац (1998), Лека (1999), Аљовић (2002), те Рутковског и Проговац (2005), у којима се постулирају неке од поменутих функционалних пројекција). Емпиријске чињенице представљене у пододељку 1.1 упућују да се облици придевског вида не подударују у потпуности ни са једном семантичком категоријом од оних које литература предлаже – познатост (поменутоост, старост у дискурсу), те епистемичка или партитивна специфичност (детаљније у другом одељку, посвећеном досадашњим истраживањима придевског вида). Овакво стање је последица чињенице да у одговарајућим контекстима говорник може да бира како ће представити ситуацију, догађај или референте (као што ћемо показати у четвртом поглављу, слобода избора састоји се у томе да ли говорник узима у обзир или не говорников епистемички приступ референту номиналног израза). У тези ћемо предложити анализу синтаксе и семантике придевског вида која разрађује модел подељеног DP-ја (између осталих, Ђусти (2005, 2006) и Карусо (2012)) и допуњује модел Чинквеа (2010) са директном и индиректном придевском модификацијом (детаљније у одељку 3.4), чиме успева да обухвати и објасни највећи део регистрованих емпиријских чињеница.

Чинкве (2010) поставља хипотезу да се придеви генеришу на два синтаксичким позицијама у односу на именицу коју модификују. Једна позиција је резервисана за тзв. директне модификаторе, који се као комплетна синтагма спајају у спецификатору функционалне пројекције непосредно изнад NP-ја, те којима се маркира један подскуп семантичких интерпретација. Друга Чинквеова (2010) позиција за генерисање придева тиче се тзв. индиректних модификатора, који се као читава фраза спајају непосредно изнад директних придевских модификатора, те којима се спецификује други подскуп семантичких читања. Потоњи придеви се генеришу у предикативу редуковане релативне клаузе (RC), која, редукована до придева, носиоца нове информације, може да се споји са именичким изразом у преноминалној позицији, (35). Чинкве видску дистинкцију у

српском језику анализира управо као разлику између директних и индиректних придевских модификатора, јер неодређени вид, који редовно налазимо у предикативу, синтаксички увек претходи облицима одређеног вида (*сјајан млади човек*, **сјајни млад човек*). Чинкве, међутим, не даје никакво објашњење како се одређени придевски вид тачно деривира, где је позициониран морфолошки наставак *-и*, те у каквој вези стоји одређеност према семантичким интерпретацијама које придев може добити (пре свега, у романским и германским језицима) у зависности од места спајања.

(35) DP

У дисертацији ћемо адаптирати Чинквеов (2010) модел тако да одговара емпиријским чињеницама у српском језику. Показаћемо да, поред двеју Чинквеових (2010) **лексичких** придевских модификација, којима се модификује **референција**, постоје и две придевске модификације на нивоу DP-ја, реализоване изнад лексичких модификација у DefP-ју (за одређеност денотата) и SpecP-ју (за специфичност денотата), којима се модификује **референт** именичке синтагме. Предложићемо анализу у којој се придеви попут *поменути / наведени* и *известан / извесни / одређен(и)* видљиво померају до подељеног DP-ја, (36), где њихова лексичка семантика бива интерпретирана као спецификовање у погледу одређености (*поменути / наведени / именовани / дати*) или епистемичке специфичности¹⁵ (*известан / извесни / одређен(и)*) денотата у односу на

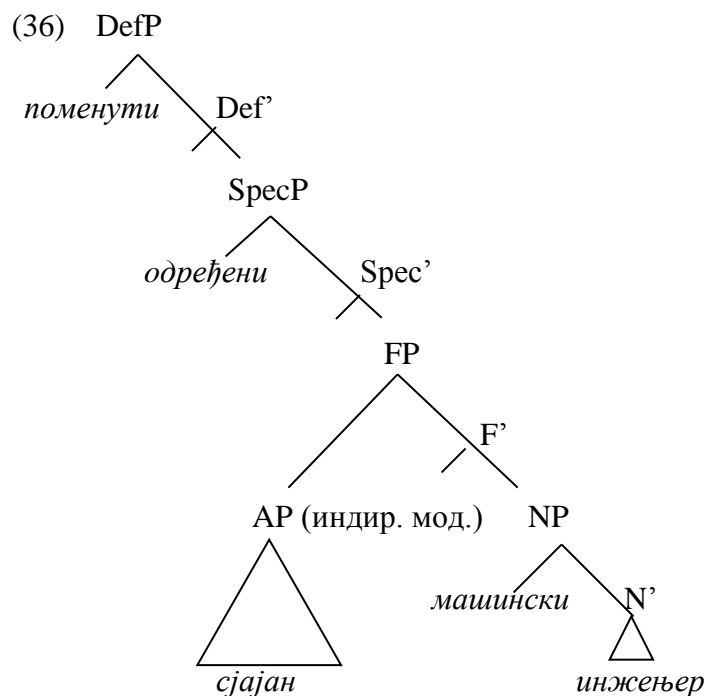
¹⁵ У дисертацији ћемо енглески термин *specific* преводити као *специфичан*, иако придев *спецификован* можда ближе описује значење ове категорије (и изворни термин на енглеском језику, *specific*, значењем је ближи

учеснике комуникације. Придевима *поменути* / *наведени* / *именовани* / *дати* на синтаксички вишој позицији DefP маркира се да је референт номиналне синтагме у дискурсном домену саговорника, тј. да је саговорник у стању да идентификује референта језичког израза у дељеном дискурсу саговорника, [одређеност+]. С друге стране, придевима *известан* / *известни* / *одређен(и)* на (синтаксички нижем) SpecP-ју сигнализира се да је референт именичког израза епистемички специфичан, [специфичност+]. Употребљени придев (*известан* / *известни* или *одређен(и)*) уједно лексички може маркирати да говорник поседује или му, пак, недостаје епистемички капацитет да идентификује референта, [епистемичност:±1.л, ±2.л]. Док је придев *известан* / *известни* неутралан, двосмислен у овом погледу, придев *одређен(и)* маркира да је референт модификоване именичке синтагме изван епистемичког домена локутора, што као импликацију има и негативну усмереност према колокуторовом епистемичком домену, [епистемичност:-1.л,-2.л]. Према томе, за разлику од лексичких модификација, које чине део деривираних дефинитних описа (енг. *definite description*, опис са обележјем одређености у датом домену), на овим двама структурним позицијама поменути придеви, поред лексичког доприноса, дају и вредност, карактер референцијалним или епистемичким обележјима информацијом на који начин је референт номиналног израза (не)познат или (не)доступан у релевантном дискурсном домену.

придевима *карактеристичан*, *неуобичајен* и више би му одговарао термин *specified*). Користимо овај термин из два разлога. Први разлог је чињеница да у литератури постоји пуно различито заснованих дефиниција специфичности, те је у неким верзијама могуће да специфични референт уопште не мора бити спецификован у дискурсу, као што је случај у следећем примеру:

(1) **Неко** ми је украо бицикл!

Особа која је украла бицикл (највероватније) постоји, као што и постоји јединствена веза између језичког израза *неко* и особе која је украла бицикл, али сам референт језичког израза није спецификован за колокуторе, тј. они немају епистемички приступ референту језичког израза. Према томе, ни термин *спецификован* не одговара у потпуности овом лингвистичком појму. Други разлог зашто ћемо користити термин *специфичан* је термилошка униформност са литературом на несловенским језицима (пре свега, германским и романским језицима).

поменути „одређен(и) сјајан машински инжењер“

Како смо поменули, показаћемо да једна затворена класа придева у српском језику може добити референцијално или епистемичко читање, у смислу директног доприноса референцијалним обележјима или епистемичком капацитету за идентификовање референта именичке синтагме у релевантном дискурсу, те када се, у анализи коју ћемо предложити, придев интерпретира у подељеном DP-ју:

(37.а) поменути непоменути/непоменути грађевински проблем

„у текућем дискурсу поменути грађевински проблем ког у домену на који реченица реферише неко није поменуо“

(37.б) наведена ненаведена кућна адреса

„у текућем дискурсу стара кућна адреса коју у домену на који реченица реферише неко није навео“

(37.в) извесни/известан неизвестан/неизвесни међународни пројекат

„у дискурсу специфични међународни пројекат чија је реализација или исход неизван (несигуран)“

(37.г) одређен(и) још неодређен/неодређени стручни сарадник

„у дискурсу специфични стручни сарадник који у домену на који реченица реферише није одређен“

(37.д) нови нов/нови спортски ауто

„још један у низу новопроизведених спортских аутомобила“

(37.ђ) дати дат/дати биљни лек

„у дискурсу специфични/стари биљни лек који је дат (преписан)“

(37.е) непознати познати/познат народни певач

„у дискурсу непознат народни певач познат (популаран) у јавности“

(37.ж) конкретни конкретан/конкретни ортачки предлог

„у дискурсу специфични ортачки предлог који је конкретан (опипљив, јасан)“

(37.з) остала два маркера остала на столу

„у дискурсу специфична преостала група од два маркера која су остала на столу“

(37.и) погрешна три погрешна директна одговора

„у дискурсу (за колокуторе) неадекватна три нетачна директна одговора“

(37.ј) иста три иста персијска мачета

„иста група од три истоветна персијска мачета“

(37.к) прави прав/прави нос

„нос који није лажан и није крив“

Прихватљивост примера (37.а)-(37.в) са псеудооксиморонским изразима у којима се комбинују придевски антоними показује да се у њима први и други придев не интерпретирају на истом нивоу: док се придев на иницијалној позицији доследно интерпретира на нивоу дискурса, модификујући референта именичке синтагме, други придев увек модификује референцију. Ово нам сугерише да се антонимски придеви ове врсте не би могли анализирати на истој синтаксичкој позицији – адјункт или спецификатор NP-ја, као што предлажу противници DP анализе српских именичких синтагми (Златић 1998, Тренкић 2004, Бошковић 2008, Деспих 2012). Уједно, у свим примерима у (37) могуће је да први придев буде у дужој форми, а да други придев буде у неодређеном виду. Ово је у супротности са тврдњама у досадашњој литератури (Леко 1992, Ђусти 2006, Чинкве 2010) да је, уколико се придеви различитог вида и могу комбиновати, једино граматичан распоред у коме краћи облик претходи дужој придевској форми:

(38) сиромашан болесни дјечак

(39) *сиромашни болестан дјечак (Леко 1992)

У дисертацији ћемо показати да изрази попут (38), у којима се комбинују придеви различитог вида, имају неодређену / нејединствену / неспецифичну / партитивну интерпретацију, **обележену придевском формом иницијалног придева у номиналној фрази:**

(40) Невена је видела **дугачак црвени плашт** у излогу продавнице играчака. (неодређено)

(41) Невена је видела **дугачки црвени плашт** у излогу продавнице играчака. (двосмислено)

Примери (40) и (41) показују да се придевски вид у српском језику понаша готово исто као и категорија постпозитивног одређеног члана у македонском и бугарском језику, у којима искључиво иницијални конституент номиналне фразе носи одређени члан и маркира одређеност читавог израза. Релевантност вида иницијалног придева у номиналној фрази за референцијални статус целокупног израза до сада није помињан у литератури.

И поред тога што се распоред у ком одређени вид придева претходи неодређеном виду оцењује као неграматичан, (39), придеви интерпретирани високо у подељеном DP-ју дозвољавају да распоред краћих и дужих придева буде обрнут, односно да одређени вид претходи неодређеном виду придева:

(42) Карактеристично је да је **већ поменути студиозан преглед његовог лингвистичког опуса** написао, са жаром и дубоким признањем, управо Зелиг Харис. (Р. Бугарски, „Едвард Сапир, истраживач језика и културе“)

(43) Партизан је имао око 50% успешности шута из игре, што је био кључ ове велике победе. Током већег дела меча црно-бели су играли добро у одбрани, имали су добру контролу скока, а све уз **већ поменути добар проценат шута**. (<http://www.partizanbeograd.net/2014/03/partizan-je-savladao-makabi-rezultatom.html>, 20.3.2014.)

(44) Чим скренете са пута и прођете капију на којој пише „Скидиа ресторан“, ући ћете у велико двориште, препуно борова и хлада, које припада Кекес бунгаловима (...) На плажи се налази **поменути одличан ресторан „Скидиа“**. (https://nikana.gr/sr/?option=com_content&view=article&id=11642:kekes-beach-thassos&catid=137&Itemid=245&lang=sr, 25.12.2014.)

Предложићемо анализу која је заснована на чињеници да је распоред трију група придевских модификатора ригидан. Једино је распоред у коме придев са референцијалном или епистемичком интерпретацијом претходи индиректним и директним модификаторима граматичан, (45.а), док су остале комбинације, условно речено, неприхватљиве јер придев позициониран иза индиректно и/или директно модификујућег придева не може имати референцијално или епистемичко читање (најпрецизније би било рећи да је распоред у (45.б)-(46.б) прихватљив искључиво када придев *одређени* нема епистемички специфичну интерпретацију, индексирано овде као епи):

(45.а) одређени_{ЕПИ} проанализиран(и) пословни план

(45.б) *проанализиран(и) одређени_{ЕПИ} пословни план

(46.а) *одређениЕПИ пословни проанализиран(и) план

(46.б) *пословни одређениЕПИ проанализиран(и) план

Крећући се са дна синтаксичког дрвета, придеви се интерпретирају као лексички модификатори који маркирају врсту / класу (*бели лук, брзи воз, војни брод, ванредни професор, ратни дуг*). Ови придеви су увек у облику одређеног вида. Релациони, класификациони и идиоматски придеви не могу имати спецификаторе нити комплементе, (47), па не пројектују читаву фразу, већ се реализују као лексички спецификатори именице:

(47.а) *врло бели лук, *потпуно војни брод, *помало физиолошки раствор

(47.б) *као снег бели лук, *по традицији војни брод, *грађански ратни дуг

Термин *директни модификатор* синтаксички подразумева адноминалну структурну позицију. Придеви који се не могу генерисати као индиректни се, у ствари, не могу појавити у предикативу, или се не могу појавити на овој позицији са одговарајућом интерпретацијом, као у примеру (48.г). Овакав је случај са добрим делом класификаторских, релационих и идиоматских придева:

(48.а) ??Тај инжењер је грађевински.

(48.б) ??Овај раствор је физиолошки.

(48.в) ??Тај њихов дуг је ратни.

(48.г) *Онај миш је слепи.

Идући ка врху синтаксичког стабла, у тзв. флективном домену Ћустијеве (2005) и Карусо (2012) (комплетни модели представљени су у одељку 5.2), генеришу се Чинквеови (2010) индиректни модификатори. Како смо већ поменули, према истом аутору, придеви неодређеног вида спајају се у предикативу редуковане релативне реченице, која се генерише у спецификатору посебне функционалне пројекције као читава фраза. За разлику од директних, индиректни модификатори су предикативни, (49), и добрим делом

градирани, те могу имати спецификаторе и/или комплементе, (50). Такође, ови придеви могу бити у одређеном и неодређеном виду.

(49) Овај инжењер је поуздан.

(50) врло љут лук, потпуно нов брод, до суза смрдљив раствор, прах бео као снег

Представљена анализа имплицира да одређени вид придева у српском језику има двоструку дистрибуцију – „ниску“, лексичку модификацију којом се маркира класа и „високу“, рестриктивну модификацију индивидуе / објекта на левој периферији. Ово је, коначно, разлог зашто се дужа форма придева у српском језику појављује као морфолошки маркирана, али семантички немаркирана (о овој чињеници ће више бити речи у одељку 3.3). У дисертацији ћемо предложити синтаксички модел који се састоји од два синтаксичка DP домена, домена класе / врсте и домена индивидуе / објекта. Оба DP домена пројектују комплетну именичку функционалну секвенцу, укључујући и пројекцију особина референцијалности, односно DP. Према овој анализи, дужи облик придева је последица специфичне конгруенције између пројекције особина референцијалности и самог придева, у ситуацијама када се придев нађе у синтаксичком домену ове пројекције. Рестриктивни придеви су неопходно у њеном домену, па стога рестриктивни придеви морају имати дужи облик. Нерестриктивно употребљени придеви могу се такође наћи у опсегу пројекције DP, и тада и они добијају одређени вид. Овај механизам важи било да се придев нађе у опсегу пројекције DP у домену класе, било да је у домену индивидуе. Са друге стране, придеви неодређеног вида јављају се када одговарајућа обележја у DP-ју нису позитивно спецификована. Поред тога, у случају да придев избегне синтаксички домен пројекције DP, могуће је да се реализује без одговарајуће конгруенције, односно у облику неодређеног вида. Ово се догађа када је придев везан од стране оператора са позицијом изнад пројекције DP (приликом остваривања дистрибутивне интерпретације, долажења у опсег аспектуалне компоненте значења глагола) или уколико је придев део парентетичког, уметнутог, израза (детаљни приказ понуђеног синтаксичког модела биће дат у петом одељку дисертације).

Марушич и Жауцер (2014) допуњују Чинквеову (2010) опсервацију да се придеви *wrong* „погрешан“ и *possible* „могућ“ могу појавити и пренумерално (што је у супротности са Гринберговом (1963) универзалијом број 20) листом придева који се у словеначком и/или енглеском појављују пренумерално са одговарајућем интерпретацијом групе (просторни, присвојни, ординални, *различит(и)*, *погрешан/погрешни*, *непознати...*). Ови аутори, мотивисани анализом енглеских синтагми попут *a pleasant three days in Philadelphia* „пријатна три дана у Филадельфији“ Кинен (2013), предлажу биноминалну структуру у којој се Чинквеове (2010) две модификације (индиректна и директна модификација (IM), (DM)) пројектују по двапут, изнад и испод пројекције за број, #P. Овакав је модел заснован на примерима попут (51). Замислимо контекст у којем се помиње двадесет нетачних одговора студената, међу којима је и шест одговора са истом правописном грешком. Професори би требало да дискутују о ових шест погрешних одговора, али они разговарају о некој другој групи од шест нетачних одговора, у којима нема никаквих правописних грешака:

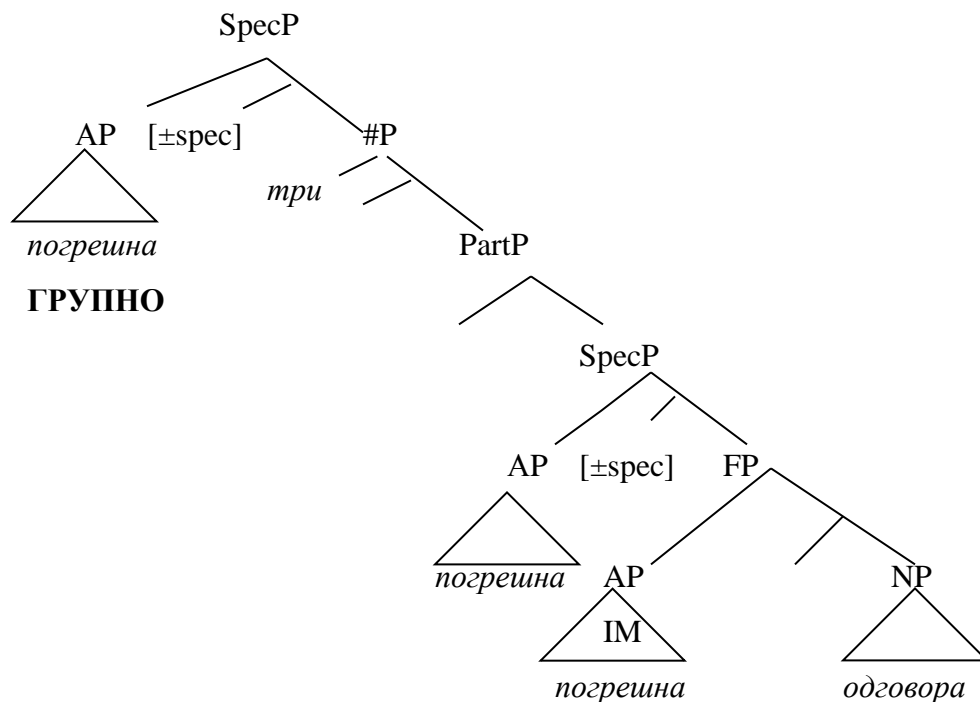
(51) Дискутовали смо о **погрешних шест погрешних одговора**.

У анализи придева у српском језику коју ми нудимо пројектују се две подељене детерминаторске пројекције, изнад и испод кардиналне и пројекције за партитивност (блиско приступу Арсенијевића (2006)). Поставља се питање: на чему је заснована претпоставка о двама детерминаторским пројекцијама? Одмах испод пројекције за партитивност је једна пројекција, у чијем ћемо спецификатору интерпретирати посткардинални, анафорски употребљен придев *погрешни* у примеру (52). Контекст за ову реченицу могао би бити сличан. Постоји двадесет нетачних одговора, са шест њих у којима се појављује иста правописна грешка. Професори треба да расправљају о овим погрешним одговорима. Међутим, они дискутују о неким другим нетачним одговорима (без грешке у правопису), и то о трима међу њима, *три погрешна погрешна (=нетачна) одговора*.

(52) Дискутовали смо о **трима погрешним погрешним одговорима**. (партитивно)

Емпиријске чињенице у (51) и (52) интерпретираћемо помоћу предложене структуре у (53), у којој се изнад и испод кардиналне (#P) и партитивне пројекције (PartP) спајају две детерминаторске пројекције, које могу угостити по један придев са референцијалним или епистемичким читањем.

(53)

У претходним трима пододељцима представили смо предмет тезе, циљеве и методологију у изради рада, те кључне аспекте анализе. У претпоследњем, четвртом пододељку првог дела дисертације биће речи о композицији рада. Даћемо увид у организацију и кратку садржину поглавља која следе.

1.4. Композиција рада

Теза је организована на следећи начин. Друго поглавље тезе даје увид у досадашња проучавања категорије придевског вида у српском језику. Биће детаљно представљени сви релевантни лингвистички радови и у њима понуђени теоријско-методолошки апаратузи. Свако представљање биће окончано критичким освртом на дескриптивну и експланаторну снагу примењене анализе при сусрету са емпиријским чињеницама.

У трећем поглављу увешћемо појмове релевантне за предмет истраживања у дисертацији: информацијску структуру реченице и номиналне фразе, морфолошку и семантичку маркираност, хијерархије маркираности граматичких категорија, те Чинквеову (2010) директну и индиректну модификацију. Најпре ћемо дефинисати појмова информацијске структуре реченице (топик, фокус, позадина, контрастивни топик, контрастивни фокус, локални, парентетички фокус). Потом ћемо указати на чињеницу да је у савременом српском језику неодређени придевски вид морфолошки немаркиран, али семантички маркиран, будући да је краћа форма ограниченија у скупу семантичких интерпретација (које ће бити подробно испитане у четвртном поглављу), док је одређени придевски вид морфолошки маркиран, а семантичка немаркиран, јер је најчешће двосмислен у погледу поменутих читања. На основу ових запажања постулираћемо хијерархију придевских категорија у српском језику и понудити одговор на питање зашто се у савременом српском језику разлика у придевском виду може маркирати само у номинативу и акузативу (за неживо) једнине мушког рода једнине. Коначно, у последњем потпоглављу трећег дела представићемо Чинквеову (2010) идеју о двама врстама придевске модификације у природним језицима, директној и индиректној, које у извесној мери корелирају са двама придевским формама у српском, дужом и краћом.

Четврто поглавље дисертације посвећено је семантици придевског вида, односно, егзактном дефинисању категорија које су, у мањој или већој мери, релевантне за употребу придевског вида у српском језику: јединствености, старости у дискурсу, епистемичке и партитивне специфичности, временски глобалног и временски локалног читања, квантификативне и генеричке рестриктивности и нерестриктивности, те интерсективности, супсективности и несупсективности. Биће детаљно испитана природа корелације између придевског вида, информацијске структуре, структурне позиције и сваке од поменутих категорија. Показаћемо да је дужа придевска форма двосмислена у погледу поменутих семантичких интерпретација, док се краћом формом обележава један подскуп значења (нејединственост, неодређеност, епистемичка неспецифичност, временски локално читање, квантификативна и генеричка рестриктивност). Потоња тврдња не искључује могућност да у одговарајућим контекстима неодређени вид буде двосмислен у погледу појединих интерпретација из поменутог подскопа (неодређеност :

нејединственост, неодређеност : неспецифичност итд). У сваком случају, као решење за проблем како наведена семантичка обележја редуковати до једне свеобухватне категорије предложићемо **исцрпност / партитивност**.

Пето поглавље дисертације посвећено је синтакси одређеног и неодређеног придевског вида. Представићемо моделе Ђустијеве (2005), Чинквеа (2010), Карусо (2012) и Марушича и Жауцера (2014), а затим понудити и наш модел, на основу којег ћемо анализирати понашање придевског вида код различитих придевских класа. Указаћемо на чињеницу о постојању трећег типа придевске модификације, која се реализује високо на левој периферији DP-ја, и за коју је карактеристично да је готово увек у одређеном придевском виду. Као последица ове и чињенице да се краћи придеви могу наћи и у одређеним контекстима, показаћемо да се придеви различитог вида могу комбиновати чак и у распореду **ОДРЕЂЕНИ + НЕОДРЕЂЕНИ + ОДРЕЂЕНИ ВИД**, *поменути сјајан високи фудбалер*, супротно тврдњама у досадашњој литератури (Леко 1992, Ђусти 2006, Чинкве 2010). Коначно, пето поглавље окончаћемо одговарајућом анализом појаве неодређеног придевског вида у одређеним контекстима.

Последње, шесто поглавље доноси закључак дисертације. У њему ћемо сумирати резултате нашег истраживања, указати на евентуална питања која су остала отвореним и дати увид у могуће смерове даљих испитивања. У наредном, последњем пододељку првог дела даћемо списак коришћених скраћеница и симбола.

1.5. Списак коришћених скраћеница и симбола

Највећи број скраћеница и симбола употребљених у дисертацији већ је део лингвистичке традиције и правописних норми, али ћемо, зарад прецизности и испуњења формалних захтева, у наставку дати њихов исцрпан списак.

А – акузатив

буг. – бугарски језик

Г – генитив

Д – датив

енг. – енглески језик

ЕПИ – епистемичка интерпретација

Ж.Р. – женски род

И – инструментал

ита. – италијански језик

јав. – јавански језик

ЈД. – једнина

комп. – компаратив

кин. – кинески језик

Л – локатив

Л. – лице

лет. – летонски језик

лит. – литавски језик

М.Р. – мушки род

мађ. – мађарски језик

мак. – македонски језик

МН. – множина

Н – номинатив

нав. дело – наведено дело

НВ – неодређени вид придева

неодр. – неодређени

ОВ – одређени вид придева

одр. – одређени

ПАРТ. – партикула

ПЈГ – призренско-јужноморавски говор српског језика

пољ. – пољски језик

ПОСЕС. – посесив, присвојна заменица/придев

рум. – румунски језик

рус. – руски језик

сем. – семантички

сло. – словеначки језик

ТЈГ – тимочко-лужнички говор српског језика

тур. – турски језик

шпа. – шпански језик

Adj – енг. *adjective*, придев

AgгP – енг. *agreement phrase*, синтагма слагања

AP – енг. *adjective phrase*, придевска синтагма

CardP – енг. *cardinal phrase*, кардинална синтагма

CP – енг. *complementizer phrase*, комплементизаторска (допунска) синтагма

DefP – енг. *definiteness phrase*, синтагма одређености

Det – енг. *determiner*, детерминатор

DM – енг. *direct modification*, директна модификација

dP – енг. „*small D*“ *determiner phrase*, детерминаторска синтагма „мало Де“

DP – енг. *determiner phrase*, детерминаторска синтагма

Foc – енг. *focus*, фокус

Foc_L – енг. *local, parenthetical focus*, локални, парентетички фокус

FP – енг. *functional projection*, функционална пројекција

IM – енг. *indirect modification*, индиректна модификација

IP – енг. *inflectional phrase*, флексијска синтагма

Kon – енг. *contrast*, контраст

KP – енг. *case phrase*, падежна синтагма

N – енг. *noun*, именица

NP – енг. *nominal phrase*, именичка синтагма

NumP – енг. *numeral phrase*, бројна синтагма

PartP – енг. *partitive phrase*, партитивна синтагма

Pers – енг. *person*, лице

PossP – енг. *possessive phrase*, посесивна синтагма

PP – енг. *praepositional phrase*, предлошка синтагма

PrP – енг. *predicate phrase*, предикатска синтагма

Q – енг. *quantifier*, квантификатор

RC – енг. *relative clause*, релативна клауза

ref – енг. *referentiality*, референцијалност

Spec – енг. *specifier*, спецификатор

Top – енг. *topic*, топик

Top_L – енг. *local topic*, локални топик

TP – енг. *tense phrase*, временска синтагма

VP – енг. *verb phrase*, глаголска синтагма

*X – језички израз X није граматичан према интуицији изворних говорника одговарајућег језика или облик X не постоји у анализираном језику

*(X) – према интуицији изворних говорника укупни анализирани језички израз није граматичан без употребљеног облика X

?X – језички израз X је полуприхватљив интуицији изворних говорника

??X – језички израз X је на граници прихватљивости интуицији изворних говорника

%X – постоји значајна варијација у оцени граматичности језичког израза X од стране различитих изворних говорника

#X – језички израз X је прагматички депласиран под датим дискурсним и контекстуалним околностима или интерпретација X није доступна за анализирани језички израз

#(X) – укупни анализирани језички израз је прагматички депласиран под датим дискурсним и контекстуалним околностима или дата интерпретација није доступна за анализирани језички израз без употребљеног језичког израза X

#P – бројна, кардинална синтагма

»X – X представља пресупозицију¹⁶ претходно наведеног језичког израза

Према најављеној композицији дисертације, у наредном, другом поглављу рада представимо досадашња проучавања синтаксе и семантике придевског вида у српском језику.

2. Досадашња проучавања одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику

У овом поглављу осврнућемо се на досадашњу литературу која се бави одређеним и неодређеним придевским видом у српском језику¹⁷. Сва презентована истраживања

¹⁶ „Пресупозиције реченице одређују класу контекста у којима би изрицање реченице било подесно.“ (Картунен 1974: 181). Подесност реченице односи се на прагматичку прихватљивост, категорију сасвим другачије природе од семантичке импликације. Илустроваћемо ово једноставним примером:

(1) Катаринина пошиљка још увек није стигла.

Садржај реченице можемо разложити на семантички и прагматички део, при чему се семантички садржај поистовећује са пропозиционалним (исказним) и изражен је следећом пропозицијом у (2):

(2) Катаринина пошиљка није стигла.

Пропозиција у (2) подлеже истинском суду, те као таква може бити или тачна или нетачна. Употребљени прилог *још увек* у (1) главни је носилац прагматичког садржаја реченице, везаног за одговарајућу пресупозицију. У конкретном случају, пресупонира се да је пошиљка већ требало да стигне или макар да се њено приспеће управо очекује. (1) би било депласирано употребљено уколико ни једна од двеју пресупозиција није део контекста у којем интерлокутори воде разговор – уколико пошиљка већ није требало да стигне нити се њено приспеће управо не очекује:

(3.а) Катаринина пошиљка још увек није стигла.

(3.б) »Катаринина пошиљка је требало да стигне из перспективе референцијалног времена.

¹⁷ Једини изузетак биће кратак приказ рада Марушича и Жауцера (2007), који се бави питањем односа дуже форме придева у српско-хрватском и словеначком, те својеврсног одређеног члана у колоквијалном словеначком, *ta*.

представићемо термилошко-методолошком апаратуром њихових аутора, указујући на евентуалне недоследности у понуђеној анализи, те на дескриптивне и експланаторне домете, имајући у виду емпиријске чињенице. При представљању радова држаћемо се термина којим поједини аутори именују анализирани варијетет (српски, српскохрватски, српско-хрватски, хрватски, босански, српско-босанско-хрватски (Ser-Bo-Croatian)), чиме никако не негирамо релевантност налаза ових аутора за предмет нашег истраживања. Окренути синхронијском приступу истраживања феномена, нећемо представљати радове који се баве дијахронијским питањима граматикализације придевског вида. Такав је, на пример, случај са радом Хансена (2004), у коме се заступа теза да придевски вид у српском језику представља крајњу позицију друге фазе Гринберговог (1979) претпостављеног универзалног процеса граматикализације демонстратива – прво у одређени члан који маркира одређеност (фаза 1), потом у маркер специфичности (фаза 2), те коначно у маркер номиналности или граматичког рода, без семантике одређености или специфичности (фаза 3) – од семантичко-прагматичке до „чисто“ синтаксичке функције.

Најпре ћемо представити идеје Карацића (1814, 1818), Маретића (1899), Белића (1999), Стевановића (1986), Фекетеа (1969/73), Знике (1992, 2002, 2004, 2005), Прањковића (2000, 2004) и Силића (1977, 1992/1993, 2000). Највише ће пажње бити посвећено монографији Фекетеа (1969/73), која представља најзначајнију и најобимнију студију придевског вида међу ауторима дескриптивно-структуралистичког приступа. Наведени радови троје хрватских аутора, Знике, Прањковића и Силића, биће презентовани заједно, будући да сви као своје коначно теоријско исходиште имају идеју да је одређеност четврта категорија именичких речи у хрватском језику, те да се, поред придевског вида, може исказивати и другим језичким средствима.

С обзиром на теоријско-методолошки приступ примењен у овој дисертацији, за нас ће посебно важни бити радови који крећу са позиција генеративне синтаксе и формалне семантике (Златић 1998, Проговац 1998, Леко 1999, Аљовић 2002, Тренкић 2004, Рутковски и Проговац 2005, Бошковић 2008, Деспић 2012). Централно питање од којег се у њима креће јесте – каква је природа номиналне фразе у језицима без члана, односно, да ли у њима постоји детерминаторска пројекција? Такозвана DP-хипотеза, постављена од

стране Ебнија (1987), требало је да унапреди претходну теорију номиналне синтагме, по којој је номинална фраза пројектована из лексичке категорије N (в. нпр. Џекендоф (1977)):

(54) [NP [Det *the*] [N' [N *book*]]]

Овако интерпретирана, именичка синтагма за свој управни члан, односно главу, има именицу, док је члан, односно детерминатор, спецификатор главе. Током осамдесетих је нарочито био снажан утицај тзв. проширене X' теорије (енг. *extended X' theory*), приступ за који је било карактеристично да све лексичке категорије интерпретира као комплементе пројекција функционалних глава. Овим је члан, односно детерминатор „постао“ глава номиналне фразе, док је сама именица анализирана као комплемент функционалне главе D:

(55) [DP [Spec_DP] [D' [D *the*] [NP [Spec_NP] [N' [N *book*]]]]]

Оваква је анализа атрактивна из најмање два разлога. Прво, конфигурација номиналне синтагме уједначава се са генералном структуром клаузе. И друго, овим се олакшава интерпретација низа феномена у оквиру именичке синтагме великог броја језика. У принципу, D обухвата велику класу детерминатора, чији само мањи део представљају одређени и неодређени члан у језицима с чланом, али се у литератури само одређени члан без двоумљења интерпретира као детерминатор, док су остале јединице ове класе предмет расправа.

Деведесетих Лонгобарди (1994) поставља хипотезу да је за номиналну фразу неопходно да има и D пројекцију како би могла да преузме **тета-улогу** (енг. *theta-role*) у аргументској структури. Према њему, функционална пројекција DP је лингвистичка универзалија, елемент који предикатски номинални израз преобликује у референцијалну фразу, што јој омогућава да постане аргументом. Радове које ћемо представити једноставно бисмо могли поделити на пропоненте и опоненте ове идеје (подробније о DP-ју в. у одељку 3.1).

У литератури налазимо озбиљну аргументацију против DP пројекције у српском, изнету у радовима Златићеве (1998), Тренкићеве (2004), Бошковића (2008) и Деспића

(2012). У њима се, пре свега, указује на идентичност инвентара морфолошких наставака придева и придевских заменица, те на идентичност у синтаксичком понашању двеју категорија. Апликација Звикијевих (1985) тестова за идентификовање управног члана синтагме такође упућује на именицу као на главни елемент словенских именичких фразе. На основу овога закључује се да придевске заменице у српском и јесу придеви, да оне никако не могу бити носиоци претпостављене детерминаторске главе, већ им преостаје улога с лева додатог адјункта (или евентуално спецификатора) номиналне главе.

Другачије становиште заступају Проговац (1998), Леко (1999) и Аљовић (2002). У овим радовима придевски вид се анализира као граматикализација референцијалности DP-ја, уз покушај да се прецизно утврди каква је синтакса номиналне фразе под овим условима.

2.1. Карацић (1814, 1818)

Вук у својој првој граматичи, „Писменици сербскога језика“, категорију придевског вида назива „усјечењем прилагателних имена“, а облике придева мушког рода једнине именује у форми одређеног вида: „сва прилагателна имена окончавају се у мужеском роду на *и*“ (Карацић 1814: 30). Карацић само успутно примећује да неки придеви могу имати двојаке граматичке наставке, али не објашњава разлику у њиховој функцији или семантици: „Многа прилагателна имена могу имати двојак о окончање у мужеском роду: једно на *и*, а друго без *и*, на согласном писме, нпр. *жути* или *жут*, *бијели* или *бијел*, *питоми* или *питом* итд. Ово окончање прилагателних имена без *и* зове се **усјечено**. Даклем прилагателно име кад хоће да се усјече, треба му само одузети оно последње *и*.“ (ибидем). Примећујемо да је за Вука неутрални облик придева дужа форма, из које се „усецањем“ изводи краћа. Овакав је став преузет из „словенских граматика“, како то сам сведочи Карацић (1818). Недостатак било каквог објашњења у вези са употребом двају придевских облика биће надомештен у граматичи штампаној уз први Рјечник.

У својој другој граматичи (Карацић 1818), Вук износи став да би можда „било паметније рећи да је ово друго прилагателно [одређени вид] *нарасло* од првога [неодређени вид], него да је прво *усјечено*“ (Карацић 1818: 46-47). Краћа придевска форма

„показује каквоћу неизвјесне ствари (на питање *какав?*), н.п. зец је *плашив*; *поштен* човек не умије лагати; мени је мио *црвен* појас; *златан* је прстен скупљи него *сребрни*“ (Караџић 1818: 47). Што се дужег облика тиче, он „кактоћом опредјељује ствар (на питање *који?* као њемачки член *der, die, das*), н.п. *црвени* појас изјели миши; изгубио сам *сребрни* прстен; продао сам мој *необрани* виноград и.т.д.“ (ибид).

Преформулишемо ли ове идеје у термине савремене лингвистике, Вук придевску дистинкцију објашњава различитим дискурсним функцијама двеју форми. Неодређени вид придева приписује квалитет референту који није уведен у дискурс („показује каквоћу неизвјесне ствари“). Одређени вид је рестриктиван, јер помаже у идентификацији референта у контексту („кактоћом опредјељује ствар“). Овакво објашњење употребе дуже форме је занимљиво, јер се не везује експлицитно само за референте старе у дискурсу, већ би могло важити и за специфично неодређене референте (о епистемичкој специфичности в. више у одељку 4.3). Тако, прве две реченице којима се илуструје употреба одређеног вида садрже номиналне синтагме већ поменуте при презентовању примера за неодређени вид (*црвени појас, сребрни прстен*), али је реченица (56) прагматички прихватљива и у контекстима када саговорник не зна за постојање специфичног референта:

(56) Продао сам **мој необрани виноград**.

Овај кратак приказ завршићемо констатацијом да се Вуку не може замерити што је у својим анализама штур и помало непрецизан, јер је при писању двеју граматика био ограничен простором и циљевима који је требало да буду испуњени тим приручницима.

2.2. Маретић (1899)

У „Граматици и стилистици хрватскога или српскога језика“ Томо Маретић синтаксичку анализу придева започиње указивањем на реченичне службе придевских речи. „Кад придјев изближе означаје именицу или замјеницу, онда му је служба атрибутска; ако ли изближе означаје глагол, служба му је предикатска.“ (Маретић 1899: 455). Илуструјући примерима предикатску службу придева, Маретић наводи и пример из Вукове епике, дат у (57.а), за који каже да би се могао и преформулисати као (57.б):

(57.a) **Срдит** Марко језди низ Косово.

(57.б) **Срдито** Марко језди низ Косово.

Како се придев *срдит* у (57.a) може заменити прилогом, (57.б), придев нема атрибуцку, већ предикатску службу, констатује аутор.

Маретић је мишљења да „мало има сталнијех правила за порабу одређених и неодређених придјевних облика у атрибуцкуј и у предикатској служби“ (нав. дело, стр. 456). Међутим, констатује се постојање извесних тенденција: „Радо се узима одређени облик у атрибуцкуј служби за штогод прије споменуто или друкчије како познато“ (ибидем). Ово је илустровано примерима попут следећег:

(58) У једнога краља била два сина. Један бијаше лукав и неправедан, а други добар и праведан. Пошто им отац умре, рече **неправедни праведноме**.

Осврћући се на Караџићеве (1818) примере, Маретић каже: „*црвени* појас изјели миши. – изгубио сам *сребрни* прстен; једно ћу и друго рећи ономе који зна да је био још који појас, али само један *црвени*, – да сам имао осим сребрнога још и који златни прстен и т. д.“ (ибидем). Маретић примећује да се и за већ споменуте или општепознате референте понекад користи неодређени вид, као у (59):

(59) Чобан је да **богату** чоџу, а **богат** чоџ да чобану силно благо.

И Маретић, као и Вук, примећује да постоји извесна корелација између питања *који?* и *какав?*, и придевског вида: „У свијем примјерима(...) пита се *који?* на пр. *који* су појас изјели миши? – *црвени* и т. д. Кад је придјев атрибут, може се за предмет питати и *какав?*, и на то питање обично одговара неодређени облик(...) Али има примјера, гдје на питање *какав* одговара и одређени облик(...)“ (нав. дело, стр. 457). Аутор наводи и примере са придевима одређеног вида на које би се адекватно упутило само питањем *какав?*: *приповетка у песми у доброга певача никада није сасвим противна разуму; који су чистога срца; бјеше малога раста; људи изопаченога ума; оно што је против здравога разума*.

Маретић, као што смо већ видели из коментара реченица (57.а) и (57.б), не прави разлику између примарне и секундарне предикације, те констатује да „кад придјев стоји у предикату, облик му је обично неодређен“ (ибидем), а као илустрација му служе депиктивни секундарни предикати¹⁸ (о депиктивима в. више у одељку 4.5.3), (60), „голи“ придеви у предикативу, (61), и адноминални придеви у предикативу, (62):

(60) Зец је **плашив**.

(61) Да **здрав** отидеш.

(62) Био је не само **храбри** војник, него и **мудри** уредник у војсци.

Реченица (62) пропраћена је коментаром да „ако је придјев здружен с којом именицом, узима кашто и одређени облик“ (ибидем).

Маретић пише да је „већ доста затрто осјећање за разлику међу одређеним и неодређеним придјевом“, наводећи примере „гдје у истој реченици и у истој служби долази један и други облик“ (нав. дело, стр. 458):

(63) Од **живога** штогод, а од **мртва** ништа.

(64) **Старог** вина и **стара** пријатеља држи се.

(65) **Ћелав** се дичи капом, а **луди** снагом.

Аутор примећује да се обе придевске форме појављују иза заменица *сваки* и *некакав* (о понашању придевског вида иза квантификатора в. више у одељку 4.6), илуструјући тврдњу следећим примерима ексцерпираним из анализираног корпуса:

¹⁸ У раду ћемо користити термин **депиктивни секундарни предикат** (енг. *depictive secondary predicate*), или скраћено **депиктив**, за појам који се у србистичкој литератури означава различитим терминима: **прирочни додатак** (Даничић 1858), **привезак** (Маретић 1899), **атрибутивно-предикативно** употребљен придев (Белић 1939), **атрибутско-прилошка одредба** (Стевановић 1986), **апозитивно употребљени придев** (Ивић 1983), **актуелни квалификатив** (Поповић 1999) итд.

(66) сваки **праведни** и **разумни** судија, некакав **драгоцјени** прстен

(67) сваки **паметан** човек, некакав **богат** трговац, некакав **учен** човјек

Можемо констатовати да је Маретић први лингвиста који говори о „затртом осећању“ за разлику између придева одређеног и неодређеног вида, што поткрепљује примерима у којима се у истом синтаксичком окружењу користе обе придевске форме. У његовом опису морфосинтаксе придевских речи нема покушаја да се идентификују евентуалне разлике у семантичкој интерпретацији или информацијској структури реченице које доноси промена придевског вида (а о којима ће више бити речи у четвртом и петом поглављу дисертације). Такође, очигледно је да аутор не обраћа пажњу на све синтаксичке околности под којима је придев употребљен (да ли је у питању „го“ придев у предикативу, адноминални придев у предикативу или депиктивни секундарни предикат). Сви ови недостаци у анализи могли би се објаснити ограничењима лингвистичке теорије с краја 19. века. Упркос томе, ради се о веома луцидној и методолошки зрелој анализи.

За наше истраживање је занимљив Маретићев коментар на Вукове примере **црвени појас** *изјели миши* и *изгубио сам* **сребрни прстен**, у којем се каже да би обе реченице говорник изрекао у контексту у којем саговорник зна „да је био још који појас, али само један црвени“, тј. да је постојао „осим сребрнога још и који златни прстен“ (нав. дело, стр. 456). Ово значи да се одређени вид придева користи у случајевима када **оба колокутора** знају за постојање **јединственог** референта у релевантном дискурсу који задовољава позитивну дескрипцију. Маретићево објашњење садржи врло важна дискурсна ограничења о дистрибуцији особине исказане придевом у контексту, али не раздваја јасно **поменутог (старост у дискурсу)** од **јединствености**, две категорије на којима се заснивају и два основна (супротстављена) приступа интерпретацији одређеног члана у германским и романским језицима, о којима ће бити више речи у четвртом поглављу дисертације. Наиме, с позиција поменутог, одређеност не подразумева да и колокутор треба да зна има ли у контексту више од једног предмета (референта) који је носилац особине исказане придевом, већ значи да саговорнику мора бити познато на који тачно ентитет или скуп ентитета реферише језички израз локутора. С позиција јединствености, пак, није неопходно да саговорнику мора бити познато има ли или нема више предмета

који задовољавају семантички опсег језичког израза попут *црвени појас* – напротив, то мора бити познато само говорнику.

Коначно, занимљиво је да Маретић примећује да прагматички адекватан одговор на *какав*-питање може бити и придев у одређеном виду, што илуструје примерима: *доброга певача, чистога срца, малога раста, изопаченога ума, здравога разума*. Међутим, све ове језичке фразе су у генитиву, али би у номинативу придев у њиховом саставу могао бити у неодређеном виду – *добар певач, чисто срце, мали/мален раст, изопачен ум, здрав разум*. Према томе, ови примери пре указују на тенденцију српског језика у 19. веку да се разлика у придевском виду не маркира доследно у косим падежима, него на појаву да прагматички прихватљив одговор на *какав*-питање може у свом саставу имати придев одређеног вида (о адноминалном типу *какав*-питања и одређеном виду в. више код Станковића (2012)).

2.3. Белић (1999)

Белић (1999) пише да „је у нашем језику доста лабилна граница између одређеног и неодређеног вида“ (Белић 1999: 104). „Синтаксичка је употреба неодређеног вида *атрибутивна* и *предикативна*. Када се придев тако употреби да одређује какву именицу било у једној било у другој употреби, а такво одређивање није познато израније, онда се употребљава *обично* неодређени придев.“ (нав. дело, стр. 105). С друге стране, одређени вид „се употребљава уопште онда када се односи на нешто познато (већ споменуто, претпостављено као познато и сл.)“ (исто, стр. 106). „Иако има још доста примера где се правилно употребљава одређени придев – нпр: *У једнога краља била два сина, један бијаше лукав и неправедан, а други добар и праведан; пошто им отац умре, рече неправдени праведноме*, или у Библији где се говори о врапцу и даље се продужава: *на нека узме живогог врапца и дрво кедрово и исоп и све то заједно нека замочи у крв од врапца закланого* – ипак има већ доста примера погрешне употребе одређеног вида у овом односу(„)“ (исто, 106-107). Аутор наводи низ језичких фраза ексцерпираних из Вуковог језика у којима се у истом окружењу (уз исте заменице) појављују придеви различитог вида, попут следећих (део ових примера наводи и Маретић (1899)):

(68.a) сваки **праведни и разумни** судија

(68.б) сваки **паметан** човек, сваки **тежак** посао

(69.a) некакав **зли** пришт, некакав **драгоцени** прстен

(69.б) некакав **богат** трговац, некакав **учен** човек

(70.a) овај (је) **радосни** догађај, тај **радосни** глас

(70.б) оног хрта **жута**

(71.a) мој **добри** пријатељ

(71.б) мом **бијелу** двору

Белић сматра да „нема сумње да је ова колебљивост придевског вида уз заменице знатно утицала да се и у другим приликама поремете стари односи“, те да „није далеко време када ће се оба вида у извесним односима у потпуности изједначити“ (ибидем).

Овај приказ ћемо резимирати констатацијом да Белић не повезује употребу придевског вида искључиво са дискурским статусом именичког референта. Поновићемо: „Када се придев тако употреби да одређује какву именицу(...), а такво одређивање није познато израније, онда се употребљава *обично* неодређени придев.“ (исто, стр. 105). Ова формулација предвиђа да се краћа форма може употребити и у случају када је именица уведена у дискурс, али придевска особина која се приписује именичком референту није, из чега би следило да се неодређени вид придева може појавити и у одређеном окружењу (о овоме ће више бити речи у петом поглављу).

2.4. Стевановић (1986)

Михаило Стевановић у граматици „Савремени српскохрватски језик 1“ видску разлику међу придевима објашњава одређеношћу или неодређеношћу именичког појма коме се приписује придевска особина. Ово становиште илуструје на следећем примеру:

(72) У младости, без родитеља и **сиромашан**, није имао прилике да редовно учи школу, и задуго је остао **неписмен**. Али је касније сам научио читати и писати, па је упорним

радом, стално читајући, тај **сиромашни** и до недавно **неписмени** младић постао најсвеснији борац за права радничке класе.

Стевановић пише да „у првом случају придеви *сиромашан* и *неписмен* одређују особине дотад неодређеног појма, неодређеног лица о коме се говори, а у другом – исти придеви, у облику *сиромашни* и *неписмени*, казују особину већ одређеног лица“ (Стевановић 1986: 249).

Овај аутор напомиње да „за облике одређеног и неодређеног вида знају само прави описни придеви“, те да „сви остали придеви имају облике или само одређеног или само неодређеног вида“ (нав. дело, стр. 250). Затим побраја један мањи број придева који имају само облик одређеног вида: *бојни, жарки, јарки, мали, сињи, судњи, стојни, сушти*. Временски, месни, градивни и придеви намене имају само облик одређеног вида, док присвојни придеви у номинативу једнине имају само форму неодређеног вида. Стевановић пише да се „разлика у значењу између придева неодређеног и одређеног вида(...) у многоме изгубила“ (ибидем).

Дакле, Стевановић сматра да се придевским видом маркира одређеност или неодређеност референта именичке синтагме. Под одређеношћу се, на основу анализе примера (72), очигледно подразумева старост у дискурсу, и то, старост у дискурсу именичког референта, иако је чињеница је да су у конкретном случају у дискурс уведени и именица *младић*, али и придеви *сиромашан* и *неписмен*. То што се у истом контексту могу појавити и придеви неодређеног вида, као што видимо из (72.б), за Стевановића је највероватније имплицитни знак да се међу придевима одређеног и неодређеног вида „у многоме изгубила разлика у значењу“:

(72.б) У младости, без родитеља и **сиромашан**, није имао прилике да редовно учи школу, и задуго је остао **неписмен**. Али је касније сам научио читати и писати, па је упорним радом, стално читајући, тај **сиромашан** и до недавно **неписмен** младић постао најсвеснији борац за права радничке класе.

У пододељку 4.2.2 биће више речи о природи односа између одређености дефинисане као старост у дискурсу и придевског вида у српском језику.

На крају, напоменућемо да, супротно Стевановићевој тврдњи, велики број градивних придева у српском има и краћи придевски облик, који је веома фреквентан на позицији реченичног предикатива:

(73) Овај предмет је **дрвен / пластичан / металан / гвозден / златан / (?)сребрн / бронзан / (?)кожан**.

Као и код његових претходника, ни Стевановићев опис употребе придевског вида у српском није детаљан и довољно прецизан. Све непрецизности и недостатке у анализи својих претходника Егон Фекете покушао је надокнадити монографијом „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику“. У наредном пододељку презентоваћемо ову студију.

2.5. Фекете (1969/73)

Егон Фекете је 1967. године одбранио докторску дисертацију под називом „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику“ пред комисијом коју су чинили Михаило Стевановић, ментор, Митар Пешикан и Асим Пецо. Овај рад је, по речима аутора, требало да попуни празнину у лингвистичкој литератури када је у питању синхронијски приступ двојаким облицима придевске промене, остављајући по страни све дијахронијске перспективе. Фекете то образлаже чињеницама да „модерни књижевни језик пружа у семантичком, синтаксичком и стилском погледу далеко богатију и разноврснију контекстно-тематску грађу од језика у сачуваним старим споменицима (што омогућава знатно комплексније и комплетније праћење **употребе** ових облика)“, те да „савремени материјал, насупрот старом, дозвољава сигурније подвргавање грађе контроли језичког осећања (што је од посебне важности(...)) када је реч о **функцији** и **значењу** ових облика“ (Фекете 1969/73: 5-6). Напомиње се да рад не претендује да утврди категоричне и дефинитивне закључке, јер томе не погодује стање ствари које језичка грађа одражава, већ да „укаже једино на **тенденције**, мању или већу уходаност, поларизованост и евентуалну закономерност у дистрибуцији и значењу краће и дуже форме придева“ (Фекете 1969/73: 10-11). Основицу корпуса чинио је говор забележен у Вуковим народним приповеткама и делима писаца из оних говорних зона у

којима се видска дистинкција чува и у тзв. косим падежима, али је ексцерпиран и материјал из дела књижевника источне области српскохрватског језичког простора, те грађа из Рјечника ЈАЗУ, Речника САНУ и дневне штампе. Како је систем акценатске дистинкције видске разлике придева знатно урушен, а не бележи се у писаном говору, анализе су утемељење пре свега на уочљивој разлици краћег и дужег облика у номинативу (и акузативу) мушког рода јединине, проминентним падежним формама које су носиоци „битних реченичних елемената, субјекта и објекта“ (Фекете 1969/73: 9). При томе су узимане у обзир само оне лексичке јединице које имају оба видска лика, а затим су контрастиране, што је могуће када је придев у атрибутој, атрибутивној или апозицијској функцији, те када има службу тзв. секундарног предиката.

У Општем делу Фекете се осврће на дотадашња сазнања о придевском виду у радовима о старословенском и српскохрватском језику. Све ставове изнете у вези са пореклом придевске дистинкције у старословенским текстовима он дели на две групе; оне који појаву придевског вида у старословенском објашњавају директним или посредним утицајем члана из оригиналних текстова на старогрчком, те на оне који одбацују или занемарују концепцију о утицају члана на генезу и значење словенског придевског вида и истичу индивидуализацију именичког појма, конкретизацију и друге категорије.

Најизразитији представник првог начина интерпретације је, по наводима Н. И. Толстоја, Франц Миклошич. Миклошич је мишљења да је „члан у свим језицима по своме пореклу од демонстративне заменице и има функцију да један садржај означити као познат“ (према Фекетеу 1969/73: 14). У погледу развоја и употребе словенски се придев угледао на грчки члан, баш онако како је придевски вид у балтичким језицима значењем сличан немачком члану, сматра Миклошич. Лескин је писао да се дужи облик придева користи када се атрибут односи на предмет одређен, познат сам по себи или из контекста, што је знатно шире дефинисање концепта одређености од поменутог, али је недовољно прецизно. Према речима Фекетеа, идеје сличне овим заступали су још Обнорски, Јакубински, Хам, Павски, Гунарсон и др.

С друге стране, већ најранија упоредна испитивања дистрибуције грчког члана и словенског придевског вида Востакова показала су многе неподударности, иако је сам

Востакон био присталица чланске концепције придевског вида у старословенском. Толстој пише да „преводиолац обично није одступао од духа словенског језика и није ропски копирао оригинал, већ је употребљавао једну или другу форму независно од присуства или одсуства грчког члана“ (према Фекетеу (1969/73): 19). Меје, пак, сматра да дужи и краћи облици придева нису исто што и категорија члана. Занимљив је и став Ј. Курца: „Сложени словенски придев сачувао је макар и делимично своју првобитну вредност. Постпозитивна заменица давала је првобитној вези придева са именицом нарочит смисао, на пример, она је истицала нарочито индивидуално својство предмета или је наглашавала особину којом се један предмет издвајао од предмета сличног са другом особином, усредсређивала пажњу на придеву итд.“ (према Фекетеу (1969/73): 21). Фекете примећује да није најјасније о каквој се усредсређености ради, да ли се можда мисли на издвајање, идентификовање јединке по особини (типа „Додај ми *црни* капут“), за које се не би могло рећи да представља само усредсређеност на особину, јер је фокус на предмету који је носилац дате особине. Нешто прецизнија је дефиниција Селишчева, у којој се каже да су сложени (дужи) облици придева истицали својство или особину (квалитет) и усредсређивали пажњу говорног лица на ту црту означеног предмета.

Једна од ретких студиозних и аргументованих расправа на ову тему представља, по Фекетеу, студија Н. И. Толстоја. Овај аутор сматра да је дужом формом „предмет, на који се односи придев издваја из општег збира њему сличних предмета који се одликују том истом особином [врстом], **уникализиран** (или по терминологији Ј. Курца **индивидуализиран**), схвата се као један, **јединствен у своме роду**“ (према Фекетеу (1969/73): 23). Толстој ово сматра основном компонентом одређености, док остале случајеве, попут раније поменутог или емфазе, сматра делимичним испољавањем основног значења, индивидуализираности. За разлику од дуже форме, краћи облик не издваја детерминисани предмет из реда њему сличних, који имају ту исту особину, квалитет. Фекете примећује да је индивидуализирање једног предмета из групе које су носиоци истоветне особине немогуће, иако је употребљен дужи облик придева. На пример, уколико у контексту имамо два или више црних капута, реченицом „Додај ми *црни* капут“ може се исказати само то да на уму имамо један капут, али не и конкретно који, сматра Фекете.

Новe елементе у објашњењу функције придевске дистинкције уводи Истрина, говорећи о различитом степену **енергичности** којом се придевом приписује особина именици. Наиме, ова енергичност је јача код краћих облика придева, јер се њиме означава особина која има суштинско значење у општем смислу реченице, док „одређена“ придевска детерминација нема битну улогу у реченици. Неки су испитивачи одступили од оваквог Истриног става, тврдећи чак да је енергичност обрнуте вредности, док Фекете сматра да је „у основи приступ Истрине добар“ (ибидем). Енергичност атрибута треба схватити као истицање особине, презентацију саме особине као такве, док је код дужих облика нагласак на индивидуализацији, конкретизацији и сл.

Друго поглавље општег дела рада Фекете је посветио прегледу најзначајнијих теоријских гледишта о придевском виду у српскохрватском језику. Испоставља се да је до тренутка када је аутор писао своју тезу (1967. година) највећи број граматика и стручних радова давало оскудна објашњења о природи видске разлике и дистрибуцији двеју форми. Овоме је свакако допринело и укорењено мишљење да се у нашем језику разлика у значењу одређеног и неодређеног придевског вида све више губи, односно да су краћи облици или потиснути на рачун дужих или да се у атрибуту употребљавају напоредо са дужим готово без обзира на елемент одређености. Овоме додатно „погодује“ и ситуација у осталим словенским језицима, чињеница да се у њима осећај за вид изгубио, а да су форме добиле одвојене синтаксичке функције, што је логично уклонило питање придевског вида из фокуса пажње славистичке науке.

Како смо у претходним четирима потпоглављима представили идеје Карацића (1814, 1818), Маретића (1899), Белића (1999) и Стевановића (1986), овде ћемо само указати на Фекетеове коментаре ових радова.

Међу првима који су дали дефиницију придевског вида у српском језику био је Вук. Поновићемо наводе Карацића (1918) (из потпоглавља 2.2) да краћи облик показује квалитет непознате ствари (одговара питању *какав?*), док дужи облик каквоћом опредељује ствар (одговара питању *који?*). Фекете констатује да Вук није објаснио две ствари: како треба схватити категорију одређености, као нешто што се зна као факат или

је то нешто што и лично може бити (не)познато, те коме појам треба бити познат: говорнику, саговорнику или да ли појам можда треба да буде општепознат?

Ослањајући се углавном на Миклошичев став, Маретић (1899) допуњује Вуково објашњење. Тако, под одређеношћу подразумева поменутог или какву другачију познатост, не спецификујући каква познатост, под којим околностима и сл. Међутим, Маретић је био много прецизнији када је у питању други проблем дефинисања одређености: коме појам треба бити познат. Подсетићемо, наводећи исте примере које је навео Вук у својој Граматици, *црвени појас изјели миши и изгубио сам сребрни прстен*, Маретић (1899) пише да би говорник изговорио ове две реченице у случају када саговорник зна да је био још који појас, али само један црвени, тј. да је осим сребрнога прстена, постојао још који златни прстен.

Фекете наглашава да Маретићево објашњење не садржи ни битан одговор на питање да ли се дужи облик употребљава **зато што** је нешто већ познато (последича је познатости) или **да би** било нешто познато (индикатор је познатости). Ово је, сматра Фекете, битно јер би одвојило пасивну од активне компоненте природе придевског вида као граматичке категорије.

При дефинисању придевске разлике, Белић (1999) за краћу форму придева каже да одређује именицу онда „када такво одређивање није познато израније“, док се дужи облик „узима за нешто познато (већ споменуто, претпостављено као познато и сл.)“. Упоредјујући примере типа *Купи ми црн шешир* и *Дај ми црни шешир*, за први каже да „ту пример има неодређено значење“, док дужи облик „упућује на познату, одређену или сталну особину каквог предмета“, што, по Фекетеу, не потврђују и случајеви употребе двеју форми. Наиме, Фекете исправно примећује да сталност особине никако није видљива директно из опозиције *црн : црни*, али морамо нагласити да постоје контексти и синтаксичке позиције у којима се временско ограничење у дистрибуцији особине може маркирати краћом формом придева (о овоме в. више у одељку 4.5). Фекете сматра примеренијом Белићеву констатацију да „*дај ми црни шешир* значи да неко има два или више шешира међу којима је и један који је црн (мада ни то не мора бити обавезно случај)“. Међутим, наглашава и да се *дај ми црни шешир* може рећи и неком ко не зна да

говорник има више шешира или када је у питању само један шешир, а затим наводи пример *Цар баци прстен а она (кћи), видећи златни и лијепи прстен, узе га*, „где није одраније познато какав је прстен, нити да цар има два или више прстена међу којима је био само један који је био златан и леп“ (Фекете 1969/73: 32). Као што можемо приметити, овде се у интерпретацији поново мешају јединственост и одређеност (дефинисана као старост у дискурсу), јер се категорија јединствености (и/или специфичности) илуструје примером старости у дискурсу (о свим овим категоријама ће више бити речи у четвртом делу дисертације).

Пишући о Стевановићевој (1986) дефиницији придевског вида у граматици „Савремени српскохрватски језик 1“, Фекете наглашава да она недвосмислено показује да се придевски вид везује за одређеност појма на који именица реферише, а не на за особину на коју се придевска реч односи, те наводи да ће то бити и теоријски приступ у самој тези.

На крају Општег дела, Фекете констатује да преглед дотадашњих ставова о предметном проблему у старословенском и српскохрватском језику показује да мишљења нису ни једнака, усклађена, а понекад ни довољно јасна и исцрпна, те да било какав почетак у анализи захтева јасно разграничене појмове.

Због тога он дефинише, према његовом мишљењу, четири најбитнија питања од чијих одговора зависи ваљана анализа проблема:

1. Да ли се одређеност тиче придева или именице?
2. Када је и за којег учесника у комуникацији један појам одређен, а када неодређен, и од чега то зависи?
3. Какав је однос говорног лица, односно слушаоца према одређености и како се тај однос испољава у акту говорне комуникације (у акту говорног лица и свести / подсвести, тј. могућности аперцепције слушаоца)?
4. У којој мери дистрибуција двојакних форми придева зависи од феномена одређености, односно других релевантних категорија?

Ка одговору на поменута питања Фекете креће од неких лингвистичко-психолошких елемената, како их назива. Он разликује општи и индивидуални план, у којима може бити именички појам. Општи план подразумева само свест о предмету као таквом, дакле везује се за било који предмет са тим и тим особинама, док индивидуални план доводи у свест слику тачно одређеног предмета из контекста. Појмови општег и индивидуалног, по аутору, блиски су категоријама **збир** и **јединка**.

Општи план и збир јављају се када говорно лице третира предмет (именицу) уопштено, као у *вук длаку мења али ћуд никада*. Препознајемо их по томе што се односе на било којег представника врсте, али често немају експлицитног знака који би их одвојио и од индивидуалног плана. Означавајући извешан предметни садржај уопштено, саопштење овог типа покрива и **општи збир** јединки онога што именица значи, тј. односи се како на све јединке збира заједно, тако и на сваку јединку збира, дакле, на било коју јединку, па, евентуално, и на дату, извесну одређену јединку онога што именица значи. Ова генеричка читања (иако их Фекете тако не назива, о генеричности в. детаљније у одељку 4.6.3) због своје уопштености елиминирају опозиционо одмеравање (одређивање) неодређености према одређености јединке, јер се исказ везује за збир, а не неку одређену или неодређену јединку. Ипак, Фекете констатује да категорија одређености није потпуно одсутна, „јер се она овде може тицати одређености именичке представе, – *вук, глобус* итд. наине, сасвим су одређени предметни садржаји у односу на све друге предмете који нису *вук, глобус* итд.“ (Фекете 1969/73: 38).

Фекете се служи следећим тестом провере општости плана једног исказа: „Иако је, наине, именица у граматичкој једнини, саопштење нема смисао *један вук длаку мења(...)* већ **сви** *вукови мењају длаку, сваки вук мења длаку*, па отуда то може, потенцијално само, да се односи и на *ма којег, било којег*, појединачног, а у исто време, **овог, оног** *вука* итд.“ (Фекете 1969/73: 37). Као што се може приметити, суштина теста је у стављању заменички употребљеног броја / детерминатора *један* и квантификатора *сваки/сви* испред аргумен(а)та (*вук*), чиме се добијају реферишући (*један вук*) и квантификовани изрази (*сваки вук, сви вукови*), да би се затим проверило да ли пропозиционом садржају полазне реченице одговара семантика једног или другог израза.

Фекете даље показује да се општи план језичким средствима једноставно може сужавати, те се тако добија (оно што он назива) **сужени збир**. Сужавање може бити изведено по месту или времену егзистенције, помоћу припадности и сл. На пример: *Слободан је као птица на грани, Сетна је ноћ у дрази, Господарском смијеху не ваља вјеровати...* У свим овим случајевима битно је да се исказ не односи на јединку, већ збир већег броја јединки. Самим тим, сматра Фекете, придевски вид не може бити елеменат одређености или неодређености јединке.

Аутор затим дефинише два основна значења која придевски вид има у случајевима када је манифестован општи план. Придевом се може детерминисати општи збир, уколико се њиме открива особина која је својствена свим (или се третира као својствена свим) јединкама збира, попут примера *Крволочни вук длаку мења*. У другом случају, придевом се може исказати особина која није својствена свим јединкама општег збира. У оваквом случају придев мења однос плана и збира, у том смислу што постаје елеменат, критеријум посебног, суженог збира, као у *Гладан и жедан човјек граби објема рукама* или *Племенити голуб мора да цепти од жеље да лети*. Овај се појам може даље одређивати новим детерминативима, *одрастао племенити голуб*, али то је још увек збир јединки датих особина, а не индивидуални појам. Фекете још примећује да се сужавање може вршити двојачко: у једном случају, „придев открива обичну, пуку особину, тј. такву која је нормално латентна особина сваке јединке општег збира (*гладан и жедан човек, добар човек, дебео човек* итд.)“; у другом, пак, „придев може да исказује специјалну особину, која има ранг обележја врсте, типа и сл. (*племенити голуб, пословни човек, дивљи мачак* итд.)“ На крају Фекете даје схему односа општег плана и збира – на највишем нивоу је општи план, он се рачва на општи збир и сужени збир, а сужени збир може бити произвољан, типа *Здрав нас лаје*, или специфициран, као у *Овчарски нас лаје*.

Пре него што наставимо са представљањем Фекетеове студије, даћемо кратак коментар у вези са управо поменутом дистинкцијом између произвољног суженог збира и специфицираног суженог збира јединки. У савременом српском језику, као што ћемо показати у одељку 3.3.2 и четвртом поглављу дисертације, одређени придевски вид није семантички маркиран. То је разлог зашто се дужа форма може појавити и као део

синтагме која представља специфициран сужени збир (*племенити голуб*), али и синтагме којом се упућује на произвољан сужени збир (*жедни човек граби обема рукама*). Потоње класе, које претходно нису утврђене у лексикону (и/или релевантном дискурсном домену), а у свом саставу имају придев одређеног вида, у раду ћемо називати *ад хок класама*. Са друге стране, семантички обележени неодређени вид придева је најчешће део синтагме којом се денотира произвољни сужени збир (*жедан човек, племенит голуб*).

Вратићемо се представљању Фекетеове монографије. За разлику од именице у општем плану или збиру, третман именице на индивидуалном плану је сасвим другачији (нпр. *Угледао је глобус и рачуналку на једном орману*) – појам именице је индивидуализован, те не може бити ознаком збира, већ искључиво индивидуе, појединачног представника неког збира. Фекете потом разматра каква је лингвистичко-психолошка позадина односа двају планова, тј. шта то одређује које ће читање бити укључено, опште или индивидуализовано. „Уколико су границе места, времена (стварне или само замишљене) одсутне, апстраховане као аперцептивне компоненте, односно уколико су довољно широке да стварно или евентуално дозвољавају могућност имплицирања два или већег броја јединки – и смисао саопштења односиће се (моћи да се односи) на две, већи број или чак све јединке онога што именица својом семантиком означава.“ (Фекете 1969/73: 42). Насупрот томе:

„Именица је у индивидуалном плану увек онда када се третира као садржај који у дато време заузима дати простор(...) При томе, пак, треба имати у виду да, иако свака јединка у природи има своје место и време егзистенције, у тренутку говора и мишљења ови елементи могу бити различито третиран и дати. Могу бити:

- А) релевантни или ирелевантни
- Б) прецизирани (исказани) или непрецизирани (неисказани)
- В) евидентни или неевидентни властитим средствима аперцепције.

Ови моменти су важни, јер су у тесној вези са степеном индивидуализације, од чега опет зависе два битна фактора:

1. појам ангажоване, односно неангажоване јединке
2. појам одређене, односно неодређене јединке.“ (Фекете 1969/73: 43)

Експлицирајући појам неангажоване, из збира неиздвојене јединке, Фекете објашњава да код њих јединка није пројектована ни просторно ни временски, јер за смисао саопштења и није битно да ли ће бити имплицирана нека одређена јединка. Под појмом неангажоване јединке аутор очигледно подразумева категорију која се у савременој формалној семантици означава термином **нереференцијалност**. Илуструје је примерима попут:

(74) Гледај **мајку**, а узми **шћерцу**.

(75) Никад нисам мислио да бих био у стању оженити се **кухарицом**.

(76) За **кап** ракије не би ево жалио **дукат** дати. (Фекете 1969/73: 44)

Фекете спроводи поменути тест за проверу плана општости саопштења и притом ставља квантификатор *сваки* испред оба аргумента двеју клауза у реченици (74). Тако добија исказ *Гледај сваку мајку, а узми сваку шћерцу*, који нема исту пропозицију као и полазна реченица. Проблем са применом овог теста је чињеница да се аргументи *шћерца* и *мајка* налазе у семантичком опсегу ситуацијског аргумента, те је стављање квантификатора испред њих неадекватно. Прецизније, обе јединице су везане варијабле, везане ситуацијским оператором, па је исправно искључиво његово квантификовање, чиме се добија истинит исказ: *сваки пут / увек гледај мајку, а узми шћерцу*. Нереференцијалност и генеричност (односно, неангажована јединка и општи план, у Фекетеовој терминологији) нису подударне категорије, и у овој констатацији делимо мишљење аутора (о генеричности в. више у одељку 4.6.3). Проблематичан је, међутим, начин на који се ова дистинкција дефинише и тестира. Када би се Фекетеов тест доследно применио и на пример којим се илуструје саопштење са општим планом, *вук длаку мења, али ћуд никада*, добили бисмо неадекватан исказ: *сваки вук сваку длаку мења, али сваку ћуд никада*.

Можемо приметити да је Фекетеова интуиција на добром трагу, али му недостаје прецизно дефинисана теоријско-методолошка апаратура, која ће омогућити исправну анализу емпиријских чињеница.

Фекете потом постулира појам **ангажоване** јединке. Насупрот појму неангажоване, јединка је ангажована у исказима типа *Био некакав калуђер*. За ове јединице Фекете каже да су у објективном смислу одређене, јер су специфициране, одвојене од збира, док су у субјективном неодређене, јер су неутврђеног идентитета, захваљујући томе што говорно лице није у могућности да саговорнику маркира релевантне координате (време, место егзистенције, припадност) референта језичког израза или, пак, говорном лицу није стало до тога (намерно не жели или сл). Такозвану објективну одређеност аутор проверава коришћењем заменице *било који*. Како се добија неадекватно саопштење *Био било који калуђер*, Фекете констатује да је именица објективно одређена, у смислу да се само једном члану скупа приписује остатак саопштења у наставку приче. С друге, пак, стране, с обзиром на чињеницу да је јединка „ирелевантног, неутврђеног идентитета, она је у исто време субјективно неодређена“ (Фекете 1969/73: 46).

Коначно, Фекете уводи и појам идентификоване јединке. За њих је карактеристично да сви учесници у комуникацији могу да их препознају у контексту или дискурсу, демонстративно или анафорски. То су, на пример, језички изрази као *Тодор, онај срндаћ, овај рукопис, поменути чово* итд.

Фекете даје и схематски приказ нивоа у оквиру индивидуалног плана – испод највишег нивоа *индивидуални план* налазе се план неангажоване и ангажоване јединке, а ниво ангажоване јединке рачва се на план ангажоване јединке ирелевантног идентитета и план ангажоване јединке релевантног идентитета. Ове категорије у доброј мери кореспондирају са категоријама специфичне и неспецифичне неодређености (више у одељку 4.3), те са категоријом одређености дефинисане као старост у дискурсу.

Интересантно је да аутор разликује и ситуације у којима се у језику појављују нетипичне, прелазне категорије. Он објашњава да „поремећаји ове врсте често потичу из субјективног третмана појединих појмова (чињеница, сазнања) који се говором

имплицирају, било да их само говорно лице на свој начин лансира, било да их слушалац на свој начин разумева“ (Фекете 1969/73: 56). Тако, Фекете запажа да врло често долази до замагљивања плана и паралелизма индивидуалног и општег у исказима у којима се именица лансира као „етикета“ датог именичког садржаја, као симбол слике коју треба асоцирати, „при чему се реализованост, оствареност или егзистентност датог садржаја у објективној стварности испољава слабо или чак никако“ (Фекете 1969/73: 56). Поред овог, аутор разликује и случајеве паралелизма између ангажоване и неангажоване јединке, за које је специфично, како га Фекете назива, **неутрализовање ангажованости**. Фекете наводи примере као:

(77) Зацрвенјела се као **мак**.

(78) Тито ме сјећа на **паука**.

(79) Вулкан је **отвор, пукотина**.

(80) Лав има **срце**.

(81) **Голу кост** ни псето неће.

(82) Ко ме данас није потребан **пут**?

Посебну пажњу аутор посвећује вези категоријског значења збира и семантике именице, односно вези онтолошког нивоа именичког појма и категорије бројивости. Тако, он констатује да се у збиру не могу јавити они појмови који ни у природи немају збир, тј. који егзистирају као апсолутне јединке, попут: *Сунце, Месец, небо, атмосфера, пакао, рај, Југославија, вино, уље, војска, род, народ, радост, срећа, рат, рад* и сл. Притом, наглашава да се мање-више сви ови појмови могу јавити и у условном, релативном збиру, као: *све три Југославије, оба вина, сви народи* и сл.

С обзиром на постављена теоријска разграничења, аутор је класификовао свеукупни језички материјал грађе имајући у виду функцију и дистрибуцију двојакних морфолошких облика придева у нашем језику. Тако је читава композиција Посебног дела тезе организована је у три целине – атрибутски употребљен придев са идентификационом, дескриптивном и квалификационом функцијом. Идентификациона функција јавља се при

идентификацији јединке (*У капетана бијаше слуга болестан. Вративши се нађе болеснога слугу здрава*) или идентификацији врсте¹⁹ (*Из даљине плови тешки бомбардер*). Дескриптивна функција остварује се директном дескрипцијом (*У то вријеме био је већ у Београду славни Аци-Мустајпаша*) или индиректном дескрипцијом (*Овај славни и родољубиви Србин ми је сакупио сто и шест пренумераната*). Коначно, квалификациона функција реализује се на два начина: квалификацијом ангажоване или неангажоване јединке.

У првом поглављу Посебног дела тезе анализирају се придеви у функцији идентификације одређене јединке. Фекете раздваја језичке изразе у којима се придев појављује као једини детерминатор именичког референта (са, како га назива, неподупртим придевом) од оних изрза у којима, поред придева, стоји још неки анафорско-демонстративни елемент или још неки придев (са подупртим придевом).

Да би се обавила идентификација неподупртим придевом, сматра Фекете, морају бити задовољени извесни услови. Пре свега, мора постојати сужени збир јединки, дакле, мора бити на извешан начин евидентно да на извесном месту егзистирају бар две јединке онога што именица значи, али се само једна од њих одликује исказаном особином или се она само за дату јединку јавља као карактеристична у тим границама. Такође, говорно лице помињући особину супротставља дату јединку осталим (које се њоме не одликују), а саговорник мора бити у стању да властитим средствима опажања или мишљења одреди о којој је тачно јединки реч. За овакве јединице карактеристичан је одређени вид придева, наводи Фекете и илуструје то великим бројем примера. На пример:

(83) Жена имајући десет динара изгуби један динар. И нашавши га, сазове другарице говорећи: „Ја нађох динар **изгубљени**“.

(84) Усуд написао ми је **поменути** Грујо.

¹⁹ Идентификација врсте подразумева денотацију природних класа, о којима ће више бити речи у четвртном поглављу дисертације.

(85) У **централном** стубу моста има један већи отвор.

(86) У његовој петој години, кад му је умрла мајка, **добри и осјетљиви** ујак узео је дјечака к себи. (Фекете 1969/73: 69-70)

Нама се чини очигледним да међу наведеним примерима заједно стоје одређени, специфично-неодређени језички изрази и они које карактерише јединственост у релевантном дискурсном домену. Тако би (83) и (84) били примери старости у дискурсу (при чему придев *поменути* у (84) има референцијално-епистемичку интерпретацију, в. више у одељку 5.6), у (85) се ради о јединствености именичког референта у релевантном дискурсу, док би језички израз *добри и осјетљиви ујак* у (86) могао бити пример категорије неодређене специфичности. У вези са последњим примером, (86), поставља се питање колико од поменутих Фекетеових услова за идентификациону функцију овај исказ задовољава. Подсетићемо, по Фекетеу, идентификациона функција се остварује само када постоји сужени збир јединки, дакле, мора бити на извешан начин евидентно да на одређеном месту егзистирају бар две јединке онога што именица значи, али се само једна од њих одликује исказаном особином или се она само за дату јединку јавља као карактеристична у тим границама²⁰. Такође, говорно лице помињући особину супротставља дату јединку осталим (које се њоме не одликују), а саговорник мора бити у стању да властитим средствима опажања или мишљења одреди о којој је тачно јединки реч.

Посебну пажњу аутор придаје питању функције одређеног вида придева у идентификацији. Он сматра да се придев, овако употребљен, може трансформисати двема компонентама, једном компонентом која би могла бити исказана демонстративно-анафоричком заменицом, те другом, која би представљала зависну реченицу са придевом у предикату и која би имала придевско-детерминативни карактер. На пример, јединица *неваљали* могла би се трансформисати у *онај који је неваљао*:

²⁰ Референти не морају уопште да егзистирају, још мање, на истом месту, већ морају да су у истом (тренутку у) дискурсу релевантни и/или проминентни.

1. онај

„неваљали“ =

2. који је неваљао

Занимљиво је да Чинкве (2010) неодређени вид придева анализира као индиректну модификацију у предикативу редуковане релативне клаузе, док видимо да Фекете „анафорску компоненту“ у одређеном виду придева интерпретира као корелатив *онај* и одговарајућу релативну клаузу са придевом у предикативу (занимљиво је да сличну анализу својеврсног одређеног члана *ta* у колоквијалном словеначком нуде Марушич и Жауцер (2007) (више о томе биће речи у одељку 2.14).

Фекете констатује да се дужи облик мора посматрати са његових етимолошких позиција „утолико што су у њему и данас активни управо они елементи који су инкорпорацијом придева и некадашње заменице *јь, ја, је* и формирали дужи облик придева“ (Фекете 1969/73: 78). Коначно, Фекете наглашава да се дужим обликом маркира јединка, а не нека њена особина.

Аутор нам затим презентује примере из корпуса у којима је идентификација јединке начињена подупртим придевом, помоћу присвојне заменице, присвојног придева, посесивног генитива или демонстративно-анафорске заменице:

(87) Међу псима бијаше један матори пас. **Овај матори** пас стане говорити.

(88) Остаде му само **онај непарни** војник.

(89) Заптија окрене лице **оном уздигнутом** зиду. (Фекете 1969/73: 79)

Фекете затим разматра случајеве у којима је краћи облик придева употребљен у идентификационој функцији, раздвајајући две могућности:

1. када не постоји намера говорника да постојеће погодности искористи у циљу идентификације;

2. када се дужем обликуprotиве синтаксичко-семантички разлози.
(Фекете 1969/73: 90)

Како аутор констатује, дефиниције краћег облика, попут Вукове („каквоћа неизвјесне ствари“) не могу објаснити примере овог типа, а које је Маретић забележио и у старословенским споменицима. У литератури је до тог тренутка постојало уврежено мишљење да се осећај за придевски вид губи, што је довело до поремећаја у значењу и депласиране употребе. Међутим, ако се у интуицију савременог говорника може посумњати, пише Фекете, то никако не би смео бити случај и са старословенским, с обзиром на то да је на том стадијуму развоја систем чврсто чувао придевску разлику. Аутор, међутим, не дефинише тачно који су то „синтаксичко-семантички разлози“ који се могу „противити дужем облику“, што сматрамо кључним за разумевање појаве неодређеног придевског вида у одређеном окружењу. У сваком случају, Фекете сматра да се употреба краћег облика не треба посматрати искључиво као резултат „неизвјесности ствари“, како би рекао Вук. Зато описује основне функције краћег облика:

3. њиме се само исказује својство као такво, тј. открива само дата особина именичког садржаја и ништа више;

4. како нема никакве заменичко-упућивачке компоненте, њиме се не упућује на јединку, па се логички краћи облик може схватити и као одредба „неодређене“ (било које, ма које) јединке именичког појма.

Ова запажања су веома значајна, јер указују на чињеницу да се краћа придевска форма адноминално користи нерестриktivно. Аутор напомиње да чим се јединка не означава као одређена, може се схватити као неодређена. Притом, за Фекетеа је „неодређеност јединке именичког појма“, у ствари, епистемичка неспецифичност (више у одељку 4.3). Појаву краћег облика у идентификацији он објашњава двојаким тенденцијама:

5. за сам акт говорне комуникације не мора увек бити важно идентификативно маркирање (говорно лице га може сматрати небитним), услед чега се не прибегава дужој форми;

6. говорник, напротив, може сматрати важнијим само својство дате јединке и употребиће краћу форму, остајући на тлу описивања, „односно инсистирања на својству (а не одређености) јединке“. (Фекете 1969/73: 91)

Ево примера из понуђене грађе:

(90) Цар не могодне ни куд ни камо, него чобану да ђевојку, а чобан је да богату чоек, а **богат чоек** да чобану силно благо.

(91) Дјеца су весела видећи мајку пред занимљивим послом. У мајчином **озбиљну раду** осјећали су ријетку свечаност.

(92) Сусјед наш је мален, набит. Но ја нисам могао заборавити **патуљаста сусјед** и његову ругалицу. (Фекете 1969/73: 92)

Примери (90-92) лепо илуструју емпиријску чињеницу да се неодређени вид придева у српском језику може појавити и у одређеном контексту, о чему ћемо говорити у одељку 5.7 (притом је занимљив језички израз *мајчином озбиљну раду* у (91), јер се, супротно очекиваном, иза придева одређеног појављује придев неодређеног вида). Фекете указује на синтаксичко-семантичку опозицију краћег облика у границама идентификационих могућности, у реченицама попут *Проговори нијем* и *Изађе оданде нијем*. Дужи облик, због упућивачког елемента, у стању је да се супстантивизира у самосталној употреби, у значењу *човјек који је био нијем*, док се краћи облик, будући лишен анафорског, увек синтаксички позиционира са предикатоидним значењем.²¹ У нашој анализи, временски локално читање краћег придева је у опозицији са двосмисленим

²¹ Аутору се, очигледно непажњом, догодило да, класификујући примере са краћим обликом у функцији секундарног предиката, наведе и реченицу која не илуструје анализирани феномен:

(1) Или је неко од Ђемића **ухваћен** у крађи. (Фекете 1969/73: 96)

Кратки облик *ухваћен* је (у пасивној дијатези) синтаксички наметнут у предикативу, па је сасвим депласирано интерпретирати га заједно са остатком примера.

дужим придевом, који је отворен за временски локалну и временски глобалну интерпретацију приписане модификације (више о овоме в. у одељку 4.5.2).

У одељку „Псеудоидентификација одређене јединке“ Фекете расправља о примерима појаве дужег облика придева поред неодређених, непоменутих именичких појмова. Наиме, по аутору, у комуникативном чину понекад може доћи и до ситуација када слушалац, без обзира на понуђене детерминативе, није у стању да тачно распозна о којој се тачно јединки ради. До оваквог хендикепа долази када говорно лице само **претпоставља** да саговорник већ има потребна сазнања, па маркирање врши без претходне презентације, или када говорнику **није стало** до тога да активира саговорничко сазнање у идентификативном правцу, па га лишава и свих релевантних презентација, а што не дезавуише објективну одређеност јединке. Фекете потом даје листу примера из корпуса, међу којима је највећи број неодређено-специфичних језичких израза. Ми ћемо издвојити следеће две реченице:

(93) Народ устане на Турке пре **одређеног** времена.

(94) Цар, измучен у мислима, баци они прстен, те ће ће, него одскочи те шћери на скут, а она, видећи **златни и лијепи** прстен, узме га те стави на први прст. (Фекете 1969/73: 101)

Придев *одређени* у (93) двосмислен је између Чинквеове (2010) индиректне модификације и тзв. референцијално-епистемичке интерпретације (одељак 5.6) – у првом случају се народ диже на Турке пре тренутка који је одређен од стране реферишућих протагониста релевантних историјских догађаја, док се у другом читању придев интерпретира као маркер неодређено специфичног језичког израза, *пре одређеног* (= *извесног, неког*) *времена*. С друге стране, псеудоидентификација у примеру (94) подразумева поступак накнадног приписивања особина *златни и лијепи* прстену. Ипак, треба указати на чињеницу да је увођење дискурсно-нових особина које се приписују дискурсно-старој јединици значајно не због псеудоидентификације, или идентификације уопште, већ за даљи развој дискурса – царева кћи узима прстен и ставља га на прст привучена тиме што је златан и леп.

Посебна пажња у раду посвећена је питању придева у функцији идентификатора врсте, односно са типолошко-спецификационом функцијом, како је назива Фекете. Наиме, идентификативна способност придева не мора бити усмерена само на откривање и маркирање одређене јединке именичког појма, већ то може бити случај и са одређеном врстом (типом, (пот)класом, пореклом) у оквиру извесног предметног садржаја. Означавајући специјални квалитет, спрега придев + именица у ствари означава и посебан садржај (појам), чиме стиче ранг лексеме. Притом није битно да ли и у којој мери само један део спреге задржава своје значење (обично је то именица) или, пак, читава спрега, или само један њен део (обично придев) поприма извесно „померено“ значење. Битно је само да је двочлана спрега знак **јединствене представе**. Аутор наглашава да „‘померен’ семантички садржај није особина која *обавезно* прати типолошку функцију (исп. ‘торни пас’, ‘увели босиљак’, ‘златни сат’, ‘пламени мач’) нити је то моменат који условљава дужи облик придева“ (Фекете 1969/73: 110).

Придев у спрези с именицом (*бели лук*), дакле, не мора означавати само ону особину коју својом семантиком обухвата, нити је, принципијелно, придев употребљен да ближе одреди појам (јер то није сваки лук који је беле боје), већ је особина исказана придевом само представник низа особина иманентних појму и има „номенклатурни“ значај, маркирајући назив типа, или класе. Означавајући специјални квалитет, оваква двочлана спрега сада означава нов, другачији појам, чиме стиче ранг лексеме, те је знак за јединствену представу. Указујући на врсту, а не на јединку, типски се могу детерминисати не само они предметни садржаји који имају збир јединки, већ веома често и они појмови који не означавају јединична остварења у природи (као градивне именице *угаљ*, *вино*, *дрво*, *камен* итд). У типску спрегу лако ступају и придеви који већ својом семантиком значе специјални квалитет: градивни придеви (типа *дрвени*, *кожни*, *стаклени*), придеви који значе квалитет добијен у резултату деловања какве глаголске радње (*ковани новац*, *варени боб*, *печени хлеб*) и други, попут придева на *-ни* (*књижевни*, *савремени*, *модерни*, *народни*, *државни*), који показују какав однос, порекло и сл. (Фекете 1969/73: 110).

Фекете побраја огроман број примера поменуте језичке појаве са спрегама у којима је дужи облик придева из анализираног корпуса, који обухвата писану реч од Душановог

законика, преко Вукових списа, па све до примера из дела Андрића, Ћопића и Ћосића. У свим дотадашњим граматицама наглашавало се да се у оваквој функцији прилично доследно појављују дужи облици, какво је стање и у старословенском језику. Ипак, Фекете објашњава да постоји и један мањи број забележених примера у којима се, уместо очекиваног дужег облика, појављује краћа придевска форма у оквиру типолошке категорије, и то не само у номинативу и акузативу мушког рода, већ и у осталим падежима (пре свега, у генитиву). Ово је илустровано следећим примерима: *Бољи је добар глас него златан пас, Однесе цару слатка вина, за гаће од груба конопљена платна, лековит прах, дрвен маљ, чистокрван арапски коњ, слан сир, пун месец, млад месец...* (Фекете 1969/73: 125). За примере са генитивом и другим „косим“ падежима Фекете каже да се „осећају обичнијим (чак и у свакодневном говорном језику и дијалектима који не чувају видску опозицију у зависним падежима)“ (Фекете 1969/73: 125).

Аутор се позабавио и појавом лексико-семантичке опозиције краћег и дужег облика придева у оквиру типолошке категорије. Како Фекете пише, још у Пешикановом раду „Одредни придев у нашем језику“ указује се на семантичку разлику између облика *марвен* и *марвени*, *житан* и *житни*, *знатан* (= познат, гласовит) и *знатни*, *писмен* (= добро написан, описмењен) и *писмени* (задатак, документ), *личан* (= субјективан) и *лични*, *воден* (= пун воде) и *водени* (цвет и сл), *једин* (= јединствен, сложан) и *једини* (= појединачан). „Практично: придеви овог типа су само у извесном смислу једновидски (а за неке можемо рећи да се у атрибуту само чешће употребљавају у дужем облику, као нпр. за придеве на *-ни*). У таквих који, с обзиром на свој семантички потенцијал и карактер, могу имати и краћи облик, однос две форме може се одмеравати такође у опозицији краћег облика – као елеменат квалификације (свођења семантике придева на искључиво на описни придев, описивање) према дужем облику који, сем особине, имплицира извешан однос, везу, порекло итд, односно извешан специјални квалитет, врсту и сл. Ова дистинктивна разлика осећа се добро и у односу трпног придева (типа *печен*) према дужем облику (*печени*).“ (Фекете 1969/73: 126).

Надовезујући се на претходну тему, Фекете даље расправља о придевима са именичком службом, те облицима који се појављују са оваквом функцијом. С обзиром на

спецификациони карактер придева, те на општу превагу дужег облика над краћим у оквиру посматране категорије, може се очекивати да ће дужи облик преовладати и код придева у самосталној служби. Овај став поткрепљен је већим бројем примера:

(95) Он остане у Неготину по **староме**.

(96) Бој се **злога** као Бога.

(97) Заиста вам кажем да је тешко **богатоме** ући у царство небеско.

(98) Како може ко ући у кућу **јакога**... ако најприје не свеже **јакога**.

(99) Имам бачву **црнога**.

(100) У носу је осјетио шкакљање од нечег **смијешног**, **маленог** и **њежног**.

(101) Да ће ново [жито] драже бити од **старог**.

(102) Те учупај главицу лука... Те не... **бјелог**, учупај **црљеног**.

(103) Свега **старог** полагаано нестаје.

(104) Само **лудом** би се могло опростити да запјева.

(105) Мисли о **прошлом** и **далеком**.

(106) Онда видјех како она, од **сивог** – опет блиједи.

(107) Млинарова сина... љубили као да им је **рођени**.

Аутор бележи и мањи број примера краћег облика придева који стоји самостално вршећи именичку службу. Навешћемо само неке од њих:

(108) Попови да узимају... за велико опело од **имућна** 10 [гроша].

(109) Треба ријечи намштати... да би могао и **учен** читати и **прост** слушати.

(110) **Болан** се пита, а **здравоме** се даје.

(111) И гле донесоше му **узета**.

(112) Дође до **густа**.

(113) О, боже, шта ли сам ти толи **тешка** скривио.

Приметићемо само да интуицији савременог говорника примери (108)-(113) са краћом формом звуче изразито стилски маркирано.

Закључујући одељак у којем разматра придеве у функцији идентификатора врсте, односно са типолошко-спецификационом функцијом, Фекете се осврће на тврдњу Белића да дужи облик придева у овим позицијима има значење „сталне особине“. Поставља питање по чему је особина стална у *глупи Август* или *бели медвед*, а није у *глуп Август* или *бео медвед* (чак, напротив, глупи Август може бити веома паметан и духовит). По аутору, истини је нешто ближи став Толстоја да се ради о сталном **обележју** извесног предмета (садржаја). Ипак, закључује Фекете, ни једно ни друго објашњење не објашњавају суштину ове језичке појаве, јер се ради о **специјалном квалитету**, „као и то да је особина коју придев својом лексиком значи само једна од оних које одликују тај ‘специјални квалитет’ (врсту) и да се посредством те особине означава све што уз њу иде и што се зна да иде (‘бели медвед’ је ‘бео’ + низ особина које врсту прате)“ (Фекете 1969/73: 132).

Друго поглавље Посебног дела тезе посвећено је придевима у функцији дескрипције одређеног појма. Према ауторовим речима, за разлику од идентификационе службе, придев може бити употребљен и само као дескриптивно средство, без намере да се посредством њега идентификује појам који је већ лансиран у говорни план, јер је већ одређен. Како нема ову функцију, придевом се најчешће не открива „карактеристични знак“, већ било која особина којом се дати садржај одликује. Притом именица и придев могу имати следеће основне карактеристике.

Појам који означава именица је одређен, већ идентификован, а ово може бити постигнуто на више начина:

а) ранијом идентификацијом или пак идентификативним упућивањем у тренутку говора искључиво демонстративно-анафорском заменицом, попут ситуације у примерима:

(114) **Стари Мароје** има дуката као шуме.

(115) Брат је **славнога Милоша Поцерца**.

(116) Нијесам ја као **онај мој цркљиви Јовица**.

(117) И сав се крај узнемири, а највише **изнемогли Вук**.

(118) Фала **драгом Богу**.

б) апсолутном јединачношћу егзистенције предмета у природи „(под условом, дакако, да се придевом не врши ‘сужавање’ и сл. на бази ‘псеудојединке’, односно условног разбијања јединственог појма на ‘јединке’)“ (Фекете 1969/73: 138):

(119) Ако ли ко рече... будало! биће крив **паклу огњеном**.

(120) Сунце је на **модром небу**.

(121) Све је окренуло лице **блиједоседефастом истоку**.

в) ситуацијом, тј. чињеницом да у границама датог места и у дато време не егзистирају (не могу егзистирати) две јединке онога што именица значи:

(122) Низ лице му се точиле сузе и натапале **чупави брк**.

(123) Како је жилав и неуморан... **топли живот на земљи**.

(124) Он пусти на вољу **ојађеном срцу**.

г) припадањем, „под условом да је јасно да некеме или нечему у датом тренутку (или на датом месту) може да припада (егзистира) само једна јединка онога што именица значи“ (Фекете 1969/73: 138):

(125) Ту је њен **драги, моћни, јединствени бабо**.

(126) Ова је књига украшена **именом вашег светлога и честитог брата**.

(127) Он би дуго гледао **свој једри набујали гај**.

Као што ћемо видети у даљем излагању, Фекете прави теоријску разлику између категорија „описије одређеног појма“ и „квалификације неодређене јединке“, иако се у обама случајевима ради о нерестриktivној придевској модификацији, дакле, без „идентификационе службе“, у Фекетеовој терминологији. Напоменућемо још да уколико „некоме или нечему у датом тренутку (или на датом месту) може да припада (егзистира) само једна јединка онога што именица значи“, није у питању само припадност, већ привативна опозиција, што пример (125) лепо илуструје. Међутим, језички изрази *брат* и *гај* у (126) и (127) не морају нужно бити јединствени у релевантном дискурсном домену.

У својој студији Фекете посебно издваја случајеве тзв. индиректне описије одређеног појма, у случајевима када се придев не везује директно за детерминисани појам, већ „посредно, преко друге именице, као неке врсте ‘катализатора’“ (Фекете 1969/73: 158). Индиректна описија може се извршити преко атрибутива, као у (128), елипсе, као у (129), и апозиције, (130) и (131). Притом се под елипсом подразумева описија путем атрибутива у случајевима када нема самог познатог именичког појма.

(128) Гдјекад [се] продере **дебели** касарин Тешан.

(129) Даутхоца је све чинио да хан спасе и очува у животу... Тај **мудри** и **побожни**, **тврдоглави** и **упорни** човек... није се ничим дао одвратити.

(130) Зидео га је Раде неимар, **легендарни мајстор**.

(131) Поред њега је седео Тосун ефендија, **ситан блед** и **жут потурчењак**.

Разуме се, оно што важи за идентификовани појам, важиће једнако и за атрибутив и елипсу, па уз именице у овој служби налазимо дуже облике придева. Као што примећујемо, ситуација је нешто другачија код апозиције, која можда бити бифункционална. Наиме, апозиција може бити „друго име“, могли бисмо рећи – још један ‘субјекат’ само другачије казан, чиме се, у ствари, изједначава са субјектом“ (Фекете 1969/73: 169), па је у тим случајевима придев у њеном саставу у одређеном виду, али она може представљати и нову информацију, посебно саопштење, „тј. као елемент додатне

‘реченице’, апозиција је, могли бисмо рећи – још један латентни ‘предикат’“ (ибидем), те ће се у тим случајевима појавити краћи облик придева.

Чини нам се да је Фекетеова категорија индиректне дескрипције сувишна за анализу. Пре свега, у синтагми *дебели касарин Тешан* обе именице, и заједничка и властита, реферишу на јединствену индивидуу у екстралингвистичкој стварности. Притом, придев *дебели* је интерсективно употребљен (о интерсективности биће више речи у одељку 4.7), и он модификује и именицу *касарин* и именицу *Тешан* (исп. *дебели Тешан*). Термин индиректна дескрипција придева можда би се пре могао применити на случајеве када се именица која је управни члан синтагме не налази у опсегу придева, као, на пример, придев у језичком изразу *локални касарин Тешан* (уп. **локални Тешан*).

Коначно, треће, најкраће поглавље Посебног дела Фекетеове студије посвећено је придевима у функцији квалификације неодређене јединке именичког појма. У оквиру квалификационе службе аутор разликује одређене подгрупе, што илуструје следећим примерима:

(132) У томе и томе селу има један **богат сељак**.

(133) Са свеће пободене у **разломљен колач** капље восак.

(134) Дрво које не рађа **добра рода** сијече се.

(135) **Матор** се **коњ** не учи играти.

Сви ови случајеви одликују се по томе што је именица „начелно(...) као јединка неодређена, при чему је неодређеност резултат: 1) њеног положаја у објективним околностима које се говором обухватају [случајеви као (134) и (135)], односно 2) таквог третмана од стране говорног лица, који је лансира у говорни план као неодређену [случајеви као (132)] или је третира само као извесно појединачно остварење без обзира на њену стварну (не)одређеност [случајеви као (133)].“ (Фекете 1969/73: 191). Што се, пак, придева тиче, он је носилац битне, потребне информације о појму о којем је реч, али неодређеност јединке именичког појма искључује употребу и могућност упућивања, па је за ову категорију

карактеристичан краћи облик придева, иако се у датој грађи појављује и придев у одређеном виду.

Можемо приметити да оно по чему се Фекетеова дескрипција одређене или ангазоване јединке разликује од квалификације неодређене јединке јесте статус **одређено** или **неодређено**. У суштини, и квалификација и дескрипција подразумевају да придев није употребљен рестриктивно. Из тих разлога бисмо очекивали да ће се у примерима попут (132)-(135) појављивати искључиво краћи облик придева.

Аутор објашњава да положај ангазоване јединке у оквиру говорног материјала може бити двојак – она може имати битан, централни положај, бити основ саопштења (као у примерима попут (132)), али може бити схваћена и лансирана уопштено, тако да означава само известан појам, садржај, при чему је њен ранг у оквиру саопштења секундаран, периферан као елемент информације (попут случајева које илуструје пример (133)). „Као спољни диференцијални знак између ове две ситуације најчешће је присуство, односно одсуство неодређене заменице ‘неки’, ‘један’, ‘некакав’, придева ‘известан’, ‘одређен’ и сл.“²² (Фекете 1969/73: 193). Аутор објашњава да се он у класификацији материјала није поводио за тим да ли је неодређена заменица употребљена или не, јер се, бар начелно, уз сваку ангазовану јединку таква заменица може употребити или подразумевати. „За нас је, уосталом, битно то да у оба случаја придев има функцију – истицања особине, наглашавања самога својства, а не одређености јединке (она се и не третира као одређена без обзира на то што, стварно, може бити сасвим одређена, говорном лицу, па евентуално и слушаоцу, чак и позната); ово се у језику писаца одражава у изванредно уходаној употреби краћег облика, нарочито када се на неодређеност

²² У фусноти Фекете додаје да је за њега неприхватљиво мишљење Н. Толстоја да *један* у функцији неодређене заменице не одређује предмет путем уникализације и не издваја га из збира њему сличних, док је опет сасвим тачно, сматра аутор, да *један* не подвлачи његову разлику од њих, а указује на предмет као на један од многих њему сличних. Уз ово, аутор сматра употребу ове заменице у уопштеним саопштењима попут *Један богат човек много троши* сасвим нетипичном и неоправданом, насталом вероватно под утицајем страних језика, попут немачког, са неодређеним чланом *ein*.

надовезује као нека врста пасивне опозиције дужем облику као знаку одређености јединке именичког појма.“ (Фекете 1969/73: 194-195).

Примери (132) и (133) илуструју неодређеност именичког референта, те међу њима нема никакве суштинске разлике, без обзира на то да ли је детерминатор употребљен или не. Синтагму *добра рода* у (134) могли бисмо интерпретирати као неререференцијалну, а читаву реченицу као генерички исказ. Генеричко читање може имати и реченица (135) (о генеричности в. више у одељку 4.6.3). Уједно, придев *матор* у истом примеру може се тумачити и као депиктивски секундарни предикат (*Коњ се не учи играти матор*).

Квалификација ангазоване јединке у облицима номинатива (и акузатива неживих бића) **најчешће** је обележена краћом формом, „као по правилу“, „у свих писаца“ (Фекете 1969/73: 196). С друге стране, квалификација неангазоване јединке обухвата све оне ситуације у којима је јединка неодређена, према Фекетеовом схватању неодређености. За разлику од „двовалентне“ квалификације ангазоване јединке („субјективно неодређена, објективно одређена“), ову употребу одликује „прекид везе са одређеношћу“ (ибидем).

„Смисао саопштења може се односити:

а) на једну а у исто време на сваку, било коју јединку која се исказаном придевском особином одликује (исп. *Кад човјека мила јој ухвати, тада се до ситости ужије своје страсти*) или

б) све јединке датих особина (*Матор се коњ не учи играти*) или се

в) на јединку и не односи, него на појам као такав (*Себичан си као гладан курјак*)“ (Фекете 1969/73: 215)

Грађа показује да се у овој служби најчешће појављује краћи облик придева.

Аутор се у једном пододељку пред крај рада позабавио и обликом придева са именичком службом у оквиру квалификационе категорије. Наиме, обележавање неодређене јединке (ангазоване или неангазоване) може се остварити и само помоћу придева, без именице, и у том случају се исказује само каква је јединка, односно какав збир јединки саопштење подразумева:

(136) **Нов** у срцу, **чист** у души.

(137) Што их више [дана] прође, већа је могућност да дође један **угодан**.

Коначно, у Општем закључку о облику, значењу и употреби придевског вида у српскохрватском језику Фекете се осврће на кључне критеријуме за интерпретацију грађе у својој тези. Представимо суштину ауторових теоријских поставки и прокоментарисати их.

Пре свега, ту је категорија у којој је придев елемент идентификације одређене јединке, коју бисмо најједноставније означили као одређеност дефинисана помоћу старости у дискурсу:

(138) Господар рече: „**Неваљалога** слугу баците у тамницу.“

У овој функцији је придев увек у дужем облику, што је оправдано двоструком детерминативном природом придева, који је знак особине и врши демонстративно-анафорско заменичко упућивање: *неваљали* = *онај* који је *неваљао*. Краћи облик се у оваквој служби ретко јавља и тада има само детерминативну, али не и упућивачко-детерминативну функцију (*Проговори нијем*). Пошто краћи облик има предикатоидни карактер, у тим ситуацијама лако поприма апозитивно-адвербијалну улогу (Фекете 1969/73: 215).

Дакле, идентификативна служба се односи на старост у дискурсу, маркира се дужим обликом, сем у случајевима депиктивске употребе краће форме. Притом је битно нагласити да депиктив у суштини нема рестриктивни потенцијал, већ се њиме само приписује особина за време глаголом денотираног догађаја, па га и не треба интерпретирати као идентификативно употребљен придев. Тако, у одсуству реченичног конституента на који се депиктив односи придев у депиктивској функцији није довољан за идентификацију референта:

(139) Ушле су **зајапурене**.

Фекете као посебну варијанту идентификационе службе издваја случајеве у којима се појављује идентификација јединке подупртим придевом (демонстративном, анафорском,

присвојном заменицом). У њима је придев „елеменат идентификације или ‘осигурања идентификације’“ (Фекете 1969/73: 237) и јавља се у дужем облику:

(140) **Онај матори пас** дошао.

Посебан тип идентификације у студији представља придев као индикатор врсте (*драги камен, бели лук, ковани новац, племенити голуб, тешки бомбардер, стаклени кип*), најчешће са дужим обликом придева. Краћи облик се јавља у случајевима када, уместо знака врсте, придев означава само особину као такву (*бео зид : бели медвед*). Друга могућност да се краћи облик придева појави јесте последица настале семантичко-лексичке разлике двеју придевских форми, тако што дужи облик означава или особину другачије семантике или је елеменат односа, припадања и сл, док „краћи облик елиминише тај однос и остаје на терену знака особине (исп. опозициону разлику у значењу: „*стар хајдук* = такав по броју година живота, насупротив *стари хајдук* = дуго хајдукује, *прав* = раван, исправан, насупротив *прави* = сушти, инстински („*прави отац*“ и сл), *житан* : *житни*, *писмен* : *писмени* (задатак), *родан* (крај) : *родни* (крај))(...)” (Фекете 1969/73: 238).

Друга фундаментална категорија на којој се базира теоријски приступ Фекетеове студије је придев у функцији дескрипције одређеног појма. Обухвата случајеве у којима се појам означен именицом у говорно-мисаоном комплексу појављује као већ одређен (идентификован, лансиран као да је идентификован), па се дужим обликом не индицира одређеност, него се на њу надовезује као елеменат описа, коментара, епитет и сл. Ово може бити реализовано:

а) ранијом идентификацијом или пак идентификативним упућивањем у тренутку говора искључиво демонстративно-анафорском заменицом, попут ситуације у примерима:

(141) **Стари Мароје** има дуката као шуме.

б) апсолутном јединачношћу егзистенције предмета у природи (под условом, свакако, да се придевом не врши ‘сужавање’ и сл. на бази ‘псеудојединке’, односно условног разбијања јединственог појма на ‘јединке’):

(142) Ако ли ко рече... будало! биће крив **паклу огњеном**.

в) ситуацијом, тј. чињеницом да у границама датог места и у дато време не егзистирају (не могу егзистирати) две јединке онога што именица значи:

(143) Како је жилав и неуморан... **топли живот на земљи.**

г) припадањем, „под условом да је јасно да неке или нечему у датом тренутку (или на датом месту) може да припада (егзистира) само једна јединка онога што именица значи“ (Фекете 1969/73: 138):

(144) Ова је књига украшена **именом вашег светлог и честитог брата.**

(145) Он би дуго гледао **свој једри набујали гај.**

И коначно, трећа теоријска категорија у Фекетевом раду о придевском виду представља придев у функцији квалификације неодређене јединке именичког појма. Она је, по речима аутора, и најинтересантнија јер би претпостављала доследну употребу краће форме придева. „Међутим, она је уједно и категорија која нам најбоље доказује (или – показује) да је доследна употреба краће форме у нашем језику почела да се губи, подлежући утицају дужег облика, пре свега у зависним падежима, чак и у писаца који иначе краћи облик живо употребљавају.“ (Фекете 1969/73: 241). Ова категорија јавља се у две варијанте: као ангажована и неангажована јединка.

Будући да се на непоменуто ангажовану јединку не указује „упућивачки“, требало би очекивати да буде необележена, са краћим обликом придева, пише Фекете. Он, дакле, примећује да су специфични неодређени референти маркирани дужом формом, али ово не може прогласити потпуно граматикализованим, будући да велики број писаца у грађи користи и краћу форму у истим контекстима.

С друге стране, категорија неангажоване јединке подразумева апсолутну неодређеност, а често има смисао само менталне слике извесног предметног садржаја. Ова категорија, у анализи коју предлаже ова дисертација, покрива неспецифична, затим неререференцијална читања, а често може имати и генеричку интерпретацију.

На самом свршетку своје студије Фекете формулише „општије одлике“ одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику. Дужа форма је елеменат чистог,

органиски везаног атрибутског односа и са појмом ступа у јединствену, нераскидиву везу као компонента јединствене слике коју са именицом означава (*нежни цвет, охоли лав, славни писац*), док је краћи облик као елеменат описа веома предикативно обојен (*Добар човек износи добро = Ако је добар, човек износи добро, Сједи невесео и тужан Јуре = Јуре је тужан и невесео и сједи*). Дужи облик је елеменат типолошке рашчлањености и елеменат одређености. Дакле, дужи облик, поред референцијалне рестрикције, може маркирати и типолошку. Овоме би само још требало додати и то да дужи облик инклинира специфичној интерпретацији у неодређеним контекстима.

У односу на старословенско стање, аутор констатује следеће одлике. „Инфилтрира се дужи облик у све падеже придева којим се детерминише ‘неодређена’ јединка, посебно она уз коју стоји неодређена заменица *неки, један, сваки* и сл.“ (Фекете 1969/73: 243). Ово би значило да се детерминаторима маркира (не)одређеност, а придевским видом специфичност неуведеног референта. Употреба дужег облика придева је изразитија код градивних придева и у лексикализованим спреговима. Слободнија је употреба краћег облика уз одређене јединке, нарочито *тај, онај* и сл. Коначно, слободнија је употреба дужег облика придева чак и у депиктиву.

Представљање ове студије завршићемо констатацијом да Фекетеова монографија даје сјајан увид у анализирану богату језичку грађу периода између почетка 19. и средине 20. века, те истраживачке домете дескриптивног структурализма с краја шездесетих и почетка седамдесетих година прошлог века. Сасвим разумљиво, раду недостаје формалнији теоријско-методолошки инструментариј, који би омогућио недвосмислену и прецизнију интерпретацију корпуса. Указали смо, тако, на проблематичност поступка примене тестова за разликовање јединица „општег плана“ од „неангажованих јединки“. Као што је већ било речи, сувишним се чини постулирање категорија квалификације и дескрипције, те извесних „прелазних“ категорија, које ће у овој дисертацији редуccionистички бити сведене на минимум.

Ипак, у студији постоји пуно проницљивих запажања. Поменућемо експлицитно формулисани закључак да се одређеним придевским видом маркира јединственост именичког референта у релевантном дискурсу, идеја која се код Маретића само

имплицитно појављује у коментарима Вукових примера (о којима је било речи у одељку 2.2). Затим, ту је примедба да један мањи број тзв. двочланих назива у свом саставу има краћи облик придева: *лековит прах, дрвен маљ, чистокрван арапски коњ, слан сир, пун месец, млад месец*. За нас је посебно занимљиво запажање да постоји разлика у семантичким читањима између синтагми *стар хајдук* и *стари хајдук*, која је само успутно поменута (а о којој ће више бити речи у одељку 4.7).

Извесне идеје презентоване у монографији могле су бити изведене даље, са значајнијим теоријским консеквенцама. Тако, на пример, аутор постулира да се одређени вид (у идентификационој функцији) може интерпретирати као релативна реченица са корелативом *онај: неваљали = онај који је неваљао*. Уједно, Фекете примећује да је „краћи облик као елеменат описа веома предикативно обојен“, илуструјући то примером *Сједи невесео и тужан Јуре = Јуре је тужан и невесео и сједи*. Нама се чини очигледним да је природа разлике међу двема формама у рестриктивности, односно нерестриктивности односне реченице које добијамо овим трансформацијама.

У наредном пододељку ћемо наставити са представљањем релевантне литературе која разматра проблеме синтаксе и семантике одређеног и неодређеног придевског вида.

2.6. Зника (1992, 2002, 2004, 2005), Прањковић (2000, 2004), Силић (1977, 1992/1993, 2000)

Последње две деценије у кroatистичкој литератури појавио се читав низ радова (Зника 1992, 2002, 2004, 2005, Прањковић 2000, 2004, Силић 1977, 1992/1993, 2000) у којима се категорија одређености у хрватском језику дефинише као четврта категорија именица, која се остварује актуалносинтактички, а што се поткрепљује навођењем разноврсних језичких средстава за њено изрицање, поред избора придевског вида, као њеног граматикализованог, морфологизованог репрезента. Износе се и тврдње да је одређеност језичка универзалија јер је логичка универзалија, тј. произлази из истоветности људског логичког суда.

У овим радовима се категорија одређености дефинише посредством контекстуалне или ситуационе познатости. Прањковић наводи: „Predmet je naime (iz konteksta ili situacije)

poznat ili nepoznat, tj. određen ili neodređen.“ (Прањковић 2000: 344). Прањковић, Зника и Силић доследно се држе Фекетеове (1969/73) идеје да је носилац одређености у језику искључиво именица, о чему је било речи у претходном пододељку. „Kategorija određenosti imenička je kategorija koja se aktualizira izborom imenice radi identifikacije imenice i njome označenog sadržaja.“ (Зника 2004: 50). Посебно је значајна аргументација на којој су ове тврдње базиране, а то су побројана језичка средства којима се, сматрају аутори, исказује одређеност у хрватском језику. Ова листа, поред придевског вида, садржи и употребу лексема *један, неки, извесни* са чланском функцијом, као маркера неодређености, односно показних заменица као маркера одређености, ред речи у реченици, реченични акценат, избор конкурентних падежних облика, те избор граматичког броја именице или аспекта глаголске речи у најужем контексту (в. Прањковић 2000).

Кључни недостатак теоријске поставке ових радова представља сувише широко заснована дефиниција одређености која не прецизира којим учесницима у комуникацији „предмет“ треба да буде познат. Као последица овога, догађа се неразликовање категорија одређености и епистемичке специфичности у неодређеним контекстима. Такође, интуитивни приступ аутора није формализован, па се износе прејакe тврдње о доприносу који одређене категорије имају за сигнализирање одређености именичког појма. Илустроваћемо то следећим цитатом Прањковића (2000), којим се указује на наводну везу између глаголског вида и одређености²³:

„U izravnoj relaciji prema kategoriji neodređenosti/određenosti može biti i kategorija glagolskoga vida (aspekta). Tako svršeni (perfektivni) glagoli često signaliziraju neodređenost, npr. *Danas sam dobio poklon* ili *Ivan je donio knjigu*, a nesvršeni (imperfektivni) određenost, npr. *Poklon nisam nikome pokazivao* ili *Ivan je i prije donosio knjigu*. To je vezano za činjenicu da se uz svršene oblike često vežu oznake za novospomenute predmete, a uz nesvršene oblike oznake za već poznate i/ili spomenute predmete (npr. poznate iz konteksta). Određenost se osobito naglašava ako nesvršeni glagol označuje iterativnu radnju jer se u

²³ За детаљнију анализу аргументације, погледати Станковића (2010а).

ponovljenoj radnji nužno pretpostavlja predmet (objekt) koji je poznat (ponavlja se radnja, pa onda i predmet radnje, a ponavljati se može samo nešto što je poznato i/ili određeno).“ (Прањковић 2000, стр. 324)

Тврдња да између глаголског вида и одређености постоји „изравна релација“, те да свршени глаголи „често сигнализирају“ неодређеност, а несвршени одређеност једноставно не стоји. Могло би се тврдити и супротно – да се несвршеним облицима глагола у дискурсу уведе непознати аргументи, а да се свршеним формама истих глагола често указује на теличност у структури догађаја, чији је носилац дискурс-стара јединица:

(146) На журку је доносио флашу вина и бомбоњеру. (неспецифично неодређено)

(147) Изгубио сам ону твоју омиљену оловку. (старо у дискурсу)

У примерима које Прањковић наводи постоји двосмисленост између одређеног и неодређеног читања, односно специфичног и неспецифичног читања, а глаголски аспект није у стању да дефинитивно раздвоначи читање. Чак би се могло рећи да у Прањковићевом примеру, поновљеном овде у (148), јединица *књига* може имати три интерпретације – одређену, специфично неодређену и неспецифично неодређену:

(148) Иван је и прије доносио **књигу**. (тросмислено)

На крају ћемо проанализирати став да је одређеност језичка универзалија, те аргументацију којом се поткрепљује ова тврдња, изнете од стране Силића (2000):

„Kategorija je neodređenosti/određenosti rezultat apstraktnoga mišljenja, koje je u svih naroda isto. Ako je to tako, onda nema jezika za koji bi se moglo reći da nema načina njezina izražavanja. U svim se jezicima ona izražava, ali ne na isti način. Prema tome je i logička i lingvistička univerzalija. A budući da ona ima svoje ishodište u sintaksi, ona je sintaktička, i to aktualnosintaktička, a ne morfološka. Ona je univerzalna aktualnosintaktička kategorija po tome što komponente aktualne sintakse kao komunikacijske vrijednosti izlaze iz logičkoga suda, koji je u svih naroda načelno isti. Suodnos komponenata aktualne sintakse teme i реме (obavijesnoga subjekta i obavijesnoga predikata) izlaze iz suodnosa

logičkoga suda i logičkoga predikata. Tako je to i u svih naroda i u svih jezika bilo jučer, tako je to i u svih naroda i u svih jezika danas i tako će to biti i u svih naroda i u svih jezika sutra. I logičke su i lingvističke univerzalije univerzalije upravo po tome što su u smislu vrijednosti uvijek i svugdje iste. Stvar je samo u tome što načini izražavanja tih vrijednosti nisu uvijek i svugdje isti.“ (Силић 2000: 406)

Проблем у вези са овом тврдњом је уверење да између универзалних когнитивних функција и језичке структуре постоји овакав једносмерни однос. Да ли можемо без провере ово прихватити? Свака компутација не мора бити и формално обележена у сваком људском језику, већ је ограничениостима својих моћи процесуирања когнитивни систем само мора **ДОЗВОЛИТИ**:

„Не можемо се позивати на људску когницију или физиологију као на директне узроке синхронијске структуре језика: тело и ум једног говорника енглеског језика не проузрокују да граматика енглеског буде таква каква јесте: језик је дат говорнику и оном ко га учи. Оставимо ли по страни случајеве свесног „језичког инжињеринга“, говорник није као архитекта који гради нешто кренувши од једне цртице, па је самим тим и одговоран за то како ће на крају то изгледати; он је више неко ко је наследио кућу па је, рецимо, мало рестаурира. Дакле, однос је овде само ствар дозвољеног: свака синхронијска језичка структура мора бити дозвољена од стране људске когниције и физиологије.“²⁴ (Моравчик 2008: 17)

²⁴ „Human cognition and physiology **cannot** be invoked as direct causes of synchronic language structure: the body and mind of an English speaker do not directly cause the grammar of English to be the way it is: the language is given to the speaker and to the language learner. Apart from instances of conscious “language engineering”, the speaker is not like an architect that builds something from scratch and is thus fully in charge of what the structure will come out like; he is more like a person who inherits a house and perhaps re-models it a bit. Thus, the relationship here is only a permissive one: all synchronic language structure must be permitted by human cognition and physiology.“ (Моравчик 2008: 17).

Доказа да свака ментална категорија не мора незаобилазно имати свој језички пандан има пуно. Узмимо, на пример – природни род. Готово са сигурношћу можемо тврдити да свако људско биће, без обзира на то којим се језиком служи, разликује пол другог људског бића, али то не мора бити видљиво и у језику. Тако, мађарски језик нема ниједне формализоване језичке јединице којом би род био обележен, чак ни заменицом за треће лице. То ипак не смета говорнику мађарског да може пренети информацију или разумети исказ саговорника и из контекста докучити ког је природног рода особа о којој се говори. Из овог следи да граматикализација претпостављених когнитивних перформанси не мора бити обавезујућа. Постојање извесне граматичке категорије у неком језику подразумева обавезу чињења избора између два (или више облика), уско повезаног са семантичким категоријама (Станковић 2010а). Оваквим ставом, ипак, не негирамо могућност постојања универзалних граматичких категорија (у тези управо нудимо емпиријске доказе које потврђују хипотезу о постојању детерминаторске пројекције и у српском, језику без категорије члана), већ желимо да укажемо на теоријске недостатке и евентуалну емпиријску незаснованост аргумената троје хрватских аутора.

У наредном пододељку представимо први у низу радова који проблему придевског вида приступа са позиција генеративне синтаксе. У питању је рад „Functional categories and the structure of the DP in Bosnian” Нецада Лека.

2.7. Леко (1999)

Леко (1999) разматра могућност да се именичке синтагме у босанском језику анализирају као детерминаторске фразе, упркос чињеници да је у босанском уобичајено да се на субјекатској и објекатској позицији појављују и „голи“ номинали. Полази се начелно од идеје Чинквеа (1994) да се различити адјективни елементи деривирају на различитим спецификаторским позицијама. У кретању до продужене пројекције номиналне синтагме придеви оверавају одговарајућа обележја – род, број, падеж, одређеност, референцијалност и сл. – проласком кроз појединачне пројекције (Agr, Def итд). Постоји један број придева (на пример, *шиваћи stroj*) који оверавају само један скуп обележја (род, број, падеж). Ови придеви увек непосредно претходе именици, што нам је јака индикација да одмах изнад NP-а постоји пројекција слагања, AgrP, пројекција у којој

придеви оверавају поменути три обележја, сматра Леко. Остали придеви крећу се даље на више синтаксичке позиције, где се налази претпостављена глава Def, која регулише који ће видски облик бити употребљен. Уколико је обележје одређености у одговарајућој глави позитивно спецификовано, мора бити употребљен одређени вид придева, чија ће морфолошка форма бити оверена проласком кроз DefP, пројекцију изнад пројекције AgrP. Леко постулира затим још једну пројекцију изнад ових двеју, NumP, чији управни члан носи обележја броја номиналне синтагме. Према овој интерпретацији, бројеви који се понашају као придеви крећу се све до спецификаторске позиције NumP. Даље, изнад ове пројекције аутор претпоставља постојање засебне пројекције Poss, чије је спецификаторско место предвиђено за посесиве. Коначно, Леко постулира и највишу пројекцију изнад читаве именичке фразе, DP, чију спецификаторску позицију заузимају демонстративи. Према томе, у раду се заступа следећи модел номиналне фразе у босанском језику:

(149) [DP [PossP [NumP [DefP [AgrP [NP]]]]]]

Што се тиче природе семантичке разлике између одређеног и неодређеног вида придева, Леко је повезује са рестриктивним и нерестриктивним модификаторима – неодређени вид придева је апозитиван по својој природи, док је одређени вид рестриктивне интерпретације. Ово је засновано на следећим емпиријским чињеницима.

Уобичајена синтаксичка конфигурација у босанском је да индивидуални придев који модификује именицу стоји преноминално:

(150.a) лијепи момак

(150.б) *момак лијепи

Придеви се могу појавити постноминално само када је придеву придружен још неки придев, или када је дати придев модификован:

(151.a) момак, лијеп и паметан

(151.б) *момак, лијепи и паметни

(151.в) *момак лијеп и паметан

(151.г) момак, црвен у лицу

(151.д) *момак црвен у лицу

Разлика у дистрибуцији двеју форми показује да се неодређени вид појављује у апозитивној, нерестриктивној реченици, уз обавезну прозодијску паузу (типично обележавану зарезом, док је одређени вид, који се никада не појављује постноминално, увек рестриктивне интерпретације.

У Лековој анализи демонстративи морају претходити како описним придевима, који имају оба видска лика, тако и придевима са једном формом:

(152.а) онај млади момак

(152.б) *млади онај момак

(153.а) овај шиваћи строј

(153.б) *шиваћи овај строј

Ђусти (1992, 1995 и 1997) смешта демонстративе на спецификаторску позицију DP-ја јер се у многим несродним језицима (у мађарском, јаванском и италијанском, на пример) члан појављује заједно са демонстративима и посесивима, што показује да ове заменице не заузимају детерминаторску позицију, већ да су спецификатори детерминаторске главе:

(154) Ez a haz (мађ.)

ова (члан) кућа

(155) Ika n anak (јав.)

овај (члан) дечак

(156) La mia renna (ита.)

(члан) моја оловка

Стање представљено у (154)-(156) је аргуменат због којег и Леко сматра да босанске демонстративе (*овај, тај, онај*) и демонстративне фразе (*тамо онај*) не треба сматрати управним чланом D синтагме, већ њеним спецификатором, те да је за њих резервисана позиција *Spec_DP*. Ови елементи могу исказати одређеност, налик одређеном члану у енглеском језику. С друге стране, неодређени детерминатори *неки* и *један* заузимају исту позицију као демонстративи, а носе семантику неодређеног члана. Да су обе класе заменица са истом, детерминаторском функцијом, показују нам и истоветна ограничења која се тичу дозвољеног распореда у номиналној фрази – ни неодређене заменице, као ни демонстративи, не могу се наћи постадјективно:

(157.a) неки млад момак

(157.б) *млад неки момак²⁵

(158.a) један шиваћи строј

(158.б) *шиваћи један строј

Леко претпоставља да се детерминатори генеришу у *Spec_NP*, да проласком кроз *AgP* оверавају обележја рода, броја и падежа, те да је крајња тачка њиховог кретања *Spec_DP*, пројекција која универзално носи референцијално обележје, како предлаже Лонгобарди (1994). *Spec_DP* је место погодно и за упитне (*wh-*) фразе, што је случај и у енглеском језику:

(159) Професор носи један / неки / овај / онај страшно тежак пакет.

(160) [Колико тежак]_i _{t_i} пакет професор носи?

Заузимање *Spec_DP* позиције директно блокира могућност да се иста упитна фраза (*колико тежак*) појави заједно са детерминаторима:

²⁵ Овај пример је граматичан уколико се интерпретира као елидирана реченица, при чему је придев предикат.

(161) *Колико тежак један / неки / овај / онај пакет професор носи?

(162) *Један / неки / овај / онај колико тежак пакет професор носи?

Посесиви и бројеви у босанском заузимају различите спецификаторске позиције засебних пројекција изнад NP-а, јер не искључују једно друго, а међу њима постоји и утврђен синтаксички распоред, у ком демонстративи увек претходе посесивима:

(163.а) онај твој први шиваћи stroj

(163.б) *твој онај први шиваћи stroj

Пропоненти хипотезе о подељеном DP-ју сматрају да одмах испод DP-ја постоји специјална пројекција за посесиве, Poss, будући да постоје и језици попут италијанског или шпанског, (156), у којима се чланови комбинују са посесивом. Чињеница да, када се комбинују, у босанском демонстративи увек претходе посесивима емпиријски поткрепљује хипотезу подељеног DP-ја. Иако су морфолошки једнаки придевима, посесиви су увек испред свих осталих адјектива у синтагми, што је последица више структурне позиције. За разлику од енглеског, за чију посесивну морфему 's се може тврдити да је управни члан PossP, у босанском Poss⁰ нема лексички нити морфолошки садржај, већ садржи само обележје [POSS], које се може реализовати посредством посесивних суфикса *-ов (ев)*, *-ин* или *-ски*, који заузимају спецификаторску позицију PossP-ја.

Присвојни придеви, као и остали придеви, имају шест форми (за три рода и два броја) у субјекатским, номинативним синтагмама, и потпуно су деклинабилни. Њихова придевска обележја слагања оверавају се проласком кроз AgrP на путу до Spec_DP. Распоред морфема у посесивима, међутим, не одговара Бејкеровом (1988) Принципу огледала, јер нису рефлексивна синтаксичког распореда (**брат-оз(а)-ов*). Ово може бити индикатор да се конкретна морфологија не добија скупљањем обележја кретањем кроз синтаксичко дрво, већ да се, као што предвиђа Чомски (1995), кретањем обележја оверавају.

онај момак и *млад неки момак* јесу граматичне синтагме, за разлику од **шиваћи онај строј* и **технички неки директор*. Све ово нам показује да су у српском језику релациони и класификаторски придеви, као *технички* и *шиваћи*, строго преноминални, те да се детерминатори не могу појавити између ових придевских класа и именице (Чинквеови (2010) директни модификатори, које интерпретирамо као маркере класе у домену „нижег“ DP-ја, о чему ће више бити речи у петом поглављу дисертације), а не било ког придева и именице, како тврди Леко.

За разлику од Лекове интерпретације, Златић (1998) именичке синтагме у словенским језицима без члана анализира без детерминаторске пројекције, тј. помоћу тзв. голе NP конфигурације. О овом раду ће више речи бити у наредном пододељку.

2.8. Златић (1998)

Златић (1998) заступа тезу да је природа именичких синтагми у словенским језицима (осим македонског и бугарског) сасвим другачија од оних у језицима са чланом. Насупрот ставу Рапапорта (1998) да је структура номиналних фраза (NP) у свим језицима попут оне дате у (165), Златићева сматра да је у случају словенских језика адекватна анализа приказана у (166):

(165) [DP [[Spec] [D' [D] [NP]]]]

(166) [NP [[Spec] [N' [N]]]]

По Златићевој, демонстративе и неодређене заменице у словенским језицима без члана не треба интерпретирати као детерминаторе, већ као придеве, уз претпоставку да ове заменице имају адјунктску, а не спецификаторску улогу у конфигурацији номиналне фразе.

На којим се аргументима базира овај приступ? Пре свега, јасно је да присуство детерминатора у словенским језицима без члана није обавезно, што важи и за придеве. Међутим, у неким од ових језика се одређеност/неодређеност именичке синтагме може маркирати и редом речи, избором падежа, те придевским видом. Тако, у случају пољског, немаркирани ред речи у реченици је S-V-O (субјекат-глагол-објекат) и он кореспондира

уобичајеном распореду теме и реме у организацији исказа (о информацијској структури реченице в. више у трећем поглављу дисертације). У (167.а) субјекат реченице је уједно и тема, дата (стара) информација, што се у преводу на енглески језик индицира одређеним чланом. У овом случају рема је реченични предикат. За разлику од (167.а), у (167.б) неодређена именичка синтагма *студент* мора се наћи поствербално. У овом примеру она је рема. Превод на енглески, као што примећујемо, има неодређени члан²⁶:

(167.а) Student lubi Marie. (пољ.)

студент воли Марију

„Студент воли Марију“

(**The** student likes Mary.)

(167.б) Marie lubi student.

Марију воли студент

„Марију воли студент“

(**A** student likes Mary.)

Користећи Звикијеве (1985) критеријуме за одређивање синтаксичке главе конституента, Златићева утврђује да је у словенским језицима глава номиналне фразе именица, а не детерминатор. Наиме, Звики постулира следеће критеријуме релевантне за идентификовање главе: морфосинтаксички локус (*morphosyntactic locus*), детерминанта слагања (*determinant of concord*), обавезни конституент (*obligatory constituent*), дистрибутивни еквивалент (*distributional equivalent*), супкатегоризанд (*subcategorizand*), управљач (*governor*) и семантички аргумент (*semantic argument*). Примењујући ове критеријуме, Златићева констатује да је глава именичке синтагме у словенским језицима без члана именица, а никако не детерминатор.

С друге стране, ауторка показује заснованост анализе да су демонстративи и неодређени заменице придеви, а не детерминатори, узимајући у обзир морфолошке и синтаксичке чињенице. Први, морфолошки доказ је чињеница да се и придеви и поменуте заменице слажу у роду, броју и падежу са главом номиналне фразе, а други, то да су

²⁶ Разуме се, реченица (167.б) може имати и читање у коме је студент одређене интерпретације.

облички наставци ових заменица готово идентични придевима, а значајно се разликују од именичких.

Синтаксички докази да су неличне заменице у словенским језицима без члана придевска поткласа тичу се дистрибуције елемената именичке синтагме и могуће екстракције придева и детерминатора. Пре свега, неутрални (немаркирани) положај детерминатора у словенским језицима увек је преноминалан, баш као што је случај и са придевима. Међутим, како је већ било речи, у одговарајућим контекстима ове се јединице могу, баш као и придеви, наћи и иза именице (*девојке ове младе*). Према Златићевој, ово нам показује да глава номиналних фраза никако не може бити детерминатор, јер су главе функционалних категорија (попут D, Agt, T (енг. *tense*, време), C (енг. *complementizer*, комплементизатор)) увек фиксиране. Тако, у језицима се преноминалним чланом не постоји никаква синтаксичка могућност да се члан нађе иза именице (**book the*, **livre le*, **libro il*). Једна могућа анализа је да је у словенским језицима без члана долази до N-до-D померања (N-to-D raising), током којег именица пређе на место детерминатора, што је и једно могуће објашњење за постноминалне чланове (типа *дете-то*) у македонском, бугарском, румунском, скандинавским и другим језицима. Међутим, N-до-D кретање не може објаснити граматичност секвенци попут *ове девојке младе* или *младе девојке ове*, у којима је детерминатор или придев постноминално позициониран, па именица остаје између њих. Такође, ово кретање не може објаснити ни чињеницу зашто у преноминалној позицији распоред детерминатора у словенским језицима није строго уређен, те су граматичне и немаркирана секвенца \forall -Det-N, али и маркирана Det- \forall -N: *све ове слике* и *ове све слике*.

Последњи аргумент Златићеве против детерминаторске анализе словенских номиналних фраза јесте могућност екстракције детерминатора из именичке синтагме, или придева, (168.а), те екстракција леве гране (енг. *left-branch extraction*) код интерогативних заменица, (168.б), које су недозвољене у језицима са чланом:

(168.а) Ову_i/Лепу_j сам пронашао [t_i/t_j књигу].

(168.б) Коју_i/Какву_j си пронашао [t_i/t_j књигу]?

На основу ових чињеница ауторка гради модел структуре номиналне фразе у словенским језицима који искључује функционалне главе и било каква померања. Генерално, сви преноминални елементи категоријално се сматрају придевима, док постноминални по категорији могу бити NP (именичке фразе), PP (предлошке фразе) или десно гранајуће AP (придевске фразе). Ми ћемо обратити пажњу на конфигурацију преноминалних, придевских елемената номиналне фразе у овом раду.

Златићева утврђује следећи прототипски распоред детерминатора у словенским језицима без члана у немаркираним контекстима:

(169) \forall -Det-Poss-A-N (немаркиран распоред)

У свим словенским језицима квантификатор претходи детерминатору, односно свим осталим елементима фразе, али се у маркираним контекстима он може наћи и у постдетерминаторској позицији:

(170) \forall -Det-N (немаркиран) Det- \forall -N (маркиран)

српско-хрватски све ове слике ове све слике

руски все эти картины эти все картины

пољски wszystkie te zdjecia te wszystkie zdjecia

чешки vsechny tyto obrazy tyto vsechny obrazy

С друге стране, универзални квантификатори не могу мењати место са придевима или посесивним заменицама, односно осталим преноминалним елементима:

(171) *A- \forall -N (немаркиран) *Poss- \forall -N

српско-хрватски *старе све слике *сестрине све слике

руски *старые все картины *мамины все картины

пољски *stare wszystkie zdjecia (непримењиво)²⁷

чешки *stare vsechny obrazy *sestriny vsechny obrazy

У свим словенским језицима детерминатор претходи придеву или посесиву, док су обрнуте ситуације, уз минималне варијације међу појединачним говорницима, неграматичне – *A-Det-N (**старе ове слике*) и *Poss-Det-N (**мамине ове слике*). Посесиви претходе регуларним придевима, али је обрнут распоред дозвољен у маркираним контекстима – *сестрине старе слике, старе сестрине слике*:

(172) [NP [AP [*све*]] [NP [AP [*ове*]] [NP] [N' [AP [*Јованове*]] [N' [AP [*старе*]] [N' [N [*слике*]] [NP_(gen) [*његове породице*]]]]]

Можемо приметити да се сви преноминални елементи интерпретирају као придеви, укључујући и посесиве. Ово је приступ различит од Рапапортовог (1998), у коме аутор посесиве интерпретира као скривене или транспарентне генитивне именице. Посесиви попут *Јованов* у овом раду се, дакле, анализирају као адјункти N', баш као и регуларни придеви (*старе*). Међутим, посесиви уз именице које денотирају неки догађај (попут *описивање*) не могу мењати распоред са регуларним придевима у оквиру исте фразе, па их треба интерпретирати као спецификаторе, а не адјункте:

(173.а) Маријино подробно описивање њене мајке

(173.б) *подробно Маријино описивање њене мајке²⁸

Како сама ауторка констатује у закључку, тврдња да словенски језици без члана немају функционалну пројекцију (нити DP, нити било коју другу) задужену за одређеност, има озбиљне консеквенце по основне принципе на којима је базиран Минималистички програм, презентован у Чомски (1995), у којем се велики број варијација у реду речи

²⁷ У пољском не постоји класа деноминалних посесивних придева, већ се користи постноминални посесивни генитив. Интересантно је, међутим, да се у маркираним контекстима ови облици могу појавити и преноминално и тада се позиционирају на месту на ком су и посесиви у језицима који их имају.

²⁸ Према интуицији једног броја наших испитаника, распоред у (173.б) је граматичан.

објашњава управо помоћу функционалних глава. Златићева истиче да су сви ови налази ближи приступу Фукуија и Спиз (1986), у коме је дата хипотеза о параметричкој варијацији функционалних глава, много више него приступу у Чомски (1995).

Посебно важну аргументацију против DP анализе у словенским језицима без члана представља могућност издвајања детерминатора или придева из номиналне фразе и екстракција упитне заменице из леве гране, (168.а) и (168.б). Чињеница је, међутим, да су екстракције неприхватљиве преко придева са референцијалним и епистемичким читањем попут *поменути, одређени, извесни* и сл:

(174) **Лепу_i сам пронашао [поменуту/извесну t_i књигу].*

Иако је у словенским језицима без члана дозвољено да се „детерминатор“ или придев под фокусом екстрахује из номиналне фразе, видимо да постоје и извесна ограничења. Неграматичност примера (174) могла би се објаснити постојањем фонолошки нултог DP-ја: уколико је његова спецификаторска позиција попуњена неким елементом, екстракција преко ње је забрањена.

Што се тиче такозваног маркираног распореда у изразу *ове све слике*, он може бити добијен и као резултат кретања „плутајућег“ (*floating*, енг.) квантификатора *све*:

(175.а) **Све** ове слике су лепе.

(175.б) Ове **све** слике су лепе.

(175.в) Ове слике су **све** лепе.

(175.г) Ове слике су лепе **све**.

С друге стране, важно је приметити да у изразима са демонстративима и бројем распоред јединица доноси разлику у семантичкој интерпретацији. Тако, распоред ДЕМОНСТРАТИВ + БРОЈ има непартитивно/исцрпно читање (*ове три јабуке*), док израз БРОЈ + ДЕМОНСТРАТИВ има партитивно/неисцрпно читање (*три ове јабуке*). Лајонс (1999) сматра да је DP пројекција одговорна за пресупозицију исцрпности (*exhaustivity*), односно непартитивности. Ово би могао бити посредан доказ да се изнад кардиналне

пројекције у српском језику налази и детерминаторска пројекција, до које се може кретати демонстратив како би оверио обележје референцијалности (одређености / јединствености / специфичности / непартитивности), доприносећи непартитивној интерпретацији читавог језичког израза (*три ове јабуке* → *ове три јабуке*).

2.9. Проговац (1998)

Љиљана Проговац у раду „Determiner phrase in a language without determiners“ разматра природу номиналне фразе у словенским језицима без члана, уз осврте и на стање у језицима у којима је детерминаторска пројекција недвосмислено присутна, тј. у језицима са чланом. Рад поставља следећа питања: Да ли се у словенским језицима без члана уопште пројектује детерминаторска глава? Колико је Лонгобардијева (1994) хипотеза одржива када су у питању језици попут српског-хрватског или руског? Уколико заиста постоји ова пројекција, има ли доказа за њено постојање и у самом процесу усвајања језика? Ако не, значи ли то да је детерминаторска позиција део урођених универзалних обележја, па се једноставно и не мора учити из улазне информације? Коначно, какве су могућности да се изгради синтаксички модел са овом пројекцијом и у језицима без члана?

Значајан аргумент да постоји посебна функционална пројекција над номиналном главом је стање у мађарском језику, у коме номинална глава конгруира у броју и лицу са личном заменицом, која (у комбинацији са чланом) маркира припадност:

(176.а) Az en kalap-om (мађ.)

(члан) ја-Н шешир-1.л.ЈД.

„мој шешир“

(176.б) A te kalap-od (мађ.)

(члан) ти-Н шешир-2.л.ЈД.

„твој шешир“

(176.в) A Peter kalap-ja (мађ.)

(члан) Петер шешир-3.Л.ЛД.

„Петеров шешир“

У свим примерима се иза именице *шешир* мора појавити одговарајући наставак који се слаже у броју и лицу са посесором, *-от* за прво, *-од* за друго и *-ја* за треће лице једнине. Ово нам показује да изнад номиналне главе постоји извесна функционална пројекција (макар у мађарском).

Проговчева понавља налазе Ђустијеве (1992, 1995) да се великом броју несродних језика (мађарски, јавански, италијански), члан појављује заједно са демонстративима и посесивима, што показује да ове заменице не заузимају детерминаторску позицију, већ да су спецификатори детерминаторске главе:

(177) Ez a haz (мађ.)

ова (члан) кућа

(178) Ika n anak (јав.)

Овај (члан) дечак

(179) La mia penna (ита.)

(члан) моја оловка

Проговчева сматра да, упркос чињеници да у српско-хрватском не постоји члан и да се демонстративне и посесивне заменице понашају веома слично придевима, постоје посредни докази о D пројекцији. Пре свега, очигледна је асиметрија која постоји између именица и заменица, коју бисмо најједноставније формализовали уколико бисмо заменице интерпретирали као детерминаторе, а именице као номиналну главу. Ту је и чињеница да постоје морфолошки докази да изнад номиналне фразе постоји нека функционална пројекција, која може бити нека врста подељеног D-ја. Међутим, истовремено постоје и докази да се ове заменице највероватније прво генеришу у N, а затим пребаце у D, пре него да су директно генерисани у D, у духу предлога који даје Кардиналети (1993).

Веома често цитиран доказ о фонолошки празној, али синтаксички активној D глави је Лонгобардијев (1994), а тиче се подизања властитих именица од N до D у италијанском када су модификоване од стране посесива или одређених придева попут *vecchio* (стар), *giovane* (млад), *antico* (антички), *solo* (сам). Користећи тест презентован у (180)-(181), Лонгобарди расправља о односу личних заменица и властитих именица и констатује очигледну разлику – заменице се дубински генеришу у D, а именице у N, одакле даље могу да се подигну до D, у различитим језицима под различитим условима. Ово N-до-D кретање у италијанском могуће је искључиво без присуства члана. С друге стране, у истом окружењу није дозвољено присуство и члана и личне заменице. Ово нам показује да је D у вези са контрастом између именица и личних заменица:

(180.a) *La sola Maria si è presentata.* (ита.)

(180.б) **Sola Maria si è presentata.*

(180.в) *Maria sola si è presentata.*

(181.a) **La sola lei si è presentata.*

(181.б) *Lei sola si è presentata.*

(181.в) **Sola lei si è presentata.*

У српско-хрватском је ситуација у неком смислу слична. Наиме, постоје придеви који се могу комбиновати са заменицом, и њих најчешће налазимо у постпроминалној позицији. Исти придеви, када се комбинују са именицом, стоје у преноминалној позицији:

(182.a) *И њу саму то нервира.*

(182.б) *?/*И саму њу то нервира.*

(183.a) *И саму Марију то нервира.*

(183.б) *?/*И Марију саму то нервира.*

На основу примера (180.a)-(183.б), Проговчева констатује да постоји значајна разлика у природи контраста међу два класама у обама језицима. У ситуацији када номинална

фраза у италијанском нема члана, лично име мора да се нађе испред придева и заузме D позицију. Ово специфично кретање је иницирано обележјем **јак** (наглашене) **референцијалности R** (strong referential), које важи за италијански језик, за разлику, рецимо, од слабе референцијалности у немачком. Сасвим је логично сматрати да је и у српском референцијалност слаба, када не постоји очигледан граматички знак референцијалности, макар не обавезујући. У српском, дакле, нема кретања именице до D, па она остаје постадјективно. Ово би значило да су у српско-хрватском једино личне заменице класа која се позиционира у D. Што се, пак, усвајања тиче, ауторка сматра да је мало вероватно да на основу анализираниог контраста између српских именица и заменица у примерима попут (182.a)-(183.б) деца успевају да произведу закључак да и у њиховом језику постоји D, нарочито јер су фразе у којима придеви модификују личне заменице у српском језику веома ретке. Ово би посредно могло значити да је D можда универзално обележје, које не захтева посебан унос зарад усвајања, слично ставу Силића (2000) (за алтернативну анализу, која искључује DP, погледати Деспића (2013)).

Основно питање које Проговчеву интересује јесте где се тачно генеришу заменице? Јасно је да су оне у D позицији на површинском, S (енг. *surface*) нивоу, или пре изговарања (енг. *pre-spell-out*), али да ли се оне прво генеришу у N, а затим крећу до D? Чини се да је у српско-хрватском овако, јер постоје, пре свега, морфолошке индиције за то. Заменице имају обличке наставке другачије од именица, што би значило да током евентуалног кретања до D морају да овере одређену проширену пројекцију NP-а. Гринбергова (1966) универзалија број 43 каже да уколико у једном језику постоји разлика у роду код именица, да ће она бити увек присутна и код заменица. Ово би нарочито значило да су заменице склоније томе да испоље ову граматичку категорију. Ово даље води претходном закључку да (макар пре изговора) заменице на путу до пројекције DP морају да овере слагање, падеж и референцијалност. У српско-хрватском облички наставци именица и придева могу бити потпуно исти или се разликовати, али је чињеница да је придевски наставак увек тежи (морфолошки и према обележјима комплекснији) и обухвата и именички наставак. С друге стране, заменице имају готово истоветне наставке као и придеви, што би значило да је могуће да изнад номиналне главе постоји пројекција

AgrP²⁹ (о којој пише Чинкве (1990)), а коју заменице оверавају током кретања, док именице одлажу своје кретање до LF (логичке форме), ако се уопште крећу, па не испољавају исти наставак:

(184.a) тв-о-г(а) леп-о-г(а) брат-а

(184.б) [DP [[*твог(a)*]_i] [D' [] [AgrP [*лепог(a)*] [Agr' [Agr [*г(a)*]]] [NP [*t_i*] [N' [*брат-а*]]]]]]]]

(185.a) ње-га

(185.б) [DP [[] [D' [] [AgrP [] [Agr' [Agr [*г(a)*]]] [NP [*њега*]]]]]]]]

Кардиналетијева (1993) анализира чињеницу да се у италијанском језику заменице у неаргументској позицији могу појавити и иза придева, што би можда значило да се генеришу у N, а затим евентуално крећу до D. Ово би могло важити и за српски, како показује и емпирија:

(186.a) Јадан ја!

(186.б) Јадан он!

Како видимо из примера (186.a)-(186.б), номинативни облик заменице у неаргументској позицији налази се иза придева, што би могло значити да заменица остаје на месту где је и генерисана. Проговчева оставља и могућност да се неке заменице директно генеришу у D, а неке у N.

Посматрајући комбиновање придевског вида и заменица, очигледно је да се одређени вид појављује много чешће и природније иза посесива и демонстратива, док краћа форма врло често звучи неграматично. Ауторка посматра граматичку морфему *-и* као обележје одређености, а које би и посесиви и демонстративи, као спецификатори номиналне главе, требало да покупе током свог кретања. Нуди нам елегантно решење да ова морфема има

²⁹ Притом је интересантно то да се клитички облици заменица састоје само од придевских обличних наставака, што додатно указује да је Agr проширена пројекција изнад номиналне главе.

још једну фонолошку реализацију, *-j*, која се појављује у облицима *тај*, *овај*, *онај*, *мој*, *твој*, *наш*, *ваш*. Ова морфема је фонолошки садржана и у јотованом *н* у *његов*, *њен*. Посесиви *наш* и *ваш* једноставно се могу анализирати као генитивни облик личне заменице који се јотује када му се дода ова морфема:

(187.а) нас + *j* = наш

(187.б) вас + *j* = ваш

Узмемо ли у обзир чињеницу да су ово управо заменице које се у језицима са чланом не комбинују са чланом, чини се више него коинциденцијом да се иста граматичка морфема систематски појављује и код придева и ових заменица.

Ауторка примећује да се у случају личних заменица, и то оних у трећем лицу, које разликују род, ова морфема не појављује у номинативу (*он*, *она*, *они*, *оне*), али је има у осталим падежима (*њега*, *ње*, *њих*, *њему*, *њој*, *њима*...). Оно што номинатив дели фонолошки са осталим облицима је елеменат *н*, који се такође појављује и код демонстратива *онај*, што би могло значити да је *н*, у ствари, епитом обележја трећег лица у српско-хрватском. Даље, номинатив се појављује са овим обележјем и у неаргументској позицији, како смо видели у примеру (186.б). Пошто не носи и обележје одређености, ово би могло значити да се номинатив директно генерише у D. Притом се номинатив форми приписује као основни, нулти облик, могуће због повезивања са D. Оваква интерпретација је у складу са принципом економије. Избегло би се то да се номинатив генерише у N, а затим креће до D. С друге стране, у неаргументској позицији, попут *јадан он*, једноставније је претпоставити да се заменица генерише у N, а не у D.

Уколико све ове претпоставке заиста важе за српско-хрватски језик, онда би анализа косих падежних облика личних заменица трећег лица према ауторки била следећа:

(188) [DP [D] [DefP [*u/j*] [AgrP [] [Agr' [Agr [*ɛ(a)*] [NP [*њега*]]]]]]]]

Номинативни облици, пак, генеришу се директно у D, те нема кретања и оверавања:

(189) [DP [[D [*он*]] [DefP [] [AgrP [] [Agr' [Agr] [NP]]]]]]]]

Оваква анализа објаснила би зашто у номинативу нема обележја одређености, али уједно и зашто не постоје клитички облици за овај падеж. У осталим падежима су облички наставци једнаки клитикама, јер пролазе кроз AgrP, док код номинатива нема кретања, па овај падеж и не може имати реализоване клитике. Ово би коначно могло значити да pro-d_{top} принцип у српско-хрватском није ништа друго до реализација овог нултог придевског слагања у номинативним синтагмама.

У свом раду Проговчева не узима у обзир дијахронијску перспективу проблема, тј. начин на који су добијене суплетивне форме заменица за треће лице. У дијахронијским реконструкцијама се тврди да номинативни облици воде порекло од показне заменице *онъ/она/оно*, док су остале форме у косим падежима настале од анафорске заменице *и(же)/ја(же)/је(же)*. У оваквој анализи *Н* као епитом трећег лица представља чисту случајност, и резултат је фонолошке интервенције уметања протетског *н*, до којег је долазило када се анафорска заменица нашла иза предлога *въ*, *къ* и *съ*. Приступ Проговчеве даје синтаксички и семантички утемељено објашњење резултата ове историјске појаве. Уједно, интуиција да се одређеност маркирала не само граматичком морфемом *и*, већ да је постала и њена контекстуална варијанта *ј* у потпуности је прихватљива са дијахронијског аспекта, будући да је историји српског језика промена неслоготворног *и* у *ј* позната – анафорске заменице у женском и средњем роду примери су за ову промену: *и + а (+ же) → иа(же) → ја(же)*, *и + е (+ же) → ие(же) → је(же)*. Коначно, форме присвојних заменица *наш*, *ваш*, које су добијене од генитива личних заменица *нас*, *вас* у интерпретацији Проговчеве добијају логично објашњење, које не налазимо у радовима дијахронијског приступа – јотовање финалног консонанта узроковано је граматичким експонентом одређености *ј*.

У наредном пододељку представимо рад Данијеле Тренкић „Definiteness in Serbian/Croatian/Bosnian and some implications for the general structure of the nominal phrase“, у којем се, на бази спроведеног испитивања врсте грешака које праве одрасли говорници српског при учењу енглеског члана, заступа мишљење да српски језик не опрема говорнике D пројекцијом. Уједно, ова ауторка сматра да се придевским видом у српском језику не маркира одређеност, већ (епистемичка) специфичност.

2.10. Тренкић (2004)

Тренкић (2004) испитује традиционално гледиште да се у српском/хрватском/босанском језику (с/х/б³⁰) одређеност може исказивати редом речи, придевским видом и демонстративним детерминаторима. Упркос често изношеном ставу да је одређеност универзална семантичко-прагматичка категорија која се у комуникацији инферира захваљујући одређеном броју општих принципа људског циљно оријентисаног понашања, овај рад на основу структурних анализа и резултата спроведеног истраживања усвајања другог језика заступа идеју да на врху номиналних фраза у овим језицима не постоји детерминаторска пројекција. Дакле, ауторка не тврди да одређеност као категорија значења у овим језицима не постоји (јер, на крају, она може бити исказана и лексико-семантичким средствима у одређеним изразима), већ да се једноставно ова категорија у њима није граматикализовала.

Пре свега, Тренкићева указује на чињеницу да се веома често тематско-рематска организација реченице због дистинкције старо : ново поистовећује са одређеношћу, односно неодређеношћу, иако је сасвим јасно да се на почетку реченице може појавити и непозната јединица, баш онако као што се на реченичном крају може појавити и позната, у дискурсу стара јединица:

(190) **Студент са наше катедре** је освојио прву награду.

(191) Награду је освојио **господин у плавом оделу**.

Ауторка констатује да се главна грешка у поистовећивању дате/нове информације са одређеношћу/неодређеношћу заснива на чињеници да је одређеност повезана са новим и старим као категорија знања (Шаф 1976), док су ред речи и информацијска организација реченице у вези са њима као категорија свести (о овој разлици ће више бити речи у наредном поглављу дисертације).

³⁰ Ово је скраћеница коју користи сама ауторка.

Тренкићева посебну пажњу посвећује питању придевског вида у с/х/б. Упркос тврдњама у литератури (Хлебец 1986, Проговац 1998, Леко 1999) да између категорије члана и придевског вида постоји корелација, ауторка наглашава да је систем придевског вида готово у потпуности изван употребе („it has to be noted that the system is falling into almost complete disuse“ (Тренкић 2004: 1405)). Видска разлика сачувана је само код једног броја описних придева, и то у мушком роду, при чему је сама дистинкција за већину говорника неутралисана. Одређена смисаона разлика је сачувана, ако је уопште има, у мањем броју деконтекстуализираних примера (ибидем). У наредним двама примерима се показује да постоји извесна корелација између придевског вида и категорије члана у енглеском:

(192.а) **Мудар** човек то не би урадио.

„A wise man would not have done it“

(192.б) **Мудри** човек то не би урадио.

„The/that wise man would not have done it“

Разлика која је исказана придевским видом у претходним двама реченицама није базирана на одређености, већ на специфичности. Под одређеношћу Тренкићева подразумева познатост обама саговорницима, док је специфичност познатост само говорнику. Ауторка затим илуструје свој став следећим контекстуализираним примером да покаже како придевски вид не корелира са одређеношћу, већ са специфичношћу.

Замислимо следећи сценарио. Од особе која никада није била у једној соби затражено је да уђе у њу и, користећи токи-воки, објасни саговорнику (који такође никада није био у тој просторији) изглед собе у којој се налази, заједно са предметима у њој. Разуме се, ово је у потпуности неодређен контекст, па бисмо од говорника енглеског језика очекивали да генерише дискурс налик следећем:

(193) As you enter, there is **a big round table** in the middle of the room. To the left is **an old piano**. Next to the piano, there is **a black desk**, and there is **a blue globe** on the desk.

Као што се може претпоставити, у енглеском се сви новоуведени референти маркирају неодређеним чланом. За разлику од овог, говорник с/х/б могао би рећи нешто попут:

(194) Кад уђеш у собу, у средини је **велики округли сто**. На лево је **(неки) стари клавир**, и до њега је **црни радни сто** а на столу стоји **плави глобус**.

Тренкићева сматра да бисмо у оваквом контексту од говорника с/х/б очекивали да употреби дужи, одређени облик придева, те да би употреба краће форме била прилично необична. Ово би требало да индицира како дужи облик придева служи да говорник сигнализира да на памети има специфичног референта, али никако и то да ће и саговорник бити у могућности да идентификује предмет као референта језичког израза. На основу овог ауторка закључује како придевском морфемом *-и* није граматикизована одређеност, како то тврде Хлебец (1986) и Проговац (1998), нити је одређеност енкодирана у придеву као део њене лексичке садржине.

Посебна пажња посвећена је демонстративима у с/х/б. Наиме, у литератури се често наводи како су демонстративи, као деиктичка класа, инхерентно семантички одређени (нпр. Лајонс 1977), те да они, дијахронијски посматрано, представљају лексички материјал од којих настаје члан у језицима у којима се ова категорија граматикизовала, па су демонстративи или потпуно идентични, или макар делимично једнаки члановима. Према томе, не чуди то што се у језицима без члана демонстративи користе да би се упутило на одређене референте, као што наводе Кларк и Маршал (1992). У контрастивним студијама, на пример Ђорђевића (1989), демонстративи се наводе као преводни еквиваленти одређеном члану. Мишеска-Томић (1974) тврди се да је домен референције српских одређених демонстративних детерминатора шири од њихових енглеских корелата, јер се њима покрива и део домена одређеног члана. Леко (1999) наводи да се демонстративи у босанском могу употребити са чланским значењем, тј. да искажу одређеност. Тренкићева сматра да овакве оцене ипак морају бити емпиријски верификоване, те да треба утврдити тачну везу између демонстратива у с/х/б и граматичке, односно семантичке одређености.

Спровођењем једноставне ограничене корпус-анализе над текстовима сакупљеним на интернет-новинама на српском и енглеском језику (од по 50.000 речи), утврђено је да је

фреквенција употребе демонстратива у српском 0,43%, а у енглеском 0,23%. Статистички упоређени, ови резултати показују да је разлика далеко од значајне. Према томе, **не постоји** статистички значајна разлика у употреби ове категорије међу говорницима двају језика. С друге стране, фреквенца употребе одређеног члана у енглеском језику је читавих 7,32%, па је сасвим јасно да је тврдња да се демонстративима у српском покрива и део домена одређеног члана једноставно неодржива, те да би тачније било рећи да су српски демонстративи преводни еквиваленти енглеских демонстратива, али не и одређеног члана.

Одакле то да се „детерминатори“ попут посесива и демонстратива не интерпретирају као D? Основ за анализу у којој се ови елементи смештају на спецификаторској позицији DP-ја налазимо у италијанском. Како је већ било речи, у италијанском је могуће да се члан комбинује са посесивима:

(195.a) *il mio libro* (ита.)

одр. члан моја књига

(195.б) *un mio libro*

неодр. члан моја књига

Такође, у румунском и шпанском је дозвољено да се одређени члан нађе уз демонстратив:

(196.a) *om-ul acesta* (рум.)

човек-одр. члан тај

(196.б) *acesta om*

тај човек

(197.a) *la casa esta* (шпа.)

одр. члан кућа та

(197.б) *esta casa*

та кућа

Ђустијева (1995) ситуацију представљену у (196.а)-(197.б) објашњава на следећи начин. Када се демонстратив нађе у комлементарној дистрибуцији са чланом, као нпр. у енглеском *this man*, румунском *acest om* или шпанском *este casa*, то је резултат видљивог кретања демонстратива до последње могуће позиције Spec_DP, што реализује садржај пројекције DP, па није потребна лексикализација члана у управном члану пројекције. Међутим, када до видљивог кретања није дошло, позиција Spec_DP остаје празна, па је неопходно попуњавање позиције D, не би ли DP било пројектовано. У том случају имамо *omul acesta* и *la casa esta*. С друге стране, када елемент на Spec_DP позицији нема јаку вредност релевантног обележја, какав би био случај са посесивима у италијанском, неопходно је да члан попуни D позицију, па зато имамо *il mio libro* и *un mio libro*. Даљим развојем овог приступа појавио се низ пројекција између DP-ја и NP-ја, а атрибутивне модификације и придеви смештане су на спецификаторској позицији ових новоуведених пројекција. Према томе, DP се увек пројектује, а попуњавају га одређени и неодређени члан, односно други елементи који се примарно позиционирају на месту Spec_DP.

Тренкићева се затим осврће аргументацији коју износе пропоненти Лонгобардијева 1994 идеје да D пројекција постоји и у језицима без члана, па тако и у с/х/б. Пре свега, Леко (1999) анализира низ рестрикција које се тичу распореда елемената номиналне фразе, покушавајући да покаже како је крајња позиција демонстратива у босанском позиција Spec_DP. Одатле његов закључак да се демонстративи у босанском могу употребити у истој функцији као и одређени члан у енглеском, односно да се исказе одређеност. Разуме се, аналогно важи и за неодређене заменице *један* и *неки*, односно њихову службу исказивања неодређености. Притом је кључни Леков аргумент за овакву интерпретацију чињеница да демонстративи претходе свим осталим елементима у оквиру номиналне фразе, баш као што је случај и са неодређеним детерминаторима. Такође, поткрепа оваквом приступу је и чињеница да се демонстративи никада не појављују заједно са неодређеним детерминаторима, што би једноставно значило да окупирају исто место у конфигурацији именичке синтагме – Spec_DP.

Међутим, ауторка указује на емпиријско стање, које је нешто другачије од приказаног код Лека (1999). Тако, иако је уобичајена позиција демонстратива и неодређених

детерминатора у с/х/б крајња лева периферија, сасвим је могуће да се ови елементи појаве и иза придева, посесива, па чак и самих именица, нарочито у поетском дискурсу:

(198.а) лепе ове мисли

(198.б) моје ове мисли

(198.в) мисли ове

Разуме се да је овакав распоред стилски маркиран, али је, за разлику од енглеског, у којем су овакве секвенце у потпуности неграматичне, овај распоред могућ и прихватљив, што је принципијелно много значајније³¹. Поставља се питање каква је природа демонстратива у с/х/б ако могу мењати место са осталим елементима номиналне фразе и да ли их уопште треба повезивати са DP-јем. Притом је још индикативнија чињеница да су облички наставци демонстратива идентични придевским (а потпуно различити од именичких):

(199) тој **лепој** девојци

Такође, Тренкићева нуди и следећи противаргумент тврдњи да се демонстративи не могу појавити заједно са неодређеним детерминаторима:

(200) Дошао јој је **тај неки пријатељ** из Аргентине.

Секвенца ДЕМОНСТРАТИВ + НЕОДРЕЂЕНИ ДЕТЕРМИНАТОР служи да искаже да је референта могуће идентификовати у универзуму дискурса, али да у *de re* смислу то није могуће, те тако језички израз има значење попут „не знам ко је у питању, али знам само да је то њен пријатељ из Аргентине“ (за алтернативну анализу оваквих секвенци, у терминима подељене DP пројекције, погледати Арсенијевића (2015)).

Далеко убедљивији аргумент за постојање DP у с/х/б, по мишљењу Тренкићеве, понудила је Проговац (1998), а тиче се фиксираних и асиметричних позиција именица и

³¹ Чињеница је, међутим, да у поетском и у колоквијалном дискурсу шпанског језика придев може стајати испред члана или демонстратива.

заменаца у односу на рестриктивни придев *сам*, о чему је више било речи у одељку 2.9. Као противаргумент ауторка поново користи поменути закључак да се морфема *-u/j* не треба повезивати са одређеношћу, већ се специфичношћу. Такође, семантика посесива тешко да се може доводити у везу са одређеношћу када је познато да се у великом броју језика они могу комбиновати са неодређеним чланом, па тако и у *с/х/б* – *један мој пријатељ, неки мој пријатељ*. Једна друга тврдња Проговчеве захтева озбиљније разматрање, сматра Тренкићева, а то је да заменице у српско-хрватском заузимају вишу позицију од именица. Према ауторки, није најјасније да ли је та позиција и како повезана са DP-јем, те да ли су демонстративи повезани са том синтаксичком позицијом.

Опоненти помињане Лонгобардијеве теорије о универзалности DP пројекције једноставно сматрају да за све функционалне главе у анализи мора постојати мотивација у језику самом – без њихове манифестације нема потребе да се нека пројекција појави и у анализи (в. нпр. Вилима (2000)). Тренкићева подсећа да се у великом броју радова указује на чињеницу да у *с/х/б* нема одговарајућих елемената који би имали функцију детерминатора, нити пак има синтаксичких доказа за активност ове главе, односно спецификаторске позиције повезане са овом функционалном пројекцијом. Тако, читава класа потенцијалних детерминатора, попут демонстратива и, евентуално, посесива, кореспондира придевима, морфолошки и синтаксички. Ауторка затим сумира најзначајније синтаксичке доказе о придевском понашању српских детерминатора изнете код Бошковића (2008)³², Корвера (1992), Златићеве (1997) и Златићеве (1998). Овде ћемо их само побројати, а детаљније ће бити представљени у одељку 2.12:

- у *с/х/б* је могуће „гомилање“ детерминатора
- посесиви се могу јавити у предикативу у конструкцијама с копулом

³² Рад Бошковића (2008) је у тренутку публикавања рада Тренкићеве (2004) био у штампи. За детаљан преглед аргументације изнете у овом раду погледати одељак 2.12 дисертације.

- придев у с/х/б не може модификовати преноминални посесив, баш као што није могуће да придев модификује придев, одакле би следило да су посесиви придеви.

Побројани аргументи наводе нас на закључак да у језицима без члана класа детерминатора не постоји, већ да би се они могли третирати као поткласа придева. Тренкићева подсећа и на налазе Златићеве (1998) у вези са Звикијевим тестовима за утврђивање главе језичке синтагме, о чему је било речи у одељку 2.8.

Најзначајнија поткрепа тврдњи о непостојању D пројекције у с/х/б односи се на могуће екстракције. Наиме, претпоставља се да се све кретање изван номиналног комплекса у језицима са чланом дешава кроз Spec_DP, при чему D' служи као минимална баријера која не дозвољава да демонстративи и придеви из именичке синтагме пређу у леву периферију водећи ка екстракцији леве гране. Слично важи и за номиналне адјункте и аргументе уведене предлошком синтагмом (в. више код Риција (1990)). Овакво кретање би прекршило **принцип празне категорије** (empty category principle).

Кључна ставка понуђеног решења Бошковића (2008) односи се на различит третман придева, односно синтаксичке позицији на којој се они интерпретирају у два групама језика. У језицима са чланом (а самим тим и DP-јем) придеви узимају NP као свој комплемент, што је у складу са приступом понуђеним од стране Ебнија (1987), а *contra* Чинквеа (1994). У језицима без члана, тј. без DP-ја, међутим, ово није могуће јер би AP требало да се понаша као аргумент, какво понашање она не показује. У одсуству DP-ја, NP се мора понашати као аргумент, те N узима AP као свој спецификатор, што је у складу са традиционалном интерпретацијом номиналне фразе. Та би се разлика у конфигурацији схематски могла приказати на следећи начин:

(201.a) (the) beautiful girls (енг.)

(201.б) [DP [Spec] [D' [D [(the)]] [AP [Spec] [A' [A [beautiful] [NP [girls]]]]]]]]

(202.a) лепе девојке

(202.б) [NP [AP [lene]] [N' [N [девојке]]]]

Један број аутора (Корвер 1992, Златић 1997, Златић 1998) сматра „голу“ NP, конфигурацију без икаквих пројекција изнад NP-ја, најадекватнијом интерпретацијом за српско-хрватску именичку синтагму. Међутим, сасвим је могуће да изнад NP-ја постоји, ако не DP, онда нека друга пројекција. Тренкићева се осврће на резултате спроведеног истраживања које се тиче учења другог језика у циљу расветљавања овог проблема.

Као што је већ било речи на почетку претходног пододељка, Проговац (1998) разматра следеће питање: Како је могуће да деца говорници српско-хрватског језика усвајају дистинкцију између именица и заменица, те њихову позицију у односу на придеве, када су фразе у којима придеви модификују заменице изузетно ретке у језику? На основу овога Проговчева закључује да је категорија D универзална у случају аргументске позиције, па није потребно да се учи из језичког стимулуса. Тренкићева жели да испита овакав закључак. Уколико ово јесте тачно, онда то значи да је граматика изворних говорника било ког језика, без обзира на то да ли њихов први језик има или нема члан, већ опремљена структурном позицијом за чланове, а која неће бити у сукобу са придевским модификаторима именице. Дакле, требало би да се број начињених грешака у вези с чланом код ових ученика не разликује без обзира на то има ли или не преноминалних адјектива у синтагми. Истраживање које је спровео Гранфелт (1999) над одраслим шведским ученицима француског језика покрепује ову тезу³³. У раду су дати и прецизни резултати који не детектују корелацију међу феноменима.

Међутим, Тренкићева презентује резултате сопственог истраживања грешака које праве одрасли говорници српског при учењу енглеског језика, а које показује да је вероватноћа да дође до испуштања члана много већа када се ради о номиналним фразама које у свом саставу имају придев. Међу феноменима постоји статистички значајна корелација (Тренкић 2004: 1419-1421, за више детаља погледати дисертацију ауторке, Тренкић (2000)). Ово би требало да значи да српски не опрема говорнике D пројекцијом. Ако усвојимо ово као исправан закључак, намећу се два битна питања. Прво, коју то

³³ И шведски и француски језик имају чланове и обавезно маркирају и одређеност и неодређеност, односно не постоје „голе“ номиналне синтагме.

позицију заузимају личне заменице у с/х/б? И друго, ако DP није универзална пројекција, да ли то неопходно значи и да је номинална фраза у језицима без члана у потпуности „гола“?

У покушају да понуди задовољавајуће одговоре на ова питања, ауторка се осврће на идеје које нуди Лајонс (1999). Наиме, у њему се разматра могућност да ни пропоненти ни опоненти идеје о DP-ју можда нису у потпуности у праву. Заступници DP-хипотезе можда нису у праву јер је могуће да изнад NP-ја постоје неке друге пројекције, а не детерминаторска. Можда се ове пројекције не односе на класу речи, као што би био детерминатор, него на граматичке категорије. Лајонс зато постулира следеће три категорије: одређеност, кардиналност и падеж. Имајући у виду чињеницу да се и остале функционалне главе односе на граматичке и семантичке категорије, ова се идеја много боље уклапа у теорију.

Лајонс предлаже да одређеност као граматичка категорија (у језицима у којима је ова семантичко-прагматичка категорија граматикализована) у синтакси има структурну репрезентацију као D, али не са значењем *детерминатор* (енг. *determiner*), већ са значењем *одређеност* (енг. *definiteness*). Притом је битно да се само **одређени** члан везује за ову пројекцију. У језицима у којима је одређени члан слободан (попут *the* у енглеском) он се интерпретира се као спецификатор D-ја, остављајући главу D празном. Афиксални одређени члан (као постпозитивни члан у бугарском), опет, смешта се у главу D. Овакво решење оставља простора за анализу дупле чланске детерминације, какву налазимо у неким скандинавским језицима. **Неодређени** члан се, међутим, не појављује на истој структурној позицији као и одређени.³⁴ Лајонс предлаже анализу по којој неодређени члан не исказује неодређеност као директна опозиција одређености. Он је „прост“ члан, појављује се у спецификаторској позицији пројекције кардиналности CardP, а

³⁴ Честерман (1991) указује на то да се појмови одређеност и неодређеност квалитативно разликују, те да не представљају пуку опозицију. Хокинс (1991) објашњава да неодређеност као концепт представља дескриптивни проблем, те да се интерпретација неодређеног члана најчешће изводи из импликатура које резултирају из неупотребљеног одређеног члана у коресподентним изразима.

неодређеност сигнализира индиректно – тиме што се одређени члан није појавио у језичком изразу. Кад су у питању остали детерминатори, они би били у спецификаторској позицији – демонстративи и посесиви били би спецификаторској позицији DP-ја, а прости бројеви у спецификаторској позицији CardP-ја. Оваква је ситуација са енглеским, у коме су чланови и детерминатори у комплементарној дистрибуцији (**this the man, *a my man*). За разлику од чланова, који се увек интерпретирају на овим двама позицијама, за остале детерминаторе важи да се могу појавити и на нижим, придевским позицијама, који ни по ком основу нису повезани са одређеношћу или кардиналношћу. У језицима у којима су ове две категорије граматикализоване ово је могућа опција, док је у језицима без граматикализације ових категорија ово обавезан део анализе. На овај начин се једноставно решава проблематично питање како је могуће да се у примерима попут *omul acesta* и *acest om* у румунском и *esta casa* и *la casa esta* у шпанском постноминални демонстратив може комбиновати са одређеним чланом, док преноминални демонстратив блокира појаву одређеног члана. У овој анализи одређени члан је на пројекцији D(efiniteness), а показне заменице могу се подићи до позиције Spec_DP, што блокира одређени члан. У сваком случају, није лексико-семантички садржај оно што блокира употребу одређеног члана (јер би онда било немогуће објаснити зашто постноминални демонстратив то не чини), већ попуњавање синтаксичке позиције Spec_DP или D, што опет приписује одређеност датој номиналној фрази.

У понуђеној анализи, дакле, ни DP ни CardP нису универзалне категорије, јер се не манифестују у свим језицима. Оне постоје засигурно само у конфигурацији језика са чланом. У језицима без члана, међутим, највиша пројекција могла би бити пројекција категорије падежа, KP. Када су у питању демонстративи, они су увек, без изузетка, на придевској позицији. Да је такав случај, показују нам следећи примери на шпанском, српском и енглеском:

(203.a) *este pais* (шпа.)

(203.б) *el pais este*

(204.a) ова земља

(204.б) земља ова

(205.a) this country (енг.)

(205.б) *country this

Уобичајени ред речи у српском је ДЕМОНОСТРАТИВ + ИМЕНИЦА. У стилски маркираним контекстима, међутим, могуће је да се показна заменица појави иза именице. Да је демонстратив заиста био на позицији D, очекивали бисмо да се његовим кретањем ова позиција попуни неким другим елементом, као што је то случај у шпанском, у коме на тој позицији налазимо члан. Међутим, у српском до овога не мора доћи. С друге стране, у енглеском овакво кретање уопште није граматично. Ово нас води закључку да је позиција на којој треба да се интерпретира демонстратив у с/х/б придевска, те да D пројекције у овом језику нема, макар када су у питању именичке синтагме.

Остаје само питање шта је са системом заменица у овим језицима. Према Лајонсу, стање у већини словенских језика без члана указује на то да личне заменице заиста заузимају DP позицију, што није случај са пуним номиналним фразама. Изнад пуних номиналних фраза вероватно постоје неке друге функционалне пројекције, међу којима је највиша, највероватније, падежна синтагма, КР. Тренкићева закључује рад констатацијом да се, за разлику од личних заменица, демонстративи не позиционирају у DP-ју, већ да су, по синтаксичкој дистрибуцији, придеви.

О оценама језичког стања попут става Тренкићеве да је систем придевског вида готово у потпуности изван употребе, те да је сама дистинкција за већину говорника неутралисана већ је било речи у првом поглављу дисертације. Придевским видом у српском језику се семантичке дистинкције одређено : неодређено и/или (епистемички) специфично : неспецифично не маркирају стриктно, већ вид само доприноси некој од интерпретација. Као што ћемо показати у одељку 3.3, међу категоријама придевских и именичких речи (род, број, падеж, компарација, придевски вид, живо/неживо,) постоји хијерархија маркираности, која обележавање одређености дозвољава искључиво онда када није маркирана било која друга категорија виша у хијерархији:

(206) Компарација > Број > Падеж > Род > Живо >> Вид_{сем}

Ово је разлог зашто се разлика у придевском виду у српском језику може обележити искључиво у номинативу (и акузативу за неживо) једнине мушког рода.

Тврдњу да се придевским видом у српском језику маркира (епистемичка) специфичност, а не одређеност Тренкићева поткрепљује примером који овде понављамо у (207), у којем се дужа форма појављује у неодређеном контексту:

(207) Кад уђеш у собу, у средини је **велики округли сто**. На лево је **(неки) стари клавир**, и до њега је **црни радни сто** а на столу стоји **плави глобус**.

Све три графички наглашене синтагме (*велики округли сто*, *стари клавир*, *црни радни сто*) релативно се често појављују у говору, те су као колокације склоне да у свом саставу имају дужу придевску форму. Такође, у овим примерима одређени вид може бити анализиран и као маркер класе (о чему ће више бити речи у одељку 4.4.2). Синтагма *??плав глобус* и изван задатих контекста у савременом српском језику звучи веома необично, будући да се називи боја адноминално готово увек појављују у одређеном виду, *??црвен „мерцедес“*, *црвени „мерцедес“*. У тези ћемо показати да је одређени вид семантички двосмислен, што потврђује и пример (207). Овде је сасвим оправдано расправљати и о томе да ли се у овом примеру придевским видом указује на специфичност или јединственост денотата у релевантном контексту (о овој разлици ће више бити речи у четвртом поглављу дисертације). У сваком случају, када бисмо у сличном контексту захтевали од саговорника да уђе у непознату просторију и донесе било који од више предмета који исто изгледају, било би прагматички прихватљиво употребити краћу форму, која у (208.а) доприноси читању нејединствености одговарајућег референта у релевантном дискурсном домену. Међутим, чињеница је да би под истим дискурским оклоностима било прихватљиво употребити и дужи облик придева, који је двосмислен у погледу ове категорије, (208.б):

(208.а) Иди до канцеларије и донеси ми из прве фиоке **празан папир**. (нејединствено)

»„У фиоци постоје најмање два празна папира“

(208.б) Иди до канцеларије и донеси ми из прве фиоке **празни папир**. (двосмислено)

Краћа форма придева у примеру (208.а) пресупонира да у релевантном контексту постоји најмање још један референт који задовољава позитивну дескрипцију³⁵. Међутим, и дужа форма, будући двосмислена, може имати ову интерпретацију. Према томе, видска разлика јесте релевантна у погледу дистинкције епистемички специфично : неспецифично, тј, јединствено : нејединствено, али је одређени вид најчешће двосмисленог читања. Уједно, овај налаз не негира у потпуности тврдњу да је вид релевантан и у погледу разлике ново : старо у дискурсу, тј. одређености, као што ћемо показати у четвртом поглављу дисертације.

Ауторка напомиње да не постоје синтаксички докази за активност детерминаторске главе, односно спецификаторске позиције повезане са овом функционалном пројекцијом у српском језику. Следећи примери представљају посредан доказ о активности DP-ја изнад кардиналне пројекције у српском. Контекстуално-везани посесиви, те просторни и временски придеви у прекардиналној позицији доприносе одређеном / јединственом / специфичном / непартитивном читању референта модификованог израза у релевантном дискурсном домену, (209), док су изрази са овим елементима на посткардиналној позицији двосмислени у погледу одређености / јединствености / специфичности / непартитивности, (210) (Станковић 2014б):

(209) **Сутрашњих/овдашњих/њихових пет презентација** се отказује. (одређено / јединствено / специфично / непартитивно)

„Свих пет сутрашњих/овдашњих/њихових презентација се отказује“

*„Пет од више сутрашњих/овдашњих/њихових презентација се отказује“

³⁵ Како ћемо показати у наредном поглављу, говорник избором придевског вида не мора нужно имплицирати статус референта у погледу ове категорије, односно наметати саговорнику пресупозицију јединствености. То је разлог зашто се реченица (208.а) може изговорити и у нејединственим контекстима. По овоме се категорија придевског вида разликује од одређеног и неодређеног члана у језицима са овом категоријом.

(210) **Пет сутрашњих/овдашњих/њихових презентација** се отказује. (двосмислено)

„Свих пет сутрашњих/овдашњих/њихових презентација се отказује“

„Пет од више сутрашњих презентација се отказује“

Појаву описану примерима (209) и (210), односно, померање посесива/придева са немаркиране, посткардиналне позиције до маркиране, прекардиналне позиције, анализирамо као синтаксичко кретање до спецификатора DefP-ја или SpecP-ја, чиме се добија одговарајући скуп семантичких интерпретација, тако што лексички садржај ових дискурс-везаних поткласа придева / заменица на маркираној позицији постаје проминентнији:

(211) [DP [Spec_DP *сутрашњих/овдашњих/њихових*] [D' [+ref] [CardP *пет*] [FP [AP *сутрашњих/овдашњих/њихових*] [NP *презентација*]]]]]

Битно је нагласити да се идентично синтаксичко кретање са истим последицама по семантику израза јавља и у осталим словенским језицима без члана, попут словеначког, руског, пољског, чешког и словачког. У двама словенским језицима са чланом, македонском и бугарском, исто кретање није граматично уколико се на придеву не постпозиционира одређени члан, што показује да је позиција до које се придев помера највероватније детерминаторска (о овоме ће више бити речи у одељку 3.1).

Даље, Тренкићева на основу стања у енглеском и шпанском језику, и граматичности синтагме *земља ова* ((204.a)-(204.б)) изводи закључак да у с/х/б нема пројекције D. Међутим, примери овог типа могли би се интерпретирати на следећи начин. У конфигурацији [DP[DemP...[NP]]], именица се помера у D, те се добија следећи распоред: [DP *земља* [DemP *ова* [NP *земља*]]]. У шпанском, за разлику од српског, DP мора да буде попуњено неким елементом – у овом случају то је члан. Слично је и у енглеском, где DP такође мора бити попуњено, тако што се демонстратив погне у DP кад DP има обележје [def], односно остане у DemP уколико тога обележја нема. То је и разлог зашто се у енглеском члан и демонстратив никада не појављују заједно. С друге стране, пројектовањем (информативног или контрастивног) топика може се успешно анализирати

било који од распореда *моје ове мисли, мисли ове моје, моје мисли ове*, а да та анализа не искључује и (подељени) DP.

Коначно, представљајући резултате свог истраживања учења енглеског као другог језика од стране одраслих говорника српског (у поређењу са резултатима Гранфелта 1999), Тренкићева показује да вероватноћа да дође до испуштања члана много већа када се ради о номиналним фразама које у свом саставу имају придев, те констатује да би ово требало да значи да српски не опрема говорнике D пројекцијом. Међутим, ово нужно не мора бити случај. Једноставно, резултати двају истраживања могу указивати на то да је DP у српском језику толико различито спецификован у односу на шведски, да ово доводи до значајних асиметрија у добијеним резултатима. С друге стране, Станковић и Митић (2014) показују да током учења употребе француског одређеног члана између одраслих говорника српског и албанског језика (који има категорију члана) не постоји статистички значајна разлика у погледу направљених омашака када се ради о „голим“ и придевом модификованим именичким синтагмама, што говори у прилог тези о могућој D пројекцији и у српском.

У следећем одељку, 2.11, представимо рад „Long adjectival inflection and specificity in Serbo-Croatian“ Надире Аљовић, у којем се такође заступа идеја да придевски вид маркира специфичност, и то партитивну специфичност, а не одређеност референта именичке синтагме коју придев модификује.

2.11. Аљовић (2002)

Аљовић (2002) креће од интерпретације да се употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српско-хрватском језику много више заснива на дистинкцији [\pm специфично], него на контрасту [\pm одређено]. Притом се под специфичношћу подразумева партитивна специфичност, у значењу које има у турском језику, према Енч (1991) (за разлику од епистемичке специфичности, о којој ће више бити речи у одељку 4.3). Студија трага за објашњењем зашто је само краћи облик предикативан, те испитује синтаксичко порекло дужих придевских наставака, уз предлог да придевска синтагма добија ову морфологију када се нађе на позицији спецификатора именичке фразе. Супротно (већ представљеним) радовима у којима се истоветност заменичких и

придевских наставака тумачи као доказ да су ове две класе речи иста, и то придевска класа, те да нема места детерминаторским пројекцијама, овај рад постојање јединствене заменичко-придевске деклинације објашњава могућом везом ових двеју јединица са DP пројекцијом.

Партитивну специфичност у лингвистику уводи Енч 1991, засновавши своју анализу на стању у турском језику, тачније, специфичној употреби морфеме за акузатив *-(y)i* на директном објекту као маркера партитивне специфичности у познатим контекстима. Како анализа стања у турском језику Енчове у обзир узима и разлику између тзв. **јаких** и **слабих детерминатора (strong/weak determiners)**, објаснићемо прво ову дистинкцију. Аутор који први разграничава ове две групе је Милзарк. Милзарк 1974 говори о јаким детерминаторима попут *the, every* или *all*, који пресупонирају постојање референта, и слабих попут *some* или *a*, који су двосмислени између оваквог читања и непресупозиционог (егзистенцијалног, кардиналног) читања. Тако, неодређени детерминатор *some* (*неки*) у енглеском језику може имати слабу, егзистенцијалну интерпретацију, као у реченици (212), односно, јаку или пресупозициону интерпретацију, као што је случај у (213):

(212) There are **some ghosts** in this house. (слаба, егзистенцијална, непартитивна интерпретација)

„У овој кући су (неки) духови“³⁶

(213) **Some ghosts** live in the pantry; others live in the kitchen. (јака, пресупозициона, партитивна интерпретација)

»„Постоји више духова“

„Неки духови живе у остави, а други живе у кухињи“

Разлика међу двама читањима детерминатора је у два димензијама – фонолошкој и семантичкој. Да ли ће детерминатор *some* бити јак или слаб зависи од позиције коју дата

³⁶ Овакав превод није у духу српског језика, али је наведен да би што ближе илустровао стање у енглеском.

јединица заузима у информацијској структури реченице. Детерминатор који је део реченичног фокуса или топика биће јак јер је под реченичним акцентом, док ће слаби детерминатор бити клитика и део информацијске позадине у реченици³⁷ (о информацијској структури реченице в. више у одељку 3.2):

(214) There are some [_{Foc} ghosts in this house].

„У овој кући су духови“

(215) [_{КонТоп} Some ghosts] live in the pantry; others live in the kitchen.

„Неки духови живе у остави, а неки у кухињи“

Далеко значајнија димензија ове разлике за потребе наше анализе је семантичке природе. Егзистенцијално читање детерминатора у (212) и (214) указује на постојање, егзистенцију референта именичког појма уз који детерминатор стоји, па нема партитивно читање – постоје извесни духови, а других духова, поред ових може бити, а можда их и нема. Реченицама (212) и (214) се једноставно не пресупонира њихово постојање или непостојање. За разлику од слабих, јаки детерминатори у (213) и (215) пресупонирају постојање читавог скупа потенцијалних референата у релевантном дискурсном домену, од којих се само једном подскупу може приписати остатак исказа – од претпостављеног већег броја духова, један део живи у остави, а други у кухињи. Како јаки детерминатор пресупонира постојање више референата, чијем се мањем делу приписује исказ, он има партитивно значење.

У турском језику се разлика између епистемичке специфичности и неспецифичности недвосмислено маркира присуством, односно одсуством морфеме за акузатив *-(y)i* на директном објекту:

(216) Ali bir piyano-**yu** kiralamak istiyor. (тур.) (специфично)

Али један пијано-А изнајмити жели

³⁷ Управо се из фонолошких разлога *some* као клитички, слаби детерминатор у литератури често обележава и као *sm*.

„Али (лично име) жели изнајмити одређени пиано“

(217) Ali bir piyano kiralamak istiyor. (неспецифично)

Али један пијано изнајмити жели

„Али жели изнајмити било који пиано“

Енчова, међутим, примећује даље да се у турском разлика између партитивног и непартитивног читања морфолошки маркира на истоветан начин као и контраст између специфичне и неспецифичне интерпретације. За разлику од епистемичке специфичности, која може бити неуведена у дискурс, партитивна специфичност подразумева старост у дискурсу. Објаснићемо то на примеру. Замислимо ситуацију у којој је једини претконтекст реченицама (219) и (220) дат у (218):

(218) Odam-a birkaç çocuk girdi.

моја соба-д неколико деце ушло

„Неколико деце ушло је у моју собу“

Претпоставимо да се даље жели рећи како је локутор познавао две девојчице. Могућа су два наставка започетог дискурса – један, у коме би био употребљен поменути маркер епистемичке специфичности, и други, без ове морфеме. У случају присуства маркера специфичности саговорнику се сугерише да је подскуп двеју девојчица део ширег скупа деце, већ уведеног у дискурс. Дакле, реченица са морфемом за акузатив недвосмислено значи да је говорник познавао две међу девојчицама које су ушле:

(219) İki kız-ı taniyordum. (партитивно)

Две девојчице-а сам познавао

„Познавао сам две од девојчица“

За разлику од облика са маркираним акузативом, израз са неспецифичном интерпретацијом означава да две девојчице које је локутор већ од раније познавао никако нису део поменуте групе:

(220) İki kız taniyordum. (непартитивно)

Две девојчице сам познавао

„Познавао сам две девојчице“

Каква је, према Аљовићевој, релевантност партитивне специфичности за српско-хрватски? Ауторка наводи следеће комбинације детерминатора *један* и *тај* са одређеним и неодређеним придевским видом у српско-хрватском језику, уз закључак да је само след ДЕМОНСТРАТИВ + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД ПРИДЕВА неграматичан (Г):

(221) А. један вредан студент

Б. један вредни студент

В. тај вредни студент

Г. *тај вредан студент (Аљовић 2002: 30)

Српско-хрватски нема чланове, али се неодређеност може сигнализирати елементима попут *један*, а одређеност именичке синтагме помоћу демонстратива *тај*. Да придевски вид корелира искључиво са одређеношћу, очекивали бисмо да само А и В буду дозвољени. Граматичност Б нам указује да вид не маркира одређеност, већ специфичност. Ову своју тврдњу ауторка поткрепљује следећим аргументима.

Према Аљовићевој, кратки придеви се не комбинују су јаким детерминаторима, што не важи за дужу придевску форму:

(222.а) онај / сваки / који било кратки / занимљиви есеј

(222.б) *онај /*?сваки / *који било кратак / занимљив есеј

Стање презентовано у (221.а)-(222.б), према ауторки, сугерише да се неодређени вид не појављује у случају пресупонираног референта.

Аљовићева разматра разлике међу фразама *један вредан студент* и *један вредни студент* у контекстима са квантификатором *сваки*:

(223.а) Сваки професор је срео **једног вриједног студента**. [(неспецифично)]

A. „Every professor met some diligent student or other“

[„Сваки професор је срео по неког вредног студента (буквално: једног вредног студента или другог“)]

(223.б) Сваки професор је срео **једног вриједног студента**. [(епистемички специфично / партитивно специфично)]

A. „There is a diligent student such that every professor met him“

[„Постоји јединствен вредан студент, такав да су га срели сви професори“ (епистемички специфично)]

B. „Every professor met one of the diligent students“

[»„Постоје вредни студенти“

„Сваки професор је срео неког од вредних студената“ (партитивно специфично)]

(Аљовић 2002: 31)

Као што се може приметити, неодређени придевски вид комбинован са детерминатором *један* у (223.а) недвосмислено има неспецифичну интерпретацију – за сваког професора важи да је у каријери срео понеког вредног студента. Међутим, синтагма која у свом саставу има одређени придевски вид је двосмислена, (223.б). Она може имати (епистемички) специфично читање, да постоји јединствен студент за кога важи да су га упознали сви професори, и друго, партитивно специфично, а то је да је сваки професор срео неког из претпостављене групе вредних студената.

Аљовићева се позива на дефиницију специфичности коју даје Енчова – именска фраза може се сматрати специфичном када је изван опсега оператора попут универзалних квантификатора, негације, модалних глагола или глагола пропозиционог става. У (223.б) видимо да се „неодређено специфична номинална синтагма *једног вриједног студента*“ налази у опсегу квантификатора, што, сматра Аљовићева, показује да изнета тврдња не важи за сваку јединицу.

Примећујемо у примеру (223.б) да постоји разлика у интерпретацији партитивне специфичности у Б (*неког од вредних студената*) од неспецифичности у А (*понеког*

вредног студента). Интерпретација дата под (223.б)-Б требало би да пресупонира претходно утврђену групу вредних студената, из које може бити узет било који члан који задовољава опис. Видимо и то да је, као и у случају епистемичке и партитивне специфичности у турском језику, и у српско-хрватском иста граматичка морфема³⁸ маркер епистемичке и партитивне специфичности. На основу овога Аљовићева закључује да разлика у придевском виду не корелира са одређеношћу, те да је разлика између (223.б)-А и (223.б)-Б у специфичности. Оно што се чини најбитнијим јесте закључак ауторке да (223.б)-А никако не може имати специфично читање.

Следећи аргумент у прилог тези да придевски вид маркира партитивну специфичност представља понашање придевског вида у контекстима са негацијом:

(224.а) Марија на поду није видела једну дѐбелу књигу, па се спотакла и пала.
[(специфично)]

»„На поду постоји дебела књига“

(224.б) Марија на поду није видела једну дебелу књигу, #па се спотакла и пала.
[(неспецифично)]

Према Аљовићевој, пример (224.а) са одређеним видом упућује на дебелу књигу чије се постојање претпоставља дужим обликом, док реченица (224.б) са неодређеним видом придева има контрадикторан завршетак, јер се неодређеним видом придева у њеној првој клаузи не пресупонира постојање било каквих дебелих књига на поду. Овакво понашање неодређеног вида у присуству негације поткрепљује идеју да је неодређени вид неспецифичан и да не пресупонира постојање референта.

Коначно, Аљовићева испитује понашање придева у контекстима са модалним глаголом:

(225.а) Марија мора/жели упознати једног високог студента.

³⁸ У случају примера (224.а) и (224.б) то је разлика у акценту.

*„Постоји извесни студент кога Марија мора/жели упознати“

„Марија мора/жели упознати било ког високог студента“

(225.б) Марија мора/жели упознати једног високог студента.

„Постоји извесни студент кога Марија мора/жели упознати“

„Марија мора/жели упознати неког од високих студената“

У присуству модалног глагола неспецифичне јединице су ограниченог опсега – у (225.а) неодређени придевски вид има само неспецифично читање, што значи да не пресупонира постојање одређеног студента или, пак, групе њих међу којима се налази и неки којег Марија мора/жели да упозна. Одређени вид придева у (225.б) је, с друге стране, ван опсега оператора, и он пресупонира постојање тачно одређеног студента, односно групе високих студената. Био би ово још један аргумент у прилог тврдњи да се придевским видом у српском језику маркира (партитивна) специфичност, а не одређеност референта именичке синтагме коју модификује.

У наставку рада Аљовићева се бави синтаксом атрибутивних адјектива. Подсећа да су у литератури понуђене две могуће конфигурације. Према првој, придевске синтагме заузимају позицију спецификатора различитих пројекција у оквиру номиналне фразе, као што предлажу Чинкве (1994), Леко (1998) и Проговац (1998). Према другом приступу, придеви се интерпретирају као адјункти максималне пројекције именичке синтагме, слично анализи Златићеве (1998). Аљовићева заступа идеју да прва стратегија, спецификаторска, кореспондира одређеном виду придева, (226), док је адјунктска блиска неодређеном придевском виду, (227):

(226) [FP [Spec AP_{long}] [F⁰ [NumP...]]]

(227) [NumP AP_{short} [NumP...]]

Суштинска разлика међу двема стратегијама је у томе да спецификаторска стратегија има уређен линеарни распоред придева, како претпоставља Скот (1998). Интересантно је да и у српско-хрватском дужи придеви (укључујући квантификаторе, демонстративе и

посесиве) морају поштовати одређени распоред, (228.а) и (228.б), што не важи за кратке придеве, (229.а) и (229.б):

(228.а) оно његово поуздано:дуги ма́ло:дуги црно:дуги ауто

(228.б) *његово оно црно:дуги поуздано:дуги ма́ло:дуги ауто

(229.а) поуздано_{кратки}, ма́ло_{кратки}, (и) црно_{кратки} ауто

(229.б) црно_{кратки}, поуздано_{кратки}, (и) ма́ло_{кратки} ауто

У (228.а) придеви се изговарају без паузе и имају интерпретацију модификатора читавог „материјала“ са своје десне стране, дакле, не само именице, што указује на хијерархијску конфигурацију у којој сваки придев „си-командује“ (енг. *c-command*) асиметрично адјунктованом придеву са своје леве стране. У (229.а) и (229.б), међутим, придеви се изговарају са паузом и интерпретирају се као појединачни, координирани модификатори именичке главе.

Уколико се прихвати анализа предложена у (226) и (227), извор парадигме одређеног придевског вида могао би бити објашњен на следећи начин: придеви који заузимају спецификаторску позицију функционалних пројекција су суседни одговарајућим функционалним главама. Ако претпоставимо да таква функционална глава може бити структурни локус додатне флексије, онда предвиђамо да ће само придев који заузима *Spec_FP* моћи да се појави са овом додатном флексијом. Овај знак је највидљивији у номинативу и акузативу мушког рода једнине.

Посебан доказ у прилог поменутој тези је понашање двеју придевских форми у контекстима са елипсом именице. Лобек (1995) сматра да елиптичан елеменат мора бити комплемент управног члана, који се слаже са спецификатором. Елептични елеменат мора бити дозвољен и идентификован – дозвољен значи да је на одговарајући начин управљан (енг. *governed*) од стране такве главе, док то да је идентификован значи да је његов управни члан спецификован за **јак** **слагање** (енг. *strong agreement*). Структура (226) предвиђа да ће елипса именице (тј. NumP) бити могућа само у присуству дужег придева:

(230) Широко/широки точак је стабилнији него *узак/уски.

На крају, ауторка се осврће на познату чињеницу да је заменичка и морфологија одређеног вида придева иста и истражује њихово извориште. У обзир узима следеће факте:

1. исти систем наставака карактерише заменице и одређени вид придева, елементе који се налазе изнад NumP

2. наставци су присутни на заменицама без обзира на одсуство придева

3. именице се никада не појављују са овим наставцима

4. заменице се врло често анализирају као DP, односно подразумева се присуство и DP нивоа (док се клитике анализирају као D, на пример Кардиналети и Старке (1994)).

Имајући све ово у виду, чини се да је извориште заменичких и придевских наставака (укључујући клитике) DP пројекција, тачније њен управни члан D.

Своје закључке о вези придевског вида и типа детерминатора Аљовићева доноси на основу лингвистичких судова да су секвенце **тај вредан студент* и **онај / *?сваки / *који било кратак / занимљив есеј* неграматичне. Међутим, Арсенијевић и Станковић (2009) презентују велики број примера ексцерпираних из књижевних дела аутора попут Андрића и Селимовића у којима се краћа форма придева појављује у одређеном окружењу³⁹. Такође, приликом представљања анализа Маретића (1899) и Белића (1999)

³⁹ (1) **Тај његов нечујан корак и оштро уперен поглед** изгледали су ми страшнији и узбудљивији од сваке трке и туче. (Иво Андрић, *Деца*)

(2) Сјешћемо овде, у **овај празан простор цамије**, у свијету а изван њега, сами, смијешће се оним својим сигурним далеким осмијехом, који и није осмијех већ проницљива хладноћа... (Меша Селимовић, *Дервиш и смрт*)

(3) А она не може да га гледа ни да слуша **тај његов мек, више женски глас**. (Бора Станковић, *У ноћи*)

(4) И знао сам, да мора доћи нека грдна олуја, која ће разнети **тај учмао живот без сржи и без бола**. (Милош Црњански, *Дневник о Чарнојевићу*)

већ је било речи о томе да још у Вуковом језику налазимо комбинације као *сваки паметан човек*, *сваки тежак посао* и сл. Према томе, постоји извесна разлика у погледу језичке интуиције између Аљовићеве и нас, односно, корпуса на којем је базирано наше истраживање. Не искључујемо могућност и да је у питању регионална, дијалекатска разлика. У сваком случају, другачије емпиријске чињенице захтевају другачију интерпретацију. Између осталог, закључујемо да везивање јаким детерминатора искључиво за одређени, односно слабих детерминатора за неодређени вид придева, није неопходно тачно.

Како би потврдила хипотезу да вид маркира специфичност, ауторка спроводи тестове са универзалним квантификатором, негацијом и модалним глаголом, (223.а)-(225.б). Поновићемо, према Аљовићевој, неодређени вид придева уз детерминатор *један* има недвосмислено неспецифично читање у присуству квантификатора *сваки*, (223.а)-(223.б). Затим, краћа форма придева у контекстима попут (224.а) и (224.б) прагматички је неприхватљива јер је, као неспецифична, у опсегу негације. Коначно, у присуству модалних глагола неодређени вид може имати искључиво неспецифично читање, (225.а)-(225.б). Ове смо тврдње проверили спровевши анкету над десет испитаника, одраслих изворних говорника српског језика. Примери су адаптирани тако да се разлика у виду маркира граматичким наставком, а не акцентом, будући да су прозодијске разлике између придевских облика све мање присутне у говору савремених говорника српског, што показује и истраживање Ајџановића и Алановића (2007).

(5) У то време први пут је добио **онај љут мушки зној пун длака** у којем су се давили комарци, од којег су буђали убруси, а мачке добијале неми мјаук. (Милорад Павић, *Предео сликан чајем*)

(6) Карактеристично је да је **већ поменути студиозан преглед његовог лингвистичког опуса** написао, са жаром и дубоким признањем, управо Зелиг Харис. (Ранко Бугарски, *Едвард Сапир, истраживач језика и културе*)

(7) Међутим, обрађујући **овај дотле непознат језички материјал**, он је почео сугестивно заступати гледиште о томе да је идејни свет човека најтешње повезан са језичком структуром. (Милка Ивић, *Правци у лингвистици I*)

Резултати наше анкете поврдили су полазну хипотезу – краћа форма није недвосмислено неспецифичног читања у поменутиим окружењима. Осам од десет испитаника је примере (231) и (232) оценило двосмисленим у погледу специфичности, а свих десет завршетак реченице (233) потпуно прихватљивим њиховој језичкој интуицији:

(231) Сваки професор је прочитао **један занимљив рад**. (двосмислено)

(232) Марија жели/мора да купи **један економичан ауто**. (двосмислено)

(233) Марија на поду није видела **један позамашан лексикон**, па се спотакла и пала.

Ови примери нам показују да се придевским видом **специфичност референта стриктно не маркира**, без обзира на присуство / одсуство универзалних квантификатора, негације или модалних глагола, те да је могуће да се краћом придевском формом модификује и специфични референт, какав је случај у примерима (231)-(233).

Запажање да се у примеру (228.а) дужи придеви изговарају без паузе и имају интерпретацију модификатора читавог „материјала“ са своје десне стране, док се у (229.а) и (229.б) краћи придеви изговарају са паузом и интерпретирају као координирани модификатори именичке главе веома је занимљиво и може бити објашњено различитим теоријским приступима. У нашој интерпретацији овакво понашање краће форме последица је чињенице да је она Чинквеов (2010) индиректни модификатор, који редукује релативну клаузу (подробније у одељку 3.4).

Аргумент да елиптичан елеменат мора бити комплемент управног члана који се слаже са спецификатором представља пример који овде понављамо у (234), у којем, према ауторки, неодређени придев није граматичан. Није искључена могућност да се дужа форма намеће као једина прихватљива у интуицији Аљовићеве јер у компаративним контекстима попут (234) одређени вид придева добија епистемички специфичну интерпретацију у затвореном скупу супротстављених алтернатива (широки:уски, високи:ниски, дугачки:кратки...). У нашој интуицији, међутим, краћа форма *узак* је прихватљива у случају када се придевска особина фокусира:

(234) Широко/широки точак је стабилнији него узак/уски.

Коначно, у пододељку 4.4.1 биће спроведена темељна анализа категорије партитивне специфичности, која ће показати да она није релевантна за српски језик. Најзначајнији аргумент против анализе одређеног вида придева као маркера партитивне специфичности биће факат да се за партитивно специфичног, а епистемички неспецифичног референта може употребити неодређени вид придева (при чему је ово чак преферирана форма) иако је рестрикторски скуп уведен у дискурс:

(235) А: Што се тиче повећања продаје, имам **неколико добрих предлога** и **два помало необична**. Шта хоћеш прво да чујеш?

Б: Дај ми реци прво **неки добар/??добри/необичан/??необични предлог!**

Можда најзначајнија аргументација против DP анализе српске номиналне фразе представљају значајне типолошке разлике између језика са чланом и без ове категорије, које износи Жељко Бошковић у раду „What will you have, DP or NP?“. Ово ће бити предмет наредног потпоглавља.

2.12. Бошковић (2008)

Бошковић (2008) указује на суштинске структурне разлике (екстракција леве гране, екстракција адјункта из номиналне фразе, скремблинг (в. објашњење ниже), подизање негације, ефекат супериорности код вишеструких упитних заменица, удвајање клитике, двоструки адноминални генитив)⁴⁰ између језика са чланом, са једне, и српско-хрватског, са друге стране, па на основу ових аргумената износи став да је природа номиналне фразе у српско-хрватском другачија од оне у језицима са чланом, т.ј. да у српско-хрватском детерминаторска фраза не постоји. Овакав приступ је у супротности са Лонгбардијевом (1994) тезом да је за постојање реченичног аргумента неопходно постојање DP-ја, и ближи је приступу Киеркие (1998), који не подразумева горепоменуто.

Пре свега, језици се разликују с обзиром на то да ли дозвољавају или не екстракцију леве гране:

⁴⁰ За објашњење поменутих синтаксичких феномена погледати наставак приказа овог рада.

(236.a) *Expensive_i/That_i he saw [t_i car].

(236.б) Скупа_i/Та_i је видео [t_i кола].

У једном броју радова (Уријагерека 1988, Корвер 1992, Бошковић 2005) експлицира се генерализација да само језици без члана дозвољавају овакве LB, при чему не значи и да сви језици без члана доследно имају екстракцију леве гране попут ове. Према томе, аутор закључује:

1. Само језици без члана дозвољавају екстракцију леве гране.

Затим, језици се разликују по томе да ли дозвољавају екстракцију адјункта из номиналне фразе. У енглеском, тако, није граматична следећа екстракција (за превод погледати српски пример у (238)):

(237.a) *From which city_i did Peter meet [_{NP} girls t_i]?

(237.б) Peter met [_{NP} girls from this city].

Оваква екстракција, међутим, дозвољена је у српском, али не и у бугарском:

(238) Из којег града_i је Иван срео [дјевојке t_i]?

(239) *От кой град_i Иван срещна [момичета t_i]? (буг.)

Слично као и код екстракције леве гране, генерализација би гласила:

2. Само језици без члана дозвољавају екстракцију адјункта из номиналне фразе.

Значајна је и корелација која постоји између језика без члана и слободног, семантички празног мењања реда речи, за које синтаксичари користе енглески термин **скремблинг** (енг. *scrambling*, мућкање). Српско-хрватски, јапански, кореански, латински, хинду, чукчи, чичева и варлпири су језици који немају члан и дозвољавају скремблинг⁴¹. Интересантна је ситуација у вези са словенским и романским језицима. Тако, на пример, бугарски има далеко мање слободе у реду речи у односу на српско-хрватски. Сви

⁴¹ Бошковић (2008) се оградајује да под скремблингом подразумева јапански, а не немачки тип скремблинга, будући да је немачки језик који има категорију члана и један облик скремблинга.

савремени романски језици имају члан и не дозвољавају скремблинг, за разлику од латинског, који није имао члан али је дозвољавао скремблинг. Аутор постулира следећу генерализацију:

3. Само језици без члана дозвољавају скремблинг.

Бошковић затим указује на везу која постоји између језика са чланом и **подизања негације** (енг. *negative raising*). У примерима попут *John does not believe she is smart* (Џон не верује да је она паметна) негација се може читати као део надређене („Џон не верује да је она паметна“) или подређене клаузе („Џон верује да она није паметна“), какав је случај и са српским језиком. Интерпретација негације унутар субординиране реченице у наредном примеру потврђује се могућношћу комбиновања са адвербијалима *until tomorrow* и *until yesterday*:

(240) John didn't believe [that Mary would leave [until tomorrow]].

„*Џон није веровао [да ће Марија отићи [све до сутра]]“

Да је за ове адвербијале неопходна негација показује следећи пример:

(241) John didn't leave/*left until yesterday.

„Џон није отишао/*је отишао све до јуче“

С друге, пак, стране, постоје и глаголи који не дозвољавају овај тип интерпретације негације у субординираној клаузи, попут *claim* (тврдити):

(242) *John didn't claim [that Mary would leave [until tomorrow]].

У српском језику поменутог читања негације у подређеној клаузи нема без обзира на тип употребљеног глагола. Примери (243) и (244) су неграматични и немају одговарајућу интерпретацију:

(243) *Јован није веровао [да ће Марија отићи [све до сутра]].

(244) *Јован није тврдио да ће Марија отићи све до сутра.

Имајући у виду ове чињенице, Бошковић даје следећу генерализацију:

4. Језици без члана дозвољавају подизање негације, док га језици са чланом не допуштају.⁴²

Занимљива је даље корелација између присуства, односно, одсуства члана у језику и **ефеката супериорности** (енг. *superiority effects*) код вишеструких упитних заменица. Наиме, под ефектом супериорности се подразумева прецизна фиксираност распореда упитних заменица и прилога (тзв. *wh*- елемената у енглеском језику) у великом броју језика који дозвољавају појаву већег броја интерогативних елемената на почетку реченице (енг. *multiple wh-fronting*). Илустроваћемо ово следећим примерима:

(245.а) Кой кого вижда?/*Кого кой вижда? (буг.)

(245.б) Ко кога гледа?/Кога ко гледа?

Видимо из (245.а) да у бугарском (некадашњи) акузативни облик упитне заменице не може претходити номинативу. Овај распоред је опет сасвим прихватљив у српско-хрватском, (245.б), а што води следећој генерализацији:

⁴² Бошковић показује да је и код језика без подизања негације могуће да се негација интерпретира у нижој клаузи:

(1) Иван не вјерује да бог постоји.

Оставимо ли по страни могуће читање у коме локутор сматра да бог постоји, али Ивана никако не може убедити у то, остаје „атеистичко“ (неагностичко) читање – Иван верује да Бог не постоји. Ово нам показује да међу глаголима очигледно постоји трострука подела по овом питању. Наиме, на једној страни се налази негација која се интерпретира у нижој клаузи и елементи који могу бити допуштени посредством подизања негације (нпр. поменути адвербијали), што важи само за одређене глаголе у језицима са чланом. С друге стране била би негација која се интерпретира у нижој клаузи, али без могућности да елементи подизања негације буду употребљени, као што је случај са (1), у језицима без члана. Коначно, имамо глаголе за које важи потпуно одсуство подизања негације, разуме се, опет само у језицима без члана.

5. Језици без члана који дозвољавају појаву већег броја интерогативних елемената на почетку реченице не показују ефекте супериорности.⁴³

Постоји и веза између члана и удвајања клитике (clitic doubling). Тако, македонски, бугарски, албански, грчки, румунски, хебрејски, арапски, сомалијски, шпански, каталонски, те неки дијалекти француског и холандског дозвољавају удвајање клитике. Сви поменути језици имају члан. Међу словенским језицима се удвајање клитике појављује само код оних двају са чланом, у бугарском и македонском. Одатле следећа генерализација:

6. Само језици са чланом могу допуштати удвајање клитике.

Бошковић указује и на везу између језика са чланом и могућности да уз именицу стоји више од једног аргумента у генитиву. Наиме, енглески, немачки, холандски, каталонски и арапски, сви језици с чланом, допуштају присуство два адноминална генитивна конституента, реализована посредством клитике/суфикса или посредством такозване **dummy** (енг. *dummy*, лутка) фразе. С друге стране, пољски, чешки, руски, латински, кинески, квечуа, турски и српско-хрватски ово не дозвољавају. Према томе, генерализација би гласила:

7. Језици без члана не дозвољавају транзитивне номинале са двама генитивима у своме саставу.

На основу свих ових дистинкција аутор извлачи закључак да се не ради о пукој фонолошкој разлици између двеју група језика, тако што би за језике са чланом важило да имају **видљив**, исказан (overt) члан, док би се код језика без члана радило о фонолошки нултом члану. Наиме, у литератури се често језици без члана анализирају као да имају детерминаторску пројекцију чисто зарад униформности. Међутим, како сматра Бошковић, овде се ради о радикалним разликама које захтевају различит приступ у интерпретацији. Као додатни аргумент Бошковић призива већ поменуте аргументе (одељак 2.8) да су

⁴³ Мађарски има члан, али нема ефекте супериорности, што је овом генерализацијом допуштено, примећује Бошковић 2008.

демонстративи и посесиви у српском језику морфолошки и синтаксички обични придеви.

Узмемо ли све ово у обзир, чини се сасвим логичним закључак да (макар енглеског) DP-ја у српско-хрватском нема. Бошковић подсећа и на теорију Киеркије (1998), који показује да присуство DP-ја није неопходно за постојање аргумента, што је и семантичка поткрепа приступу који негира DP у језицима без члана. На крају, униформна DP анализа није у могућности да објасни зашто у језицима без члана, ако већ имају DP, нема категорије члана, те зашто се детерминаторске јединице попут посесива или демонстратива у српско-хрватском понашају другачије од својих комплемената у језицима с чланом.

Иако аргументација Бошковића о постојању низа типолошких разлика између језика са граматикализованим чланом и без ове категорије делује прилично убедљиво, чињеница је да генерализације које аутор постулира нису у потпуности тачне, јер граница међу двама језичким типовима није уопште тако оштра. Као доказ ће нам послужити емпиријско стање у призренско-јужноморавском и тимочко-лужничком говору српског језика, те у македонском језику. Призренско-јужноморавски и тимочко-лужнички говор припадају истом, призренском-тимочком дијалекту, уз значајну разлику да призренско-јужноморавски нема категорију члана, док је у тимочко-лужничком постпозитивни одређени члан граматикализован, иако говорник није у обавези да увек употреби члан и тиме мармира именичког референта који је стар или јединствен у релевантном дискурсу, баш као и у македонском, бугарском, енглеском, италијанском и другим европским језицима са чланом. Ипак, за тимочко-лужнички говор (ТЛГ) не важе прве четири генерализације (Станковић 2013а).

У ТЛГ-у су дозвољене и LB и екстракција адјункта из номиналне фразе:

(246) А бе ти си голема_i/големата_i купил [t_i кола]! (ТЛГ)

(247) Са какве очи_i си упознал [девојку/*девојкуту t_i]?

У ТЛГ-у нема ефеката супериорности при MWF, те је потпуно граматичан и распоред у коме акузативна форма упитне заменице за лица *ко* претходи номинативу:

(248) Кога кој преварил на пијац?

Коначно, ТЛГ не дозвољава подизање негације, баш као и језици са чланом:

(249.а) *Јован неје веровал [да је Марија отишла [све до јучер]].

Аргумент више представља и чињеница да и македонски језик не дозвољава подизање негације у истом типу примера (Станковић 2013а):

(249.б) *Јован не веруваше [дека Марија си заминала [сè до вчера]]. (мак.)

Бошковић тврди да језици без члана не могу допуштати удвајање клитике. Једно од кључних обележја призренско-јужноморавског говора, дијасистема који нема члан, јесте удвајање клитике, о чему пише и Рунићева (2012, 2013):

(250) Је л' **ме мене** чекаш? (ПЈГ)

Примери (246)-(250) показују да највећи део генерализација Бошковића не важи у потпуности. Према томе, типолошке синтаксичке разлике (међу језицима са чланом и без њега) које истиче овај лингвиста нису као аргумент убедљиве да бисмо одбацили идеју о униформној анализи српских именичких синтагми и номиналних фраза у језицима са чланом.

У следећем пододељку дисертације представићемо рад Павела Рутковског и Љиљане Проговац који се бави синтаксом класификаторских придева у српском и пољском језику.

2.13. Рутковски и Проговац (2005)

У раду „Classification Projection in Polish and Serbian: The Position and Shape of Classifying Adjectives“ Рутковски и Проговчева постулирају пројекцију непосредно изнад NP-ја одговорну за појаву да су класификаторски придеви у пољском увек у постноминалној позицији, а у српском језику у одређеном виду. Идеја је да се именице у пољском померају ка класификаторској пројекцији (ClassP), док је ово померање у српском прикривено, резултујући постноминалношћу у пољском, односно дужом формом класификаторског придева у српском језику.

За класификаторске придеве је познато да их ретко налазимо у предикативу, да не могу бити одвојени од именице коју модификују, да се не координирају са другим

(некласификаторским) придевима, те да се не удвајају нити пореде (Ворен 1984). Они реферишу на ентитете, а не на особине, а како се најчешће деривирају од именице, класификаторски придеви успостављају релацију између именице коју модификују и мотивне именице. Аутори сматрају да термин *класификаторски* описује функцију одређеног придева у одређеној реченици, а не сталну карактеристику лексичког улаза придевске речи, будући да исти придев може имати и квалитативну и класификаторску употребу:

(251.a) aktor komiczny (класификаторски) (пољ.)

(251.б) комични глумац (класификаторски и квалитативно)

(252.a) komiczny aktor (квалитативно) (пољ.)

(252.б) комичан глумац (квалитативно)

Постноминални придев у пољском примеру у (251.a) има само класификаторско читање⁴⁴, којим се упућује на тип глумца који игра у комедијама, док преноминални придев у (252.a) има квалитативну интерпретацију, којом се мармира глумац чија је особина да је комичан (интерсективно или супсективно, в. више у одељку 4.7). Одређени вид придева у (251.б) двосмислен је између двају читања, док се неодређеним видом у (252.б) у српском недвосмислено обележава квалитативна интерпретација. На основу примера попут (250)-(251) аутори закључују да би класификаторска функција морала бити деривирана синтаксички, а не као последица семантичких карактеристика конкретне придевске лексеме.⁴⁵

Како се и преноминални и постноминални придеви у пољском слажу са именицом коју модификују у падежу, броју и роду, Рутковски и Проговац закључују да се сви

⁴⁴ За разлику од пољског, у чешком је постноминална позиција придева могућа искључиво у научној терминологији и поезији (Веселовска 1995).

⁴⁵ Рутковски и Проговац прате Боскеа и Пикаљо (1996) у претпоставци да комплекс КЛАСИФИКАТОРСКИ ПРИДЕВ + ИМЕНИЦА (односно ИМЕНИЦА + КЛАСИФИКАТОРСКИ ПРИДЕВ у пољском) није сложеница, *contra* Козми (1990).

придеви генеришу у спецификатору NP-ја као комплетне фразе, да би се потом именица померила до постулиране пројекције ClassP, чиме се деривира класификаторско читање:

(253) [_{DP} D⁰ [_{ClassP} N⁰_i [_{NP} класификаторски придев t_i]]]

Аутори претпостављају да је у српском померање именице преко класификаторског придева прикривено, тј. да се одвија само на нивоу LF-а. Ипак, рефлекс овог прикривеног померања је дужа форма придева, јер траг померања мора бити дозвољен⁴⁶, што је схематски илустровано на следећи начин:

(254) [_{DP} D⁰ [_{ClassP} N⁰_i [_{NP} придев одређеног вида → t_i]]]

Као поткрепа описаном претпостављеном померању до ClassP-ја аутори наводе чињеницу да се у пољском само један придев може наћи у постноминалној позицији, за разлику од преноминалне позиције, на којој се може јавити неограничен број придевских модификатора:

(255) *kryzys międzynarodowy wojskowy (пољ.)

„међународна војна криза“

Уколико класа бива идентификована двама придевима, они морају образовати сложеницу у обама језицима:

(256.a) gramatyka transformacyjno-generatywna (пољ.)

„трансформационо-генеративна граматика“

(256.б) *gramatyka transformacyjna generatywna

(257.a) трансформационо-генеративна граматика

(257.б) *трансформациона генеративна граматика

⁴⁶ Кестер (1996) показује да придевска флексија дозвољава празне категорије у многим језицима.

На основу овога аутори закључују да ClassP треба одвојити од осталих функционалних пројекција које смештају придевске синтагме и да постоји само једна класификаторска пројекција, помоћу које комплекс ПРИДЕВ + ИМЕНИЦА (ИМЕНИЦА + ПРИДЕВ у пољском) добија класификаторско читање. Одавде аутори изводе закључак да је ClassP највероватније интегрални део подељеног DP скелета, а не адјункт.

У наставку рада аутори нуде јединствену анализу за појаву српских дужих придева у одређеним контекстима, у вокативу и у класификаторској интерпретацији. Чињеница је да у савременом српском језику вокативни облици у свом саставу имају искључиво облике одређеног вида:

(258.a) *Уморан путниче, одмори се!

(258.б) Уморни путниче, одмори се!

Иако се вокативне конструкције могу анализирати као семантички одређене, у језицима са чланом, попут енглеског и италијанског, употреба одређеног члана у овим контекстима није дозвољена:

(259) *I ragazzi, venite qui! (ита.)

одр. члан момци дођите овамо

(260) *The boy, come here (енг.)

одр. члан дечаче дођи овде

Аутори постављају општију хипотезу: дужи облик придева је знак да се именица (или могуће нека друга категорија) померила преко придева до неке више номиналне пројекције. Претпоставка је да је одређени вид придева неопходан да би се дозволио траг/копија померене именице, у складу са тврдњом Кестер (1996) да су одређене придевске морфеме регуларни изговорени (енг. *spell out*) експоненти придевског слагања, док један део њих треба анализирати као специјалне флективне наставке присутне за потребе формалног дозвољавања и/или идентификације. Пратећи Лонгобардија (1994) у анализи N-до-D померања властитих именица у различитим варијететима италијанског, аутори

претпостављају да је, у одсуству других средстава за маркирање одређености DP-ја попут демонстратива или посесива, у српском именица приморана да се прикривено попне до D-ја како би била обележена одређеност целокупног DP-ја. Уколико је, међутим, демонстратив присутан у изразу, дужа форма није обавезујућа, (261)-(262). Ово би могло значити да се демонстратив може генерисати изнад придева, када нема померања, (261), или испод придева, када се демонстратив креће до преадјективне позиције, резултујући дужом формом придева, (262):

(261) **Тај паметан човек** ипак не разуме синтаксу.

(262) **Тај паметни човек** ипак не разуме синтаксу.

Коначно, иста анализа примењива је и на вокативне конструкције. Лонгобарди (1994) показује да у вокативу именице у италијанском претходе придевима, али одбацује постулирано N-до-D кретање због чињенице да у језицима са чланом вокативи немају члан, (259)-(260). Ипак, није искључено да комбиновање члана са вокативом произлази из некомпатибилности обележја другог лица у вокативу и обележја трећег лица код одређеног члана:

(263) Ми/Ви лингвисти имамо/имате/*имају високо мишљење о себи.

(264) Наставнице_i, објасни_i/објасните_i/*нека објасни_i/*нека објасне_i нама ово!

Предлог аутора за српске вокативе је следећи. D позиција се увек пројектује у вокативу, без обзира да ли се ове форме анализирају као аргументи, јер је вокативна именица референцијална и има обележје другог лица. Сходно томе, вокативна именица се увек (отворено или прикривено) помера да овери ова обележја, што резултује обавезном дужом формом, закључују аутори.

Понуђена анализа двоје аутора има, пре свега, један технички недостатак. Уколико се сви придеви генеришу у *Spec_NP*, како сами аутори експлицитно тврде, како је могуће да се именица помера до постулиране пројекције *ClassP* изнад *NP*-ја? Ово би значило да ће у пољском сви генерисани придеви остати у постноминалној позицији, што није

дозвољено, (255), а у српском да ће прикривеним померањем именице до ClassP-ја сви присутни придеви добити дужу форму, што никако не мора бити случај:

(265) талентован комични глумац

Даље, не бисмо се могли сложити у погледу интуиције у (257.б) да у српском језику два или више придева морају образовати сложеницу како би добили класификаторску интерпретацију:

(266) међународна војна криза

У најмању руку необично је и понуђено решење у коме се именица, а не придев помера до ClassP-ја како би било добијено одговарајуће читање придевске лексеме. Притом, ако је ово чисто синтаксички феномен, које то обележје регулише / иницира постулирано померање? Такође, у првом одељку дисертације већ је било речи о томе да у српском језику постоје и примери класификаторских придева са краћом формом, попут примера *пун месец, млад месец, низак притисак, висок притисак, двособан стан, трособан стан, лош задах, несрећан случај, хладан туш, врућ ветар, здрав разум, слободан ударац*. То би значило да се у неким случајевима именица може попети до ClassP-ја без дуже форме која би дозволила траг, али како? Коначно, понуђена анализа не може објаснити примере попут следећих:

(267) поменути сјајан одбрамбени фудбалер

У четвртом поглављу дисертације позабавићемо се питањем српских класификаторских придева, колокација и природних класа. У нашој анализи класификаторски придеви биће интерпретирани у домену DP-ја класе / врсте, јер придевски вид у њиховом саставу није релевантан за интерпретацију одређености / јединствености / специфичности / партитивности референта целокупног DP-ја, укључујући и DP објекта / индивидуе (детаљније у петом одељку дисертације).

Наредно потпоглавље овог одељка дисертације доноси кратку презентацију рада „On the relation between the definite article and the long-form ajectives in Slovenian“ Франц Марушича и Рок Жауцера.

2.14. Марушич и Жауцер (2007)

Марушич и Жауцер (2007) баве се везом која постоји између неке врсте одређеног члана *ta* у колоквијалном словеначком и дуже форме придева у стандардном словеначком и српско-хрватском језику. Наиме, колоквијални словеначки изражава одређеност номиналне фразе помоћу одређеног члана *ta*, који има форму редуковане показне заменице (Херити 2000). Како се ова јединица може појавити заједно са самим демонстративом *ta*, јасно је да чланско *ta* није пука заменица. Додатна поткрепа оваквој тврдњи су чињеница да се, за разлику од демонстратива, ова јединица не слаже у роду, броју и падежу са именицом која представља главу дате именичке синтагме, те да није акцентогена, што није случај са показном заменицом:

(268.a) *zelen svinčnik* (сло.)

зелена оловка

(268.б) **ta** *zelen svinčnik*

одр. члан зелена оловка

(268.в) *ta* **ta** *zelen svinčnik*

та одр. члан зелена оловка

(268.г) *tęga* **ta** *zelenęga svinčnika*

те-Г одр. члан зелене-Г оловке-Г

Оно што словеначки одређени члан чини посебно интересантним за предмет ове дисертације представља чињеница да се он не може појавити у „голој“ номиналној фрази, као што је то случај са чланом у већини европских језика, већ му дистрибуција зависи од присуства придева у синтагми:

(269) *ta* *(*zelene*) *hlače*

Куриозитет овог члана је и чињеница да се он може појавити и у неодређеним контекстима, односно неодређеним специфичним номиналним фразама, (270.a), што се у језицима са чланом никако не може догодити, (270.б):

(270.a) Lihkar je mim prdirkal **en ta hiter avto.**

Управо је мимо пројурио један одр. члан брз ауто.

„Управо је мимо нас пројурио један брз(и) ауто“

(270.б) Some (*the) fast car just sped by. / (*Some) the fast car just sped by. (енг.)

Интересантно је да се дистрибуција одређеног члана везује за суперлативе, редне бројеве, деадјективне номинале и демонстративе, какав је случај и у језицима са граматицизованим чланом. Такође, *ta* се појављује искључиво уз атрибутивне придеве.⁴⁷ Коначно, одређени члан се никада не појављује уз придеве чија је семантика инхерентно одређена, као што је случај са посесивима:

(271) **ta fotrov avto* (сло.)

одр. члан очев ауто

Једна од употреба чланског *ta* је да придеву да класификујуће читање:

(272) *Ta avto je ta zelen.*

*„Овај ауто је зелен“

„Овај ауто је зелени“

Које су све сличности *ta* са дужом формом придева у стандардном словеначком и српско-хрватском? Разуме се, кључна је дистрибуциона карактеристика да се ове категорије везују за придев, односно да се неће појавити у „голој“ номиналној фрази.

⁴⁷ У одређеним реченицама *ta* се може учинити да је део предикатива. Међутим, аутори наводе да је у оваквим примерима исправније интерпретирати функцију придева као атрибут нулте именице (null N).

Затим, као и у случају „гомилања“ дуже форме придева, и овај члан се може понављати у фрази уколико она садржи више од једног придева. Даље, и инхерентно одређени придеви попут посесива не могу имати облик одређеног вида, баш као што у саставу овакве синтагме не може стајати препозициониран члан:

(273.a) *fotrovi avto

(273.б) *очеви ауто

(273.в) *ta fotrov avto

Одређени члан се, као што је већ поменуто, слободно појављује са суперлативима и редним бројевима, који имају искључиво дужи облик. Такође, дужа форма у предикативу има само класификаторско читање. Коначно, упркос вези дужег облика придева са одређеношћу/специфичношћу, дужа придевска форма може се појавити и у неодређеним контекстима (за разлику од српског, према Проговчевој (1998)), односно у неспецифичним контекстима (Аљовић (2002) и Тренкић (2004)):

[у радњи са изложеним црвеним капутима]

(274) Rabi mi **en rdeči** plašč.

„Треба ми **један црвени капут**“

Марушич и Жауцер нуде следећу интерпретацију одређеног члана и одређеног придевског вида у словеначком и српско-хрватском. Аутори сматрају да се они деривирају на истој синтаксичкој позицији будући да се појављују у истим окружењима. За разлику од Аљовићеве, која смешта придев у спецификаторску позицију функционалне главе у којој се налази флексија одређености, Марушич и Жауцер тврде да одређеност произлази из чињенице да је *ta* заменички елемент који се појављује у неком облику заменичке редуковане релативне клаузе. Цела ова релативна клауза налази се на спецификаторској позицији неке функционалне пројекције у оквиру DP-ја. Јединственост произлази из преображаја заменице у демонстратив, док поменута структура редуциране релативне клаузе објашњава рестриктивну интерпретацију коју члан *ta* изазива код придева. Словеначка *ta* + А (придев) конструкција чини се да има структуралну паралелу у

арумунском, у коме полидефинитне детерминаторске фразе укључују и нефлективну верзију демонстратива који претходи придеву (Кампос и Ставру 2004).

(275) [DP ... [FP [PredP TA [Pred [AP *zelen*]]]] ... [NP *svinčnik*]]

Оваква конфигурација објашњава ефекат одређености и члана и дуже форме придева, као и чињеницу да се ове две јединице могу појавити и у неодређеним номиналним фразама. С друге стране, како су *ta* + А (дужи облик придева) „редуцирана релативна клауза“, не могу се појавити у предикативу. Ово је нарочито подржано историјским околностима под којим је дужа форма настала, додавањем анафорске заменице на краћу форму придева. Самим тим, сличност у детектованом синтаксичком понашању *ta* + А и дужег придевског облика чини се још природнијим. Наиме, *ta*, инваријанта демонстративне заменице, паралелна је са анафорском заменицом дуже форме, док је придевска морфема, историјска глава *Pred*, постала нулта у колоквијалном словеначком.

У претпоследњем одељку овог поглавља дисертације представимо још рад „On the Morpho-Syntax of Serbo-Croatian Nouns and Adjectives“ Милоја Деспића.

2.15. Деспић (2012 б)

Рад „On the Morpho-Syntax of Serbo-Croatian Nouns and Adjectives“ Милоја Деспића представља пети, последњи одељак ауторове докторске дисертације „Syntax in the Absence of Determiner Phrase“, одбрањене 2011. на Универзитету у Конектикату под менторством Жељка Бошковића, у којој се заступа идеја о адекватности „голе“ NP анализе номиналних фраза у српско-хрватском. Деспић се придевским видом не бави из строго синтаксичког и семантичко-прагматичког угла, већ ову проблематику сагледава из морфосинтаксичке перспективе, засновавши своју анализу на теоријском приступу који се назива **дистрибуирана морфологија**⁴⁸ (енг. Distributed Morphology, DM). Предмет истраживања ове дисертације јесу проблеми синтаксе и семантике одређеног и неодређеног придевског вида, па се на први поглед презентовање овог рада може учинити депласираним. Међутим,

⁴⁸ О дистрибуираној морфологији в. више у даљем тексту приказа овог рада.

ваља напоменути да Деспић заступа мишљење како је могуће да је морфологија сензитивна на семантичка обележја, те да макар један део њих може бити енкодиран у синтаксичкој структури неких класа, попут именица и предикативних придева. Из овог разлога, те потребе да се у овом поглављу дисертације пружи детаљан увид у сву релевантну литературу о придевском виду у српском језику, представићемо један део Деспићеве анализе, и то онај у којем се износе идеје које би могле бити од значаја за разумевање анализираног феномена.

У раду „On the Morpho-Syntax of Serbo-Croatian Nouns and Adjectives“ аутор представља морфосинтаксичку структуру која лежи у дубини именичких и придевских деклинација у српско-хрватском језику, те морфофонолошка правила која се примењују да би се добила њихова површинска структура. Аутор показује да све флексијске форме ових двеју класа речи имају једноставну, транспарентну морфолошку композицију (конфигурацију), која, међутим, бива замагљена реализацијом различитих, независно мотивисаних морфофонолошких операција. Такође, Деспић предлаже и специфичну анализу парадигми одређеног и неодређеног придевског вида, базирану на дијахронијској чињеници да је флексија одређеног вида добијена спајањем двеју паралелних деклинација – флективних наставака неодређеног вида и некадашње анафорске заменице. Показује се да ова анализа деривира и аспекте сложених морфофонолошких образаца облика женског рода одређеног придевског вида, и то оне који се тичу образаца дистрибуције четирију акцената у оквиру дистинкције између парадигми одређеног и неодређеног придевског вида.

Деспић подсећа да српско-хрватски није једини језик за који је карактеристична двострука форма придева, а чија дистрибуција зависи од одређености именичке синтагме чији је члан (аутор полази од претпоставке да је кључна семантичка дистинкција између дуге и краће форме придева одређеност / неодређеност, остављајући по страни могућност да је у питању можда и специфичност). Оваква је ситуација и у староруском, исландском и ферјарском. Видска дистинкција у староруском једнака је стању у модерном српско-хрватском и у погледу основних синтаксичких дистрибуционих ограничења. Наиме, обе форме могу бити употребљене атрибутивно, док се само краћа може јавити у

предикативној/копуларној употреби. Дужа је форма у староруском увек била повезивана са одређеношћу (Бејлин 1994).

Деспих се кратко осврће и на претходна испитивања придевског вида у српско-хрватском. Подсећа да је у фокусу већине истраживача било питање природе номиналне синтагме у српско-хрватском језику, те аргументи за и против постојања детерминаторске фразе у њему. Упућује и на Лека (1992), те Рутковског и Проговчеву (2005), који анализирају појаву везану за идиоматске или класификаторске придеве у српско-хрватском – они обавезно имају дужи облик: *слепи миш* може означавати животињску врсту или одређени (у смислу дефинитни) номинални израз који упућује на миша који је слеп, док *слеп миш* може означавати само неодређени номинални израз. Аљовић (2000) ову карактеристику примећује и код неинтерсективних придева попут *бивши*/**бивш* и *наводни*/**наводан*. Ни једна од двеју група придева, ни класификаторски или идиоматски, с једне стране, ни неинтерсективни, с друге, не могу се наћи у предикативу:

(276) *Миш је слепи.

(277) *Председник је бивши.

Ове чињенице наводе Чинквеа (2010) да предложи следећи интерпретацију: краћи облици показују обележја придева индиректне модификације (деривирају се из релативне клаузе), док дужи облици могу имати двоструки извор, директне или индиректне модификације, јер су систематски амбигвитетни између двају скупова обележја повезаних са двама изворима.

Сумирајући поменуто, Деспих констатује да предикативни придев (придев који се може наћи на позицији синтаксичког предикатива) може имати обе форме, при чему дужа форма индукује одређену интерпретацију. Непредикативни придев може имати само дужи облик, али и обе интерпретације, што зависи од контекста:

(278) **Бивши играч Црвене звезде** му је дао овај дрес. (двосмислено)

Неки придеви имају само дужи облик, али се могу појавити у предикативу и имати и неодређену интерпретацију:

(279) Овај миш је мали / *мал.

Даље, за већину говорника је дистинкција између двеју форми потпуно ишчезла у неноминативним падежима:

(280) Дошао си пијан / *пијани.

(281) Видео сам те %пијана / пијаног.

Док је с једне стране неграматично на позицији секундарног предиката употребити дужи облик придева у номинативу, дужа форма у косом падежу звучи сасвим прихватљиво. Краћа форма у (281) звучи старомодно или са стилским ефектом, мада међу говорницима постоји значајна варијација у оцени.

Деспих примећује и да су многи квантификатори у српско-хрватском морфолошки придеви и могу имати само дужу форму:

(282.а) сваки/*свак

(283.б) неки/*нек

Теоријски оквир на коме је базиран рад Деспих (2012б) је дистрибуирана морфологија. Следи кратак приказ Деспихеве презентације овог модела. Дистрибуирана морфологија је деривациони модел који покушава да творбене и флексијске процесе морфема анализира тако да интерфејс између синтаксе и морфологије буде што транспарентнији (Хале и Маранц 1993, Ембик и Хале 2005, међу другима). У овом теоретском моделу синтаксичка компонента посредством **померања** (*move*) и **спајања** (*merge*) ствара апстрактну репрезентацију која служи као улаз двома преосталим компонентама – фонолошкој и логичкој, PF и LF⁴⁹. У самом центру интерфејса је

⁴⁹ PF=Phonological Form, LF=Logical Form

морфологија. Ово је синтаксичка теорија морфологије, у којој су основни елементи синтаксе и морфологије **апстрактне морфеме**, као што су [множина] или [прошло], састављене искључиво од нефонетских обележја, и **корени**, попут $\sqrt{\text{Добр}}$ или $\sqrt{\text{Тренер}}$, који представљају секвенце скупина фонолошких обележја, заједно са апстрактним индексима и другим дијакритикама (са обележјима класа). Корени и апстрактна обележја комбинују се у веће синтаксичке јединице које се могу кретати када је потребно. Пакетићи обележја добијени операцијама у синтаксичком дрвету служе као мета за **уметање вокабулара** (Vocabulary Insertion, Маранц 1995), који приписују фонолошка обележја апстрактним морфемама. Постоје такође и фонолошка правила која линеаризују хијерархијску структуру генерисану од стране синтаксе. Експоненти могу бити и супспецификовани за одређено окружење у коме ће се десити уметање. Када је дата структура субјекат уметања више од једног елемента, избор се чини посредством **принципа подскупа** (Subset Principle), који одређује који ће експонент бити најспецификованији за уметање. Овај је део теорије најбитнији када су у питању српско-хрватски придеви и заменице. Једна од интересантних претпоставки оваквог модела, макар када је у питању Деспићев приступ, јесте да чисто морфолошке операције **не могу** утицати на семантичке интерпретације. Дакле, уколико постоји морфосинтаксичка операција која не утиче на интерпретацију, вероватно је у питању морфологија, а не синтакса у ужем смислу.

Деспић претпоставља да се уобичајено речи граде синтаксичким кретањима главе. Новодобијена комплексна глава сложена кретањем глава има форму попут $\sqrt{\text{КОРЕН-X-Y-Z}}$, при чему су X, Y и Z функционалне главе линеаризоване као суфикси. На следећим двома графичким представама видимо конфигурацију пре кретање главе, (284), и добијену комплексну главу, (285):

(284) [ZP [Z] [YP [Y] [XP [X] [\sqrt{P} [$\sqrt{\text{КОРЕН}}$]]]]]

(285) [Z [Y [X [$\sqrt{\text{КОРЕН}}$] [X]] [Y]] [Z]]

Унутрашња структура верно понавља синтаксичку структуру, а линеаризација комплексних глава ограничена је хијерархијском структуром.

Коначно имамо потребну апаратуру да бисмо се позабавили анализом српско-хрватских придева и именица. Деспић се осврће на дијахронијску чињеницу да је дужа форма придева добијена додавањем анафорске заменице на краћи облик. Овако је добијена парадигма која у потпуности кореспондира са заменичком у модерном језику, док се флексија краће форме ослања на именичку парадигму. Ова два скупа Деспић именује Заменичким и Именичким скупом, ЗС и ИС.

Прото-словенски је имао око тридесет обличних наставака за придеве, краћу и дужу парадигму. Међу модерним словенским језицима једино у српско-хрватском и маргинално у словеначком сачувана је употреба дуже форме као маркера одређености. У осталим словенским језицима краћа форма биће употребљена уз *бити* глаголе, а дужа на другим синтаксичким позицијама. Краћа форма ишчезава и на овом месту и парадигматски је компромисна (Сасикс и Каберли 2006). Једина два језика која немају две придевске форме су македонски и бугарски, једини словенски језици са чланом. У модерном пољском дистинкција међу двама формама понекад и не постоји, услед сажимања у западнословенским језицима и каснијег губљења дужина. У ствари, краће форме које би могле бити идентификоване биле су ретке још у старопољском, а у модерном језику су реликти (Ротштајн 1993). Чешки има три придевске деклинације: дужу тврду, дужу меку и посесивну, тј. краћу. Краћи облик везује се за посесиве, док дистинкција међу двама формама постоји само код пасивних партиципа (Шорт 1993а). У словачком је предикативна краћа форма сачувана код малог броја лексема (Шорт 1993б). Украјински је такође сачувао дужу форму, док се краћа појављује само у мушком роду једнине (Шевелов 1993). У савременом руском краћа форма се појављује у копуларним конструкцијама/предикативу, док је дужа атрибуцка, али се може наћи и у предикативу. Тада се најчешће интерпретира као део продужене (*extended*) NP са нултом именичком главом, која има значење „лице/ствар“ (Баби 1973, Сигел 1976). Веома битно је, међутим, то да су дуже форме маркиране за три категорије – род, број и падеж, док краћа форма маркира само прве две – род и број. Ово је навело Халеа и Матушански (2006) да устврде како је појава морфеме *-oj-* у дужем облику у ствари ограничена морфолошким, а не семантичким или синтаксичким ограничењем. На основу свега Деспић закључује како јединственог морфосинтаксичког решења за све словенске језике тешко да има, те да је

често разлика у деклинацијама двеју форми неутралисана из несинтаксичких и несемантичких разлога. Стога аутор нуди модел за савремено српско-хрватско стање.

Узимајући у обзир све дијахронијске чињенице, Деспић прво даје модел структуре именица попут *младић* или *младост*:

(286) [InflP [Infl] [nP [n] [\sqrt{P} [\sqrt{mlad}]]]]

(287) [InflP [Infl] [nP [n [\sqrt{mlad}] [n]] [\sqrt{p} [t]]]]

(288) [InflP [[Infl [n [\sqrt{mlad}] [n]] [Infl]]] [nP [t] [\sqrt{P} [t]]]]]

После линеаризације добијена је комплексна глава структуре \sqrt{mlad} -*n*-Infl. Елеменат *n* је глава именичке фразе, чији експонент при Уметању вокабулара постаје *ић*, али може бити и *ост*. Infl је глава у којој су смештена сва обележја слагања – род, број и падеж. Она је можда комплексна или састављена од више мањих пројекција, попут NumP или GenP.

Идеја аутора је да је структура придева у српско-хрватском слична, богатија за још једну пројекцију, која би могла бити одговорна за одређеност, а коју обележава као XP:

(289) [InflP [Infl] [XP [X] [aP [a] [\sqrt{P} [\sqrt{mlad}]]]]]

(290) [InflP [Infl] [XP [X] [aP [[a [\sqrt{mlad}] [a]] [\sqrt{P} [t]]]]]]]

(291) [InflP [Infl] [XP [X [a [\sqrt{mlad}] [a]] X] [aP [t] [\sqrt{P} [t]]]]]]]

(292) [InflP [Infl [X [a [\sqrt{mlad}] [a]] X] Infl] [XP [t] [aP[t] [\sqrt{P} [t]]]]]]]

Линеаризацијом је добијена структура \sqrt{mlad} -*a*-X-Infl. Карактеристика оваквог модела јесте да је пројекција Infl иста за обе класе, и именице и придеве. Такође, и \sqrt{ROOT} је исти, чиме се значајно редукује комплексност система. Оно што придеве разликује од именица је, поред главе *a*, која генерише ову категорију, додатна XP пројекција:

(293) [Infl [**n** [\sqrt{mlad}] [**n**]] Infl]

(294) [Infl [**XP** [**a** [[\sqrt{mlad}] [**a**]] [**X**]] [Infl]]]

Само именице и предикативни придеви имају именичке ИС наставке, док придеви у одређеном виду, непредикативни придеви, придевски квантификатори и заменице имају заменичке ЗС наставке. С друге стране, само придеви који имају оба вида могу бити интерпретирани као одређени. Ово нас наводи закључку да су именице и предикативни придеви слични по неким семантичким обележјима. Ове две групе чине природну класу, јер обе денотирају скупове. Деспих сматра да су ИС наставци на неки начин осетљиви на ово обележје, док то није случај са оним јединицама које имају ЗС наставке и уједно не денотирају пуке скупове. У дистрибуираној морфологији ово ће најједноставније бити теоријски обухваћено уколико посматрамо други скуп као мање спецификован за ту семантику. Деспих предлаже следећи приступ – претпоставимо да је правило које се тиче уметања ИС наставака/експонената у ствари спецификовано за окружења у којима треба денотирати скуп. Аутор чак иде даље у хипотези – претпоставља да су главе које генеришу категорије именица и предикативних придева обележене да денотирају скупове чак и у синтакси. Оне носе специјалну дијакритику, видљиву морфологији, која покреће уметање ИС наставака. Кад год услови нису задовољени (тј. када није окружење у којем треба денотирати скуп), појављују се мање спецификовани елементи, ЗС експоненти.

Ова анализа заснована је на, како сам аутор оцењује, контроверзној претпоставци да је морфологија осетљива на семантичка обележја, те да макар један део њих може бити енкодиран у синтаксичкој структури именица и предикативних придева. По аутору, обогаћење онтологије функционалних елемената и описа њихових обележја није „нешто што треба прославити“ (Деспих 2012 б: 14), али се нада да ће читалац наћи оправдања за то у емпирији и понуђеној анализи. Претпоставка ове анализе није комплексна – она налаже само то да је елементарни семантички тип, $\langle e, t \rangle$ (тип изразâ који узимају ентитете и дају истиносне вредности, предикати, скупови), једини видљив за синтаксу. Ови ће елементи носити дијакритику ET, видљиву морфологији и свим њеним процесима. Дакле, кад год категоријалне главе *a* и *n* имају интерпретацију предикатива, односно типа $\langle e, t \rangle$, оне су маркиране дијакритиком ET. Ово ће важити само за именице и предикативне придеве.

- (295) а. [мушки род, једнина, номинатив] ↔ Ø/]_{ЕТ} + ____ (ИС)
 [мушки род, једнина, номинатив] ↔ и/ другде (ЗС)
- б. [мушки род, једнина, генитив] ↔ а/]_{ЕТ} + ____ (ИС)
 [мушки род, једнина, генитив] ↔ га/ другде (ЗС)
- в. [мушки род, једнина, датив] ↔ у/]_{ЕТ} + ____ (ИС)
 [мушки род, једнина, датив] ↔ му/ другде (ЗС)

Као што се може видети, Ø је из сета именица мапирано преко Infl током уметања вокабулара, јер претходна структура има дијакритику ЕТ. Уколико ње нема, узима се елемент из сета заменица, *и*.

Деспић затим предлаже да глава ХР-ја само код придева може угостити и један оператор, а који је одговоран за интерпретацију одређености придева у српском. Уколико је овај оператор присутан, њен домаћин, глава Х, носиће дијакритику Ехр. Дијакритике ЕТ и Ехр предмет су **пропуштања** (енг. *rescolation*) (Либер 1992, Бејкер и Бобаљик 2002). Деспић усваја два правила филтрирања Либера (1992):

(296)

- Пропуштање обележја главе

Морфосинтаксичка обележја пропуштају се од главе ка конституенту који доминира том главом. Пропуштање обележја главе, у принципу, пропагира ширење категоријалне сигнатуре.

- Позадинско пропуштање

Уколико конституент који доминира главом остане немаркиран за дато обележје након пропуштања главе, онда се вредност за дато обележје пропушта из непосредно доминирајуће неуправљачке гране маркиране одговарајућим обележјем. Позадинско пропуштање пропагира само вредности за немаркирана обележја и локално је у деловању.

Да би се деловање двају пропуштања објаснило, аутор анализира деривацију именица. Тако, као улаз морфологији служиће претходно добијена комплексна структура:

(297) [Infl [n _[ET] [[$\sqrt{\text{mlad}}$] [n _[ET]]] [Infl]]]

Како глава n има дијакритику ET, која се пропушта до вишег конституента n , као експонент Infl (мушки род, једнина, генитив) биће изабран члан сета ИС – млад-ић-а. Структура неодређеног вида придева разликоваће се за једну пројекцију, XP. Како она није домаћин оператору E_{xp} и не носи никакву дијакритику, до ње се позадинским пропуштањем филтрира конституент a . Примењујући правило о спецификованијем експоненту, бира се поново генитивни наставак из ИС-а:

(298) [Infl [X [[a _[ET] [[$\sqrt{\text{mlad}}$] [a _[ET]]] [X]] [Infl]]]]]

Како нема оператора E_{xp}, семантичка компонента интерпретира читаву структуру као неодређену.

У случају одређеног вида, дијакритика E_{xp} се пропуштањем главе пропушта из X, па се након линеаризације у Infl умеће мање спецификован експонент, из сета ЗС. Истовремено, услед присуства оператора семантичка компонента интерпретира структуру као одређену:

(299) [Infl [X [[a _[ET] [[$\sqrt{\text{mlad}}$] [a _[ET]]] [X]] [Infl]]]]]

Директно предвиђање оваквог приступа је да ће елементи који имају флексију у роду, броју и падежу а не денотирају скупове имати и ЗС наставке, што и јесте случај код стриктно неинтерсективних и идиоматских придева, квантификатора, заменица итд. Нема ничег контроверзног у тврдњи да квантификатори и заменице не денотирају скупове. Што се стриктно неинтерсективних придева тиче, традиционални приступ неинтерсективности креће од идеје да ови придеви узимају именичку денотацију као свој аргумент, што значи да се ради о типу $\langle\langle s, \langle e, t \rangle \rangle, \langle e, t \rangle \rangle$ (в. нпр. Камп и Парти 1995). Слично се може рећи и за идиоматске придеве. Ови модификатори немају уобичајену интерсекцију (пресек) са именицом, већ аутор претпоставља да су сложеније семантичке структуре, баш као што је случај и са неинтерсективним придевима.

Неинтерсективни придеви немају a главу са дијакритиком ET, па се не појављују спецификованији наставци скупа ИС. Посебно је питање може ли се уопште

претпостављени оператор одређености семантички комбиновати са неинтерсективним придевом. Наиме, можда постоји семантичко ограничење које блокира комбиновање овог оператора са комплексним структурама попут $\langle\langle s, \langle e, t \rangle \rangle, \langle e, t \rangle \rangle$, што зависи од тога како је тачно дефинисана одређеност. У сваком случају, оно што је карактеристика јединица које у површинској структури имају само јединице ЗС-а јесте то да оне не могу маркирати одређеност морфолошки, већ се она може утврдити контекстуално. Тако, све наредне јединице (*мачка*, *слепи миш*, *бивши играч Црвене звезде*) могу имати и одређену и неодређену интерпретацију, што је условљено контекстом, односно чињеницом јесу ли или не њихови референти већ били уведени у дискурс:

(300) Пази! **Мачка** је ушла у кухињу.

(301) **Слепи миш** је ујео Марка.

(302) **Бивши играч Црвене Звезде** му је дао овај дрес.

Деспих се осврће и на природу оператора одређености и нуди две могуће интерпретације. По једној, овај оператор би био нека специјална врста заменице, која је много више склона промени семантичког типа од „регуларних“ заменица. Ово је подржано и дијахронијским фактом о анафорском пореклу дужих наставака. Операција промене типа дешава се код заменице вероватно пре спајања са придевом, те $\langle e \rangle$ постаје $\langle e, t \rangle$. Ово би могао бити тзв. *ident* Партијеве (1987): комплетна инјективна операција мапирања било ког елемента у одговарајући једночлани скуп. Једночлани скуп комбинује се са придевом предикатском модификацијом (енг. *Predicative Modification*) (Хајм и Крацер 1998), стварајући одговарајућу интерпретацију јединице *млади_{Def}*, која управо денотира једночлани скуп чији је једини члан ‘млади’.

Као што је већ показано, одређена интерпретација се често у српско-хрватском добија контекстуално, па није сувише необично претпоставити да постоји и обрнута операција, у којој тип $\langle e, t \rangle$ постаје $\langle e \rangle$. Ова би операција била налик операцији *iota* Партијеве (1987), у којој се било који једночлани скуп мапира на сопствени елемент. Међутим, јота се не аплицира одмах на *млади_{Def}*, сем у случајевима када се дужи облик појави на позицији аргумента:

(303) *Лéпа је стигла. / Лêпа је стигла. (лично име)

(304) *Тих је стигао. / Тихи је стигао. (надимак)

(305) *Млáда је стигла. / Млâда је стигла. (именица)

Ови придеви не морају се комбиновати са именицом да би преузели аргументску позицију. Краћи облици се могу појавити предикативно и атрибутивно, али самостално не могу бити аргументи, као што видимо у (303)-(305).

Друга могућност анализе оператора Exp је да се, због семантичке сличности, посматра као одређени члан. Било је много синтаксичких и семантичких покушаја да се заменице и одређени члан уједначе у анализи (Постал 1969, Елбурн 2001). Према томе, нема ничег необичног у претпоставци да је анафорска заменица, чија флексија је постала делом облика одређеног вида придева, у ствари, развила семантику одређеног члана, па је оператор типа $\langle\langle e, t \rangle, \langle\langle e, t \rangle, e \rangle\rangle$ и узима aP као свој аргумент. Деспић предлаже и следећу дефиницију оператора одређености:

(306) $[[\text{оператор одр.}]^{w,C} = [\lambda f \in D_{\langle e, t \rangle}. \lambda g \in D_{\langle e, t \rangle}: \text{постоји јединствено } x \in C, \text{ такво да } f(x)=g(x)=1 \text{ у } w. \text{ јединствено } y, \text{ такво да } f(x)=g(x)=1 \text{ у } w]$

C је контекстуално истакнути подскуп D -а.

У наставку рада аутор се бави морфофонолошким и прозодијским појединостима придевског деклинационог система. Како су чињенице морфофонолошког и прозодијског реда изван предмета ове дисертације, ми се даље нећемо бавити представљањем Деспићевог рада. За нашу анализу најзначајнија је понуђена дефиниција оператора одређености у (306). Она је базирана на јединствености референта датог језичког израза у релевантном контексту. Овако дефинисан оператор не обухвата све семантичке дистинкције које придевски вид може маркирати у одговарајућим контекстима, попут епистемичке специфичности / неспецифичности, временски глобалног / локалног читања, те квантификативне рестриктивности / нерестриктивности. Сва ова питања биће подробно анализирана у четвртом поглављу дисертације, према најављеној композицији рада. Приметићемо да се постулирањем пројекције за одређеност придевског вида XP само

номинално избегава да употреби термин који би имплицирао да је категорија одређености релевантна за номиналне изразе у српском језику, иако је Деспићева дефиниција оператора одређености веома блиска дефиницији одређеног члана коју дају Хајм и Крацер (1998) (упоредити са изразом датим у (405)). Ово можда и није толико важно у односу на то да одређене емпиријске чињенице тешко могу бити анализирани понуђеним моделом. Тако, на пример, ова анализа нема објашњења за велики број примера из корпуса попут (307.а), са распоредом ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД/ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД/ОДРЕЂЕНИ ВИД, при чему су исти изрази са модификованим распоредом придева неприхватљиви, (307.б)-(307.в):

(307.а) Знам само да ће на концерту наступити и *наведен/наведени/*одређен/одређени феноменалан/феноменални школован/школовани перкусиониста.

(307.б) *Знам само да ће на концерту наступити и феноменалан/феноменални наведени/одређени школован/школовани перкусиониста.

(307.в) *Знам само да ће на концерту наступити и феноменалан/феноменални школован/школовани наведени/одређени перкусиониста.

Поставља се питање шта је то што регулише презентовани распоред придева у (307) и њихову видску форму. Како је могуће да придевски конституенти истог номиналног израза имају облике различитог вида и како би понуђени модел дистрибуиране морфологије могао да их анализира? Овоме треба додати и факат да екстракција леве стране и адјункта преко придева *поменути/извесни*, али и демонстратива/анафорика *овај/тај/онај* није граматична ни у српском језику:

(308) *Плаву сам видео поменути/извесну/наведену/одређену/ову/ону/ту књигу.

Примери (307)-(308) сугеришу да се и у српском највероватније пројектује DP, који може бити засићен извесним „детерминаторима“ попут придева *поменути/извесни* или демонстратива/анафорика *овај/тај/онај*, резултујући синтаксичким ограничењима блиским језицима са чланом.

Деспић је у праву да су поједине „голе“ и/или модификоване именице у неким контекстима двосмислене. Ипак, у појединим контекстима номинални референти морају

бити уведени помоћу неодређене заменице, или било ког модификатора који би обогатио опис и тиме носио импликатуру да је референт номиналног израза нов, јер „голе“ именице носе слабу импликацију старости у дискурсу⁵⁰:

(309) **Инжењер / Младић / Иван** је нашао Теслина изгубљена писма.
(одређено/??неодређено)

(310.а) **Неки / Један / Извесни инжењер** је нашао Теслина изгубљена писма.
(неодређено)

(310.б) **(Високи) инжењер (са Чубуре)** је нашао Теслина изгубљена писма. (двосмислено)

Пример (309) показује да „гола“ именица у српском посредно може маркирати старост у дискурсу. Номинални изрази у (310) сугеришу да постоје ситуације када се увођење у дискурс мора обележити неодређеним детерминаторима, који би се могли реализовати изнад номиналне пројекције, у функционалној пројекцији сензитивној на дискурсни статус укупног референта израза.

Овом констатацијом ћемо окончати представљање Деспићевог рада о дужој и краћој форми придева у српском језику. У наредном пододељку заокружићемо треће поглавље дисертације кратким резимеом најзначајнијих сазнања до којих се дошло истраживањем литературе о одређеном и неодређеном виду придева.

2.16. Резиме. О досадашњим проучавањима придевског вида

На крају овог одељка резимираћемо кратко сазнања из претходних истраживања придевског вида. Показали смо да у литератури постоје различити, теоријско-методолошки неуједначени приступи проблему придевског вида у српском језику, од чисто дескриптивних, преко радова са прескриптивним елементима, до формализованијих генеративних анализа које покушавају да понуде моделе са експланаторном снагом. За нас су најзначајнији последњи радови, које смо поделили у две групе с обзиром на синтаксички приступ именичким синтагмама у српском језику. Видели

⁵⁰ Друга могућа интерпретација голих именица у (309) је да се њом денотирају представници класе, а не конкретне индивидуе.

смо да постоји значајна морфолошка, синтаксичка и семантичка аргументација у корист једноставне NP анализе српских номиналних фраза, која њене модификаторе интерпретира као (с лева додате) адјункте или спецификаторе NP-ја, без надређених функционалних пројекција одговорних за референцијалност, одређеност, јединственост, епистемичку специфичност и сл. Насупрот овом приступу, представили смо и групу радова који као своје заједничко теоријско исходиште имају хипотезу да и српски језик пројектује (неку врсту) DP. Питање има ли детерминаторске пројекције у српском за предмет наше дисертације није принципијелно, већ суштинско, јер одговор на њега намеће у великој мери модел који ћемо на крају предложити. Због тога ћемо са овом расправом наставити и на почетку трећег одељка дисертације, у којем је дата пролегомена на којој ће бити базирана анализа синтаксе и семантике придевског вида у централним поглављима рада, четвртом и петом поглављу.

3. Теоријски оквир и теоријске импликације

На почетку трећег поглавља дисертације понудићемо додатне аргументе у корист DP анализе номиналних фраза у српском језику, на којој ће бити заснована и наша анализа синтаксе придевског вида. Након овог питања увешћемо кључне појмове информацијске структуре реченице, неопходне за даље интерпретације емпиријских факата. Потом ћемо указати на постојање хијерархије маркираности категорија придевских речи у српском језику. Коначно, на крају овог одељка презентоваћемо и Чинквеов (2010) модел са директним и индиректним придевским модификаторима, који ће нам, у нешто измењеном облику, послужити као теоријски оквир за анализу синтаксе и семантике придевског вида у српском језику, у оквиру четвртог и петог одељка дисертације.

3.1. Има ли српски језик детерминаторске пројекције?

У другом поглављу већ је било речи о томе да је кључно синтаксичко питање пред којим се нађе истраживач номиналне фразе у словенским језицима без члана да ли структура именичких израза у овим језицима укључује пројекцију у којој се генерише и интерпретира (одређени) члан у језицима са граматикализованим чланом, попут детерминаторске (DP), пројекције одређености (DefP) или специфичности (SpecP), тј. да

ли је конфигурација номиналне синтагме у српском „гола“ NP или нека верзија фонолошки нулте DP структуре?

Видели смо и да у језицима без члана номиналне синтагме имају другачије синтаксичко понашање (Златић 1998, Тренкић 2004, Бошковић 2008, Деспих 2012), па се поставља принципијелно питање има ли смисла приписивати одређену претпостављену општелингвистичку структуру свим језицима само зарад привлачности идеје о хомоморфизму и онтолошком редукционизму. У потпоглављима 2.11 и 2.13 представили смо синтаксичку аргументацију Тренкићеве (2004) и Бошковића (2008) у корист „голе“ NP анализе српских именичких синтагми: српски, за разлику од језика са чланом, дозвољава екстракцију леве гране и адјункта из именичке фразе, те скремблинг, не показује ефекте супериорности код гомилања интерогативних заменица и прилога на почетку реченице, те не допушта подизање негације, удвајање клитике и транзитивне номинале са двама генитивима у свом саставу.

С друге стране, у претходном одељку указали смо и на емпиријске чињенице које би могле бити посредан доказ о постојању детерминаторске пројекције у српском језику, имајући у виду понашање посесива, те временских и просторних придева у српском када се помере испред кардиналног броја:

(311) **Сутрашњих/овдашњих/њихових пет презентација** се отказује. (одређено / јединствено / специфично / непартитивно)

„Свих пет сутрашњих/овдашњих/њихових презентација се отказује“

*„Пет од више сутрашњих/овдашњих/њихових презентација се отказује“

(312) **Пет сутрашњих/овдашњих/њихових презентација** се отказује. (двосмислено)

„Свих пет сутрашњих/овдашњих/њихових презентација се отказује“

„Пет од више сутрашњих презентација се отказује“

Представљено померање придева са тзв. немаркиране, посткардиналне позиције до маркиране, прекардиналне позиције анализирали смо као синтаксичко кретање до спецификатора подељеног DP-ја, (313), чиме се добија одговарајући скуп семантичких

интерпретација, тако што дискурс-везани лексички садржај ових поткласа придева на маркираној позицији постаје проминентнији:

(313) [DP [_{Spec} DP *моје*] [D' [CardP *две* [FP [AP *моје*] [NP *сестре*]]]]]]

Затим, показали смо да добар део Бошковићевих генерализација не важи за тимочко-лужнички (ТЛГ) и призренско-јужноморавски говор (ПЈГ) призренско-тимочког дијалекта српског језика (Станковић 2013а). У ТЛГ-у, који има постпозитивни члан, дозвољене су и екстракција леве гране и екстракција адјункта из номиналне фразе, (314) и (315).

(314) А бе голема/големата_i ли си купио [t_i кола]! (ТЛГ)

(315) Са какве очи_i си упознао [девојку/*девојкуту t_i]?! (ТЛГ)

Изрази чуђења из примера (314) и (315) са екстракцијом леве гране са или без постпозитивног члана и екстракције адјункта од нечлановане именице звуче прихватљиво свим испитаним говорницима ТЛГ-а. Екстраховање чланованог и нечланованог придева у (316) подржано је елипсом, тј. чињеницом да у ТЛГ-у придев може стајати самостално, без именичког аргумента, за разлику од ситуације у енглеском, (317):

(316) А бе **голема/големата** ли си купио!

(317) You have bought the/a big *(one)! (енг.)

С друге стране, екстракција адјункта од члановане именице није дозвољено, јер адјункти чине део позитивне дескрипције на основу које колокутор идентификује дискурс-старог референта DP-ја, маркираног чланом, (318):

(318) Са какве очи_i си упознао [девојкуту t_i] (временски локално)

Једино доступно читање примера (318) са чланованом именицом је временски локално (в. више у одељку 4.5), у којем девојка мења боју очију, на пример, променом оптичких

сочива.⁵¹ Чињенице изнете у (314)-(318) важе и за македонски језик, супротно од тврдњи Бошковића:

(319.а) А бе ти голема_i си купил [t_i кола]! (мак.)

(319.б) А бе ти големата_i си ја купил [t_i кола]!

(320.а) Со какви очи_i си запознал [девојка t_i]?!

(320.б) Со какви очи_i си ја запознал [девојката t_i]?! (временски локално)

(321.а) А бе ти **голема** си купил!

(321.б) А бе ти **големата** си ја купил!

Супротно Бошковићевој генерализацији, у ТЛГ-у нема ефеката супериорности међу интерогативним заменицама и прилозима на почетку реченице и није дозвољено подизање негације:

(322) Кога кој преварил на пијац? (ТЛГ)

(323) *Јован неје веровал [да је Марија отишла [све до јучер]].

С друге стране, ПЈГ нема члан али дозвољава удвајање клитике, о чему пише и Рунићева (2006):

(324) Је л' **ме мене** чекаш? (ПЈГ)

Даље, тврдња да српски не дозвољава транзитивне номинале са двама генитивима тачна је у случајевима када други генитив није фонолошки тежак, услед чега тежи да се извуче испред девербатива у облику посесива⁵²:

⁵¹ Друго доступно читање је оно у којем девојка, први аргумент глагола, остварује познанство са одређеним очима, као другим аргументом, али ова интерпретација бива одбачена прагматичким механизмима.

⁵² Дуплирање генитива уз девербале могуће је и у случајевима када се патроним користи у форми посесива да би маркирао особу женског пола, попут *Андрићева* и *Ђустијева* у следећим примерима:

(1) опис крајолика_Г Андрићеве_Г

(2) анализа појаве_Г неодређеног вида у одређеним окружењима Ђустијеве_Г (2006)

(325) ?опис крајоликаг Андрићаг → Андрићев опис крајолика

Међутим, када је други генитив фонолошки тежак језички израз је потпуно прихватљив и може имати циљано читање у коме су две генитивне форме аргументи девербативне именице (поред читања у коме је други генитивни аргумент посесор првог):

(326) опис крајоликаг Иве Андрићаг (Иво Андрић је описао крајолик)

Можда најзначајнији аргумент у прилог тврдњи да и српски језик пројектује DP представља синтаксичко слагање у лицу (и броју) између глагола и израза попут *двојица/две/двоје нас* и *нас двојица/две/двоје* (Станковић 2014а):

(327) Двојица/две/двоје нас путује/*путујемо. (неодређено / нејединствено / неспецифично / партитивно)

(328) Нас двојица/две/двоје *путује/путујемо. (одређено / јединствено / специфично / непартитивно)⁵³

Померањем заменице до прекардиналне позиције језички израз добија одговарајући скуп семантичких читања (одређено / јединствено / специфично / непартитивно), слично примерима (311)-(312). Индикативна је чињеница да на посткардиналној позицији обележје првог лица заменице није релевантно за синтаксу, те се глагол слаже са бројном именицом / кардиналним бројем / збирним бројем у трећем лицу, (327), док се на прекардиналној позицији глагол мора сложити са заменицом у првом лицу, (328). Ово би, с једне стране, могло бити потврда Лонгобардијеве (2009) хипотезе да је локус DP-ја обележје лица, а с друге, представља посредан доказ о постојању функционалне пројекције која је одговорна за референцијалност и у српском језику, у складу са претпоставком Лајонса 1999 да су лице и одређеност истоветна категорија. Према анализи

⁵³ Реченица (1) била би прихватљива уколико се бројна именица *двојица*, односно збирни број *двоје* стави у информацијски фокус (о информацијској структури реченице више ће речи бити у следећем потпоглављу дисертације):

(1) Нас ДВОЈИЦА/ДВОЈЕ путује.

У том случају поменуте јединице понашају се као плутајући (енг. *floating*) квантификатори, па се бројна именица / збирни број може одвојити од остатка израза:

(2) Нас путује двојица/двоје.

коју предлагемо, заменица се, привучена да овери обележје лица ([pers], енг. *person*) у DP-ју изнад кардиналне пројекције, креће до Spec_DP, чиме се „окида“ одговарајући скуп читања, те након чега се глагол мора сложити у првом лицу са језичким изразом:

(329) [DP [нас] [D' [pers] [NP/CardP двојица/две/двоје [NP ~~нае~~]]]

Иако Бошковићева генерализација о могућности екстракције детерминатора и придева од остатка номиналне фразе јесте тачна за српски језик, оваква синтаксичка померања блокирана су преко придева *поменути, наведени, извесни, одређени, дати, дотични, остали, исти*:

(330.а) *Плава_i сам видео [поменута / наведена / извесна / одређена / дата / дотична / остала / иста кола]_i.

(330.б) *Из ког града_i је Петар упознао [поменуте / наведене / извесне / одређене / дате / дотичне / остале / исте девојке]_i?

Као што ћемо предложити у петом поглављу дисертације, анализирани придеви се, након спајања у посткардиналној позицији као Чинквеови (2010) индиректни модификатори, померају високо до леве периферије претпостављеног DP-ја, где оверавају одговарајућа обележја одређености / јединствености / специфичности / партитивности. Слично језицима са чланом, „засићен“ DP служи као баријера која не дозвољава екстракцију делова леве гране у (330.а) или адјункта у (330.б), баш као и члан у језицима са овом категоријом.

Коначно, придеви *поменути, наведени, извесни, одређени, исти, наредни, претходни* не могу се наћи постноминално:

(331.а) студент *поменути/*наведени/*извесни/*одређени/*исти/*наредни/*претходни

(331.б) извесни/одређени/поменути/наведени/исти/наредни/претходни студент

Неграматичност примера (331.а) и прихватљивост израза у (331.б) наликује ограничењу које Златићева (1998) приписује искључиво језицима са преноминалним чланом, без могућности да се члан нађе иза именице (*book the, *livre le, *libro il). У предложеној анализи сви ови придеви у српском језику померају се до спецификатора постулираног

DP-ја, што узрокује ригидан распоред елемената номиналног израза, који Златићева сматра страним српском језику.

Посебно важно је констатовати да су сви елементи (личне заменице, посесиви, временски и просторни придеви) у описаним синтаксичким померањима до претпостављеног DP-ја у српском језику деиктички, уско везани за дискурс, тј. конверзационе околности – колокуторе, проксималност/дисталност, физички, временски и језички контекст, дискурс-модел и сл. – од чега зависи њихова тачна интерпретација. С друге стране, и ретки примери померања описних и градивних придева до прекардиналне позиције готово увек си иницирани контрастивним фокусом/топиком, који пресупонирају уведен или у дискурсу проминентан скуп алтернатива:

(332) (?) Додај ми [КонФос црвена/пластична] три поклопца, а не [КонФос жута/метална] (три)!

»„Три црвена/пластична и три жута/метална поклопца су део дискурса или су проминентна у физичком контексту“

Ова чињеница додатно поткрепљује интуицију да изнад српског NP-ја постоји функционална пројекција детерминаторске природе, носилац обележја референцијалности / лица, које привлачи анализирани дискурс-везане елементе да се помере на ову позицију.

Коначно, индикативна је и ситуација илустрована примерима у (333). Наиме, у појединим контекстима „гола“ именица својим оскудним описом носи слабу импликацију да је референт проминентан део дискурса, те да не тражи додатну рестрикцију⁵⁴, (333.а). Већ је било речи о појави да овакви контексти говорнику намећу да уведу референта неодређеним детерминаторима попут *неки, један, извесни, одређени*, чиме укупни номинални израз добија недвосмислену неодређену интерпретацију, (333.б), или да опис буде обогаћен још којим модификатором, при чему је дужа придевска форма двосмислена, (333.в), док се семантички недвосмисленим краћим обликом мармира неодређеност укупног израза, (333.г):

⁵⁴ Реченица (333.а) била би прихватљива у случају када се немодификованим номиналним изразом не би реферисало на индивидуу / ентитет, већ на представника класе / типа.

(333.а) **Инжењер / Младић / Иван** је нашао Теслина изгубљена писма.
(одређено/??неодређено)

(333.б) **Неки / Један / Извесни инжењер** је нашао Теслина изгубљена писма.
(неодређено)

(333.в) **Висок инжењер (са Чубуре)** је нашао Теслина изгубљена писма. (неодређено)

(333.г) **Високи инжењер (са Чубуре)** је нашао Теслина изгубљена писма. (двосмислено)

Пример (333) показује нам да постоје окружења у којима српски језик испољава нека обележја карактеристична за језике са граматикализованим чланом.

У овом потпоглављу покушали смо да одговоримо на питање да ли српски језик пројектује DP. Синтаксичке чињенице из примера (311)-(333) показале су нам да је утемељено претпоставити да је конфигурација номиналне синтагме у српском језику довољно блиска оној која важи за језике са граматикализованом категоријом члана, при чему је начин на који је DP спецификован различит. Немамо синтаксичке нити морфолошке доказе да се именице пењу како би овериле одређеност и/или специфичност у DP-ју, али смо приметили да је употреба детерминатора у неким случајевима наметнута прагматички, контекстом. За разлику од македонског и бугарског, у коме иницијални члан номиналног израза мора оверити обележје одређености у DP-ју, чиме се омогућава везивање постноминалног афикса, у српском имамо само посредан доказ о синтаксичком кретању предикативних придева (Чинквеових (2010) индиректних модификатора), који померањем оверавају одређеност и/или специфичност, те добијају обележје одређеног придевског вида. У предложеној анализи разлике у синтаксичком понашању српског у односу на језике са чланом засноване су на фонолошки празном DP-ју, који, као што смо видели, може бити попуњен и, тако „засићен“, служити као баријера за екстракције. С друге стране, дијалекатски материјал нам је показао да строге типолошке демаркационе линије између језика са чланом и без ове категорије нема, те да се уједначена структурна анализа намеће услед емпиријских факата, а не само зарад привлачности општелингвистичке идеје о хомоморфизму и онтолошком редуccionизму (погледај предлог Станковића (2014в)). Пред сам крај ово пододељка, у примеру (332), дотакли смо се и питања контрастивног топика/фокуса, тако да ћемо у наредном потпоглављу, 3.2,

увести кључне теоријске појмове информацијске структуре реченице, који играју значајну улогу у разумевању синтаксе и семантике придевског вида.

3.2. Референцијална и релациона датост. Информацијска структура реченице

У овом потпоглављу указаћемо на разлику између референцијалне и релационе датости, а затим представити основне појмове информацијске структуре реченице (топик, фокус, позадина, контрастивни топик, контрастивни фокус, локални фокус), објаснити њихову употребу и упутити у начин њихове анотације у раду.

Како је већ било речи у другом поглављу, употреба одређеног придевског вида у српском језику Фекете (1969/73) објашњава **поменутошћу**, неком врстом сигнала саговорнику да је референт именичке синтагме већ био део претходног разговора или претходних разговора учесника у комуникацији. Разуме се, смисао упућивања на референта старог у дискурсу никада није само његово пуко призивање у свест, већ жеља да се познатом, поменутом референту припишу неке **нове, непознате** чињенице. Интересантно је како се овде употребљени појмови *познато* и *непознато*, иако јако блиски, ипак не односе на феномене истог реда. У претходном поглављу већ је помињана констатација Тренкићеве (2004) да се главна грешка у поистовећивању дате/нове информације са одређеношћу/неодређеношћу заснива на чињеници да је одређеност повезана са новим и старим као категорија знања (Шаф 1976), док су ред речи и информацијска организација реченице у вези са њима као категорија свести. Дакле, у случају „познатог референта“ ради се о тзв. **референцијалној датости**, вези између језичког израза са једне стране и, са друге, одговарајућег нејезичког ентитета у мислима колокутора, дискурса или, пак, реалног или могућег света, у зависности од тога гледа ли се на значење из угла семантике истиносних судова или концептуалне семантике. Неодређеност именичке фразе на нивоу референцијалности, тако, подразумева да у дискурсу нема већ успостављене везе овог типа, па је референт – непознат. За разлику од овога, поменуто **приписивање** (нових) чињеница (познатом) референту представља тзв. **релациону новину**, што је појам информацијске структуре реченице. Анализом информацијске структуре реченице открива се начин на који је информација организована, „спакована“ у реченици, уз претпоставку да свака реченица садржи две базичне партиције. Семантичко-концептуална репрезентација реченице дели се у две

комплементарне партиције – X и Y, при чему X представља оно о чему је реч у реченици (психолошки субјекат, тема, топик), док Y представља све оно што се јединици X у реченици приписује (психолошки предикат, рема, фокус, коментар). „X је дато у односу на Y јер је независно и изван његовог опсега (scope). Y је ново у односу на X јер је то нова информација која се о њему тврди, за коју се пита итд.“ („X is given in relation to Y in the sense that it is independent, and outside the scope of, what is predicated in Y. Y is new in relation to X in the sense that it is new information that is asserted, questioned, etc. about X.“ (Гундел и Фретхајм 2004: 175)). Различити аутори користе различите термилошке парове за означавање описане дистинкције⁵⁵: топик/фокус, психолошки субјекат/предикат, логички субјекат/предикат, пресупозиција/фокус, топик/коментар, тема/рема, топик/предикат итд. За потребе ове дисертације користићемо термине **топик** (енг. *topic*, тема) и **фокус** (енг. *focus*).

Како најједноставније објаснити разлику између референцијалне и релационе датости/новине? Илустроваћемо то примером непоклапања двеју категорија на истим јединицима у оквиру истог дискурса:

(334.a) А: Ко је [средно собу]_e?

(334.б) Б: Ана_i каже да је [ФоcОна_i] [Топ то_e урадила].

⁵⁵ У лингвистичкој литератури се још од друге половине деветнаестог века и радова Габеленца и Паула појављују термини **психолошки субјекат** и **предикат**, којима ови аутори обележавају појмове семантичко/прагматичке природе, другачије од синтаксичког субјекта и предикта. 20-их година 20. века Матезијус започиње своја плодна истраживања **функционалне реченичне перспективе** (aktuální členění věty), како назива феномен информацијске организације реченице, и уводи термине **тема** (základ) и **рема** (jádro) (према Некули 1999). Од тог тренутка велики број лингвиста, у оквиру Прашке школе, а касније и међу представницима других лингвистичких праваца, покушава да различитим теоријско-методолошким апаратима и приступима анализира овај језички феномен. Детаљнији преглед истраживања релационе датости/новине у страниј литератури и радовима на српском језику дат је у монографији „Реченични фокус у енглеском и српском језику“ Сабине Халупка Решетар (Халупка Решетар 2011).

Јединица *она*, будући да се анафорски односи на антецедента *Ана*, је референцијално дата, стара. Међутим, релационо она је нова, јер представља нову информацију која се приписује већ датој партиципи Х, догађају сређивања собе. Дакле, топик у реченици (334.б) биће на датој информацији *то урадила* (= *средила собу*), док ће фокус бити на јединици *она*. Као што се види из употребљене анотације, реченични фокус и топик обележавамо скраћеницама *Фоc* и *Тор*.

Слична је ситуација и у следећем мини-дискурсу:

(335.а) А: И шта си на крају купио – спанаћ или зеље?

(335.б) Б: [_{Тор} Купио сам] [_{Фоc} зеље].

Јединица *зеље* је референцијално стара, јер је дата у претходном дискурсу, али се релационо мора сматрати новом, јер је нова у односу на дато *купио сам*, којем се приписује, и нова у односу на уведени двочлани скуп могућих алтернатива, *спанаћ/зеље*, који сужава до само једне могућности. У реченици (335.б), дакле, топик је партиција *купио сам*, а фокус је на партиципи *зеље*. Примећујемо да су и један и други референт – догађај куповине и референт номиналне фразе *зеље* – већ уведени у дискурс, те референцијално дати, али да се релационо датом партиципом сматра само догађај *купио сам*.

У литератури наилазимо на много неслагања око тога каква је природа реченичног фокуса. Док један број аутора говори о фокусу са релационог аспекта, као о јединици комплементарној топику, други истичу да је основно обележје фокуса иницирање скупа могућих алтернатива (према Гунделовој и Фретхајму 2004). Гундел и Фретхајм (2004) први појам именују термином **информацијски фокус** (енг. *information focus*), а други термином **контрастивни фокус** (енг. *contrastive focus*), што ће бити случај и у дисертацији. Додатне потешкоће у емпиријској и појмовној диференцијацији произлазе из чињенице да се обе врсте фокуса најчешће реализују неком врстом реченичног акцента, посебним наглашавањем реченичног конституента који се јавља као носилац фокуса. Погледајмо следеће примере:

(336.а) А: Колико студената је положило колоквијум?

(336.б)Б: [Foc Сви] су положили колоквијум.

(336.в)Б: Колоквијум су положили [Foc сви].

(336.г) Б: #Сви су положили [Foc колоквијум].

Јединица *сви* у (336.б) и (336.в) несумњиво представља релациону новину, односно, информацијски фокус. Из тих разлога је он проминентан реченични конституент. У случају да се реченични акценат налази на јединици *колоквијум*, добили бисмо прагматички неадекватну реченицу, као у (336.г). Ова реченица пресупонира два могућа контекста, (337.а) или (337.б):

(337.а) А: Шта су сви положили?

(337.б) А: Да ли су сви положили испит или колоквијум?

(337.в) Б: Сви су положили [Foc колоквијум].

Примећујемо да је у контексту након (337.а) конституент *колоквијум* референцијално нов, а у контексту после (337.б) референцијално стар. Поред овог, постоји и извесна разлика у интонацији који би имала ова два различита фокуса, као одговор на два питања. Наиме, други фокус је **контрастиван**, јер пресупонира и скуп алтернатива у контексту, {*испит, колоквијум*}:

(338.а) А: Да ли су сви положили испит или колоквијум?

(338.б) Б: Сви су положили [KonFoc колоквијум].

Контрастивну компоненту у информацијској структури маркираћемо скраћеницом *Kon*, пратећи Молнарову (2001). Ову компоненту може имати и топик. Као и у случају контрастивног фокуса, **контрастивни топик** пресупонира скуп алтернатива у дискурсу. У реченици (339) постоје два наглашена конституента, један од њих је контрастивни топик, а други информацијски фокус. На конституенту *плава* је контрастивни топик, јер иницира скуп алтернатива (других боја), док је информацијски фокус на остатку реченице, при чему је интонација наглашена на јединици *униформу*:

(339) Тај модел јакне продаје се у разним варијантама. [КопТор Плава] [Фос ми личи на неку УНИФОРМУ].

Конечно, могуће је да у реченици једна иста јединица носи поновљен информацијски фокус, али и контрастивни топик:

(340.а) А: Ко је средио собу, јел' [Фос Марко]?

(340.б) Б: [КопТор Марко] је средио сто. [КопТор Јована] – прашину.

У (340.б) јединица *Марко* је релационо стара, јер је уведена у контекст у (340.а), али је уједно и контрастивни топик.

У радовима великог броја аутора (на пример, Валдуви и Вилкуна (1999) и Зачарски (1993)) тврди се да је у реченици са реченичним акцентом на само једном члану увек у питању информацијски фокус. Овакви закључци доносе се на основу следећих једноставних премиса. Свака реченица мора доприносити нечим новим на информацијском плану, па се подразумева да ће једини реченични фокус бити информацијски. Само један мањи број реченица има контрастивни фокус, као потребу локутора да усмери пажњу колокутора у дискурсу на одређену јединицу. Према томе, информацијски фокус је примаран и обавезујућ, док се контрастивни фокус деривира из информацијског. Остатак реченице формира **информацијску позадину** (енг. *background*, позадина).⁵⁶

У литератури налазимо подељена мишљења по питању има ли рекурзивности и у информацијској структури. У теорији једног броја аутора (Валдуви и Зачарски 1994, Коктова 1995, Хајичова и остали 1998, Кријф-Корбајова и Вебер 2001; према Кријф-Корбајовој и Сидману (2003)) износе се идеје о благој рекурзивности, и то

⁵⁶ Интересантно је да су „релациона датост и новина искључиво карактеристика лингвистичких репрезентација реченица, док референцијална датост и новина могу постојати и изван језичких феномена – аудитивни или визуелни стимулуси могу бити познати или непознати, специфични или неспецифични итд.“ (Гундел и Фретхајм 2004: 3).

искључиво у оквиру комплексних структура попут сложених реченица са координираним и неким типовима субординираних клауза. Према овим ауторима, домен информацијске структуре представља клауза. Неки аутори у потпуности искључују било какву рекурзивност информацијске структуре (Валдуви 1990, Згал и остали 1986, Сидман 2000; према Кријф-Корбајовој и Сидману (2003)), док поједини заступају став да је могућа неограничена рекурзивност (Парти 1996, Кријф-Корбајова и Вебер 2003). Према првој групи лингвиста, домен информацијске структуре представља читав исказ. Потоњи став, према којем је релевантни домен информацијске структуре исказ и/или клауза, поменути аутори илуструју анализама попут примера презентованих у (341) и (342).

(341) Иако је [Топ Клајд био у браку] [Фос са Бертом], [Топ он] [Фос није наследио ни пенија]. (Кријф-Корбајова и Вебер 2003)

(342) [Топ¹ Оно што је убедило Сузан да је [Топ² наше хапшење] [Фос² проузроковао Хари]] [Фос¹ биле су гласине да је [Топ³ неко] [Фос³ сведоковао Харијевом признању]]. (Парти 1996)

У (341) и допусна и управна клауза имају своју топикалну и фокалну партицију. У примеру (342) примећујемо да две мање комплексне информацијске структуре са својим топиком и фокусом творе сложенију, тако што једна структура чини глобални топик (*Оно што је убедило Сузан да је наше хапшење проузроковао Хари*), а друга глобални фокус (*биле су гласине да је неко сведоковао Харијевом признању*).

Каква је природа односа двеју придевских форми у српском језику и информацијске структуре реченице? У дисертацији ћемо покушати да покажемо како адноминални одређени вид у српском језику у општем случају дели дискурсну улогу са осталим члановима номиналне фразе коју модификује⁵⁷:

⁵⁷ Ова тврдња не искључује могућност да дужа форма може самостално стајати у фокусу, (1.б), или контрастивном топик у реченице, (1.в):

(1.а) А: Коју ципелу да ти дам прво?

(342) [Top Сваки **интелигентни** лопов] [Foc прво проверава степениште куће].

(343) [Top Крађу је извршио] [Foc **интелигентни** лопов].

За разлику од одређеног вида, неодређени вид придева тежи да на себе превуче информацијски фокус. За наше истраживање придевског вида посебно ће бити важан информацијски статус краће придевске форме када се нађе адноминално. Основна претпоставка у раду је да је неодређени вид придева склон да повуче на себе информацијски фокус чак и када модификује номиналну фразу на којој је информацијски топик. Претпостављамо да, рекурзивно, домен информацијске структуре може бити чак и номинална фраза. У том случају, примарни реченични фокус сматраћемо глобалним, док ћемо секундарни фокус неодређеног придевског вида у оквиру номиналне фразе називати локалним, парентетичким (Станковић 2014г), што ћемо анотирати скраћеницом Foc_L, као што показује следећи пример:

(344) [Top¹ Карактеристично је] [Foc¹ да је] [Top² [Top_L **већ поменути**] [Foc_L **студиозан**] преглед његовог лингвистичког опуса] [Foc² написао, са жаром и дубоким признањем, управо Зелиг Харис]]. (Р. Бугарски, „Едвард Сапир, истраживач језика и културе“)

Присуство локално фокализираног краћег придева у одређеном окружењу у примерима попут (344) сугерише да и номинални израз може имати сопствену фокалну партицију, која се артикулише независно од глобалног, клаузалног фокуса. Ова констатација је на трагу бројних покушаја у литератури да се уједначи синтаксичка конфигурација номиналних израза и клаузе.

Уочене тенденције у улози коју придевски вид има у информацијској структури сврставамо у емпиријски домен који наша анализа треба да објасни. У исто време,

(1.б) Б: Можда прво [KonFoc десну] ципелу да ми даш.

(1.в) Б: Свеједно. Само да знаш, дете нам ципеле разноси по кући. [KonTop Лева] ципела је у орману, а [KonTop десна] испод кревета.

презентоване чињенице сугеришу нам и извесне закључке о могућој интерпретацији. Пре свега, фокалност краће форме подржава интуицију да неодређени придевски вид води порекло од предикатива редуковане релативне реченице, односно, да има предикативну природу. Оваква анализа блиска је Чинквеовој (2010), о чему ће детаљно бити речи у потпоглављу 3.4. Пре тога ћемо се у потпоглављу 3.3 позабавити питањем узрока појаве да се у савременом српском језику видска разлика може маркирати искључиво у номинативу и (акузативу за неживо) једнине мушког рода, постављањем хијерархије маркираности придевских категорија.

3.3. Хијерархија маркираности придевских категорија у српском језику

У складу са најављеном организацијом рада, у овом одељку дисертације наставићемо са увођењем чињеница и досадашњих увида релевантних за дискусију која ће уследити, те на чијој позадини ћемо формирати модел анализе синтаксе и семантике придевског вида у српском језику. Конкретно, у овом одељку биће речи о узроцима појаве да је у савременом српском језику разлика у придевском виду морфолошки сачувана само у номинативу (и акузативу за неживо) једнине мушког рода позитива једног броја описних и градивних придева, емпиријској чињеници разматраној у пододељку 1.1. Ово је, подсећамо, један од аргумената на основу којих се видска разлика проглашава у великој мери нарушеном, готово неутралисаном („Видска категорија код придева сматра [се] у великој мери нарушеном категоријом и на морфолошком плану“ (Ајџановић и Алановић 2007: 23)). Претпоставка од које крећемо у тези јесте да је одређени вид придева престао бити семантички маркиран, јер је двосмислен у низу семантичких интерпретација, што је директна последица његове шире адноминалне дистрибуције у савременом српском језику, односно прагматичке оправданости у различитим контекстима. У овом пододељку ћемо само поменути неке од кључних семантичких појмова којима се оперише у раду (одређеност / неодређеност, јединственост / нејединственост, временски глобално / локално, квантификативна рестриктивност / нерестриктивност, интерсективност / неинтерсективност), а који ће детаљно бити обрађени у наредном, четвртном поглављу. Пратећи Калабрезеа (2008) и Деспића (2012 а) о хијерархијама међу категоријама флективних речи, која доносе строго дефинисана ограничења у могућности бележења

маркираних категорија, спровешћемо одговарајућу емпиријску анализу која води закључку да за савремени српски језик важе следећа хијерархија граматичких категорија придевских речи и правила дистрибуције граматичких морфема:

(345) А. Компарација > Број > Падеж > Род > Живо >> Вид_{сем}

Б. *[[±комп], [±мн], [±род], [-А], [живо]/+____]w

В. *[[±комп], [±мн], [±род], [А], [живо], [вид_{сем}]/+____]w

Г. *[[±комп], [±мн], [±род], [падеж], [±живо], [вид_{сем}]/+____]w

Израз Б ограничава могућност маркирања категорије живо изван акузативних облика ([-А]), без обзира на маркирање свих осталих виших категорија, компарације (комп), броја (мн), рода или категорије живо. Правило В ограничава могућност маркирања придевског вида у акузативу уколико је маркирана категорија живо, без обзира да ли су хијерархијски више категорије маркиране или не. Коначно, правило Г не дозвољава маркирање придевског вида у свим маркираним падежима (сви сем номинатива и акузатива), без обзира на маркираност свих осталих придевских категорија.

3.3.1. Теоријско полазиште

Граматичке категорије променљивих речи у српском језику маркирају се одговарајућим граматичким морфемама, које су по својој природи флективне (синтетичке или фузионе), што значи да се једном граматичком морфемом обележава више од једне категорије. Међутим, за сваки граматички наставак не важи то да може експлицитно маркирати све категорије дате променљиве речи. На пример, наставком *-ама* у облику *играчкама* маркирају се категорија броја (множина) и рода (женски), док би обележени падеж, због падежног синкретизма множинских форми именичких речи у новоштокавским говорима, могао бити датив, инструментал или локатив⁵⁸.

Поставља се питање: који то параметар одређује да ли ће одређена граматичка категорија бити „видљива“ или не на флективном наставку? Калабрезе (2008) креће од

⁵⁸ Чини се сасвим оправданим поставити питање има ли уопште локатива у српском језику, с обзиром на чињеницу да су локативски наставци за све деклинабилне речи у српском језику једнаки наставцима за датив (в. следећу фусноту).

идеје да међу граматичким категоријама у систему облика сваке класе речи у једном флективном језику постоји извесна хијерархија маркираности, те да је број маркираних категорија које могу бити обележене једним наставком ограничен. Засновавши своју анализу на овом теоријском приступу, Деспих (2012 а)) постулира хијерархију маркираности граматичких категорија заменица и придева у српском језику, (346), и формално дефинише ограничење да се код ових двеју класа род може маркирати (као женски) само ако нису маркирани и број и падеж, (347).

(346) Број / Падеж > Род

(347) *[[мн], [падеж], [род]]/+____]w

Деспихева (2012 а) анализа ограничена је на категорије заједничке за заменице и придеве – род, број и падеж. Парадигме ових двеју класа речи (табела 1) показују нам да њихови облички наставци могу понети највише две маркиране категорије, односно да у српском језику облички наставак нема капацитета да одједном понесе чак три експлицитна морфолошка маркера, за маркирани број (множина), маркирани падеж (сви коси падежи) и маркирани род (женски), због чега су женски облици у генитиву/датову множине једнаки мушким (*оних/оним, лепих/лепим*). Номинатив је неутралан, док су остали падежи маркирани, множина је маркирана у односу на једнину, док је женски род маркиран у односу на мушки и средњи. Номинатив једнине мушког рода је потпуно немаркиран (*он-∅, добар-∅*), па су на граматичком наставку видљива сва три обележја. У генитиву је маркиран само падеж, те опет могу бити исказане све три категорије (*ње-га, добр-ог*). У номинативу једнине женског рода маркиран је само род (*он-а, леп-а*), а у генитиву једнине женског рода две категорије, па су и даље видљива сва три обележја (*он-е, леп-е*). Множински облици у номинативу имаће у мушком роду једну маркирану категорију – број (*он-и, добр-и*), а у женском роду две – број и род (*он-е, леп-е*). Већ трећа маркирана категорија не може бити обележена, како то предвиђа модел. И заиста, генитив женског рода множине има три маркиране категорије, број, падеж и род, али граматички наставак нема обележја рода: *њ-их, леп-их*. Овако гласе и облици за мушки род, јер облички наставак нема капацитета да понесе чак три експлицитна морфолошка маркера, за маркирани број (множина), маркирани падеж (генитив) и маркирани род (женски).

			Род	Број	Падеж				Род	Број	Падеж
Нјд.м.р.	Он	Добар	∅	∅	∅	Нмн.м.р.	Они	Добри	∅	+	∅
Гјд.м.р.	Њега	Доброг	∅	∅	+	Гмн.м.р.	Њих	Добрих	∅	+	+
Нјд.ж.р.	Она	Добра	+	∅	∅	Нмн.ж.р.	Оне	Добре	+	+	∅
Гјд.ж.р.	Ње	Добре	+	∅	+	Гмн.ж.р.	Њих	Добрих	+	+	+

Табела 1. Бележење маркираних категорија код заменица и придева

Исто важи и за датив, инструментал и локатив женског рода – облицима *њима/добрим* не може се обележити категорија рода. Деспић постулира правило (347), које понављамо у (348):

(348) *[[мн], [падеж], [род]]/+____]w

Правилу у (348) ограничена је могућност испољавања маркиране категорије женског рода у облицима множине косих падежа, тј. падежних облика који нису номинатив. Анализа показује да се у хијерархији граматичких категорија заменица и придева род налази на последњем месту, док су број и падеж надређене категорије, што аутор формализује већ поменутом хијерархијом, овде датом у (349).

(349) Број / Падеж > Род

Деспић не објашњава зашто је маркирани генитив видљив на множинском наставку, док услед синкретизма у множини падеж није експлицитно обележен у дативу/локативу и инструменталу. С обзиром на циљеве дисертације, ни ми нећемо даље залазити у проблематику овог синкретизма и могућа његова решења, већ ћемо само приметити да је категорија броја, која се у свим облицима може маркирати, хијерархијски надређена у односу на категорију падежа, што важи за све деклинабилне класе речи у српском језику⁵⁹.

⁵⁹ Падежни синкретизам не важи једино за енклитичке облике, будући да од ових трију падежа неакцентоване форме има само датив множине личних заменица (*им*). Ово би био једини аргумент да у

Према томе, могли бисмо констатовати да је на снази следећа хијерархија граматичких категорија личних заменица и придева:

(350) Број < Падеж < Род

Правило у (350) ограничава могућност изражавања маркираних граматичких категорија од броја, као категорије чија се маркирана форма [+мн] увек изражава, преко падежа, за коју постоје извесна ограничења, па све до рода, који никада није маркиран када су маркиране претходне две категорије.

3.3.2. Семантика придевског вида у савременом српском језику (кратак преглед дела семантичких интерпретација)

Уобичајено је да се у граматицама наводе обе флексионе схеме придева – и заменичко-придевска, и именичка. У време када су оба придевска облика била у живој употреби одређени вид придева интерпретирао се као морфолошки маркиран јер се обележава посебном граматичком морфемом, некадашњом анафорском заменицом *јь*. Језичка реалност данас је да се разлика у виду граматички маркира доследно само у номинативу (и акузативу за неживо) мушког рода једнине, те да се облици придева из именичке промене у косим падежима чувају само у петрифицираним изразима попут *гром из ведре неба* и *од немила до недрага*, а врло ретко и као стилска особеност у књижевно-уметничком регистру појединих аутора. У свим овим примерима неодређени вид придева у косим падежима (*књигу сам дао добру другу*) данас можемо сматрати стилски маркираним и страним граматичком систему живог српског језика (слично је и становиште Хансена (2004)). Дакле, савремена језичка интуиција даје основа за нешто другачију анализу. Једина могућа форма у свим маркираним падежима (сви падежи сем номинатива и акузатива у нашој анализи) је одређени вид, те у овим облицима нема основа да он уопште буде интерпретиран као маркиран. Поред овога, у појединим контекстима адноминални одређени вид у номинативу, (351), **двосмислен** је између одређеног, (351.а), и неодређеног читања, (351.б), за разлику од неодређеног вида придева,

српском језику постоји морфолошка дистинкција између датива и локатива (уп. анализе Брозивића (1980), Рагуџа (1984) и Гиса (2011)).

(352), који (најчешће) има **само неодређено читање**⁶⁰. Под *одређеношћу* се овде у традицији Кристоферсена (1939) и Хајмове (1983) подразумевају категорије као поменутог, познатог, старост у дискурсу и/или заједничка знања саговорника (категорија одређености ће детаљно бити размотрена у наредном одељку тезе).

(351) Леонтини се допада **маркантни фудбалер**. (двосмислено)

(351.а) „Леонтини се допада **известан фудбалер који је маркантан**“ (неодређено)

(351.б) „Леонтини се допада **маркантан фудбалер о којем је било речи**“ (одређено)

(352) Леонтини се допада **маркантан фудбалер**. (недвосмислено)

(352.а) „Леонтини се допада **известан фудбалер који је маркантан**“ (неодређено)

(352.б) * „Леонтини се допада **маркантан фудбалер о којем је било речи**“ (одређено)

У (351) се дужим обликом придева може упућивати на познатог референта, референта који је стар у дискурсу (што је уобичајена функција одређеног члана у језицима с чланом) – реч је о маркантном фудбалеру о којем саговорници деле нека заједничка знања, неко од колокутора је претходно о њему причао, познају га итд, као у интерпретацији (351.б). Међутим, како је већ било речи у првом одељку дисертације, у савременом српском језику се одређеним видом придева у дискурсу се може увести и нови референт, као у интерпретацији датој под (351.а). С друге стране, неодређени вид придева у овим контекстима је неодређене интерпретације, (352), што значи да он служи за увођење нових референата (као неодређени члан у језицима с чланом) – реч је недвосмислено о извесном маркантном фудбалеру о којем саговорници не деле никаква заједничка знања, што је читање дато у (352.а).

Претходно запажање није у колизији са примерима попут (353) и (354), у којима је дужи облик придева маркер одређености читаве именичке синтагме и дискурс-старог

⁶⁰ У четвртном поглављу показаћемо да се краћи придев може наћи и у дискурс-старој синтагми, када бива интерпретиран као тзв. нерестриктивна индиректна модификација.

референта, (353), док се неодређеним видом уводи неки нови, другачији референт за исти језички израз, (354):

(353) Помоћник је био црнац_i, прави црнац, весео млад човек, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином(...) [Млади црнац]_{i/j} је, после прве несвестице, дошао себи; стењао је кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено гледао у мајстор-Антонијеве очи. (одређено)

(354) Помоћник је био црнац_i, прави црнац, весео млад човек, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином(...) [Млад црнац]_{*i/j} је, после прве несвестице, дошао себи; стењао је кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено гледао у мајстор-Антонијеве очи. (неодређено)

За разлику од (351) и (352), у примерима (353) и (354) нема експлицитних назнака да је неки референт увођен у дискурс, па читава реченица може бити читана са пресупозицијом да у њему ипак има већ уведених елемената, или, пак, да је дискурс празан. У случајевима када се претпоставља празан дискурс, одређени вид придева може бити адноминално употребљен да уведе референте у дискурс, баш као и неодређени вид. Неодређене заменице маркери су нових референата и семантички се слажу са неодређеним видом придева. Међутим, одређени вид придева је семантички немаркиран и заједно са именицом коју модификује може добити интерпретацију *ад хок* креиране класе (о овоме ће више бити речи у одељку 4.4.2), поред класа претходно утврђених у лексикону, као *бели медвед*, *брзи воз*, *слани крекер* и сл. Ово је разлог зашто када придев учествује у означавању *ад хок* класе, као *маркантни фудбалер* у (351.а), одређени вид придева може добити и неодређено читање, тј. бити семантички двосмислен. Управо због тога су све наредне реченице, (355)-(358), граматички прихватљиве и имају само једно могуће читање, неодређено, које не произлази из придевског вида, већ из семантике детерминатора *један* и *неки*:

(355) Леонтини се допада **један маркантан фудбалер**. (неодређено)

(356) Леонтини се допада **један маркантни фудбалер**. (неодређено)

(357) Леонтини се допада **неки маркантан фудбалер**. (неодређено)

(358) Леонтини се допада **неки маркантни фудбалер**. (неодређено)⁶¹

Одређеност/неодређеност није једина семантичка дистинкција у односу на коју је одређени вид немаркиран и двосмисленог читања. Наиме, у појединим неодређеним контекстима семантички немаркирани дужи облик придева, (359), двосмислен је између јединственог, (359.а), и нејединственог читања, (359.б), док семантички маркирани краћи облик, (360), има само нејединствену интерпретацију, (360.б). Под *јединственошћу* овде сматрамо адаптирану Раселову (1905) дефиницију семантике одређеног члана која подразумева да у универзуму, односно, релевантном дискурсном домену, постоји (односно, пресупонира да постоји) јединствени референт који задовољава позитивну дескрипцију читавог номиналног језичког израза (јединственост ће формалније бити дефинисана у одељку 4.1, уз одговарајућу анализу њене релевантности за придевски вид у српском језику).

(359) Иди до моје канцеларије и донеси ми из прве фиоке **празни папир**. (двосмислено)

(359.а) „У првој фиоци постоји јединствени папир који је празан и који треба донети“ (јединствено)

(359.б) „У првој фиоци постоји више празних папира и треба донети неки од њих“ (нејединствено)

(360) Иди до моје канцеларије и донеси ми из прве фиоке **празан папир**. (нејединствено)

(360.а) *„У првој фиоци постоји јединствени папир који је празан и који треба донети“ (јединствено)

(360.б) „У првој фиоци постоји више празних папира и треба донети неки од њих“ (нејединствено)

Реченица (359) двосмислена је у погледу јединствености, јер може имати читање да у канцеларији постоји конкретно парче папира које је неисписано, те које треба донети

⁶¹ Епистемичку разлику *проксимално:дистално* у односу на говорника и саговорника између некардинално, детерминаторски употребљеног броја *један* и неодређене заменице *неки* за сада остављамо по страни.

(јединственост), (359.а), али и интерпретацију да у просторији постоји више празних папира и да треба донети било који од тих папира (нејединственост), (359.б). Двосмисленост одређеног вида придева чини га семантички немаркираним, за разлику од неодређеног вида придева, (360), који има само нејединствену интерпретацију – у канцеларији су у првој фиоци најмање два празна папира и говорник од саговорника захтева да донесе један од њих (нејединствено), (360.б).

Постоји још разлика у семантичком понашању видских облика које подржавају тезу о семантичкој маркираности неодређеног вида придева. Још Маретић (1899) примећује да се краћи облика придева у *Срдит Марко језди низ Косово* може заменити прилогом *срдито*. Неодређени вид придева у овом примеру срдитост приписује референту именице временски локално – једноставно речено, краћом формом придева се указује на тренутно психолошко стање јунака („Марко језди низ Косово и притом је срдит“), а не на карактерну особину („Марко је срдита особа и језди низ Косово“), какав је случај са дужим обликом придева (о дистинкцији између временски локалне (енг. *stage-level*) и временски глобалне (енг. *individual-level*) придевске модификације ће бити више речи у поделељку 4.5). Чињеница је, међутим, да дужи облик увек може имати и временски локално читање, у коме се особина приписује само за време догађаја описаног реченичним предикатом. Још једном, одређени вид придева је двосмислен, овога пута између временски глобалног и временски локалног читања придевске модификације, (361), док неодређени вид придева у оваквом окружењу има само временски локалну интерпретацију приписивања особине у подинтервалу догађаја денотираног глаголом⁶², (362):

(361) **Срдити Марко** језди низ Косово. (двосмислено)

(361.а) „Марко језди низ Косово и док језди је срдит“ (временски локално)

(361.б) „Марко је срдита особа и језди низ Косово“ (временски глобално)

(362) **Срдит Марко** језди низ Косово. (недвосмислено)

⁶² У примерима (361) и (362) намерно се користи властито име (*Марко*), јер се тиме фиксира понашање номиналне синтагме и тако изолују само ефекти придевског вида који нас интересују.

(362.a) „Марко језди низ Косово и док језди је срдит“ (временски локално)

(362.б) *„Марко је срдита особа и језди низ Косово“ (временски глобално)

Четврта семантичка разлика која сугерише да је неодређени вид семантички маркиран јесте понашање двеју придевских форми иза квантификатора *сваки*. Иза овог квантификатора одређени вид придева је двосмислен између квантификативно рестриктивног и нерестриктивног читања (како Чинкве (2010) назива дистрибуцију епистемичке верификације, те ћемо и ми у дисертацији користити исти термин):

(363) Сваки његов **глупи** поступак је осуђен. (двосмислено)

(363.a) „Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“ (квантификативно рестриктивно)

(363.б) „Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“ (квантификативно нерестриктивно)

Реченица (363) може имати квантификативно рестриктивно читање да су само поступци који су глупи осуђени (што пресупонира могуће постојање и поступака који то нису), (363.a), али она може имати квантификативно нерестриктивно читање, када се апозицијски свим поступцима особе приписује да су глупи, те да су сви одређени и осуђени, (363.б). За разлику од одређеног вида, неодређени вид придева је маркиран јер недвосмислено сугерише рестриктивно читање – из скупа свих поступака издвајају се само они глупи, а затим им се приписује то да су били осуђени, (364). Реченица (364) пресупонира постојање других поступака, који нису глупи, и који нису били осуђени:

(364) Сваки његов **глуп** поступак је осуђен. (недвосмислено)

(364.a) »„Постоје поступци који јесу и који нису глупи“

(364.б) „Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“ (квантификативно рестриктивно)

(364.в) *„Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“ (квантификативно нерестриктивно)

И иза квантификатора *сваки* немаркирани дужи облик придева је двосмислен јер може имати и квантификативно рестриктивно и квантификативно нерестриктивно читање, док је неодређени вид придева семантички маркиран јер у истом окружењу има недвосмислено квантификативно рестриктивно читање.

Пети аргумент у корист интерпретације одређеног вида придева као семантички немаркираног облика јесте његова двосмисленост у језичким изразима попут *добри полицајац*, када може имати и интерсективно читање „полицајац и добра особа“, и супсективно читање „полицајац који добро обавља дужност“ (формалније дефиниције интерсективности и супсективности уз детаљну анализу корелације са придевским видом биће понуђени у наредном поглављу тезе). За разлику од одређеног вида, неодређени вид придева у *добар полицајац* има само супсективно читање, „полицајац који добро обавља дужност“, те се још једном може интерпретирати као маркиран:

(365) Драган је **добри полицајац**. (двосмислено)

(365.а) „Драган је полицајац“

(365.б) „Драган је добар“

(366) Драган је **добар полицајац**. (супсективно)

(366.а) „Драган је полицајац“

(366.б) * „Драган је добар“

У (365) одређени вид придева дозвољава и интерсективно читање којим се Драгану као особи приписује доброта, али и супсективно, којим се Драгану приписује да је добар полицајац. За разлику од ове форме, неодређени вид придева у (366) има само супсективно читање, (366.а)⁶³.

⁶³ Занимљиво је да придев *стар(и)* у неодређеном виду има недвосмислену интерсективну интерпретацију, док је одређени вид двосмислен између интерсективног и супсективног читања:

(1) Вељко је био **стар хајдук**. (интерсективно)

(1.а) „Вељко је био хајдук“

(1.б) # „Вељко је био стар“

(2) Вељко је био **стари хајдук**. (двосмислен)

(2.а) „Вељко је био хајдук“

(2.б) „Вељко је био стар“

Свих пет анализираних семантичких разлика (одређеност и неодређеност, јединственост и нејединственост, временски глобално и временски локално читање, квантификативна рестриктивност и нерестриктивност, интерсективност и супсективност) наводе на закључак да је краћи облик придева, односно неодређени придевски вид – **морфолошки немаркиран**, али **семантички маркиран**, док је дужи облик, тј. одређени вид – **морфолошки маркиран**, али **семантички немаркиран** по обележју вида. Лашкова (2000) напомиње да је „одређени придевски вид током вишегодишњег развоја постао *немаркиран*, а то је још једно одступање од вуковског типа језика и нормирања“. (Лашкова 2000: 572).

У овом пододељку презентоване су чињенице у прилог интерпретацији неодређеног придевског вида у српском језику као морфолошки немаркираног, али семантички маркираног облика, те одређеног вида као морфолошки маркиране, али семантички немаркиране придевске форме. Сада имамо све потребне чињенице и инструменте да у наредном пододељку спроведемо анализу емпиријских чињеница и постулирамо одговарајућу хијерархију маркираности обележја придевских категорија у српском језику.

3.3.3. Хијерархија маркираности придевских категорија

Следи анализа хијерархије обележја категорија рода, броја, падежа и вида. Овом списку додаћемо и именичку категорију [\pm живо], са којом се придев мора слагати, и то само у немаркираном акузативу једнине мушког рода. Добијамо следеће табеле релевантних обележја:

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добар/добри	∅/+	∅	∅	∅	∅
Генитив	доброг(а)	∅	∅	∅	∅	+
Датив	добром(е)	∅	∅	∅	∅	+
Акузатив	доброг(а)	∅	+	∅	∅	∅
	добар/добри	∅/+	∅	∅	∅	∅
Вокатив	Добри	∅	∅	∅	∅	+
Инструментал	Добрим	∅	∅	∅	∅	+
Локатив	добром(е)	∅	∅	∅	∅	+

Табела 2. Изражавање маркираних категорија код придева, м.р. јд

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добри	∅	∅	∅	+	∅
Генитив	добрих	∅	∅	∅	+	+
Датив	добрим	∅	∅	∅	+	+
Акузатив	добре	∅	∅	∅	+	∅
Вокатив	добри	∅	∅	∅	+	+
Инструментал	добрим	∅	∅	∅	+	+
Локатив	добром	∅	∅	∅	+	+

Табела 3. Изражавање маркираних категорија код придева, м.р. мн

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добра	∅	∅	+	∅	∅
Генитив	добре	∅	∅	+	∅	+
Датив	доброј	∅	∅	+	∅	+
Акузатив	добру	∅	∅	+	∅	∅
Вокатив	добра	∅	∅	+	∅	+
Инструментал	добром	∅	∅	+	∅	+
Локатив	доброј	∅	∅	+	∅	+

Табела 4. Изражавање маркираних категорија код придева, ж.р. јд

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добре	∅	∅	+	+	∅
Генитив	добрих	∅	∅	*+	+	+
Датив	добрим	∅	∅	*+	+	+
Акузатив	добре	∅	∅	+	+	∅
Вокатив	добре	∅	∅	+	+	+
Инструментал	добрим	∅	∅	*+	+	+
Локатив	добрим	∅	∅	*+	+	+

Табела 5. Изражавање маркираних категорија код придева, ж.р. мн

Очигледно је да маркирање категорије [+живо] у акузативу блокира испољавање категорије вида, односно могућност да се појави семантички маркирани неодређени вид. Даље, категорија вида и [±живо] никада не могу бити обележене кад год је маркирана било која од трију преосталих. Деспићева (2012 а)) анализа показала нам је да категорија рода, пак, не може бити маркирана само када су маркиране две категорије највише у

хијерархији, број и падеж. Како је маркер компарације *-j-/-uj-* фонолошки посебан и ближи основи у односу на морфолошки наставак броја/падежа, категорију компарације сматраћемо надређеном свим осталим. Маркирање компарације ипак блокира маркирање неодређеног вида, па су немогући облици **краћ* и **стариј*. Према томе, добијамо следећи низ који репрезентује хијерархију маркираности свих шест категорија релевантних за придеве у српском језику:

(367) Компарација > Број > Падеж > Род > Живо >> Вид_{сем}

За последњи члан низа важи да не може бити маркиран кад год је већ маркирано било које обележје које је у хијерархији више од њих. Овакав модел једноставно објашњава зашто се маркирани неодређени вид придева може појавити само у позитиву номинатива једнине мушког рода, те акузатива једнине мушког рода за неживо – зато што су то једини облици у којима ниједна друга хијерархијски виша придевска категорија није маркирана. Прецизнија формализација захтева постулирање трију правила. Правило (368) ограничава могућност маркирања категорије живо изван акузативних облика ([-A]), без обзира на маркирање свих осталих виших категорија, компарације (комп), броја (мн) или рода. Правило (369) ограничава могућност маркирања придевског вида у акузативу уколико је маркирана категорија живо, без обзира да ли су хијерархијски више категорије маркиране или не. Коначно, правило (370) не дозвољава маркирање придевског вида у свим падежима сем номинатива и акузатива ([падеж]), без обзира на маркираност свих осталих придевских категорија.

(368) *[[±комп], [±мн], [±род], [-A], [живо]/+____]w

(369) *[[±комп], [±мн], [±род], [A], [живо], [вид_{сем}]/+____]w

(370) *[[±комп], [±мн], [±род], [падеж], [±живо], [вид_{сем}]/+____]w

Како смо показали у пододељку 3.3.2, неодређени придевски вид је морфолошки немаркиран и семантички маркиран/недвосмислен, док је адноминални одређени вид морфолошки маркиран и семантички немаркиран/двосмислен. Указали смо и на разлоге зашто вид може бити маркиран само у номинативу (и акузативу дела) именица мушког рода у једнинском облику – јер је то хијерархијски најмање релевантна придевска категорија. Ово ни у ком случају не подржава тврдњу да придевски вид у српском језику

треба сматрати неутралисаним, јер не проглашавамо неутралисаним ни остале подређене граматичке категорије придевских речи са хијерархије, које се не могу маркирати у сваком облику – категорију живо изван акузатива једнине мушког рода, категорију граматичког рода у множинским облицима косих падежа, те категорију падежа у дативу/локативу једнине, односно дативу/локативу/инструменталу множине.

У наредном пододељку представићемо Чинквеову (2010) хипотезу о директној и индиректној придевској модификацији, која ће у нешто измењеном облику, и уз додавање још једног типа модификације, представљати теоријски оквир за нашу анализу синтаксе и семантике одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику.

3.4. Чинкве (2010) и делови анализе понуђене у дисертацији

У претходном пододељку, 3.3, поменути су неки од оперативних семантичких појмова који стоје у одређеној корелацији са придевским видом у српском језику, попут одређености / неодређености, јединствености / нејединствености, временски глобалног / локалног читања, квантификативне рестриктивности / нерестриктивности и интерсективности / неинтерсективности. Показано је да је, у општем плану, у свим поменути типовима контекста одређени вид двосмислен између двају могућих читања, док је неодређени вид маркиран и има само једно читање. Слично понашање имају и придеви у германским и романским језицима, с том разликом што је у овим језицима релевантна синтаксичка позиција адноминалног придева. У германским језицима преноминална позиција је немаркирана и двосмислена у погледу низа семантичких интерпретација, искључујући одређеност и јединственост (в. табелу 6 ниже), док је у романским језицима то случај са постноминалном позицијом (табела 7) (Чинкве 2010). Насупрот овоме, у германским језицима је постноминална позиција маркирана и спецификује само један скуп интерпретација, а у романским језицима преноминална позиција недвосмислено маркира преостали скуп читања. Полазна идеја у дисертацији је хипотеза Гиљелма Чинквеа елаборирана у монографији „The Syntax of Adjectives“ да генерално постоје две врсте придевске модификације, директна и индиректна⁶⁴, што

⁶⁴ Како сâм Чинкве (2010) наводи, термине **индиректна и директна модификација** преузео је од Спроута и Шиха (1988, 1991).

представља главни предмет разматрања овог пододељка. У наредном, четвртом поглављу спровешћемо детаљну анализу како бисмо утврдили у којој мери два типа модификације корелирају са придевским видом у српском језику и на основу емпиријских чињеница спровести одговарајућу модификацију Чинквеових постулата, додавањем још једног типа придевске модификације.

Чинквеова компаративна студија синтаксе придева у германским и романским језицима (уз анализу емпиријског материјала и радова о српском, руском, словеначком, румунском, новогрчком, мандаринском кинеском и малтешком, те језицима атапаскан, ланго, хикскаријана, тирио, јоруба и гбаја мбодомо) настала је као резултат значајне ревизије претходног става Чинквеа (1994) да се постноминална позиција извесних класа придева у романским језицима може објаснити једноставним подизањем главе N до одговарајуће преадјективне позиције. Проблем овакве анализе је што не нуди објашњење зашто постноминални придеви у романским језицима имају распоред потпуно супротан (као у огледалу) од распореда преноминалних придева у германским језицима, о чему, између осталих, пишу Ламарш (1991), Боске и Пикаљо (1996), Бушар (1998, 2002), Ленцинглер (2000, 2005) и Димитрова-Вулчанова (2003) (према Чинквеу (2010)). Такође, ова анализа нема експланаторну снагу за чињеницу да у романским језицима преноминални предикативни придев заједно са именицом може бити у опсегу постноминалног непредикативног придева:

(371) E' una [[*giovane promessa*] *sicura*].

је једна млада нада сигурна

„Он је сигурно (’сигурна’) млада нада“

Коначно, интерпретација Чинквеа (1994) не може објаснити одакле воде порекло систематске разлике у семантичким интерпретацијама између преноминалних и постноминалних придева у германским и романским језицима, побројаних у следећим двема табелама, број 6 и 7.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК (германски језици)

ПРЕНОМИНАЛНИ ПРИДЕВИ	ПОСТНОМИНАЛНИ ПРИДЕВИ
Временски локално или временски глобално ч.	Временски локално ч.
Рестриктивно или нерестриктивно ⁶⁵ ч.	Рестриктивно ч.
Специфично или неспецифично ч.	Специфично и неспецифично ч.
Интерсективно или неинтерсективно ч.	Интерсективно ч.
Модално или имплицитно ч. придева <i>могућ(и)</i> ⁶⁶	Имплицитно ч. придева <i>могућ(и)</i>
Релативно или апсолутно ч.	(не може се тестирати)

⁶⁵ Чинкве (2010) под (не)рестриктивношћу овде подразумева дистрибуцију епистемичке верификације у контекстима са квантификатором попут *сваки/сав*.

⁶⁶ Ларсон (2000) примећује да је придев *possible (могућ(и))* у енглеском на преноминалној позицији двосмислен између модалног читања (које се грубо може парафразирати као *потенцијалан*) и имплицитног читања релативне клаузе уз брисање садржаног антецедента (енг. *Antecedent Contained Deletion*):

(1) Mary interviewed every possible candidate. (двосмислено)

„Марија је интервјуисала сваког потенцијалног кандидата“ (модално)

„Марија је интервјуисала сваког кандидата до којег је могла доћи“ (имплицитно)

За разлику од преноминалне позиције, на постноминалној позицији овај придев има само имплицитну интерпретацију релативне клаузе уз брисање садржаног антецедента:

(2) Mary interviewed every candidate possible. (недвосмислено)

#„Марија је интервјуисала сваког потенцијалног кандидата“

„Марија је интервјуисала сваког кандидата до којег је могла доћи“

Ова дистинкција релевантна је за српски језик када се један поред другог нађу два придева на преноминалној позицији, (3). У том случају даљи придев, као индиректни модификатор, има имплицитно читање релативне клаузе уз брисање садржаног антецедента, док други придев, као директна модификација, има модалну интерпретацију (= *потенцијални*).

(3) Марија је разговарала са свим **МОГУЋИМ могућим кандидатима**.

„Марија је разговарала са свим могућим потенцијалним кандидатима“

Компаративно или апсолутно ч. суперлатива	(не може се тестирати)
Евалуативно или пропозиционо ч. придева <i>непознат(и)</i>	(не може се тестирати)
NP-зависно или дискурс-анафоричко ч. придева <i>различит(и)</i>	(не може се тестирати)
Идиоматско или буквално ч. ⁶⁷	Буквално ч.

Табела 6. Семантичке интерпретације преноминалних и постноминалних придева у енглеском језику (германским језицима) према Чинквеу (2010)

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК (романски језици)

ПРЕНОМИНАЛНИ ПРИДЕВИ	ПОСТНОМИНАЛНИ ПРИДЕВИ
Временски глобално ч.	Временски локално или временски глобално ч.
Нерестриktivно ч.	Рестриktivно или нерестриktivно ч.
Специфично ч.	Специфично или неспецифично ч.
Неинтерсективно ч.	Интерсективно или интерсективно ч.
Модално ч. придева <i>могућ(и)</i>	Модално или имплицитно ч. придева <i>могућ(и)</i>
Апсолутно ч.	Релативно или апсолутно ч. ⁶⁸

⁶⁷ Седлер и Арнолд 1994 показују да преноминални придеви у енглеском, поред буквалног, могу имати и идиоматско читање, (1), за разлику од постноминалних придева, (2):

(1) white lie

„бела лаж“

(2) ??a lie white in spirit

??„лаж белог духа“

Апсолутно ч. суперлатива	Компаративно или апсолутно ч. суперлатива ⁶⁹
Евалуативно ч. придева <i>непознат(u)</i>	Евалуативно или пропозиционо ч. придева <i>непознат(u)</i> ⁷⁰
NP-зависно ч. придева <i>различит(u)</i>	NP-зависно или дискурс-анафоричко ч. придева <i>различит(u)</i> ⁷¹

⁶⁸ Скаларни придеви у италијанском могу имати апсолутну или релативну интерпретацију. Преноминални придев *altissimi* (*висок*) у *gli altissimi edifici* (*веома високе зграде*) може имати само читање у коме се висина приписује зградама као великим објектима уопште, без упоређивања са просечном висином зграда, док је постноминални придев у *gli edifici altissimi* двосмислен између овог и читања у коме се висина приписује релативним упоређивањем са другим представницима дате класе номиналних референата (Хигинботам 1985). Ова семантичка дистикција није релевантна за српски и германске језике.

⁶⁹ Суперлативи скаларних придева у италијанском, по истом обрасцу као и позитиви, могу имати апсолутно и релативно читање – преноминални суперлативи су недвосмислено апсолутне интерпретације, док су суперлативи на постноминалној позицији двосмислени између апсолутног и релативног читања (Чинкве 2010). Као и случају позитива, ова дистинкција није релевантна за српски и германске језике.

⁷⁰ Абуш и Рут (1997) указују на чињеницу да италијански придев *sconosciuto* (*непознат(u)*) може имати евалуативно и пропозиционо читање, што илуструју следећим примерима:

- (1) *Maria vive in uno sconosciuto villaggio del sud della Francia* (недвосмислено)
 „Марија живи у граду на југу Француске који није много познат“ (евалуативно)
 # „Марија живи у неком граду на југу Француске, али није познато о ком се граду ради“ (пропозиционо)
- (2) *Maria vive in uno villaggio sconosciuto del sud della Francia* (двосмислено)
 „Марија живи у граду на југу Француске који није много познат“
 „Марија живи у неком граду на југу Француске, али није познато о ком се граду ради“

Као и у случају придева *познат(u)*, ова семантичка дистинкција може се добити и у српском језику када се један поред другог на преноминалној позицији појаве два придева. У том случају први придев (овде аотиран бројем 1 у индексу), као индиректни модификатор, има пропозиционо читање, док се други придев (анотиран бројем 2 у индексу), као директна модификација, интерпретира евалуативно:

- (3) Марија живи у **НЕПОЗНАТОМ₁ непознатом₂ граду на југу Француске.**

⁷¹ Чинкве 2010 примећује да преноминални придев *differente* (*различит(u)*) у италијанском на преноминалној позицији има само читање које Бек (1998, 2000) назива NP-зависно, (4), док је у постноминалној позицији исти придев двосмислен између овог и дискурс-анафоричког читања, (5):

- (4) *Gianni e Mario vivono in differenti città.* (недвосмислено)

Идиоматско или буквално ч.	Идиоматско или буквално ч.
----------------------------	----------------------------

Табела 7. Семантичке интерпретације преноминалних и постноминалних придева у италијанском језику (романским језицима) према Чинквеу (2010)

Синтаксички посматрано, придеви директне модификације, према Чинквеу, јесу „функционални елементи који имају статус фразе, спојени као спецификатори глава које су продужена пројекција номиналне фразе“ (Чинкве 2010: 80). Директни модификатори се никада не деривирају у редукованој релативној реченици. Добар пример за директну модификацију могли би бити придеви *извршни* и *будући*. Придеве овог типа проналазимо строго у преноминалној позицији, (372.а) и (372.б), никада у предикативу, (373), и они се не деривирају у редукованој релативној реченици, (374):

(372.а) **извршни/будући продуцент**

(372.б) ***продуцент извршни/будући**

(373) *Продуцент је **извршни/будући**.

(374) *Јован је **продуцент који је извршни/будући**.

У примеру (374) релативну реченицу увели смо везником (или тзв. комплементизатором) *који* на постноминалној позицији. Међутим, важно је нагласити да се, у Чинквеовом приступу, постулиране редуковане релативне реченице генеришу преноминално, испод детерминаторске пројекције и изнад функционалних пројекција за директне модификаторе (в. предложену структуру у (381) и објашњење примера (382.а)-(382.в)):

(375) *Јован је (**који је**) **извршни/будући продуцент**.

„Град у коме Ђани живи је различит од града у коме живи Марио“ (NP-зависно)

#„Ђани и Марио живе у градовима који су различити од неког трећег града“ (дискурс-анафоричко)

(5) Gianni e Mario vivono in città differenti. (двосмислено)

„Град у коме Ђани живи је различит од града у коме живи Марио“ (NP-зависно)

„Ђани и Марио живе у градовима који су различити од неког трећег града“ (дискурс-анафоричко)

Насупрот придевима директне модификације, придеви индиректне модификације (**весео младић**) могу стајати преноминално, (376.а), постноминално, (376.б), и у предикативу (377), па се могу интерпретирати као модификатори који се генеришу у редукованој релативној реченици, (378.а) и (378.б), и то увек даље од директне модификације, (379) и (380):

(376.а) **весео младић**

(376.б) **младић весео (због успеха)**

(377) Младић је **весео**.

(378.а) Јован је **младић (који је) весео**.

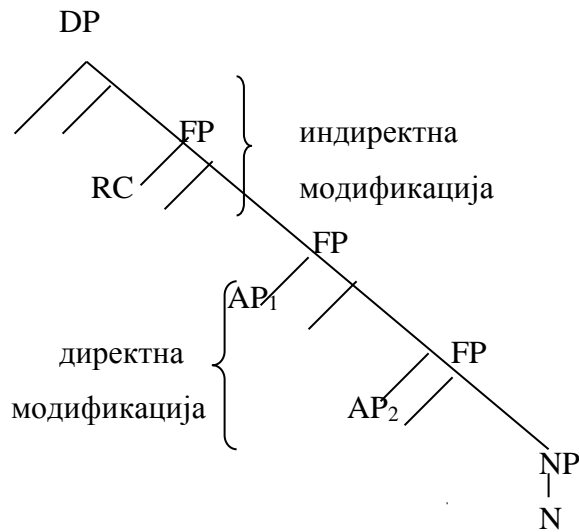
(378.б) Јован је **(који је) весео младић** → Јован је **весео младић**

(379) Јован је **(који је) весео извршни продуцент** → Јован је **весео извршни продуцент**

(380) Јован је ***извршни (који је) весео продуцент** → Јован је ***извршни весео продуцент**

Чинкве постулира структуру дату у (381), према којој се придеви индиректне модификације генеришу из редуковане релативне клаузе (енг. *relative clause* (RC)) у спецификатору највише функционалне пројекције испод детерминаторске, док се директни придевски модификатори спајају у спецификатору функционалних пројекција испод индиректних модификатора, непосредно изнад номиналне пројекције.

(381)

Како аутор објашњава, постноминална позиција индиректних придева (генерисаних из редукованих релативних клауза) добија се спајањем прикривеног комплементизатора (C) који привлачи остатак фразе, у складу са предлогом Кејна (1999, 2000, 2005):

(382.a) [[_{IP} e recently arrived] nice Greek vases] → (спајање C-а и привлачење остатка)

недавно пристигле лепе грчке вазе

„недавно пристигле лепе грчке вазе“

(382.б) [nice Greek vases] C [[_{IP} e recently arrived] t] → (спајање детерминатора)

лепе грчке вазе недавно пристигле

(382.в) [the [[nice Greek vases] C [[_{IP} e recently arrived] t]]]

одр. члан лепе грчке вазе недавно пристигле

„лепе грчке вазе пристигле недавно“

На којим то претходним сазнањима Чинкве базира своју идеју о двама различитим придевским модификацијама? Хипотеза да се различити придеви деривирају на различитим синтаксичким позицијама у односу на именицу коју модификују прилично је

стара. Како наводи Чинкве, ова традиција сеже све до радова Болинцера (1967) и Сигла (1976а, 1976б), у којима се указује на очигледне недостатке почетног приступа у генеративној синтакси (Чомски 1955, Чомски 1957, Смит 1961) да се сви преноминални атрибутивни придеви деривирају посредством трансформационих операција из предикативних придева, тачније из постноминалне релативне реченице, која се затим редукује у постноминални придев:

(383.a) the letters which [recently arrived] > the letters [recently arrived] > the [recently arrived] letters

(383.б) писма која су [скоро пристигла] > писма [скоро пристигла] > [скоро пристигла] писма

Први проблем који оваква анализа доноси јесте како на овај начин деривирати непредикативне придеве, који се у језику појављују искључиво адноминално, увек у атрибутивној позицији:

(384.a) the former minister < *the minister former < *the minister who is/was former

(384.б) бивши министар < *министар бивши < *министар који је (био) бивши

Други проблематичан факат је тај да је у многим случајевима постноминално позиционирање неких придева неграматично (**the house red*), па би се за неке класе морала увести посебна, обавезујућа операција која би их из релативне реченице постављала у једину граматичну адноминалну позицију, а то је преноминална:

(385.a) the house which is red → *the house red → the red house

(385.б) кућа која је црвена → *кућа црвена → црвена кућа

Трећи проблем представља круцијална чињеница коју смо већ поменули, а то је да преноминални придеви у низу семантичких дистинкција немају исту интерпретацију као и постноминални, што важи за германске и романске језике (в. табеле 6 и 7).

Дистинкција између директне и индиректне модификације у примерима (372.a)-(380) илустрована је паром придева (*извршни*, *будући* насупротив *весео*) којима

припадност једној, односно другој групи, поред синтаксичких особина, произлази и из лексичке семантике. За нас је много значајнија појава да придевски вид у српском корелира са двама типовима модификације. Тако, на позицији предикатива у српском језику уобичајено је да се нађу придеви у неодређеном придевском виду, а ови исти придеви могу стајати и адноминално – ово у потпуности наликује опису индиректне модификације:

(386) Јован је **весео**.

(387) **Весео** Јован пева улицом.

С друге стране, одређени вид придева се врло ретко може наћи сâм у предикативу (осим у случајевима именичке елипсе или номинализације придева) и најчешће је позициониран адноминално – директна модификација:

(389) Јован је ??**весели**.

(390) **Весели** Јован пева улицом.

У анализи корелације између придевског вида и двају типова модификације Чинкве се позива на Лекову (1992) опаску да када се дужа и краћа форма придева појаве заједно на преноминалној позицији, неодређени вид увек претходи одређеном придевском виду:

(391.а) сиромашан болесни дјечак

(391.б) *сиромашни болестан дјечак (Леко 1992)

Према Леку (1992), ни краћи ни дужи облици придева не могу се сами појавити постноминално, осим ако се краћа форма учини „тешком“ (координацијом или комплементом) и дода помоћу апозицијске паузе:

(392.а) *Његов одговор, тачни, је изненадио све студенте.

(392.б) *Његов одговор, паметни и прецизни, је изненадио све студенте.

(393.а) *Његов одговор, тачан, је изненадио све студенте.

(393.б) Његов одговор, паметан и прецизан, је изненадио све студенте.

(394.а) *човјек, црвени у лицу

(394.б) човјек, црвен у лицу

(394.в) *човјек црвен у лицу

Леко примећује и да само краћи облик придева може бити одвојен од именице парентетичким материјалом и позициониран испред читавог DP-ја.

Даље, Чинкве узима у обзир и поменуто запажање Аљовићеве (2002) да краћи придеви немају строг распоред у номиналној синтагми, (395.а) и (395.б), за разлику од дуже придевске форме, (396.а) и (396.б):

(395.а) поуздано_{кратки}, м_{АЛО}кратки, (и) црно_{кратки} ауто

(395.б) црно_{кратки}, поуздано_{кратки}, (и) м_{АЛО}кратки ауто

(396.а) поуздано:дуги м_{АЛО}:дуги црно:дуги ауто

(396.б) *његово оно црно:дуги поуздано:дуги м_{АЛО}:дуги ауто

Корелација између одређеног и неодређеног придевског вида и двају типова придевске модификације видљива је и из чињенице да непредикативни придеви уопште немају краћу форму, као што је случај са „адвербијалним“ придевима *наводни*/**наводан* и *будући*/**будућ* (Аљовић 2000), те класификаторским придевима попут *централни*/**централан* (*комитет*), *поларни*/**поларан* (*медвед*) или *генерални*/**генералан* (*директор*) (Рутковски и Проговац 2005).

Чинкве се осврће на чињеницу о којој је било речи у одељцима 2.10 и 2.11 да Аљовићева (2002) и Тренкићева (2004) употребу одређеног и неодређеног придевског вида доводе у везу са категоријама специфичности и неспецифичности (а не одређености и неодређености). Аљовићева (2000) показује и да се француски преноминални придеви могу изразити помоћу дуже придевске форме, док краћим придевима одговарају они француски постноминални придеви који се анализирају као редуковане релативне клаузе.

Аргумент више у корист постулиране интерпретације придевског вида представља чињеница коју презентује Лeko (1992) да само дужи придеви могу градити идиоматске колокације, док краћи придеви имају само буквалну (неидиоматску) интерпретацију:

(397.а) слeпи миш

„миш који је слeп“

„припадник реда *Chiroptera*“

(397.б) слeп миш

„миш који је слeп“

*„припадник реда *Chiroptera*“

Иако Аљовићева (2002) негира могућност комбиновања неодређеног вида са „јаким“ детерминаторима попут *сви* и *сваки*, у личној комуникацији са Чинквеом она потврђује нашу говорну интуицију да у комбиновању са универзалним квантификатором краћа форма има недвосмислену рестриктивну интерпретацију:

(398) Сви наши вриједни_{кратки} и паметни_{кратки} студенти воле синтаксу. (рестриктивно)

„Сви наши студенти који су вредни и паметни воле синтаксу“

*„Сви наши студенти, који су вредни и паметни, воле синтаксу“

Коначно, Чинкве помиње и опсервацију Башићеве (2004) да је „природни“ распоред придева у српском следећи:

(399) евалуатив > п. величине > п. боје > референцијални⁷² > деноминални⁷³ (именица)

огромна бела српска свадбена торта

Важно је приметити да од побројаних придева оба видска облика могу имати само евалуативни и придеви величине и боје, док референцијални и деноминални придеви имају само дужу форму, те да овај распоред (само обрнут као у огледалу) има и номинална фраза у романским језицима, што додатно поткрепљује идеју Чинквеа о двама типовима придевске модификације.

У овом пододељку представили смо најзначајније аспекте Чинквеове (2010) хипотезе о директној и индиректној придевској модификацији, њеним синтаксичким и семантичким обележјима, те претпостављеној корелацији са одређеним и неодређеним придевским видом у српском језику. Веома је битно указати на то да категорије одређености и јединствености у језицима са чланом нису у корелацији са адноминалном позицијом придева. Дакле, ни у једном од анализираних језика са чланом нема граматикализације у којој маркирана синтаксичка позиција добија одређено/јединствено или неодређено/нејединствено читање. Ипак, семантичке категорије одређености и јединствености у српском језику у корелацији су са придевским видом, али и са неким од поменутих категорија релевантних и за језике са чланом, што читаво испитивање чини још интересантнијим. Треба, наиме, утврдити какав је семантички смисао блискости категорије одређености у језицима са чланом и придевског вида у српском језику, а затим га пронаћи и у категоријама специфичности и неспецифичности, временски глобалног и локалног читања, квантификативне рестриктивности и нерестриктивности, те интерсективности и супсективности. Због тога ћемо у наредним одељцима прво кренути од дефинисања одређености у традицији језика са чланом, посредством јединствености и познатости, потом утврдити релевантност ових категорија за српски језик и на позадини

⁷² Како Башићева (2004) објашњава, референцијални придеви су они који типично изражавају нацију. Чинкве (1994) их назива **тематским** придевима, јер узимају аргументску тематску улогу агенса кад модификују девербалну именицу (в. детаљније у пододељку 6.3).

⁷³ Ауторка објашњава да она користи Бошковићев (2002) термин **деноминални** за придеве које Златићева (1997) назива **класификаторским**.

ових сазнања увести оперативну дефиницију одређености и јединствености, која ће нам помоћи у разумевању формалне стране осталих посматраних појава. Тек након одељака о одређености и јединствености позабавићемо се обележјима специфичности и неспецифичности, временски глобалне и временски локалне модификације, квантификативне рестриктивности и нерестриктивности, те интерсективности и супсективности, користећи примере из Чинквеове анализе и испитујући релевантност датих појмова за придевски вид у српском језику.

Са друге стране, у петом одељку показаћемо да Чинквеова модел није довољан за потпун опис синтаксе и семантике придевског вида у српском језику када се ради о придевима попут *поменути*, *наведени*, *дати*, *чувени*, *извесни*, *одређени*, *остали* и сл. Показаћемо да, поред двеју Чинквеових, **лексичких** модификација, у језику постоји и придевска модификација на нивоу DP-ја, када се придевска лексичка семантика интерпретира у домену дискурса, референцијално или епистемички. Придеви на овој синтаксичкој позицији дају вредност, тип d-обележјима и пружају колокутору информацију на који начин је референт номиналног израза (не)познат и/или (не)идентификабилан.

(400)

РЕФ-ЕПИСТ. М.	ИНДИРЕКТ. М.	ДИРЕКТ. М.	именица
<i>непознати</i>	<i>познат</i>	<i>ликовни</i>	<i>уметник</i>
<i>извесни</i>	<i>известан/извесни</i>	<i>међународни</i>	<i>пројекат</i>

Како је већ поменуто у одељцима 1.2 и 3.3, одређени придевски вид у српском језику се понаша као семантички немаркиран јер се може интерпретирати ниско у домену DP-ја класе / врсте или високо у DP-ју објекта / индивидуе. Прва синтаксичка позиција доноси нерестриктивну модификацију референције номиналног израза у којој се придевским видом обележава класа. Потоња синтаксичка позиција доноси рестриктивну интерпретацију дужој придевској форми, када се придевом маркира одређени / јединствени / специфични / непартитивни референт читавог номиналног израза. Како

често не доприноси опису за идентификовање референта језичког израза и у различитим окружењима може бити двосмислен у интерпретацији, отворен за различита читања у зависности од захтева дискурса (одређеност / неодређеност, јединственост / нејединственост, специфичност / неспецифичност, партитивно / непартитивно, временски глобално / локално читање, интерсективност / неинтерсективност, квантификативно рестриктивно / нерестриктивно читање), одређени вид придева у српском понаша се као да је семантички необележен. С друге стране, неодређени придевски вид се чини семантички маркираним јер преферира неодређено / нејединствено / неспецифично / партитивно / временски локално / квантификативно рестриктивно окружење, када се интерпретира у тзв. флективном домену DP-ја (Ђусти 2005, Карусо 2012), као предикатив редуковане релативне клаузе. У овом случају краћи придев модификује референцију номиналног израза. Ипак, и краћа форма се може наћи у одређеном, јединственом или специфичном окружењу. У петом поглављу понудићемо анализу појаве неодређеног вида придева у овим контекстима, претпоставивши да се придев на нивоу тзв. логичке форме може (за уску синтаксу прикривено) померити изван домена DP-ја, што за последицу има неконгруирање са одговарајућим обележјима подељеног DP-ја.

Према најављеној композицији рада, наредно, четврто поглавље дисертације посвећено је семантици придевског вида у српском језику.

4. Семантика придевског вида у српском језику

Предмет овог поглавља дисертације је семантика придевског вида у српском језику. У њему ће бити дефинисане и истражене категорије које су у мањој или већој мери у корелацији са придевским видом у српском језику: одређеност (старост у дискурсу / познатост / поменуто), јединственост, епистемичка и партитивна специфичност, временски локално / глобално читање, квантификативна (не)рестриктивност, генеричност и (не)интерсективност. Показаћемо да се, у општем плану, краћом придевском формом може маркирати подкуп укупно доступних семантичких читања (неодређеност, нејединственост, епистемичка неспецифичност, временски локално читање, квантификативна рестриктивност, негенеричност, супсективност), док је дужи облик двосмислен у погледу побројаних категорија. Поглавље ћемо завршити закључком да се

основна семантика придевског вида у српском језику редуccionистички може извести из категорије **исцрпности** / **партитивности**. Анализу ћемо започети дефинисањем категорије одређености.

4.1. Дефиниција одређености – јединственост или познатост?

У литератури на енглеском језику постоји традиција дужа од једног века када је у питању покушај да се прецизно дефинише одређеност као категорија, те формалним језиком логике и семантике опишу значења које одређени и неодређени члан у језицима са овом категоријом имају употребљени у реченици. Два супротстављена приступа, различите провенијенције, обележила су сâм почетак лингвистичке расправе која траје и данас. Једна линија, утемељена на филозофској традицији, креће од британског филозофа Бертранда Расела и његове идеје о **јединствености** као кључном обележју одређености, која се у литератури често назива и **семантичком** одређеношћу. Друга се везује за рад данског лингвисте Паула Кристоферсена и приступ који узима **познатост** као полазну тачку дефинисања – **прагматичка** одређеност. Лебнер (1985) уводи и тзв. **функционалну** детерминацију, засновану на постулираној дистинкцији између четири основна концептуална лексичка типа именица: сортирајуће, индивидуалне, релационе и функционалне. У дисертацији ћемо функционалну детерминацију анализирати као подваријанту одређености раселовски дефинисане као јединственост (која је предмет наредног пододељка).

Семантичка одређеност се јавља у максимизирајућим контекстима попут суперлатива, када се референт израза маркира одређеним чланом без обзира на претходни развој дискурса саговорника или чињеницу да ли је референт номиналног израза у епистемичком домену интерлокутора. Ипак, одређеним чланом се не обележавају сви изрази који денотирају јединственог, епистемички специфичног референта. Говорник јединствене, специфичне референте (који јесу у његовом епистемичком домену) уводи у дискурс помоћу неодређеног члана. Ово представља ниво прагматичке неодређености, којом локутор обележава да саговорник не зна или нема приступ референту номиналног израза у дељеном дискурсу. У енглеском, италијанском или француском језику неодређени члан је двосмислен између јединственог, специфичног и нејединственог,

неспецифичног читања, док се, према прагматичкој одређености, одређеним чланом упућује стриктно на референте који су део дискурса саговорника. Показаћемо да је карактеристика српског језика то да говорник може бирати како ће представити ситуацију и укључене референте, преферишући семантичку или прагматичку одређеност, те од чега ће зависити и избор одговарајуће придевске форме.

4.1.1. Одређеност као јединственост – Расел

У свом знаменитом раду „On denoting“ из 1905. године Расел постулира став да је **јединственост** (енг. *uniqueness*) именичког денотата у универзуму, односно њено одсуство, кључна дистинкција у значењу које одређени и неодређени члан имају у енглеском језику. Расел у својој анализи креће од реченица попут (401.а) и (402.а), констатујући међу њима поменути разлику у (401.в) и (402.в), респективно:

(401.а) I met **an owner of El Azteco**.

(401.б) Упознао сам (потенцијално једног од више) власника „Ел Астека“.

(401.в) „There is at least one owner of El Azteco whom I met“

(401.г) „Постоји најмање један власник „Ел Астека“ којег сам упознао“

(402.а) I met **the owner of El Azteco**.

(402.б) Упознао сам власника „Ел Астека“.

(402.в) „There is one and only one owner of El Azteco and I met that individual“

(402.г) „Постоји један и само један власник „Ел Астека“ и ја сам упознао ту особу“

Употреба неодређеног члана у реченици (401.а), по Раселу, укључује тврдњу да постоји више од једног власника „Ел Астека“, док се одређеним чланом у (402.а) тврди да је само једна особа на свету његов власник, што је јасно наглашено у одговарајућим језичким изразима (401.в) и (402.в).

Велики допринос Расела је и покушај да се ове интерпретације формализују предикатским калкулусом. Тако, реченица (401.а) са неодређеним чланом добија следећу логичку интерпретацију:

(403.а) $\exists x[\text{owner of El Azteco}(x) \wedge I \text{ met}(x)]$

(403.б) There exists something that is both owner of El Azteco and met by me.

(403.в) Постоји ентитет који је истовремено власник „Ел Астека“ и упознат од стране мене.

Као што се може приметити, именичка синтагма са неодређеним чланом интерпретира се на позадини читаве преостале пропозиције.⁷⁴

За разлику од неодређеног члана, одређени члан из (402.а) има следећу логичку интерпретацију:

(404.а) $\exists x[\text{owner of El Azteco}(x) \wedge \forall y[\text{owner of El Azteco}(y) \rightarrow y = x] \wedge I \text{ met}(x)]$

(404.б) There is one and no more than one thing which is an owner of El Azteco, and I met that thing.

(404.в) Постоји један и само један ентитет који је власник „Ел Астека“ и ја сам га упознао.

⁷⁴ Овакав приступ формално изједначава интерпретацију неодређених и квантификативних (quantificational) именичких синтагми, попут, на пример, *every owner of El Azteco* (сваки власник „Ел Астека“):

1.а. I met **every owner of El Azteco**.

1.б. $\forall x[\text{owner of El Azteco}(x) \rightarrow I \text{ met}(x)]$

1.в. Everything is such that if it is owner of El Azteco, then it's met by me.

1.г. Сваки ентитет је такав да, ако је власник „Ел Астека“, онда је упознат од стране мене.

По Раселу, денотација језичког израза је одређена ако и само ако у универзуму не постоји ниједан референт који задовољава опис дефинисан изразом, а који није део укупног денотата израза. Ова дефиниција је у потоњим истраживањима сужена када је у питању домен у коме важи тврдња о јединствености референта, из читавог универзума до релевантног дискурсног домена. Тако, Хајм и Крацер (1998) семантику одређеног члана дефинишу на следећи начин:

(405) $\|the\| =$

$\lambda f : f \in D_{\langle e,t \rangle}$ и постоји тачно једно $x \in C$ такво да $f(x) = 1$

јединствено $y \in C$ такво да $f(y) = 1$,

где је C контекстуално истакнут подскуп D -а. (Хајм и Крацер 1998: 81)

Из (405) се јасно види да одређени члан маркира да је референт именичког израза јединствен у контекстуално истакнутом подскупу D -а, што значи да јединственост референта не мора нужно важити и за читав универзум.

Проблем за Раселову дефиницију одређености, поред питање евентуалне познатости, односно претходне поменутог денотата, о којима ће бити речи у пододељку 4.2, представља чињеница да она не решава питање множинских облика и масених (градивних) именичких синтагми са одређеним чланом, попут *the computers* (*рачунари*) и *the snow* (*снег*). У потпоглављима 4.1.2 и 4.1.3 позабавићемо се начинима на који су ова питања решена, указујући на најзначајније критике упућене Раселовој дефиницији одређености као јединствености.

4.1.2. Пресупозиција, не тврдња – Стросон, Лазерсон, Фон Финтел, Абрусан, Сендрој

Прва значајна критика упућена Раселовом концепту одређености као јединствености односи се на онај део дефиниције који каже да се одређеним чланом у именској синтагми износи **тврдња** о јединствености денотата. Стросон у раду „On referring“ из 1950. године преиспитује овакав приступ. Узмимо реченицу типа:

(406.a) The King of France is bald.

(406.б) Краљ Француске је ћелав.

Раселовим резонансом (406.б) би имало следећу интерпретацију:

(406.в) $\exists x[\text{краљ Француске}(x) \wedge \forall y[\text{краљ Француске}(y) \rightarrow y = x]] \wedge \text{ћелав}(x)$

(406.г) Постоји један и само један ентитет који је краљ Француске и он је ћелав.

Стросон примећује да подвучени део интерпретације и онај други, који се односи на ћелавост, немају исти статус. У случају да неко изговори (406.б), реплика присутног саговорника никако не би могла бити „то није истинито“, већ би колокутор само могао указати на чињеницу да је Француска република по свом уређењу, те да уопште нема краља. Другим речима, реченицом (406.б) се не износи тврдња (асерција) о постојању краља Француске, већ тврдња да пресек скупова ћелавих ентитета и (актуелних) краљева Француске није празан, која се може изрећи само ако већ постоји пресупозиција да ниједан од двају скупова није празан. Ова реченица **пресупонира** постојање јединственог ентитета који је краљ Француске, и то у тренутку говора – знање или став који морају делити колокутори. У случају да контекст не подржава пресупозицију, реченица је прагматички депласирана, а не семантички нетачна.

Стросон (1964) анализира однос између пресупозиције о постојању референта одређене именичке синтагме и информацијске структуре реченице. За разлику од (406.б), у (406.д) постоји много мање наглашена, ако не и никаква, пресупозиција о постојању истог ентитета:

(406.д) Линда никако не може бити убица. У то време била је на вечери са **краљем Француске**.

У (406.б) је именичка синтагма *краљ Француске* реченични топик, док у (406.д) она конституише реченични фокус заједно са *била је на вечери са*. Према Стросону, за разлику од (406.б), (406.д) подлеже истиносном суду и он би био – нетачно. Према томе, одређеношћу именичке синтагме се не тврди, већ пресупонира постојање јединственог референта који задовољава понуђени опис, али, пре свега, у случајевима када је дати

одређени језички израз у топику реченице, док је ова пресупозиција слабија или не постоји када се израз нађе у реченичном фокусу.

Лазерсон (1993) и Фон Финтел (2004) одбацују значај топикалности за интерпретацију одређеног члана, показујући да кључну улогу у овом погледу има проверивост. Уколико постоји независна именичка синтагма на основу које је могуће верификовати тачност реченичне пропозиције, она може бити оцењена тачном или нетачном без обзира пресупозицију коју доноси дефинитна номинална фраза у топику:

(407.a) The king of France is sitting in this chair.

(407.б) Краљ Француске седи на овој столици.

Иако *краљ Француске* чини топик реченице (407.б), саговорник је може прогласити нетачном јер може проверити њену истинитост на основу стања у коме се налази столица, независно од пресупозиције одређеног члана, (407.а). Хотећи да провере који фактор је заиста релевантан, Абрузан и Сендрој (2012) спроводе експеримент чији резултати потврђују обе претпоставке, и Стросона (1964), али и Лазерсона (1993) и Фон Финтела (2004). При оцени истинитости за говорнике су релевантни и топик, али и **пивот**, тј. реченични конституент на основу којег се пропозиција верификује. Најчешћи је случај да се у реченици топик и пивот поклопе, што резултује одбацивањем могућности оцене истинитости читаве пропозиције. Ипак, постоје ситуације у којима пивот омогућава верификацију тачности исказа независно од прагматичке неприхватљивости због присутне пресупозиције дефинитне именичке синтагме.

4.1.3. Референцијална и атрибутивна употреба члана – Донелан

Другу значајну критику Раселовог приступа изнео је Донелан (1966). Он примећује да поред **атрибутивне** употребе (attributive use) одређеног члана, како назива Раселове примере, постоји и **референцијална** (referential). Познати Донеланов пример на коме показује разлику између атрибутивне и референцијалне употребе јесте следећи:

(408.a) Smith's murderer is insane.⁷⁵

(408.б) Смитов убица је луд.

Атрибутивна употреба могла би се јавити у следећем контексту. Полиција врши увиђај и констатује да је неко брутално убио Смита, најдивнију особу на свету која се никад ником није замерила. Према томе, одређени језички израз у (408.б) атрибутивно употребљен доноси исказ: „Ко год да је убио Смита, тај је луд“. Уједно, употребљени опис *Смитов убица* суштински је важан за пропозициони садржај исказа, баш као и у Раселовој анализи.

Замислимо сада следећи контекст. У судници је у току процес против особе за коју постоје неке индикације да је могла убити Смита. Та се особа током суђења понаша веома необично – певуши, пљује, мења расположење. Неко од присутних, показујући према оптуженом, изјављује (408.б). Притом, оптужени не мора заиста бити извршилац гнусног злочина. Ово би био пример референцијалне употребе одређеног језичког изрази. Интересантно је, дакле, да при референцијалној употреби одређени језички израз служи само до упуту саговорника на одређени ентитет (у овом случају, индивидуу) и није неопходно да та индивидуа задовољи понуђену дескрипцију, док при атрибутивној то може бити ентитет непознат колокуторима, али се задовољење дескрипције подразумева.

Крипке (1977) обе употребе назива референцијалном, раздвајајући **семантичку референцијалност** (semantic reference), у првом случају, од **говорникове референцијалности** (speaker's reference), у другом. Разуме се, говорникова референција представља прагматички концепт, иако је било и другачијих мишљења (в. на пример, анализу Каплана (1978)).

4.1.4. Јединственост, множина и масене именице – услов исцрпљења, инклузивност и максимизација

Осврнућемо се сада и на проблем наговештен на крају потпоглавља 4.1.2. Како је назначено, значајан недостатак Раселове предикатске логике био је ограничена

⁷⁵ Саксонски генитив ('s) у посесиву (*Smith's*) је носилац обележја одређености у енглеском језику. Ово је разлог зашто је употреба одређеног члана испред израза овог типа у енглеском језику неграматична.

примењивост концепта јединствености на множинске облике именица, те масене (градивне) именице са одређеним чланом, попут *the computers* (*рачунари*) и *the snow* (*снег*). Предлоге за решавање овог проблема даће више истраживача.

Најпре Вендлер (1967) концепт јединствености шири и на проблематичне категорије једноставним **условом исцрпљења** (*exhaustiveness condition*), а сличним путем креће и Хокинс (1978) увођењем појма **инклузивност** (*inclusiveness*). Исцрпљење се односи на свеукупност денотата, баш као што инклузивност представља референцију на тоталитет ентитета или супстанце на који се дескриптивни садржај именичке синтагме односи. Овом малом интервенцијом се референција у свим поменутих случајевима може формализовати на следећи начин:

(409.a) the F(s) is/are G

(409.б) $F - G = \emptyset$.

Израз (409.a) захтева да F буде подскуп G. У случају да је F именичка синтагма у једнини, (409.б) пресупонира денотирање једночланог скупа, док за јединице у множини исти израз пресупонира денотацију вишечланог скупа.

Описана операција назива се и **максимизацијом** (*maximization*). Контексти који максимизују могу бити различити. Ефекат максимизације у српском језику лепо илуструју категорије придевског компаратива и суперлатива. Обе категорије засноване су на квантитативном или квалитативном поређењу референата: којем се од појединачних конкретних референата у датом контексту може приписати мање или веће присуство придевом денотиране особине? У случају компаратива упоређују се тачно два референта, док суперлатив подразумева поређење најмање три референта. Обе категорије заснивају се на максимизацијском ефекту сужавања до само једног референта. Максимизацијски ефекат стоји у позадини чињенице да компаратив и суперлатив придева у српском језику имају само облик одређеног вида:

(410) *брж/бржи, *најбрж/најбржи, *прецизниј/прецизнији, *најпрецизниј/најпрецизнији

Слична је и ситуација са придевом *једини*, који својом лексичком семантиком маркира једночланост скупа референата целокупног номиналног израза, услед чега не постоји облик неодређеног вида **једин*.

У овом потпоглављу објаснили смо услов исцрпљења, инклузивност или максимизацију, појмове којима се означава свеукупност денотата, односно референција на тоталитет ентитета или супстанце на који се дескриптивни садржај именичке синтагме односи у датом референцијалном домену. Уједно, на примеру компаратива, суперлатива и придева *једини* показали смо да је операција максимизације релевантна и за придеве у српском језику, будући да ове две максимизирани категорије и придев *једини* имају само облик одређеног вида придева. С друге стране, неодређени вид компаративних и суперлативних облика придева и форма **једин* су неграматични, као последица максимизацијског ефекта. Ипак, између категорија одређеног придевског вида и максимизације не постоји еквивалентност утолико што се одређени придевски вид може употребити и без максимизацијског ефекта до појединачног референта (што ће детаљно бити истражено у наставку дисертације).

Овим пододељком заокружено је представљање најзначајних питања везаних за формално дефинисање појма јединствености референта именичке синтагме у релевантном дискурсном домену. Предмет наредног потпоглавља биће испитивање природе корелације између ове категорије и придевског вида у српском језику.

4.1.5. Јединственост именичког денотата и придевски вид српском језику

У овом пододељку испитаћемо корелацију између категорије јединствености и одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику (везу између ових категорија посредно помињу и Маретић (1899) и Фекете (1969/73), в. Фекетеову анализу примера (114)-(124) у другом одељку). Остављајући по страни контексте у којима се одређеним придевским видом у оквиру именичке синтагме упућује на претходно поменуте именичке ентитете, анализираћемо стање у српском језику када су у питању примери попут Раселовог у (402.а) из пододељка 4.1.1. Показаћемо да је одређени вид придева двосмислен и отворен за различите семантичке интерпретације јер у зависности од захтева дискурса може

добити и читање јединствености, али може и пресупонирати алтернативе, те допринети читању нејединствености номиналног референта у релевантном дискурсном домену. С друге стране, адноминални неодређени вид придева доприноси пресупозицији постојања већег броја референата номиналне фразе у релевантном дискурсном домену, али и он се, уз одговарајућу информацијску структуру, може јавити у јединственом контексту, када добија интерпретацију модификатора именичког референта који је нов у дискурсу (о чему ће детаљније бити расправљано у пододељку 4.2 дисертације). Овакво стање је последица чињенице да говорник српског језика може изабрати како ће представити ситуацију, догађај и укључене референте, те да ли ће придевским видом имплицирати или не јединственост референта модификованог номиналног израза.

Нашу анализу започећемо примерима када се придевом модификује именица са референтом чија јединственост произлази из саме лексичке семантике. Још Лебнер (1985) примећује да постоје тзв. **функционалне** именице, типа <е,е>, попут *мајка, отац, аутор, глава, врх, величина, старост, цена, име*, за које је карактеристично да њихово значење представља функционални концепт са једним аргументом, посесором, комбинујући извесна обележја јединствености и релационости. Семантика ових именица имплицира да њихов посесор може поседовати само једног референта именичке синтагме. У случају када се у српском језику придевом модификује функционална именица, преноминални неодређени вид је потпуно неприхватљив, (411.б) и (412.б), за разлику од одређеног вида, (411.а) и (412.а):

(411.а) **Мој добри отац** никада није волео да касни. (јединствено)

(411.б) **Мој добар отац** никада није волео да касни.

(412.а) Једног јутра, док је глава те породице, **престарели, сипљиви и прегојени Киркор** седео у авлији, на малој клупици, у једној удубини апсанског зида, одједном се појавио управник и сео поред њега на клупицу на којој је једва било места за једног. (И. Андрић, „Проклета авлија“) (јединствено)

(412.б) Једног јутра, док је глава те породице, **#престарео, сипљив и прегојен Киркор** седео у авлији, на малој клупици, у једној удубини апсанског зида, одједном се појавио управник и сео поред њега на клупицу на којој је једва било места за једног.

У реченицама (411.б) и (412.б) модификација неодређеним придевским видом (*добар; престарео, сипљив и прегојен*) је прагматички неприхватљива зато што пресупонира постојање више од једног референта именичког израза – већи број очева, односно особа које се зове Киркор – што је у колизији са пресупозицијом јединствености номиналног референта које (најчешће) доноси употреба личног имена или функционалне именице попут *отац*. За разлику од краће, дужа форма (*добри; престарели, сипљиви и прегојени*) у графички наглашеним изразима у (411.а) и (412.а) прагматички је сасвим прихватљива јер је одређени придевски вид двосмислен у погледу категорије јединствености и дозвољава семантичке интерпретације дате у (411.в) и (412.в), формулисане у раселовској традицији:

(411.в) $\exists x[\text{мој_отац}(x) \wedge \forall y[\text{мој_отац}(y) \rightarrow y = x] \wedge \text{добар}(x)]$

(412.в) $\exists x[\text{Киркор}(x) \wedge \forall y[\text{Киркор}(y) \rightarrow y = x] \wedge \text{престарео}(x) \wedge \text{сипљив}(x) \wedge \text{прегојен}(x)]^{76}$

Како краћа придевска форма пресупонира већи број референата, под истим контекстуалним околностима она неће бити прагматички прихватљива ни у постноминалној позицији када модификује рестриктивно:

(413.а) **#Мој отац добар као анђео** никада није подигао руку на нас децу.

За разлику од рестриктивне модификације, која модификује NP, нерестриктивна модификација у истом окружењу модификује DP, и у оваквим контекстима је потпуности прагматички прихватљива зато што не пресупонира већи број номиналних референата у релевантном дискурсном домену. Разуме се, нерестриктивност мора бити обележена

⁷⁶ У литератури постоје подељена мишљења у погледу семантичке природе и референцијалности *nomina propria*. Једно од кључних питања јесте да ли ову класу именица треба уводити у израз помоћу варијабли, или су лична имена константе. У примеру (412.в) ми смо се одлучили за уједначен третман личног имена и *nomina appellativa* (попут *отац*) само ради униформне семантичке интерпретације јединствености, у духу Раселовог (1905) предлога.

парентетичком, апозицијском паузом (о чему пише и Леко (1992)), као што је случај са преноминалним и постноминалним неодређеним видом у следећим двама примерима:

(414.а) **Мој отац, добар као анђео**, никада није подигао руку на нас децу. (јединствено)

(414.б) **Нежан и добар, мој отац** никада није подигао руку на нас децу. (јединствено)

За нашу анализу много је значајније испитати везу између придевског вида и категорије јединствености у случајевима када именички референт није нужно јединствен у релевантном контексту, односно, када се не ради о модификацији Лебнерових (1985) функционалних именица. Како је већ било речи у пододељку 3.3.3 приликом анализе примера (359)-(360), које овде понављамо у (415)-(416), неодређени придевски вид у датом окружењу доприноси читању јединствености референта номиналног израза, (415), док је одређени вид двосмислен између интерпретације јединствености и нејединствености, (416). Одговарајући контекст за ове реченице је следећи – од саговорника тражимо да оде у просторију у којој никада није био и донесе предмет који никада није видео нити зна за његово постојање (у питању је, дакле, неодређено окружење, јер одређене (дискурс-старе) контексте засад желимо изоловати у анализи, у оној мери колико је то могуће).

(415) Иди до моје канцеларије и донеси ми из прве фиоке **празан папир**. (нејединствено)

(415.а) *,„У првој фиоци постоји јединствени папир који је празан и који треба донети“ (јединствено)

(415.б) „У првој фиоци постоји више празних папира и треба донети неки од њих“ (нејединствено)

(416) Иди до моје канцеларије и донеси ми из прве фиоке **празни папир**. (двосмислено)

(416.а) „У првој фиоци постоји јединствени папир који је празан и који треба донети“ (јединствено)

(416.б) „У првој фиоци постоји више празних папира и треба донети неки од њих“
(нејединствено)

Важно је истаћи да употреба неодређеног придевског вида контекстима попут (415) не мора нужно имплицирати нејединственост денотата. Говорник може употребити краћи придевски облик чак и када је свестан чињенице да у датом контексту не постоји више од једног референта који задовољава опис уколико саговорнику, који није упућен у појединости контекста, не жели да наметне пресупозицију јединствености референта. У погледу овог избора придевски вид се разликује од језика са чланом, у којима у датом контексту постоји обавеза маркирања јединствености денотата одређеним чланом.

Што се семантичке двосмислености дуже придевске форме у (416) тиче, она се може једноставно моделовати тако да буде интерпретирана не само високо у домену DP-ја индивидуе / објекта, већ и ниско на нивоу DP-ја класе / врсте, о чему ћемо детаљније расправљати у наредном поглављу дисертације, које се бави синтаксом придевског вида.

Вратимо се примерима (415) и (416). Изменом окружења и информацијске структуре краћи облик придева може добити и интерпретацију да модификује израз са дискурс-новим референтом, што још једном омогућује да се неодређени вид придева појави у контекстима када је референт номиналног израза јединствен у релевантном дискурсном домену. Такав је случај са следећом реченицом, у којој је неодређени вид део синтагме која се налази у топику:

(417) **Празан папир у првој фиоци** ме је подсетио да морам написати месечни извештај о раду. (двосмислено)

Пример (417) показује да је појава неодређеног вида придева који модификује номинални израз са јединственим референтом могућа. Реченице (415)-(417) сугеришу да, слично стању у енглеском језику (презентованом у потпоглављу 4.1.2), у српском пресупозиција јединствености денотата варира у зависности од информацијске структуре реченице: топикализирана именичка синтагма модификована неодређеним видом је двосмислена, док је израз са краћом формом у реченичном фокусу ближе нејединственом читању, односно носи мању пресупозицију јединствености модификованог именичког референта.

На овом месту неопходно је осврнути се и на тестове Тренкићеве (2004) и Аљовићеве (2002) из пододељка 2.11 и 2.12, којим се поткрепљује тврдња да придевски видом маркира специфичност, а не одређеност именичког денотата. Пре свега, примером (194), који овде понављамо у (418), Тренкићева (2004) жели да укаже на чињеницу да у случају када се говорник нађе у непознатом окружењу, **специфичност** (а не одређеност) присутних референтних предмета намеће употребу одређеног вида придева (*велики округли сто, стари клавир, црни радни сто, плави глобус*):

(418) Кад уђеш у собу, у средини је **велики округли сто**. На лево је **(неки) стари клавир**, и до њега је **црни радни сто** а на столу стоји **плави глобус**.

У коментару овог примера у пододељку 2.11 већ смо напоменули да се употреба одређеног вида у графички наглашеним синтагмама намеће јер се све оне понашају као колокације (или *ад хок* маркери класе), које су склоне да у свом саставу имају дужу придевску форму, те да синтагме попут *??плав глобус* у савременом српском језику звуче веома необично, будући да се називи боја адноминално готово увек појављују у одређеном виду, *??црвен мерцедес : црвени мерцедес*.

Нешто другачији је случај са примерима (224.а) и (224.б) Аљовићеве (2002) из пододељка 2.12, овде датим у (419) и (420). Према ауторки, одређеним видом у реченици (419) упућује се на дебелу књигу чије се постојање претпоставља дужим обликом, док реченица (420) са неодређеним видом придева има контрадикторан завршетак, јер се неодређеним видом придева у њеној првој клаузи не пресупонира постојање било каквих дебелих књига на поду:

(419) Марија на поду није видела једну дèбелу књигу, па се спотакла и пала.
[(специфично)]

(420) Марија на поду није видела једну дебèлу књигу, #па се спотакла и пала.
[(неспецифично)]

Коментаришући налазе Аљовићеве, већ смо указали на резултате наше анкете спроведене над десет испитаника, изворних говорника српског језика, који показују да се неодређени

придевски вид у оваквим контекстима може интерпретирати и као маркер референцијалности модификоване именичке синтагме, што значи да би био прагматички прихватљив и у случајевима када је референт номиналног израза јединствен у релевантном контексту:

(421) Марија на поду није видела **један позамашан лексикон**, па се спотакла и пала.

У примеру (421) смо циљано употребили евалуативни придев *позамашан*, јер се евалуативи уобичајено интерпретирају као израз субјективног става говорника, а врло ретко као рестриктивни модификатори релевантни за идентификовање номиналног референта, те је логично очекивати да се могу појавити у различитим окружењима, независно од јединствености денотата у контексту:

(422) Марија на поду није видела **један позамашни лексикон**, па се спотакла и пала.

Анализу у пододељку 4.1 окончаћемо закључком да придевски вид стоји у сличној врсти односа према јединствености номиналног референта као чланови у језицима са чланом. У енглеском језику јединственост номиналног денотата у максимизујућим контекстима намеће употребу одређеног члана, а у српском језику одређени вид придева. Ипак, у случају српског језика употреба одређеног вида је обавезна само уз функционалне именице, јер у осталим случајевима говорник може изабрати да ли ће или не имплицирати јединственост денотата, за разлику од језика са чланом. Епистемичка специфичност, која подразумева везу између говорника и јединственог референта у релевантном дискурсу, прагматички је неодређена и маркира се неодређеним чланом у језицима са овом категоријом, док у српском језику аналогни номинални изрази могу бити са придевом у краћем или дужем облику, у зависности од тога да ли локутор жели или не да наметне колокутору пресупозицију јединствености денотата у релевантном дискурсу. Недвосмисленост неодређеног придевског вида у погледу јединствености добија се само под извесним околностима информацијске структуре, тј. када је краћа форма у реченичном топику, а говорник употребљеном придевском формом имплицира јединственост. У топику неодређени вид придева испољава тзв. прагматичку неодређеност (непознатост саговорницима, неуведеност у дискурс, непоменутоост), а готово никада тзв.

семантичку неодређеност (раселовску нејединственост). Са друге стране, одређени вид придева је двосмислен у погледу анализирани категорије јер је отворен за оба читања, будући да може бити интерпретиран и као маркер јединствености референта, али и као маркер јединствености класе. У потоњем случају одређени вид се може појавити и у изразу са нејединственим референтом, представником класе. Наредно потпоглавље 4.2 бавиће се управо поменутом категоријом прагматичке одређености – познатости саговорницима.

4.2. Одређеност као познатост саговорницима (поменуто, старост у дискурсу)

На почетку потпоглавља 4.1 било је речи о чињеници да у литератури на енглеском језику постоје две линије истраживања одређеног и неодређеног члана. Представили смо Раселов приступ јединствености као кључном обележју одређености, а затим и критичку надоградњу оваквог приступа. У наредном пододељку биће речи о теоријском полазишту данског лингвисте Паула Кристоферсена, који узима **познатост** као полазну тачку у дефинисању одређености.

4.2.1. Кристоферсен, Хајм

Категорији одређености се од Кристоферсеновог рада „The articles: A study of their theory and use in English“ из 1939. године прилази са позиција познатости саговорницима. Наиме, по Кристоферсену, у језицима са чланом употреба одређеног члана у именичкој синтагми базирана је на претпоставци да саговорници знају на коју се тачно индивидуу именица односи: „За говорника се увек мора претпоставити да зна коју индивидуу има у виду; интересантна је ствар да *the* форма претпоставља исто и када је у питању саговорник.“ (Кристоферсен 1939: 28).

Овај ће приступ бити полазна тачка Ирене Хајм у њеној дисертацији „The semantics of definite and indefinite noun phrases“ из 1982. године, те у њеним каснијим радовима, у којима развија идеју о File Change Semantics (FCS, **семантика промене каталошких картица**). FCS је покушај формализовања семантичких и прагматичких аспеката развоја дискурса међу интерлокуторима, имајући у виду типичну употребу одређеног и неодређеног члана: неодређене именичке синтагме служе за увођење нових, непознатих

ентитета у дискурс, док је функција одређених синтагми да упућују на ентитете који су у актуалном стадијуму конверзације већ уведени у дискурс.⁷⁷ „Одређени језички израз користи се за упућивање на нешто што је већ познато у актуалном стадијуму конверзације.“ (Хајм 1983: 233). Употреба одређеног члана подразумева задовољење **услова познатости** (енг. *familiarity condition*), док у случају неодређеног члана мора бити испуњен **услов новине** (енг. *novelty condition*). Развој дискурса је попут вођења брижљиве евиденције о подацима размењеним током конверзације у оквиру апстрактног, менталног регистра. Употребом неодређеног члана уз именицу саговорнику се шаље сигнал да у регистру података отвори нову, празну картицу, која ће у свом заглављу имати индекс тог ентитета (екстралингвистичког референта или менталног концепта референта дате именичке синтагме). Све новодобијене информације које се касније приписују датом ентитету ажурирају се на истој картици, а одређени члан управо служи да колокутора упути на то да већ постоји картица са истим референтом, те да не треба уводити нову картицу.

⁷⁷ Дисертација Хајмове понудила је елегантно решење за загонетку онтолошког статуса аргумената у тзв. магарећим реченицама, попут следеће:

(1) Any man who owns a donkey beats it.

(2) Сваки човек који поседује магарца бије га (свог магарца).

Поставља се логично питање – на шта реферише *a donkey* (и *it*) у (1)? Раселов приступ захтевао би увођење варијабле у посредством оператора \exists :

(3) $x[\text{Man}(x) \quad \exists y[\text{Donkey}(y) \wedge \text{Own}(x, y)] \rightarrow \text{Beat}(x, y)]$

Овако интерпретирана, варијабла y није везана од стране егзистенцијалног квантификатора јер није у његовом опсегу. Решење које је Хајмова понудила заснива се на идеји да се неодређеним чланом уведе непознати референти на које се одређеним чланом (или личном и анафорском заменицом) касније може упућивати, док сам екстралингвистички референт не мора ни постојати.

Ово ћемо илустровати једноставним примером у оквиру једног мини-дискурса на енглеском језику:

(423.a) Una bought a balloon_i at the market. **The balloon**_i was big and heart-shaped. (енг.)

(423.б) Уна је купила балон_i у продавници. **Балон**_i је био велики и у облику срца.

Као што се може приметити, увођење непознатог референта (*a baloon*) у дискурс у (423.a) сигнализира се неодређеним чланом (*a*). Ажурирање података на већ креираној картици за исти ентитет говорник осигурава употребом одређеног члана (*the baloon*). Саговорник не отвара нову картицу у регистру дискурса, већ због употребљеног одређеног члана претпоставља да у претходном делу конверзације треба да потражи већ **помену**т ентитет и допуни одговарајућу картицу новим, ажурираним подацима (*big, heart-shaped*).⁷⁸

У случају да се у наставку дискурса, уместо одређеног, уз именицу појави неодређени члан, добићемо израз којим се не може упућивати на истог референта. Оваква би реченица са неодређеном синтагмом једноставно упућивала на неки други балон у екстралингвистичкој стварности, односно на његов ментални концепт. Уколико бисмо, ипак, покушали да неодређеним чланом упутимо на исти балон, друга реченица била би прагматички неадекватна:

(424) Una bought a balloon_i in the market. #**A balloon**_i was big and heart-shaped.

Арсенијевић и Станковић (2009) нуде следећу дефиницију одређености језичког израза. Језички израз има одређено значење за дати дискурс и његов скуп интерлокутора

⁷⁸ Упућивање на помињани референт могло се учинити и употребом личне заменице (*it*):

(1) Una bought a balloon in the market. It was big and heart-shaped.

(2) Уна је купила балон у супермаркету. Он је био велик(и) и у облику срца.

Из тих разлога Хајмова личне заменице сврстава у исту групу заједно са језичким изразима који имају **одређени опис** (енг. *definite description*). За све њих карактеристично је да морају задовољавати услов познатости.

Int ако и само ако за сваког интерлокутора из скупа Int, денотација језичког израза JI јесте део дискурса тог интерлокутора, и ако постоји референт r такав да за сваког интерлокутора из скупа Int и за укупни временски интервал релевантног дискурса денотација JI одговара том референту r:

$$(425) \forall \text{int.int} \in \text{Int} [|JI| < DM_{\text{int}}] \wedge [\exists r. \forall \text{int.int} \in \text{Int}, \forall t_i. t_i < t_{DM_{\text{int}}} [|JI|_{t_i} \sim r]]$$

Овим је дефинисан услов да језички израз од стране оба саговорника увек бива интерпретиран као тачно одређени референт. Тиме је остварено да се одређеним чланом испред израза *balloon* доследно денотира исти референт, док се неодређеним чланом испред истог језичког израза може увести нови.

Уобичајени термин којим се у лингвистичкој литератури означава упућивање на претходни сегмент истог дискурса јесте **анафора** (Дикро и Тодоров 1972, према Станојевићу (2012)). У примеру (423.a), који смо анализирали овде, ради се о тзв. директној номиналној анафори, која дескриптивни садржај из антецедента у првој реченици (*a balloon*) у целини верно преноси у кореферентну анафоричну номиналну синтагму (*the balloon*). Међутим, ово није једини начин на који се у тексту остварује анафоричност. Наиме, могућа је и индиректна анафоризација – прекласификација референта, односно његово другачије именовање, помоћу тзв. квазианафоре (Станојевић 2012). Следи пример квазианафоре из ексцерпираног корпуса:

(426.a) Говорио је о Муси Пјевачу_i и људима као што је он. Давил га је прекидао тврдећи да [**тај грлати и пијани сусед**]_i није неки изузетак, него прави израз једне средине којој су ракија, нерад и грубост сваке врсте главне ознаке. (И. Андрић, „Травничка хроника“)

Као што се види из примера (426.a), синтагмом *тај грлати и пијани сусед* упућује се на антецедента *Муса Пјевач*, при чему се у кореферентној синтагми не понавља нити један од елемената старих у дискурсу, али је употребљен одређени вид придева (*грлати, пијани*). У конкретном случају, старост у дискурсу недвосмислено се маркира анафорском заменицом *тај*, док се облици одређеног вида придева само слажу у референцијалности са анафором. Доказ да је у питању слагање, а не стриктно маркирање одређености

посредством одређеног вида придева је чињеница да се на истој позицији може јавити и краћа придевска форма:

(426.б) Говорио је о Муси Пјевачу и људима као што је он. Давил га је прекидао тврдећи да [тај грлат и пијан сусед] није неки изузетак, него прави израз једне средине којој су ракија, нерад и грубост сваке врсте главне ознаке.

Кључна разлика између оригиналног Андрићевог примера у (426.а) и верзије исте реченице са краћим придевом у (426.б) јесте у томе што се употребом нерестриктивног неодређеног вида придева денотиране особине (*грлат, пијан*) парентетички додају номиналном изразу. Оставићемо за сада ову разлику по страни, уз констатацију да је код квазианафоре присуство анафорске заменице сасвим довољан граматички маркер старости у дискурсу, те да говорник није у обавези да употреби одређени придевски вид, већ да, у зависности од жељеног начина информацијског „паковања“ реченице, може употребити и неодређени придевски вид, под условом да је одређеност маркирана неким другим језичким средством. Предмет истраживања наредног пододељка биће управо покренуто питање природе везе између старости у дискурсу и придевског вида у српском језику.

4.2.2. Старост у дискурсу и придевски вид у српском језику

У овом потпоглављу испитаћемо да ли је одређеност дефинисана као старост у дискурсу (поменутоост, познатоост) у потпуности примењива на одређени и неодређени придевски вид у српском језику и да ли се придевским видом заиста маркира ова дискурсна категорија. Показаћемо да корелација међу двема категоријама постоји, али да је она само делимична, слично ситуацији са категоријом јединствености. Дужа придевска форма је двосмислена у погледу старости у дискурсу, јер се може појавити и у одређеним и у неодређеним окружењима. С друге стране, краћи облик придева најчешће модификује именичке референте неуведене у дискурс, али се може појавити и у одређеним контекстима, праћен другим маркерима старости у дискурсу.

Стевановић (1986) и Фекете (1969/73) децидирани су у ставу да се употреба одређеног вида придева у српском језику доследно тиче познатости именичког референта. Фекете се у својој дисертацији о придевском виду позива на Стевановићево мишљење:

„Проф. Стевановић јасно указује да категорију (не)одређености не треба везивати за (не)познатост особине, већ за одређеност именичког појма, а што се, мислимо, мора сматрати једино исправним и тачним.“ (Фекете 1969/73, 1. део: 353). За добар део примера у анализираном корпусу важи тврдња двојице аутора о постојању корелације између придевског вида и познатости именичког референта. Тако, у примеру (427) при увођењу номиналне синтагме *дугачак, бео и зашиљен колац* у дискурс Андрић користи краћи придевски облик, да би потом иста синтагма (редукована за једну модификацију) у свом саставу имала облике одређеног вида придева, *бели, дугачки колац*:

(427) Међу њима је Радисав, бос и гологлав; брз и погнут као увек, али не „сеје“ у ходу, него ситно и чудновато хода, скакуће готово на осакаћеним ногама са крвавим рупама уместо ноката; на рамену носи *дугачак, бео* и *зашиљен колац*_{i(...)} Само је [**бели, дугачки колац**]_i давао свему неку језиву величину и привлачио све погледе на себе. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“) (старо у дискурсу)

Поменутог референта (одређени вид) или увођење новог референта у дискурс (неодређени вид) могу објаснити и примере следећег типа. У (428.а) су језички изрази *Лоренцо* и квазианафора *Италијан* прво уведени у дискурс, да би се затим у наставку дискурса појавила синтагма са неодређеним придевским видом у свом саставу (*нежељен гост*), што се интерпретира као увођење новог референта, а не као квазианафора којом се упућује на истог референта:

(428.а) Већ прекосутра, цела породица је напустила Травник, после једне громке свађе између Давне_i и Лоренца_j; у којој је Италијан_j час претио да ће се убити на месту, час да ће лично Наполеону изнети своје жалбе на Конзулат у Травнику, док је његова стасита жена бацала Давни своје најопасније погледе бивше лепотице_{i(...)} Давил, забринут вечно за углед земље и Конзулата, одахнуо је душом. Али три недеље доцније освануо је поново [**нежељен гост**]_i, *_j, *_k у Травнику. (И. Андрић, „Травничка хроника“) (ново у дискурсу)

Према анализи Стевановића и Фекетеа, у (428.а) се језичким изразом *нежељен гост* у дискурс уводи нови референт за именицу *гост*, па ће се у даљем развоју дискурса овај израз односити само на неког другог, новог нежељеног госта, а никако на поменутог

Давну. Оно што ову анализу чини проблематичном јесте да она не може објаснити зашто би овај исти пример звучао прихватљиво чак и ако бисмо променили придевски облик у његовом саставу и употребили одређени вид:

(428.б) Већ прекосутра, цела породица је напустила Травник, после једне громке свађе између Давне; и Лоренца; у којој је Италија; час претио да ће се убити на месту, час да ће лично Наполеону изнети своје жалбе на Конзулат у Травнику, док је његова стасита жена бацала Давни своје најопасније погледе бивше лепотице(...) Давил, забринут вечно за углед земље и Конзулата, одахнуо је душом. Али три недеље доцније освануо је поново [нежељени гост];и, *ј, к у Травнику. (двосмислено)

Пример (428.б) указује нам на чињеницу да је одређени придевски вид у српском језику двосмислен и у погледу категорије одређености дефинисане као старост у дискурсу, о чему је већ било речи у пододељку 1.2. и 3.3.2. Наиме, одређени придевски вид може се синтаксички анализирати „високо“ на левој периферији именичке синтагме, када директно доприноси идентификацији јединственог/дискурс-старог референта, али и „ниско“ у домену DP-ја класе / врсте, када маркира припадност класи. То је разлог зашто је одређени придевски вид у српском језику двосмислен и прихватљив у различитим типовима контекста. Као поткрепа тврдњи да одређени придевски вид не маркира нужно дискурс-старе номиналне референте послужиле нам ексцерпирани примери који се не могу тумачити везом поменутог и придевског вида. У реченицама (429)-(432) ни једна од наглашених номиналних фраза није стара у дискурсу, али оне у свом саставу имају дужу придевску форму (*јаки ветар, неки мекани тип, један зарђали и поцрнели бријач с траговима скореле људске крви, бесни возач*):

(429) Он однесе мачка на галију па пође даље путовати; и тако путујући један пут дуне **јаки ветар** те однесе галију Бог зна куда, да за три месеца није могла изаћи на свој прави пут. (В. Карацић, „Права се мука не да сакрити“) (ново у дискурсу)

(430) Ако би то био цилагер или **неки мекани тип**, Столе Апаш би остао крај зида. (Д. Михајловић, „Кад су цветале тикве“) (ново у дискурсу)

(431) Поред тог леша, у поткровљу су нађени следећи предмети: **један зарђали и поцрнели бријач с траговима скореле људске крви**, нешто већи комад стакла причвршћен за средишњи стуб поткровља, комад даске пробијене ексером на коме су уочени трагови скореле људске крви, револвер марке „драјси“, плински решо с чајником, остаци сагорелих свећа, лампа на гас и нешто бедног, улубљеног лименог посуда. (Славен Радовановић, „Обрнута црква“) (ново у дискурсу)

(432) **Бесни возач** досетио се како да избегне плаћање казне за непрописно паркирање – прегазио је радника „Паркинг сервиса“. („Сан“, 21.11.2012.) (ново у дискурсу)

Реченице (429)-(432) доказују да се семантички немаркирани одређени вид може појавити адноминално и при увођењу нових номиналних референата у дискурс. У грађи су идентификовани чак и примери попут (433.а), у којима се одређеним, а не неодређеним видом придева у дискурс уводи нови референт за језички израз који је већ део дискурса:

(433.а) Откад знам за себе, времена су ванредна! Нимало нормална. Кад сам био мали, [Други светски рат]_i ми је упадао у домаће задатке. Моје прве приче биле су прилично хладне, јер је беснео [Хладни рат]_j. И када је било привидно мирно, трајао је [**подмукли малограђански рат**]_k. (М. Капор, „100 недеља блокаде“ („011“)) (ново у дискурсу)

У примеру (433.а) прво се у дискурс уводе језички изрази *други светски рат* и *Хладни рат*, а потом и нови, трећи референт за именицу која је део дискурса (*подмукли малограђански рат*), али се притом употребљава, супротно очекиваном, одређени вид придева. Исти пример звучао би прихватљиво и када би дужа форма била замењена краћом:

(433.б) Откад знам за себе, времена су ванредна! Нимало нормална. Кад сам био мали, [Други светски рат]_i ми је упадао у домаће задатке. Моје прве приче биле су прилично хладне, јер је беснео [Хладни рат]_j. И када је било привидно мирно, трајао је [**подмукао** малограђански рат]_k. (ново у дискурсу)

У пододељку 1.1. већ је било речи о чињеници да у корпусу налазимо и бројне примере у којима у изразима који реферишу на дискурс-старог референта стоји неодређени

придевски вид, што је супротно од експликације Стевановића и Фекетеа, и предикција које доноси њихова анализа:

(434) Мрак_i се увлачио у собу, бијелио се само њен вео и њена рука(...) Никакво зло нисам учинио, али је остало сјећање на муклу тишину, [**непрозиран мрак**]_i, чудна свјетлуцања, мучно чекање, ружну напетост, скривене и смијешком уљепшаване мисли, стидне тајне, и чинило ми се да сам нешто промашио, да сам у нечему погријешо, али не знам у чему, не знам како, не знам а нисам миран. (М. Селимовић, „Дервиш и смрт“) (старо у дискурсу)

(435) После самоограничавања Бог се повлачи у још скривеније и дубље сфере, а на место тог празног простора_i појављује се нешто што није само Бог. [**Тај празан простор**]_i кабалисти означавају као Т'хиру – у њега, размишљао је Арнолд Лејдел, ваља ући преко Дрвета живота. (Славен Радовановић, „Обрнута црква“) (старо у дискурсу)

(436) **Тај његов нечујан корак и оштро уперен поглед** изгледали су ми страшнији и узбудљивији од сваке трке и туче. (И. Андрић, „Деца“)

(437) А она не може да га гледа ни да слуша **тај његов мек, више женски глас**. (Б. Станковић, „У ноћи“)

(438) И знао сам, да мора доћи нека грдна олуја, која ће разнети **тај учмао живот без сржи и без бола**. (М. Црњански, „Дневник о Чарнојевићу“)

(439) У то време први пут је добио **онај љут мушки зној пун длака у којем су се давили комарци, од којег су буђали убруси, а мачке добијале неми мјаук**. (Милорад Павић, „Предео сликан чајем“)

(440) Међутим, обрађујући **овај дотле непознат језички материјал**, он је почео сугестивно заступати гледиште о томе да је идејни свет човека најтешње повезан са језичком структуром. (М. Ивић, „Правци у лингвистици 1“)

(441) Карактеристично је да је **већ поменути студиозан преглед његовог лингвистичког опуса** написао, са жаром и дубоким признањем, управо Зелиг Харис. (Р. Бугарски, „Едвард Сапир, истраживач језика и културе“)

Примери (434)-(441) показују да се краћа придевска форма може појавити у одређеном окружењу, готово увек у присуству неке детерминаторски употребљене јединице попут заменица *тај, овај, онај* или придева *поменути, наведени, исти*. У анализи коју ћемо понудити за овакве језичке изразе предложићемо да обележје одређености у DP-ју оверавају поменуте заменице или придеви, а да придев може избећи слагање и остати у неодређеном виду уколико се на нивоу логичке форме помери изван пројекције DP (детаљније у пододељку 5.7).

У примеру (441) *већ поменути студиозан преглед његовог лингвистичког опуса* придев одређеног вида претходи придеву неодређеног вида, што је у супротности са тврдњама у досадашњој литератури (Фекете 1969/73, Леко 1992, Ђусти 2006, Чинкве 2010) да ако се придеви различитог вида и могу комбиновати, краћи придеви увек претходе дужим. Најтачније би било рећи да је у српском језику могућ следећи распоред: ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД + ОДРЕЂЕНИ ВИД. Притом дужи придеви на иницијалној позицији чине затворену класу и не модификују лексички референцију номиналног изрази, већ његовог референта. Придеви *поменути* и *наведени* дају вредност тзв. d-обележјима (енг. *d-features*), сигнализирајући да је референт номиналног изрази у дискурсном домену колокутора. Ову придевску модификацију називаћемо референцијалном и анализираћемо је високо у спецификатору DefP-ја. Разуме се, исти придеви могу имати и лексичко читање, када се особина поменутоги приписује референцији изрази.

РЕФЕРЕНЦ. М.	ИНДИРЕКТ. М.	ДИРЕКТ. М.	именица
<i>поменути</i>	<i>студиозан/-н(и)</i>	<i>научни</i>	<i>преглед</i>
<i>наведени</i>	<i>студиозан/-н(и)</i>	<i>научни</i>	<i>преглед</i>

Поред придева *поменути* и *наведени*, и придеви *дати, конкретни* и *исти* могу имати референцијално читање. У том случају они се појављују искључиво у одређеним окружењима, преферирају облик одређеног вида (при чему облик **ист* не постоји) и увек стоје испред свих осталих присутних придева, па тако и индиректних модификатора од којих воде порекло. Примери са псеудооксиморонским изразима у (442)-(446) можда звуче

натегнуто, али јасно показују да и српски језик највероватније пројектује неку врсту DP-ја, јер би интерпретација антонима на истој позицији, у спецификатору NP-ја, давало семантички бесмислене изразе:

(442) поменути (на седници) непоменут/ непоменути закон

(443) наведени (у извештају) ненаведен/ненаведени пропис

(444) дати (пацијенту) недат/недати лек

(445) конкретни апстрактан/апстрактни предлог

(446) тај исти од свих досадашњих различит/различити дизајн

За нас је свакако најбитнија констатација да у референцијалном читању сви анализирани придеви преферирају одређени вид: *наведени преглед, поменути преглед*.

На основу анализа у одељку 4.2 може се закључити да између придевског вида у српском језику и категорије старости у дискурсу (поменутоги, познатоги) постоји само делимична корелација. Адноминални одређени придевски вид је семантички двосмислен, па може доприносити одређеном читању именичке синтагме, али се дужа придевска форма може појавити и у језичкој фрази неуведеној у дискурс. Показали смо да је могуће чак и да номинална јединица буде део дискурса, а да се именичком синтагмом са одређеним придевским видом уведе нови референт, као у примеру (433.а). С друге стране, неодређени вид придева доприноси неодређеном читању номиналне фразе у чијем је саставу. Међутим, краћи придев може модификовати и дискурс-старе референте. У том случају у изразу постоји неки други маркер референцијалности, док придев не обележава неодређеност укупног номиналног референта, већ дискурсни статус денотиране особине. То значи да тврдње Стевановића (1986) и Фекетеа (1969/73) да придевски вид маркира искључиво (не)поменутог референта именичке синтагме није у потпуности тачна. Коначно, показали смо да придеви *поменути, наведени, дати, конкретни* и *исти* могу бити маркери старости у дискурсу (при чему ови придеви не модификују лексички референцију номиналног израза, већ његовог референта), да они преферирају облик

одређеног вида (придев *исти* уопште нема форму **ист*), али и да увек стоје испред свих осталих употребљених придева (детаљније у петом одељку дисертације).

У наставку рада наставићемо са увођењем појмова релевантних за семантику придевског вида у српском језику. Дефинисаћемо прво епистемичку, а затим и партитивну специфичност, да бисмо затим испитали њихову релевантност за придевски вид у српском језику.

4.3.1. Дефиниција специфичности. Епистемичка специфичност

Проанализирајмо следећу реченицу:

(447) Марија жели да у башти убере **један цвет**. (двосмислено)

„Постоји одређени цвет у башти који Марија жели да убере“ (специфично)

„Марија жели да у башти убере било који цвет“ (неспецифично)

Она може имати две интерпретације – једну, у којој Марија жели да убере тачно одређени цвет у башти, и другу, у којој би Марија да убере било који цвет. Прва интерпретација назива се **епистемички специфичном**. За њу је карактеристично да представља јединствену везу између говорника и референта номиналног израза, успостављену у релевантном дискурсном домену, те која може бити непосредна или посредна. Наиме, говорник не мора имати директан (физички или когнитивни) приступ специфичном цвету, па ни самој башти о којој се говори, већ само може знати за постојање таквог конкретног ентитета. То значи да локутор може у дискурс увести специфичне јединице чије референте не мора директно познавати. Довољно је само да познаје начин, пут да се до јединственог референта дође. „Језички изрази са специфичном денотацијом су неодређени утолико што не упућују на референте који су познати у дискурсу већ у дискурс уводе нове референте, али је њихова денотација уједно и максимизујућа јер не дозвољава постојање других могућих референата који задовољавају дефинисани опис, осим оних на које сам израз упућује.“ (Арсенијевић и Станковић 2009: 245). Према томе, у конкретном примеру (447) специфично читање номиналне фразе *један цвет* подразумева операцију максимизације до јединственог цвета коме се може приписати да Марија жели да га убере.

Специфичност подразумева да се локутор доследно придржава једном успостављене везе између новоуведене номиналне фразе и јединственог референта (Фодор и Саг 1982). Ова дефиниција предвиђа да наставак дискурса са специфично интерпретираним изразом у (447) може бити овакав:

(448) Марија жели да у башти убере [један (= извесни, одређени) цвет]_i. Он_i ју је освојио својим бојама. (неодређено специфично)

Новоуспостављена виртуална веза између говорника и референта не важи одмах и за саговорника, као у случају старости у дискурсу. Међутим, оног тренутка када је јединица већ уведена у дискурс, она постаје део заједничких знања интерлокутора и маркира се одређеним чланом.

Друга могућа интерпретација реченице (447) је она у којој Марија жели да убере било који цвет. Њу ћемо звати **неспецифичном**. Подразумева се да за ове јединице не важи обавезивање локутора да истим језичким изразом доследно упућује на јединственог референта. Неспецифично читање онемогућава наставак дискурса у којем се директно упућује на тачно одређени цвет, јер он напосто није ни уведен као специфичан у дискурс:

(449) Марија жели да у башти убере [један (= било који) цвет]_i. #Он_i ју је освојио својим бојама. (неодређено неспецифично)

У литератури постоји велики број различитих дефиниција епистемичке специфичности, од неформалних до крајње формализованих. Разлике не произлазе само из теоретског приступа проблему, већ и због различитог схватања шта се под специфичношћу подразумева. Фон Хојзингер (2002) наводи следеће приступе:

1. специфичне неодређене именичке синтагме су без опсега, тј. понашају се као да су најширег опсега;
2. референт је фиксиран/детерминисан/не зависи од интерпретације предиката главне реченице;

3. специфичне неодређене именичке синтагме представљају референцијални појам, тј. егзистенцијално су пресупониране;
4. специфичне неодређене именичке синтагме могу бити парафразирани помоћу детерминатора *certain* (*извесни, одређени*) у енглеском;
5. локутор је сигуран у идентитет специфичног референта.

У дисертацији ћемо кренути од првог приступа, имајући у виду чињеницу да у језицима са чланом присуство оператора као што су модални глаголи попут *хтети*, квантификатор *сваки* или прилози као *увек* појачава неспецифично читање номиналне синтагме са неодређеним чланом. То је разлог због којег Енс (1991) разлику између неспецифичне и специфичне интерпретације неодређених детерминатора дефинише семантичким доменом у којем се интерпретирају неодређене заменице – детерминатори који се интерпретирају у опсегу оператора су неспецифични, док је неосетљивост на опсег кључно обележје специфичних јединица. Стандардни пример којим се илуструје оваква дефиниција специфичности презентован је у реченици (450), те изразима (451) и (452), којима се формализују специфично и неспецифично читање, респективно.

(450) Сваки студент је прочитао неки рад. (двосмислено)

„Постоји рад за који важи да су га прочитали сви студенти“ (специфично)

„Сви студенти су прочитали понеки рад“ (неспецифично)

(451) $\exists y. \text{рад}(y) \wedge [\forall x. \text{студент}(x) \Rightarrow \text{прочитао}(x, y)]$

„Постоји рад за који важи да су га прочитали сви студенти“ (специфично)

(452) $\forall x. \text{студент}(x) \Rightarrow [\exists y. \text{рад}(y) \wedge \text{прочитао}(x, y)]$

„Сви студенти су прочитали понеки рад“ (неспецифично)

Као што примећујемо у (451) и (452), специфични референт је изван опсега квантификатора, док се неспецифични референт у изразу појављује тек након што је уведен универзални квантификатор (што не мора одговарати синтаксичком редоследу).

Поставља се питање – у каквом односу стоје одређеност и епистемичка специфичност? Категорија одређености, дефинисана и као јединственост у Раселовом (1905) смислу, али и као поменутоост, подразумева епистемичку специфичност. Она имплицира специфичност, док неодређени израз (у смислу израза неуведеног у дискурсу) може имати епистемички специфичну или неспецифичну референцију. Између категорије јединствености и епистемичке специфичности постоји извесна сличност, пре свега, у погледу јединствености референта описаног језичким изразом (која, у суштини важи и за старост у дискурсу). Прва, кључна разлика међу овим категоријама је та што се под јединственошћу подразумева јединственост референта у релевантном дискурсном домену (на пример, јединственост/нејединственост празног папира у првој фиоци, као у примерима (359) и (360), анализираним у потпоглављу 4.1.4), док за епистемичку специфичност важи да би у релевантном домену могли да постоје и други референти који задовољавају позитивну номиналну дескрипцију (у контексту примера (447) и (448) могло би да постоји и друго цвеће у башти, које, међутим, Марија не жели да убере). Друга разлика односи се на начин на који су се ове категорије граматикализовале у језицима са чланом – Раселова јединственост се увек маркира одређеним чланом, док се (у индо-европским језицима са категоријом члана) за неодређене специфичне јединице употребљава неодређени члан⁷⁹.

⁷⁹ Аргумент више у прилог тези да је потребно разликовати јединственост и неодређену специфичност је стање у (типолошки блиском) македонском језику, у којем се удвајањем неодређеног индиректног (дативског) или директног (акузативног) објекта номинална фраза топикализира и добија неодређено специфично читање (Станковић 2011б):

(1.а) Директорот ќе подари саат **на еден работник**. (двосмислено)

(1.б) Директорот ќе му подари саат **на еден работник**. (неодређено специфично)

(2.а) Директорот ќе награди **еден работник** со саат. (двосмислено)

(2.б) Директорот ќе го награди **еден работник** со саат. (неодређено специфично)

Како је већ поменуто у пододељку 2.11, Тренкићева (2004) заступа мишљење да је употреба одређеног придевског вида у српском језику у директној вези са одређеном и неодређеном (епистемичком) специфичношћу, а не одређеношћу у смислу старости у дискурсу. У наредном потпоглављу испитаћемо постоји ли и у којој мери корелација међу два категоријама.

4.3.2. Епистемичка специфичност и придевски вид у српском језику

Како је најављено на крају претходног пододељка, у овом потпоглављу ћемо испитати какво је понашање придевског вида у присуству оператора као што су модални глагол *хтети*, квантификатор *сваки* и прилог *увек* у погледу специфичности номиналног израза који придев модификује. Погледајмо следеће реченице:

(453.а) Јован хоће да купи **брз ауто**. (неспецифично/%специфично)

(453.б) Јован хоће да купи **брзи ауто**. (двосмислено)

(454.а) Јован хоће да купи **прелеп ауто**. (?неспецифично/специфично)

(454.б) Јован хоће да купи **прелепи ауто**. (двосмислено)

(455.а) На журку увек дође **познат глумац**. (неспецифично/%специфично)

(455.б) На журку увек дође **познати глумац**. (двосмислено)

С друге стране, попут стања у несловенским језицима са чланом, у македонском се јединственост именичког референта обавезно маркира одређеним чланом:

(3) **Саатот на мајка ми** не е точен. (јединствено)

(456.a) На журку увек дође **феноменалан глумац**. (?неспецифично/специфично)

(456.б) На журку увек дође **феноменални глумац**. (двосмислено)

(457.a) Сваки професор је прочитао **дугачак чланак**. (неспецифично/%специфично)

(457.б) Сваки професор је прочитао **дугачки чланак**. (двосмислено)

(458.a) Сваки професор је прочитао **сјајан чланак**. (?неспецифично/специфично)

(458.б) Сваки професор је прочитао **сјајни чланак**. (двосмислено)

У реченицама (453.б), (454.б), (455.б), (456.б), (457.б) и (458.б) номиналне синтагме са одређеним придевским видом су двосмисленог читања у погледу специфичности. С друге стране, исти језички изрази са неодређеним придевским видом у реченицама (453.a), (455.a) и (457.a) ближи су неспецифичном читању. Међутим, према интуицији неких говорника, исте именичке синтагме могу имати и специфичну интерпретацију. У том случају, као и код раселовске јединствености, краћа форма маркира неодређеност референта, т.ј. дискурсни, а не епистемички статус. Као додатни тест за овакву интуицију послужили су нам евалуативи (*прелеп*, *феноменалан* и *сјајан*), који у примерима (454.a), (456.a) и (458.a) имају јачу пресупозицију постојања специфичног референта. Примери са евалуатима у неодређеном виду чак су сугестивније специфичне интерпретације у односу на неспецифичну. Ово значи да је номиналном изразу са краћим придевом у српском језику заиста доступно и специфично читање, упркос тврдњама Аљовићеве (2002) и Тренкићеве (2004) да се придевским видом у српском језику маркира специфичност, а не одређеност, односно старост у дискурсу.

Недвосмислено неспецифично или специфично читање у српском језику може се добити искључиво употребом одговарајућих детерминатора – неспецифичних заменица *било који* или *који год*, односно придева *извесни* или *одређени* употребљених као маркери специфичних номиналних референата:

(459.a) Јован хоће да купи **било који/који год брз ауто**. (неспецифично)

(459.б) Јован хоће да купи **било који/који год брзи ауто**. (неспецифично)

(460.a) Јован хоће да купи **било који/који год сјајан ауто**. (неспецифично)

(460.б) Јован хоће да купи **било који/који год сјајни ауто**. (неспецифично)

(461.a) Јован хоће да купи **извесни/одређени брз ауто**. (специфично)

(461.б) Јован хоће да купи **извесни/одређени брзи ауто**. (специфично)

(462.a) Јован хоће да купи **извесни/одређени сјајан ауто**. (специфично)

(462.б) Јован хоће да купи **извесни/одређени сјајни ауто**. (специфично)

Присуство неспецифичних детерминатора *било који* и *који год* у (459)-(460) доноси искључиво неспецифичну интерпретацију, баш као што придеви *извесни* и *одређени*, употребљени као маркери епистемичности, у (460)-(461) доприносе специфичном читању релевантног језичког израза, док је придевски вид у датим случајевима потпуно ирелевантан. Презентовани тестови нам недвосмислено показују да између неодређеног придевског вида у српском језику и неспецифичности не постоји потпуна корелација, већ да говорници преферирају да употребе краћу форму у неспецифичном окружењу (и то у одсуству детерминатора употребљених у (459)-(462)), при чему се индиректна модификација придева интерпретира као рестриктивна.

Доказ више за тврдњу да придевски вид у српском језику само делимично корелира са епистемичком специфичношћу, те да су недвосмислене интерпретације јако ретке послужиће нам следећи пример, који, за разлику од других анализираних у овом одељку, није наменски формулисан за потребе наших тестова. Недостатак креираних примера је тај што се они могу уобличити тако да подрже одређено теоријско становиште које је, у суштини, може бити непримењиво на читав језички корпус. Вредност наменски формулисаних тестова зато верификујемо на ексцерпираним реченицама. Такав је случај са следећим примером, преузетим из Андрићеве „Травничке хронике“:

(463.a) Долазиле су долачке газдарице, румене и ушушкане, у атласли ћурдицијама, крећући се лако и свечано као патке на поледици. За *сваком од њих* је опрезно газио **озебао шегрт, коме су гореле уши и мрзнули се „мосури“ под носом**, које није могао да убрише, јер је на испруженим рукама пред собом носио умотане дарове. (И. Андрић, „Травничка хроника“) (двосмислено)

У присуству дистрибутивне квантификације *сваком од њих* номинална синтаagma *озебао шегрт* би због неодређеног вида придева у свом саставу требало да недвосмислено указује на постојање већег броја референата, макар према Аљовићевој (2000, 2002). Ипак, ова реченица може имати и специфично читање – читање да се датом именичком фразом денотира специфични шегрт из куће домаћина-конзула, при чему краћа форма маркира непоменутог и временски локално читање приписане особине (о временски локалном читању в. више у одељку 4.5). Слична је ситуација и са одређеним видом придева у истом окружењу. Преформулисаном примеру у (463.б) са модификатором у одређеном придевском виду доступна су оба читања:

(463.б) Долазиле су долачке газдарице, румене и ушушкане, у атласли ћурдицијама, крећући се лако и свечано као патке на поледици. За *сваком од њих* је опрезно газио **озебли шегрт, коме су гореле уши и мрзнули се „мосури“ под носом**, које није могао да убрише, јер је на испруженим рукама пред собом носио умотане дарове. (двосмислено)

На основу свих анализа у овом одељку можемо констатовати да придевски вид у српском језику не стоји у стриктној корелацији са категоријом епистемичке специфичности. Видели смо да је у истом окружењу одређени вид придева двосмислен у погледу епистемичке специфичности, док је неодређеном виду доступније неспецифично читање, али и да неодређени вид може бити двосмислен, нарочито када се ради о евалуативним придевима, који имају наглашено специфично читање релевантног референта. Доследно маркирање специфичности могуће је једино детерминаторима – придевима *извесни* и *одређени* (специфично), те заменицама *било који* или *којигод* (неспецифично). Притом придевски вид постаје потпуно ирелевантан у погледу доприноса некој од двеју интерпретација. Што се одређеног придевског вида тиче, он је двосмислен и у погледу ове семантичке дистинкције, јер не искључује ни једну ни другу интерпретацију

под различитим контекстуалним условима. Из тих разлога, када се два придевска облика контрастирају, може се учинити да постоји чврста корелација. Међутим, додатни тестови су нам показали да је номинална фраза у погледу ове категорије сензитивна и на друге елементе окружења: операторе, присутне детерминаторе и/или семантичку класу употребљеног придева. Тако, на пример, евалуативи, без обзира на придевски вид, теже да добију специфично читање, јер носе јаку пресупозицију постојања јединственог модификованог референта.

Поменути маркери специфичности, придеви *извесни* и *одређени*, укључујући и придев *остали*, када су употребљени као епистемички маркери преферирају облик одређеног вида и увек стоје испред свих осталих присутних придева (укључујући и индиректне модификаторе од којих воде порекло), (464.а)-(465.б). За разлику од придева *поменути*, *наведени*, *дати* и *конкретни*, којима се маркирају дискурс-старе јединице (о чему је било речи на крају пододељка 4.2.2), епистемички маркери могу бити и у неодређеном виду, нарочито у колокацијама попут (*један*) *известан период* или (*један*) *одређен број* (овом питању ћемо се вратити у наредном поглављу, које за предмет има синтаксу придевског вида). Како у предикативу могу имати искључиво неепистемичко читање (скраћеницом ЕПИ у индексу маркера се епистемичка интерпретација придева), (466), према Чинквеовим (2010) критеријумима, ради се о директним модификаторима. Још једном, као и у случају придева *поменути*, *наведени*, *дати* и *конкретни*, проблем за Чинквеову анализу представља питање како је могуће да се директни модификатори генеришу на позицији вишој од индиректних модификатора и да су све индиректне модификације у њиховом опсегу:

(464.а) (?)одређен/одређени снажан тектонски удар

(464.б) *снажан/*снажни одређени тектонски удар

(465.а) остали црвени маркери

(465.б) *црвени остали маркери

(466) Снажан тектонски удар је *извесни/*известанЕПИ/*одређени/*одређенЕПИ.

Могуће решење за овај проблем понудићемо у наредном поглављу дисертације. У следећем потпоглављу ће бити више речи о партитивној специфичности и потенцијалној корелацији ове категорије са придевским видом у српском језику.

4.4.1. Партитивна специфичност и придевски вид

Нешто другачије природе од епистемичке специфичности је партитивна специфичност. О партитивној специфичности у турском језику већ је било речи у одељку 2.11, при презентовању идеје Аљовић (2002) да однос дуже и краће форме придева у српско-хрватском језику у већој мери корелира са семантичким контрастом [±специфично] неголи са контрастом [±одређено]. Поновићемо најзначајније чињенице које се тичу ове категорије, а затим проверити каква је њена релевантност за придевски вид у српском језику.

Присутством или одсуством морфеме за акузатив $-(y)i$ на директном објекту у турском језику маркира се разлика између епистемичке специфичности и неспецифичности, али и између партитивног и непартитивног читања (Енч 1991). Непартитивна интерпретација, као и егзистенцијално читање детерминатора, само указује на постојање, егзистенцију референта именичког појма уз који детерминатор стоји, без икаквих пресупозиција. Партитивно читање, слично јаким детерминаторима (Милзарк 1974), пресупонира постојање читавог скупа референата (у случају турског језика, уведених у дискурс), од којих се само једном подскупу може приписати остатак исказа. Како јаки детерминатор пресупонира постојање скупа референата, чијем се подскупу приписује исказ, он има партитивно значење.

У одељку 2.11 партитивна специфичност и неспецифичност у турском језику илустроване су следећим примером. Као контекст послужила је следећа реченица, којом се скуп од извесног броја деце уводи у дискурс:

(467) Odam-a bir kac cocuk girdi.

моја соба-д неколико деце ушло

„Неколико деце ушло је у моју собу“

Уколико се у наставку дискурса уз синтагму *iki kiz* (две девојчице) употреби граматички знак за специфичност, *kiz-i*, говорник маркира да је подскуп од две девојчице део ширег скупа деце:

(468) *İki kiz-i taniyordum.* (партитивно)

Две девојчице-А сам познавао

„Познавао сам две од девојчица“

С друге стране, уколико маркер специфичности изостане (само *kiz*), локутор недвосмислено ставља до знања да две девојчице нису део поменуте групе:

(469) *İki kiz taniyordum.* (непартитивно)

Две девојчице сам познавао

„Познавао сам две девојчице“

Партитивном специфичношћу упућује се на било који подскуп из скупа референата, при чему подскуп може бити епистемички специфичан или неспецифичан. Битно је да саговорници деле знања о уведеном скупу, те да саговорник не зна о ком се подскупу ради. Ову чињеницу илуструје реченица (470), у којој се, за разлику од примера (468), употребом акузативног маркера реферише на епистемички неспецифичан подскуп:

(470) *Ali hiçbir *kitap/kıtab-ı al-ma-dı.*

Али било која књига/књига-А није купио

„Али (лично име) није купио ниједну од књига“

Интересантан је однос између категорија одређености, епистемичке и партитивне специфичности у погледу партитивног односа референта и рестрикторског скупа. Ове разлике могле би се најједноставније објаснити помоћу (не)одређености референта и рестрикторског скупа (одређености дефинисане као старост у дискурсу):

1. одређени референт у одређеном скупу = ОДРЕЂЕНОСТ

2. неодређени референт у одређеном скупу = ПАРТИТИВНА СПЕЦИФИЧНОСТ

3. неодређени референт у неодређеном скупу = ЕПИСТЕМИЧКА СПЕЦИФИЧНОСТ

За разлику од епистемичке специфичности, која егзистира и у непознатим контекстима, партитивна специфичност у турском јавља се само у познатим контекстима, дакле, важи у оквиру уведеног надскупа. По овоме се партитивна специфичност приближава одређености дефинисаној као старост у дискурсу у језицима са чланом. У складу с овим, у турском језику неспецифична форма, попут неодређености у језицима са чланом, уводи потпуно нове референте у дискурс, а маркирана специфична јединица са граматичким наставком *-(y)i* упућује на скуп који је већ уведен у дискурс, баш као и код одређености. Међутим, чињеница је да би у језицима са чланом (на пример, у енглеском) адекватни преводи примера (468) и (469) били (471) и (472):

(471) I knew **two of the girls**.

„Познавао сам две од девојчица“

(472) I knew **two girls**.

„Познавао сам две девојчице“

Примећујемо да ни у једној од преведених реченица нема одређеног члана непосредно испред кардиналног броја. Присуство члана указивало би на максимизирани скуп који је већ уведен у дискурс:

(473) I knew **the two girls**.

„Познавао сам те/поменуте две девојчице“

Реченица (473) означава да је скуп од тачно одређене две девојчице већ био предмет претходног разговора колокутора, те се употребом одређеног члана реферише на њих. Према томе, партитивна специфичност у турском језику разликује се и од одређености

дефинисане као поменуто, али и од епистемичке специфичности, иако са обема категоријама има блиских, додирних тачака.

Поставља се питање да ли је партитивна специфичност релевантна за придевски вид, како тврди Аљовићева (2002). Ова ауторка комбиновање неодређене заменице *један* са одређеним придевским видом објашњава партитивном специфичношћу, што поткрепљује примерима попут следећег:

(474.а) Сваки професор је срео једног вриједног⁸⁰ студента.

„Every professor met some diligent student or other“

[„Сваки професор је срео којег вредног студента (буквално: једног вредног студента или другог“)]

(474.б) Сваки професор је срео једног вриједног студента.

„There is a diligent student such that every professor met him“

[„Постоји јединствен вредан студент, такав да су га срели сви професори“]

„Every professor met one of the diligent students“

[„Сваки професор је срео неког од вредних студената“] (Аљовић 2002: 31)

Према интуицији Аљовићеве, неодређени придевски вид комбинован са детерминатором *један* у (474.а) има само (епистемички) неспецифично читање, тј. да је сваки професор у каријери срео којег вредног студента. О односу неодређеног вида придева и епистемичке специфичности већ је било речи у претходном одељку, те ћемо овај део анализе оставити по страни и усредсредити се на анализу примера (474.б). Према ауторки, номинална фраза са одређеним видом придева у (474.б) двосмислена је између (епистемички специфичне) интерпретације да постоји јединствени студент за кога важи да су га упознали сви професори и партитивно специфичне да је сваки професор срео по неког из претпостављене групе вредних студената. Оваква анализа атрактивна је зато што нуди могуће објашњење на питање како то да је одређени придевски вид у савременом српском језику двосмислен у погледу епистемичке специфичности. Међутим, понуђени теоријски оквир проблематичан је из најмање три разлога.

⁸⁰ Акцентско стање преузето је од Аловићеве (2002).

Прво, у српском се за епистемички неспецифичног референта може употребити неодређени вид придева иако је рестрикторски скуп уведен у дискурс, (475). Штавише, у реченици (475) дужи придев звучи мање прихватљиво од краћег, супротно очекивањима анализе Аљовићеве:

(475) А: Што се тиче повећања продаје, имам **неколико добрих предлога** и **два помало необична**. Шта хоћеш прво да чујеш?

Б: Реци ми прво **неки добар/??добри/необичан/??необични предлог!**

Други разлог зашто је партитивна специфичност непримењива на српски језик јесте чињеница да су у корпусу много чешће обрнуте ситуације, да се у празном дискурсу, без уведених рестрикторских скупова, појављује дужа форма придева (попут примера (7)-(13) из одељка 1.1), што нас је и навело закључку експлицираном у одељку 3.3.2 да је одређени придевски вид у српском језику семантички немаркиран.

Трећи емпиријски аргумент против понуђене анализе јесу примери попут следећих:

(476) Ту је његов наредник Тахир, **један крмељиви и подмукли пакосник** који га је већ неколико пута пањао код старешина и оптуживао због недостатка опреза и строгости. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“)

(477) „Повучена и ћутљива, прерано зрела и сувише осетљива, танких стегнутих усница и очева уочена погледа, она је ишла уз мајку као **стални и неми прекор**, не показујући никад ничим своја осећања и на око неосетљива за све око себе.“ (И. Андрић, „Травничка хроника“)

Према анализи Аљовићеве, партитивно специфично читање фраза *један крмељиви и подмукли пакосник* у (476) и *стални и неми прекор* у (477) пресупонирало би, супротно интуицији, постојање скупова крмељивих и подмуклих пакосника, односно сталних и немих прекора (sic!). Јасно је да се тешко могу замислити овакве дискурсне и прагматичке околности.

На основу презентованих чињеница закључујемо да категорија партитивне специфичности није релевантна за придевски вид у српском језику, бар не у облику у којем се јавља у турском језику. У сваком случају, ова анализа покренула је питање интерпретације синтагми као *један крмељиви и подмукли пакосник* и *стални и неми прекор*. У наредном пододељку позабавићемо се односом између овог типа номиналних фраза и колокација које у свом саставу имају облике одређеног и неодређеног вида придева (*брзи воз, црни лук, бели лук, свети апостол, вечни живот, здрав разум, лош задах, слободан ударац, низак притисак*), да бисмо у одељку 4.5 наставили са експлицирањем релевантних семантичких категорија, дефинисањем категорије временски локалног/глобалног читања придевске модификације.

4.4.2. Колокације, ад хок класе и придевски вид

У претходном одељку било је, између осталог, речи и о номиналним фразама са одређеним придевским видом у неодређеном окружењу, попут *један крмељиви и подмукли пакосник* из примера (476) и *стални и неми прекор* у реченици (477). Указали смо на чињеницу да би анализа оваквих примера као партитивно специфичних била противна интуицији, будући да би пресупонирала постојање необичних класа крмељивих и подмуклих пакосника или сталних и немих прекора. Једно могуће објашњење за овакве примере била би теоријска претпоставка да је, поред класа које су већ утврђене у лексикону (на пример, *брзи воз, црни лук, вечни живот, свети апостол, високи студент*), могуће и креирање **ад хок класа**, које би се анализирале у домену нижег DP-ја класе / врсте (детаљније у наредном, петом поглављу дисертације). Предложићемо, такође, да постоји континуум на коме се све ове јединице распоређују с обзиром на следећа три критеријума: присуство или одсуство семантичке идиосинкразије, ригидност форме и фреквентност у говору⁸¹ (Станковић 2012).

⁸¹ Сви наредни примери биће анализирани под претпоставком да је дискурс колокутора празан, односно, да се јављају у неодређеном окружењу.

На једном крају овог континуума стајали би примери попут *брзи воз* или *црни лук*. Како је већ поменуто у потпоглављу 2.5, овакве јединице Фекете (1969/73) назива **стабилованим варијантама**, док ћемо их ми називати **генеричким номиналним синтагмама**, о чему ће више бити речи у одељку 4.6.3. За синтагме овог типа је карактеристична значајна семантичка идиосинкразија. Тако, *брзи воз* не представља било који воз који се креће великом брзином, већ одређену категорију железничких возила која застају само на одређеним станицама, имају предност при укрштањима са возовима нижег ранга итд. *Брз воз* је, с друге стране, било који воз који се креће великом брзином, без обзира на његов статус у железничком саобраћају. Ситуација је још интересантнија код јединице *црни лук*. Она означава биљну врсту *Allium sera*, чија љуска није црне, већ жућкасто-златасте боје, али је њен назив највероватније добијен у семантичком пољу (ботаничког рода *Allium*) као својеврстан „антоним“ врсти *бели лук* (*Allium sativum*), чија је боја љуске заиста бела. Према томе, у овим и сличним примерима одређени придевски вид је ознака специфичног лексичког статуса читаве јединице, чије се значење не изводи уобичајеним принципом композиционалности, као код одговарајућих облика са неодређеним видом. Ове језичке изразе карактеришу семантичка идиосинкразија, изразита ригидност форме и висока фреквентност у говору.

При средини постулираног континуума налазе се јединице које граде стабилан колокацијски однос, али код којих није присутна семантичка идиосинкразија, попут *свети апостол* или *вечни живот*. Магнусдотир (1990) дефинише колокације као низове речи које се појављују заједно према ограничењима која не дефинишу стриктно нити синтакса, нити семантичко селектовање (потоње према Чомском (1965)). Ова ограничења се могу сматрати лексичким, јер избор лексичке јединице није на нивоу концепта, због чега делове колокације не могу заменити одговарајући ближи или даљи синоними. Ипак, за разлику од идиома, значење колокација се добија композиционално, у нашем случају (интерсекцијом или супсекцијом, више у одељку 4.7) од значења придева и именице. Према томе, *свети апостол* је апостол који је свет, а *вечни живот* – живот који траје вечно. Ове две јединице, међутим, разликују се с обзиром на ригидност форме: *свети апостол* не може се јавити у облику **свет апостол*, док је фраза *вечан живот*, са неодређеним видом придева у свом саставу, потпуно прихватљива (претпостављамо да су колокације похрањене у лексикону

интегрално, заједно са одговарајућим обликом придева у свом саставу). То би значило да се на континууму јединице као *свети апостол* налазе ближе првој групи (*брзи воз*, *црни лук*) у односу на јединице као *вечни живот*, које су ближе супротном полу континуума. Обе подгрупе карактерише одсуство семантичке идиосинкразије и висока фреквентност у говору, али се разликују у погледу ригидности форме, јер чланови прве подгрупе не могу имати краћу форму у свом саставу (**свет апостол*), док се чланови друге подгрупе регуларно појављују и са неодређеним видом (*вечан живот*).

Како се ради о континууму, неке јединице наћи ће се и на позицији између двеју подгрупа. Такав је случај са фразом (*један*) *бели Циганин* из (478):

(478) Тада викне **један бели Циганин** чија је кућа већ почела да грезне у води. (И. Андрић, „На Дрини ћуприја“)

Синтагма ??(*један*) *бео Циганин* је на граници прихватљивости⁸² – прихватљивија је од **свет апостол*, али је мање прихватљива од *вечан живот*. За разлику од фразе (*један*) *бели Циганин*, израз (*један*) *матори пас* из (479) сврстаћемо у другу подгрупу, будући да је синтагма (*један*) *матор пас* сасвим прихватљива.

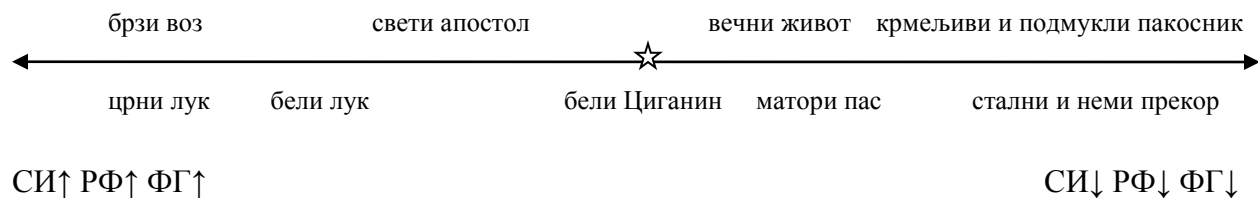
(479) Међу псима бијаше **један матори пас** који само још два зуба имадијаше у глави. (В. Караџић, „Српске народне приповјетке“, „Немушти језик“)

Коначно, на другом крају овог континуума, супротном од стабилованих варијанти, налазе се примери номиналних фраза који нису стабилне колокације, већ ћемо их интерпретирати као ад хок класе. Номиналне фразе попут *крмељиви* и *подмукли пакосник* из (476) и *стални* и *неми прекор* из реченице (477) претходног пододељка сместићемо на овај крај континуума. За њих је карактеристично да нису семантички идиосинкратичне и ригидне у погледу форме (*крмељив* и *подмукао пакосник*, *сталан* и *нем прекор*), али су, за разлику од свих претходних јединица, изразито ниске фреквентности у говору. Појава семантичке немаркираности и двосмислености одређеног придевског вида у српском

⁸² Језички израз *бео Циганин* прихватљивији је уколико се придевом не упућује на расну боју коже, већ на пребледелост као резултат психичког стања.

језику може се објаснити растућом тенденцијом код савремених говорника да конституишу ад хок класе попут анализираних.

На графикону број 1 представљен је описани континуум колокација и ад хок класа које у свом саставу имају одређени вид придева. Идући с лева на десно, јединице бележе пад у погледу семантичке идиосинкразије (СИ), ригидности форме (РФ) и фреквенције у говору (ФГ). Средина континуума (означена звездicom) одваја фразе које су неприхватљиве када у свом саставу имају неодређени вид придева од оних које су сасвим прихватљиве и са овом формом.

Графикон бр. 1: Континуум колокација и ад хок класа са одређеним видом придева

За наш предмет истраживања од посебне је важности утврдити који је потенцијални механизам који омогућава ад хок креирање класа које нису утемељене у лексикону. Још од Карлсона (1977) потиче идеја да заједничке именице улазе у семантичко компоновање спремне да денотирају класе, што је засновано на интуицији да класе онтолошки претходе самим представницима класе, те на чињеници да се у језицима са чланом који дозвољавају „голе“ именице оне користе генерички. Пратимо Карлсона у постулату да све заједничке именице поседују имплицитни аргумент класе / врсте (k), који бива засићен контекстуално одређеном класом / врстом, а која је повезана са аргументом објектом / индивидуом (o) посредством стандардне карлсоновске релације реализације R :

$$(480) \llbracket N \rrbracket = \lambda x_k \lambda y_o [R(y_o, x_k) \wedge N(x_k)]$$

Израз у (480) дефинише да се помоћу објеката / индивидуа реализују класе ентитета које денотира заједничка именица. МекНели и Боледа (2009) предлажу да се каталонски релациони придеви анализирају као генерички предикати, односно да денотирају особине класа:

$$(481) \llbracket \text{AP}_R \rrbracket = \lambda x_k [\mathbf{A}_R(x_k)]$$

У изразу (481) A_R представља једновалентни предикат повезан са релационим придевом. Ова дефиниција омогућава да релациони придеви модификују било какве класе ентитета денотираних именицом (у складу са дефиницијом у (480)) посредством следећег композиционог правила:

(482) Уколико се именица N преводи као $\lambda x_k \lambda y_o [R(y_o, x_k) \wedge \mathbf{N}(x_k)]$, а адјективна фраза AP као $\lambda x_k [A(x_k)]$, онда се $[N AP]$ преводи као $\lambda x_k \lambda y_o [R(y_o, x_k) \wedge \mathbf{N}(x_k) \wedge A(x_k)]$.

Коначно, постулираћемо да израз (482) важи за српски језик (с тим што је немаркирани распоред елемената номиналне фразе онај у коме придев претходи именици, $[AP N]$), али не само када су у питању релациони придеви, већ да ово важи за све класе придева, укључујући и дескриптивне и градивне придеве, који могу имати оба облика. У том случају би и изрази-хапакси попут *крмељиви и подмукли пакосник* или *стални и неми прекор* могли да денотирају одговарајуће класе пакосника, односно прекора, без обзира што они нису утврђени у лексикону. У складу са овим, у наредном поглављу дисертације понудићемо синтаксичку интерпретацију оваквих и сличних израза у домену DP-ја класе / врсте. За њу ће бити карактеристично да су обележја одређености увек позитивно спецификована, на основу израза датих у (480)-(482). Покренутом питању класа / врста вратићемо се у одељку 4.6.3, који је посвећен генеричким номиналним фразама и њиховом односу са придевским видом. Пре тога ћемо истражити корелацију придевског вида и временске интерпретације придевом денотиране особине.

4.5.1. Временски глобална и временски локална интерпретација синтаксичке позиције у романским и германским језицима

Један број преноминалних придева у енглеском језику двосмислен је између читања којим се указује на сталну особину референта, без временског ограничења у модификацији⁸³, те оног читања када се придевом приписује особина која ограничено важи само у оквиру интервала релевантног догађаја описаног реченицом. Прва интерпретација у литератури се назива **individual-level**, док се друга обележава термином **stage-level** (Ферис 1993, Седлер и Арнолд 1994, Свенониус 1994, Ларсон 1998, Чинкве 2010). Њихов адекватан превод могао би бити **временски глобално**, односно **временски локално** читање:

(483) The **visible stars** include Aldebaran and Sirius. (двосмислено)

(484) Видљиве звезде укључују/обухватају Алдебаран и Сиријус.

„У звезде које су увек видљиве спадају Алдебаран и Сиријус“ (временски глобално)

„У звезде које су тренутно видљиве спадају Алдебаран и Сиријус“ (временски локално)

Преноминални придеви у енглеском су немаркирани и могу имати оба читања, са и без временског ограничења у модификацији (Чинкве 2010). Реченицом (483) се Алдебарану и Сиријусу видљивост може приписивати временски глобално, као непроменљива особина, али и као карактеристика која важи у уском временском интервалу паралелно са тренутком говора локутора, у случају временски локалног читања. Постноминално позиционирани придев *visible*, међутим, у енглеском језику има искључиво временски локално читање:

(486) The (only) **stars visible** include Aldebaran and Sirius. (временски локално)

* „У звезде које су увек видљиве спадају Алдебаран и Сиријус“

⁸³ Прецизније дефинисано, временски неограничено читање подразумева приписивање придевске особине за читав временски интервал релевантан у контексту.

„У звезде које су тренутно видљиве спадају Алдебаран и Сиријус“

У италијанском језику је синтакса номиналне фразе обрнута од ситуације у енглеском (Чинкве 2010): немаркирана постноминална модификација је двосмисленог читања, (487), док је преноминална позиција маркирана и недвосмислене интерпретације, с тим да је у овом случају маркирано **временски глобално** читање, (488):

(487) Le **stelle invisibili** di Andromeda sono molto distanti. (двосмислено)

„Звезде Андромеде, које су иначе нама невидљиве, налазе се веома далеко“

„Звезде Андромеде, (иначе видљиве, али случајно) тренутно невидљиве, налазе се веома далеко“

(488) Le **invisibili stelle** di Andromeda sono molto distanti. (недвосмислено)

„Звезде Андромеде, које су иначе нама невидљиве, налазе се веома далеко“

*„Звезде Андромеде, (иначе видљиве али) тренутно невидљиве, налазе се веома далеко“

Према Чинквеу (2010), придеви који приписују временски глобалне особине директно модификују. У италијанском се ова интерпретација маркира преноминалношћу придева. Постноминална позиција је временски немаркирана, што значи да је двосмислена између индиректно и директно модификујуће интерпретације.

Да се придеви заиста деривирају на два различитим позицијама у оквиру именичке синтагме – директној, која је ближа именици, и индиректној, која је даље од именице у односу на директну – те да ове две позиције имају различиту интерпретацију у погледу временског интервала за који важи придевом приписана модификација показују нам и следеће чињенице. Када се тестира понашање обају модификатора преноминално, види се да је маркирана, временски ограничена модификација и у оваквој конфигурацији даље од именице, док придев директне модификације остаје ближе именици. Из тих разлога је могућ само распоред *невидљиве видљиве звезде*, (489), јер се овим изразом реферише на „звезде које су иначе видљиве, али тренутно то нису“, (489.б), док је обрнути распоред,

видљиве невидљиве звезде, (490), парадоксалан и могућ евентуално у поетским или филозофским дискурсима („звезде које су иначе невидљиве, али тренутно се виде“), (490.б):

(489) невидљиве видљиве звезде

(489.a) the invisible visible stars

(489.б) „видљиве звезде које су тренутно невидљиве“

(490) *видљиве невидљиве звезде

(490.a) *the invisible visible stars

(490.б) ?? „невидљиве звезде које су тренутно видљиве“

Свенониус (1994) показује какав је утицај распореда придева на опсег модификације. У (491.б) у изразу *мртва опасна животиња* придев *мртва* модификује читаву фразу *опасна животиња*, а не само именицу *животиња*. *Мртва опасна животиња* може упућивати на неку опасну животињу, попут лава, која је мртва – на пример, лав који је убијен и затим препариран. На исти начин, у (492.б) у изразу *опасна мртва животиња* придев *опасна* модификује остатак фразе *мртва животиња*, а не само именицу. Израз *опасна мртва животиња* могао би бити употребљен у случају неке животиње која генерално (када је жива) није опасна по човека, али постаје опасном управо зато што није жива. Замислимо неку овцу која је угинула, а затим, услед бактеријског распадања, постаје опасна по здравље људи јер се налази у близини изворске воде, (492.б).

(491.a) [a [dead [dangerous [animal]]]]

(491.б) [мртва [опасна [животиња]]]

(492.a) [a [dangerous [dead [animal]]]]

(492.б) [опасна [мртва [животиња]]]

Временски интервал у коме је релевантно приписивање особине од стране придева који модификује само именицу (*опасна* у (491.б), *мртва* у (492.б)) шири је од интервала у коме важи придевска модификација фразе са придевом и именицом (*мртва* у (491.б), *опасна* у (492.б)). Или другачије формулисано, временски интервал за који важи индиректна придевска модификација садржан је у укупном интервалу релевантном за директну модификацију.

Слично, у (493.б) језичка фраза *сечена смрзнута пилетина* упућује на пилеће месо које је прво смрзнато, а затим сечено на комадиће. За разлику од њега, *смрзнута сечена пилетина* у (494.б) означава пилетину која прво сечена, а затим замрзнута:

(493.a) [chopped [frozen [chicken]]]

(493.б) [сечена [смрзнута [пилетина]]]

(494.a) [frozen [chopped [chicken]]]

(494.б) [смрзнута [сечена [пилетина]]]

Примери (493.a)-(494.б) нам показују да распоред придева у номиналној фрази није слободан, већ да, између осталог, зависи и од временске димензије придевске атрибуције. Директни модификатори имају временски глобалну интерпретацију, која захвата и релевантни интервал у коме важи индиректна придевска модификација, те која добија временски локално читање. У наредном потпоглављу проверићемо постоји ли корелација између временског ограничења придевске модификације и придевског вида у српском језику.

4.5.2. Временско ограничење придевске модификације и придевски вид

Временско ограничење придевске модификације у српском језику могуће је под различитим синтаксичким и семантичким условима. Погледајмо следећи пример:

(495) Објављен до сада **невиђен** снимак терористичког напада на Њујорк!
(<http://www.vesti.rs/Razno/Objavljen-do-sada-nevidjen-snimak-teroristicnog-napada-na-Njujork-video.html>, 8.3.2011.)

Језички израз у (495) описује ситуацију у којој постоји извесно временско ограничење у приписивању придевске особине, сугерисано прилошком одредбом *до сада*. Временски интервал у коме важи придевска модификација аргумента претходи интервалу релевантном за догађај описан глаголском фразом:

(496) $\exists x, e_1, e_2. \text{снимак_терористичког_напада_на_Њујорк}(x) \wedge \text{невиђен}(x, e_1) \wedge \text{објављен}(x, e_2) \wedge \tau(e_1) < \tau(e_2)$

Неодређени придевски вид у (495) генерисан је у предикативу рестриктивне релативне реченице. Очекивано, у истој реченици може бити употребљена и (двосмислена) дужа форма, без промена у семантици, те је пропозициони садржај реченице (497) такође онај дат у (496).

(497) Објављен до сада **невиђени** снимак терористичког напада на Њујорк!

Примери попут (495) или (497) нису занимљиви за нашу анализу зато што се интерпретација релевантних временских интервала модификацијâ не мења без обзира на придевски вид. У претходном одељку било је речи о темпоралном односу интервала у којима важе придевске модификације с обзиром на опсег модификације, а који произлази из синтаксичке позиције коју два придева заузимају у номиналној фрази. Налази Свенониуса (1994) у одговарајућем окружењу важе и за српски језик, при чему је релевантан и вид придева. Погледајмо следеће реченице:

(498) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **огребан украдени „форд“**.

(499) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **украден огребани „форд“**.

Разлика у читању примера (498) и (499) је у стању у коме је аутомобил у тренутку крађе. Док (498) описује ситуацију у којој је затвореник украо „форда“, а затим, вероватно у брзој вожњи, огребао ауто, у (499) затвореник краде аутомобил који је већ био огребан. Синтагма *огребан украдени „форд“* у (500.а) има интерпретацију (500.б), а *украден огребани „форд“* у (501.а) читање (501.б):

(500.а) [огребан [украдени [„форд“]]]

(500.б) $\exists x, e_1, e_2. \text{„форд“}(x) \wedge \text{украден}(x, e_1) \wedge \text{огребан}(x, e_2) \wedge \tau(e_1) \subset \tau(e_2)$

(501.а) [украден [огребани [„форд“]]]

(501.б) $\exists x, e_1, e_2. \text{„форд“}(x) \wedge \text{огребан}(x, e_1) \wedge \text{украден}(x, e_2) \wedge \tau(e_1) \subset \tau(e_2)$

Темпорални однос интервала описаних догађаја у (500.а) и (501.а) сугерисан је структурном позицијом и придевским видом. Одређени придевски вид, као Чинквеов директни модификатор, ужег је синтаксичког опсега, те релевантни интервал приписивања особине претходи интервалу у коме важи модификација неодређеног вида, који је ширег опсега и структурно даље од именице. Притом неодређени вид редукује рестриктивну релативну клаузу. Уколико се анализирани примери измене тако да у синтагми буду употребљена два придева истог вида, реченице постају двосмислене у погледу временског распореда релевантних интервала модификације, јер се дате две модификације интерпретирају као координиране, па су доступна оба читања, (502.а)-(502.г):

(502.а) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **украден огребан „форд“**. (двосмислено)

(502.б) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **украдени огребани „форд“**. (двосмислено)

(502.в) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **огребан украден „форд“**. (двосмислено)

(502.г) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **огребани украдени „форд“**. (двосмислено)

Такође, двосмисленог су читања и реченице у којима дужа форма претходи краћој⁸⁴:

(502.д) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **%украдени огребан „форд“**. (двосмислено)

(502.ђ) На основу изјава сведока полиција је готово сигурна да одбегли затвореник вози **%огребани украден „форд“**. (двосмислено)

Примери (498)-(502.ђ) показују да између придевског вида, структурне позиције у номиналној фрази и интерпретације временског интервала модификације постоји корелација. Временски интервал директне модификације (τ_{DM}) претходи интервалу важења рестриктивне индиректне модификације (τ_{IM}). Притом, интервал директне модификације не мора нужно да обухвата релевантни интервал приписивања рестриктивне индиректне модификације, што је био случај са примерима (500.б) и (501.б), $\tau_{IM} \subset \tau_{DM}$. Као што ћемо показати, темпорални однос интервала семантички је отворен за обе интерпретације – читање у коме интервал директне обухвата интервал рестриктивне индиректне модификације, $\tau_{IM} \subset \tau_{DM}$, али и читање да интервал директне модификације претходи релевантном интервалу рестриктивне индиректне модификације, $\tau_{IM} < \tau_{DM}$. Притом нам у одбацивању једне од двеју интерпретација помажу прагматичка знања о свету. Као илустрација реченог послужиће нам следећи примери:

⁸⁴ Одређени број говорника комбинацију ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД + ИМЕНИЦА сматра неприхватљивом, што је, подсећамо, и интуиција Лека (1992) и Аљовићеве (2000, 2002). Ипак, овакве синтагме биле би прихватљивије у случају да су у дискурс уведени рестрикторски скупови алтернатива. Под оваквим дискурским околностима први придев, у одређеном виду, носио би контрастивни информацијски топик или фокус.

(503.a) **Замрзнут прокувани патлиџан** задржава свој специфичан укус.

(504.a) **Прокуван замрзнути патлиџан** задржава свој специфичан укус.

У (503.a) је реч патлиџану који се кува, а затим замрзава. Чињеница да је патлиџан термички обрађен не може се променити без обзира на касније замрзавање, те релевантни интервал директне модификације обухвата и интервал важења рестриктивне индиректне модификације ($\tau_{IM} \subset \tau_{DM}$):

(503.б) [смрзнут [прокувани [патлиџан]]]

(503.в) $\exists x, e_1, e_2. \text{патлиџан}(x) \wedge \text{смрзнут}(x, e_1) \wedge \text{прокуван}(x, e_2) \wedge \tau(e_1) \subset \tau(e_2)$

У (504.a) ради се о поврћу које се замрзава, а затим кува. Током термичке обраде патлиџан се нужно мора одмрзнути. Према томе, интервал директне модификације престаје да важи од тренутка када постаје релевантан интервал приписивања рестриктивне индиректне модификације ($\tau_{IM} < \tau_{DM}$):

(504.б) [прокуван [смрзнути [патлиџан]]]

(504.в) $\exists x, e_1, e_2. \text{патлиџан}(x) \wedge \text{смрзнут}(x, e_1) \wedge \text{прокуван}(x, e_2) \wedge \tau(e_1) < \tau(e_2)$

Како смо већ поменули, однос двају интервала отворен је за обе интерпретације, $\tau_{IM} \subset \tau_{DM}$ или $\tau_{IM} < \tau_{DM}$, а прагматика одбацује једно од двају читања у зависности од наших знања о свету.

На основу закључака донетих у овој подсекцији можемо резимирати да придевски вид у српском језику и синтаксичка позиција адноминалних придева могу корелирати се интерпретацијом релевантних временских интервала у којима важе приписане модификације референта. У одговарајућим контекстима временски интервал директне модификације (одређени вид) претходи интервалу рестриктивне индиректне модификације (неодређени вид). Овај базични темпорални однос интервала семантички је

отворен за обе интерпретације, $\tau_{IM} \subset \tau_{DM}$ или $\tau_{IM} < \tau_{DM}$, при чему прагматичка знања о свету и стварности помажу саговорнику у одбацавању једног од двају читања.

У претходном потпоглављу, 4.5.2, било је речи о временски локалном читању модификације постноминалног придева у енглеском. Примери анализирани у овом поглављу (498)-(504.в) имали су неки облик временског ограничења у приписивању придевске модификације, али нити један од њих није имао временски локално читање у смислу да приписана особина важи стриктно унутар интервала развоја догађаја денотираног глаголом. У српском језику овакву интерпретацију ретко имају адноминални придеви, али је уобичајена за депиктивски употребљене придеве, о којима ће бити речи у наредном поглављу дисертације.

4.5.3. Депиктив и придевски вид

Временско ограничење у приписивању особине и придевски вид у српском језику довођени су у везу још од Маретићеве (1899) анализе Вуковог примера *Срдит Марко језди низ Косово*. Маретић примећује да се неодређени вид придева у овом примеру може заменити прилогом *срдито*. У пододељку 3.3.2. већ је било речи о томе да се краћом формом придева у конкретном примеру указује на тренутно емоционално стање јунака, а не на његову сталну карактерну особину. С друге стране, упоређујући примере типа *Купи ми црн шешир* и *Дај ми црни шешир*, Белић за први каже да „пример има неодређено значење“, док за одређени вид генерално тврди да „упућује на познату, одређену или сталну особину каквог предмета“ (Белић 1949). Фекете (1969/73) примећује да се неодређеним видом у првој реченици никако не може приписивати нестална особина, напосто јер шешир не мења боју.

Узмимо у разматрање први пример, дат овде у (505). Краћа форма *срдит* у (505) је пример придева употребљеног у функцији депиктива, који је облик секундарне предикације⁸⁵. Депиктивне конструкције су оне у којима придев описује субјекатског или

⁸⁵ У обимној теоријској литератури која се бави синтаксом и семантиком секундарне предикације (Робертс 1988, Коизуми 1994, Лежандр 1997, Ричардсон 2001, Марушич, Марвин и Жауцер 2003, Крацер 2004 итд.)

објекатског референта у реченици као учесника у ситуацији, тако да приписана особина важи стриктно унутар интервала дате ситуације, тј. нема друге импликације у вези са перзистентношћу приписане особине, осим оних који воде порекло из прагматичких инференци:

(505) **Срдит** Марко језди низ Косово (Маретић 1899: 491). (недвосмислено)

„Марко језди низ Косово и док језди је срдит“ (временски локално)

*„Марко је срдита особа и језди низ Косово“ (временски глобално)

Пропозициони садржај реченице (505) могао би бити формализован следећим изразом:

најчешће се помињу два основна типа придевске секундарне предикације – депиктивска и резултативна. Под резултативима се подразумевају секундарни предикати који се интерпретирају као резултирајуће стање у коме се нађе унутрашњи аргумент глагола на крају процеса денотираног глаголом. У српском језику, као и у осталим словенским језицима, албанском, грузијском и романским језицима, резултативи исказани (само) придевом нису граматични:

(1) *Миљана је офарбала плафон **зелен** (= у зелено).

(2) *Јован је појео тањир бораније **празан** (= испразнивши га).

Ипак, треба напоменути да Шарићева (2008) детектује укупно три примера резултатива исказаних придевом у хрватском:

(3) Најео се **сит**.

(4) Марко је налио чашу **пуну**.

(5) Скинуо се / свукао се **гол**.

Резултативност није систематска појава у српском језику, будући да се појављује у ограниченом броју конструкција, али је занимљива за предмет наше анализе јер, попут депиктива, преферира краћи облик придева.

(506) $\exists s. \text{језди_низ_Косово}(\text{Марко}, s) \wedge \text{срдит}(\text{Марко}, s)$

Српски депиктив се слаже у роду, броју и падежу са својим **контролором**, аргументом глагола коме се временски локално приписује особина. У (507) је контролор депиктива аргумент *Марко*:

(507) **Марко** језди низ Косово **срдит**.

За разлику од краће форме, одређени вид придева у истом окружењу двосмислен је између временски локалног и временски глобалног читања. У (508) дужа форма *срдити*, која има функцију атрибута, може имати интерпретацију по којој се срдитост депиктивно приписује као тренутно психолошко стање у којем се Марко налази док језди низ Косово, али и читање у коме се срдитост приписује Марку као општа карактерна особина, као атрибуција која важи и изван временског интервала денотиране ситуације.

(508) **Срдити** Марко језди низ Косово. (двосмислено)

„Марко језди низ Косово и док језди је срдит“

„Марко је срдита особа и језди низ Косово“

Временски глобално читање придева (*Марко је срдита особа*) у конкретном примеру могло би се формализовати изразом:

(509) $\exists s_1, s_2. \text{језди_низ_Косово}(\text{Марко}, s_1) \wedge \text{срдит}(\text{Марко}, s_2) \wedge \tau(s_1) \subset \tau(s_2)$

Према томе, двосмислени одређени вид придева отворен је и за временски локалну интерпретацију, (506), али и временски глобално читање, (509).

Депиктивску функцију у српском језику може имати само неодређени вид придева, при чему је његова синтаксичка дистрибуција шира у односу на адноминални атрибут:

(510.a) Марко **срдит** језди низ Косово.

(510.б) Марко језди **срдит** низ Косово.

(510.в) Марко језди низ Косово **срдит**.

Одређени вид придева ван преноминалне позиције је неграматичан:

(511.а) Марко ??**срдити** језди низ Косово.

(511.б) Марко језди ***срдити** низ Косово.

(511.в) Марко језди низ Косово ***срдити**.

Само краћа придевска форма може добити функцију секундарног предиката из истих разлога због којег се само неодређени вид може наћи у синтаксичком предикативу – краћи придев се као Чинквеов (2010) индиректни модификатор генерише у предикативу релативне клаузе коју редукује. Депиктив се најједноставније интерпретира као адјункт глаголске фразе који се слаже са контролором. Контролор у српском језику могу бити директни и индиректни објекат, али не и аргумент у предлошкој фрази, као што показују следећи примери:

(512) Затекли смо **га_i** на поду **онесвешћеног_i**.

(513) **Јанку_i** су синоћ **пијаном_i** допустили да вози ауто.

(514) *У **просторији_i** спавамо **задимљеној од цигарета_i**.

Уобичајена анализа депиктива као десног адјункта требало би да омогући читање у коме се релевантни интервал депиктива повезује и са предикатом надређене клаузе, а не само са угнежђеним глаголом. Ово, међутим, није случај у језицима попут словеначког. Погледајмо следећи пример, преузет од Марушича и осталих (2003):

(515) Vid_i j_j je sklenil zadevo_k razložiti trezen_i. (сло.)
(недвосмислено)

Вид-Н јој-д је одлучио ствари разложити трезан-Н

„Вид је одлучио да јој објасни ствари када буде био трезан“

*„Вид је у трезвеном стању одлучио да јој објасни ствари“

Реченица (515) у словеначком има само једно могуће читање – да је Вид одлучио да објасни ствари када буде био трезан, а никако да је одлука да се ствари објасне донета у трезвеном стању. Исти пример у српском преводу, (516), ипак се може интерпретирати у интервалу предиката надређене клаузе:

(516) Вид је одлучио да јој објасни ствари трезан.

„Вид је одлучио да јој објасни ствари када буде био трезан“

?„Вид је у трезвеном стању одлучио да јој објасни ствари“

Реченици (516) доступно је прво понуђено читање, иако и друга интерпретација није у потпуности недоступна, нарочито када постоји одговарајући контекст и информацијска структура:

(517) А: [_{Фоc} У каквом стању је] [_{Топ} Вид одлучио да јој објасни ствари]?

Б: [_{Топ} Вид је одлучио да јој објасни ствари] [_{Фоc} трезан].

Реченица (517)-Б и под оваквим околностима двосмислена је између двају читања примера (516), али је прво читање, по коме се депиктив везује за угнежђену реченицу, ближе интуицији већине говорника. Ово нам показује да једноставна анализа депиктива као десног адјункта не успева да објасни депиктивну секундарну предикацију у потпуности. Због тога Марушич и остали (2003) предлажу да се депиктив интерпретира као конституент који је налик малој клаузи (small clause) са DP-јем у спецификатору и AP-јем у комплементу. Овај конституент аутори обележавају као PrP (енг. *predicate phrase*, предикатска синтагма). Он се спаја на месту где би се домаћин депиктива иначе

спојио. Одатле DP може да се помери, остављајући предикат иза себе⁸⁶. Примењена на српски, анализа би изгледала овако:

(518) [[_{DP}Марко]_i је [_{VP} _{t_i} [[_V запиткивао][_{PrP}[_{DP} Марију][_{AP} мртву уморну]]]]]]

Слагање се остварује путем управног члана PrP-а, који носи обележја од DP-ја придеву. Примењена на Маретићев пример из (505), синтаксичка анализа дала би следећу структуру:

(519) [[[_{PrP}[_{DP} Марко][_{AP} срдит]]] [_{VP} језди [[_{PrP} низ Косово]]]]

У овом потпоглављу било је речи о депиктивској секундарној предикацији, која увек има само временски локално читање. Анализирали смо је као врсту мале клаузе, означену као PrP, у којој је аргумент на који се депиктивска модификација односи спецификатор, док је депиктивски придев комплемент, а непостојећи управни члан носи одговарајућа обележја од именице ка придеву. У складу са претпоставком о неодређеном виду придева као носиоцу обележја предикативности, само ова придевска форма може се наћи у депиктиву (разуме се, у случају када је контролор у номинативу или акузативу за неживо мушког рода једине). Притом је индиректна модификација неодређеног придева нерестриktivне интерпретације.

⁸⁶ Марушич и остали (2003) нуде следећи тест за разликовање депиктивних секундарних предиката од постноминалних придева. Квантификатор *сви* квантификује над именицом и постноминалним придевом, доприносећи рестриktivној интерпретацији, (1), док је у случају депиктива квантификација само над именицом, што доприноси нерестриktivној интерпретацији, (2):

(1) [Сви [гусари пијани као летве]] јели су ћевапе. (постноминални придев)

(2) [Сви [гусари]] су пијани као летве јели ћевапе. (депиктив)

О вези између квантификативне рестриktivности и постноминалне придевске модификације биће више речи у наредном потпоглављу дисертације.

Овом подсекцијом заокружено је истраживање односа између синтаксичке позиције придева, придевског вида и временске интерпретације релевантног интервала у којем важи придевска модификација, изнето у читавом потпоглављу 4.5. Показали смо да су у српском језику преноминална позиција и одређени придевски вид двосмислени између временски глобалног и временски локалног читања, док неодређени вид и постноминална позиција (на којој се регуларно може наћи првенствено краћа форма) у одговарајућим контекстима имају временски локалну интерпретацију. Релевантни временски интервал модификације придева ближег именици шири је од интервала индиректне модификације. Притом се ова разлика у двама интервалима приписивања добија само када је придев ближи именици у форми одређеног вида, односно, када је придев даље од именице (као Чинквеов (2010) индиректни модификатор, добијен из редуковане рестриктивне релативне реченице) у неодређеном виду. Коначно, показали смо да се временски локално читање придевске модификације, у коме приписана особина важи само унутар интервала развоја ситуације, добија депиктивски употребљеним придевом у неодређеном виду, уз нерестриктивну интерпретацију индиректног модификатора. На крају можемо закључити да је у српском језику временско ограничење релевантног интервала придевске модификације у корелацији са неодређеним видом придева, као индиректним модификатором, док је одређени вид двосмислен између временски ограниченог и временски глобалног читања.

Предмет истраживања читавог одељка 4.6 биће квантификативна рестриктивност неодређеног и одређеног придевског вида у српском језику.

4.6.1. Квантификативна рестриктивност и придевски вид

У наредна четири одељка биће речи о вези између придевског вида и рестриктивности / нерестриктивности у присуству квантификатора (*сваки, сав, понеки, покоји, ниједан, многи*) и у генеричким контекстима. Под рестриктивношћу овде подразумевамо дистрибуцију епистемичке верификације у контекстима са квантификатором. Показаћемо да се неодређени вид у оваквим окружењима стриктно интерпретира као рестриктивни индиректни модификатор, што доноси недвосмислено квантификативно рестриктивно

читање језичког израза, док је одређени вид двосмислен и отворен за рестриктивне и нерестриктивне интерпретације. Кренућемо од ефеката квантификативне рестриктивности преноминалних и постноминалних придева у присуству квантификатора *сви* и *сваки* у енглеском и италијанском језику, да бисмо затим показали како презентовани феномен корелира са два придевским формама у српском језику.

4.6.2. Квантификативна рестриктивност неодређеног вида иза квантификатора

У енглеском језику преноминални и постноминални придеви у присуству квантификатора попут *сви* или *сваки* добијају рестриктивну или нерестриктивну интерпретацију придевске модификације (Чинкве 2010). Постноминална позиција придева у енглеском је маркирана и има рестриктивно читање:

(520) Every word **unsuitable** was deleted. (недвосмислено)

„Свака **реч која је била сувишна** била је обрисана“ (кв. рестриктивно)

*„Свака **реч је била сувишна** и обрисана је“ (кв. нерестриктивно)

За разлику о постноминалних, преноминални придеви су двосмислени између рестриктивног и нерестриктивног читања:

(521) All of his **unsuitable** acts were condemned. (двосмислено)

„Прозвани су сви његови поступци **који су били неодговарајући**“

„Прозвани су сви његови поступци, и **сви су били неодговарајући**“

Овде је неопходно направити једну забелешку у погледу терминологије коју користимо у тези. Чинкве (2010) за читања у презентованом контексту користи термине *рестриктивност* и *нерестриктивност*, очигледно имајући у виду рестриктивност, односно нерестриктивност релативне реченице која се добија при преформулацији примера, а не (не)рестриктивност модификације као информацију (и)релевантну за идентификовање референта модификованог израза. Код презентованих интерпретација уз

квантификатор *сваки* врши се епистемичка верификација сваког појединачног номиналног референта у релевантном дискурсном домену – да ли референт задовољава опис придевом денотиране особине – да би се затим селектованом подскупу референата приписао остатак реченичне пропозиције. Дакле, када у овом и наредним двама поглављима будемо користили термине рестриктивност и нерестриктивност, имаћемо у виду овако дефинисану квантификативну рестриктивност и нерестриктивност.

Вратићемо се сада приказу анализираних читања придева с обзиром на синтаксичку позицију у енглеском и италијанском језику. Као што је већ било речи, у италијанском је синтакса номиналне синтагме обрнута од номиналне фразе у енглеском. Маркирана позиција је преноминална и њом се добија недвосмислено нерестриктивно читање (Чинкве 2010):

(522) Le **noiose** lezioni di Ferri se le ricordano tutti. (недвосмислено)

„Сви се сећају Феријевих часова, који су сви били досадни“

*„Сви се сећају (оних) Феријевих часова који су били досадни“

Немаркирана постноминална позиција је у италијанском двосмислена по питању квантификативне рестриктивности при приписивању придевске модификације:

(523) Le lezioni **noiose** di Ferri se le ricordano tutti. (двосмислено)

„Сви се сећају Феријевих часова, који су сви били досадни“

„Сви се сећају (оних) Феријевих часова који су били досадни“

Дакле, у енглеском је преноминални придев двосмисленог читања док постноминални има искључиво рестриктивну интерпретацију, а у италијанском је немаркирана постноминална модификација двосмисленог читања, док је преноминална позиција маркирана и недвосмислене интерпретације, с тим да је у овом случају маркирано нерестриктивно читање. Подсетићемо, према Чинквеу (2010), преноминални придеви у италијанском су

недвосмислено директни модификатори, док су енглески постноминални придеви недвосмислено индиректни модификатори.

Придевски вид у српском језику показује корелацију сличну презентованој код временског ограничења. Неодређени вид придева, баш као и индиректни модификатори у енглеском и италијанском, у присуству квантификатора *сваки* добија квантификативно рестриктивно читање:

(524) **Сваки** његов **глуп** поступак је осуђен. (недвосмислено)

„Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“

*„Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“

У (524) се из скупа свих поступака издвајају само они глупи, а затим им се приписује то да су били осуђени. Реченица (524), дакле, пресупонира постојање и других поступака, поступака који нису глупи, и који нису били осуђени. Пропозиција у (524) могла би се формализовати следећим изразом:

(525) $\forall x. \text{ његов_поступак}(x) \wedge \text{глуп}(x) \Rightarrow \text{осуђен_је}(x)$ (кв. рестриктивно)

За разлику од маркираног неодређеног вида, одређени вид придева у оваквим контекстима је двосмислен између квантификативно рестриктивног и нерестриктивног читања:

(526) **Сваки** његов **глупи** поступак је осуђен. (двосмислено)

(526.а) „Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“

(526.б) „Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“

Нерестриктивна интерпретација из (526.б) могла би имати следећу формализацију:

$$(527) \frac{\forall x. \text{његов_посупак}(x)}{\text{глуп}(x)} \Rightarrow \text{осуђен_је}(x) \text{ (кв. нерестриktivно)}$$

Израз (527) свим референтима који задовољавају опис „његов поступак“ приписује да су осуђени, уз пресупозицију да су сви редом глупи.

Према томе, одређени вид придева у српском је директно модификујућ и двосмислен, те корелира са преноминалним енглеским и постноминалним италијанским придевима. Неодређени вид је семантички маркиран, у чему корелира са енглеским постноминалним и италијанским преноминалним придевима. Краћа форма има недвосмислено квантификативно рестриktivно читање у присуству квантификатора *сваки*, када пресупонира постојање референата који не задовољавају дескрипцију приписану придевом.

Презентоване генерализације поткрепићемо и примером ексцерпираним из Андрићеве „Травничке хронике“. У (528) се неодређеним придевским видом *успео* иза квантификатора *сваки* рестриktivно издвајају само успели случају лечења, што је потврђено претходним контекстом, у којима се спомиње и постојање неуспелих случајева лечења у каријери лекара:

(528) Истинабог, он је тој својој необјашњивој мери помагао и сам тиме што је, као и много лекари, сваког неизлеченог или умрлог болесника заборављао брзо и неповратно, а **сваки успео случај** памтио и по педесет година унатраг. (И. Андрић, „Травничка хроника“) (кв. рестриktivно)

Уколико би се у истом окружењу појавио одређени придевски вид, квантификовани израз био би двосмислен између квантификативно рестриktivне и нерестриktivне интерпретације:

(529) **Сваки успели случај** памтио је и по педесет година унатраг. (двосмислено)

Реченица (529), поред рестриктивног, може имати и нерестриктивно читање, у коме се сваком случају у каријери лекара приписује да је успео (и да је памћен и по педесет година).

Исто понашање двеју придевских форми можемо приметити и у присуству квантификатора *сви/све/сва*. Како захтева граматичку множину бројивих именица, у српском је разлика у виду маркирана акцентом, као у примерима (530) и (531). Неодређени вид придева имаће акценат на медијалном слогу, *зелѐне*, а одређени на иницијалном, уз акценатску дужину на финалном слогу, *зѐленѐ*. Као и у окружењу са квантификатором *сваки*, неодређени придевски вид има рестриктивно читање, док је дужи двосмислен између квантификативног рестриктивног и нерестриктивног читатања:

(530) **Све** њене **зелѐне** хаљине су прелепе. (недвосмислено)

„Све њене хаљине које су зелене су прелепе“

*„Све њене хаљине су зелене и прелепе“

(531) **Све** њене **зѐленѐ** хаљине су прелепе. (двосмислено)

„Све њене хаљине које су зелене су прелепе“

„Све њене хаљине су зелене и прелепе“

У (530) се неодређеним видом придева пресупонира постојање хаљина које нису у зеленој боји, а рестриктивно се само зеленим хаљинама приписује да су прелепе. Одређени вид придева (531) у оваквим контекстима може имати оба читања – и претходно, рестриктивно, (532), али и нерестриктивно, којим се тврди да су све њене хаљине зелене боје и уједно прелепе, (533):

(532) $\forall x. \text{њена_хаљина}(x) \wedge \text{зелена}(x) \Rightarrow \text{прелепа}(x)$ (кв. рестриктивно)

(533) $\frac{\forall x. \text{њена_хаљина}(x)}{\text{зелена}(x)} \Rightarrow \text{прелепа}(x)$ (кв. нерестриктивно)

Небројиве масене именице могу бити погодне за додатно тестирање тврдње да неодређени вид придева има строго рестриктивно читање и иза квантификатора *сав/сва/све*, док је одређени вид двосмислен. Погледајмо следећи пример који је двосмислен по питању рестриктивности:

(534) О прстену треће протине кћери са доктором Поповићем, **сав угледни свет паланачки** испунио је протину кућу (А. Л. Лазаревић, „Паланка у Планини и Лутања“).
(двосмислено)

„(...)сав паланачки свет који је угледан је испунио протину кућу“ (кв. рестриктивно)

„(...)сав паланачки свет је угледан и испунио је протину кућу“ (кв. нерестриктивно)

Реченици (534) доступна су оба читања, јер је одређени вид придева у оваквим контекстима неутралан у погледу рестриције. Неодређени вид придева у истом окружењу има строго рестриктивно читање:

(535) О прстену треће протине кћери са доктором Поповићем, **сав угледан свет паланачки** испунио је протину кућу. (недвосмислено)

„(...)сав паланачки свет који је угледан је испунио протину кућу“

* „(...)сав паланачки свет је угледан и испунио је протину кућу“

Реченица (535) пресупонира постојање и паланачког света који није угледан.

Према томе, неодређени вид придева у контекстима са квантификаторима *сваки* и *сав* има рестриктивну интерпретацију, баш као и постноминални придев у енглеском. На исти начин је и одређени вид придева немаркиран и двосмислен по питању рестриктивности, што важи за преноминалну позицију придева у енглеском. Приказано понашање придевског вида у погледу квантификативне рестриктивности и нерестриктивности јавља се и у присуству других квантификатора, попут *понеки*, *покоји*, *ниједан*, *многи*:

(536) **понеки/покоји/ниједан/многи уображен** играч „Барселоне“ (недвосмислено)

„понеки/покоји/ниједан/многи од оних играча ’Барселоне’ који су уображени“

*„понеки/покоји/ниједан/многи од играча ’Барселоне’, који су сви уображени“

(537) **понеки/покоји/ниједан/многи уображени** играч „Барселоне“ (двосмислено)

„понеки/покоји/ниједан/многи од оних играча ’Барселоне’ који су уображени“

„понеки/покоји/ниједан/многи од играча ’Барселоне’, који су сви уображени“

Примери (536) и (537) нам показују да је понашање придевског вида иза квантификатора *понеки*, *покоји*, *ниједан* и *многи* исто као и иза квантификатора *сваки* и *сав*. Кључно питање које се поставља јесте зашто се у присуству квантификатора неодређени вид увек генерише у рестриктивној релативној реченици. Чини се да одговор лежи у чињеници да овакво окружење не дозвољава нерестриктивне индиректне модификације. Ово потврђује и неграматичност примера (538), за разлику од граматичности (539) и (540):

(538) ***Сваки/понеки/покоји/ниједан/многи, уображен, играч Барселоне** не даје интервјуе малим медијским кућама.

(539) **Уображен, сваки/понеки/покоји/ниједан/многи играч Барселоне** не даје интервјуе малим медијским кућама. (кв. нерестриктивно)

(540) **Сваки/понеки/покоји/ниједан/многи играч Барселоне, уображен,** не даје интервјуе малим медијским кућама. (кв. нерестриктивно)

Када се неодређени придевски вид нађе између квантификатора и именичког аргумента, он се не може одвојити парентетичком, апозицијском паузом, која би омогућила нерестриктивну интерпретацију модификације. Како се квантификатори генеришу на предетерминаторској позицији (уп. енг. *all the students*, ита. *tutti gli studenti*, фра. *tous les étudiants*, па и срп. *сви ту/поменути студенти*), у петом поглављу дисертације ћемо

предложити анализу у којој се неодређени вид придева у тзв. логичкој форми (LF) (прикривено за тзв. ужу синтаксу) помера до квантификаторске пројекције изнад DP-ја, преко које се дистрибуира епистемичка верификација, чиме излази из DP домена, те не конгруира са позитивно спецификованим референцијалним обележјем у подељеном DP-ју, што би резултовало одређеним видом придева.

Потпоглавље ћемо резимирати закључком да у присуству квантификатора *сваки, сав, понеки, покоји, ниједан* и *многи* неодређени придевски вид има читање квантификативне рестриктивне модификације, те пресупонира постојање номиналних референата који не задовољавају позитивну дескрипцију приписану придевом. У овом контексту неодређени вид се увек интерпретира као рестриктивна индиректна модификација. За разлику од краће форме, дужа форма је двосмислена између квантификативне рестриктивне и нерестриктивне интерпретације, којом се свим номиналним референтима приписује особина денотирана придевском речи. У пододељку 4.6.3.3 показаћемо да придевски вид испољава исто понашање у погледу уочене дистинкције између квантификативне рестриктивности и нерестриктивног читања и у генеричким реченицама када модификује генеричке номиналне фразе. Пре тога ћемо се у пододељку 4.6.3.1 за кратко одвојити од проблема односа квантификативне рестриктивности и придевског вида да бисмо увели појмове генеричке номиналне фразе и генеричке реченице.

4.6.3.1. Генеричност номиналне синтагме и генеричке реченице

У лингвистичкој литератури се под појмом **генеричност** подразумевају два различита феномена. У ширем смислу, под генеричношћу се подразумева реферисање на класу / врсту (енг. kind), као што је случај са примерима (541)-(543). У њима се не реферише на неку одређену групу кромпира или неки конкретни кромпир, већ уопште на читаву биљну врсту *Solanum tuberosum*:

(541) **Кромпир** је прво култивисан у Јужној Америци. (генеричка номинална фраза)

(542) **Кромпири** су први пут донети у Ирску крајем 17. века. (генеричка номинална фраза)

(543) Ирска економија постала је зависна од **кромпира**. (генеричка номинална фраза)

Графички наглашене номиналне синтагме се називају **генеричке** (енг. *generic NPs*) или **номиналне фразе које реферишу на врсту / класу** (енг. *kind-referring NPs*), на супрот номиналним синтагмама које реферишу на објекте (енг. *object-referring NPs*), док се предикације које укључују овакве синтагме називају **предикације које реферишу на врсту / класу** (енг. *kind-referring predications*), на супрот предикацијама које реферишу на објекте (енг. *object-referring predications*).

Друга врста феномена која се повезује са генеричношћу су пропозиције којима се не исказују конкретне епизоде или изоловане чињенице, већ говоре о неким општим обележјима (енг. *general property*), односно говоре о регуларностима којима се сумирају групе конкретних епизода или факата. У (544) се не описује конкретни догађај, већ генерализација над појединачним догађајима. Реченица (545) не реферише на конкретни кромпир, већ на кромпире уопште, те се ради о генерализацији базираној на обележјима појединачних кромпира. Очигледно да је овај други тип генеричности обележје читаве реченице (или клаузе), а не појединачних именичких синтагми у њима.

(544) Неа сваког дана поједе макар три мандаринице. (генеричка реченица)

(545) Кромпири садрже витамин Це, аминокиселине, протеин и тиамин. (генеричка реченица)

Реченице попут (544) и (545) се називају **карактеризирајуће реченице** (енг. *characterizing sentences*) или **генеричке реченице**, и разликују се од **јединичних реченица** (енг. *particular sentences*). Термин за предикације у истим примерима је **карактеризирајуће предикације**, док су предикације у примерима (541)-(543) **јединичне предикације**. Генеричке реченице се још именују као **гномичке, номичне, диспозиционе, генералне** или **хабитуалне**. Битно је, притом, нагласити да представљена дистинкција између генеричких номиналних фраза и карактеризирајућих реченица не искључује могућност да се у истој пропозицији појаве заједно – напротив, велики број пропозиција је управо такве природе, као на пример, реченица (545).

У литератури се помиње неколико тестова за идентификовање генеричких номиналних фраза и генеричких реченица. Један од тестова за разликовање генеричких од именичких синтагми којима се реферише на објекте дат је у (546). Наиме, неки предикати, као *изумрети* или *истребити*, као субјекатске, односно објекатске аргументе узимају само генеричке номиналне фразе:

(546) Уколико се настави са интензивним ловом, (***један**)/(***неки**) **делфин** ће у потпуности бити истребљен. (генеричка номинална фраза)

Други тест за разликовање генеричких од именичких синтагми којима се реферише на објекте заснива се контекстима са „смером следства нагоре“ (енг. *upward entailing*). У реченицима са фразама којима се реферише на објекте појављује се уобичајени ефекат монотоности, у смислу да се синтагма може заменити „мање информативном“ фразом, а да пропозиција остане тачна, као у (547). За разлику од овог, генеричке номиналне фразе не допуштају ефекат монотоности, што показује пример (548).

(547) **Берберски лавови** су побегли из золошког врта. (генеричка номинална фраза)

⇒ Лавови су побегли из золошког врта.

(548) **Берберски лавови** су изумрли. (генеричка номинална фраза)

⇒ Лавови су изумрли.

Међутим, овај тест функционише само када се номинална фраза која реферише на врсту/класу налази у јединичној реченици. Разлог овоме је што карактеризирајуће реченице имају тзв. рестрикторску позицију, која не дозвољава ефекат монотоности ни генеричким, (549), ни именичким синтагмама које реферишу на појединачне објекте, (550):

(549) **Берберски лавови** су се адаптирали на хладну климу. (генеричка номинална фраза, генеричка реченица)

⇒ Лавови су се адаптирали на хладну климу.

(550) **Извесни берберски лав** одлично подноси хладну климу. (генеричка реченица)

⇒ Лав одлично подноси хладну климу.

Још Арно (1662) је приметио да из генеричке реченице *Крићани су лажови* не можемо извести импликацију да за сваког појединачног Крићанина важи да лаже, те је овај тип реченица назвао **морално универзалним**, на супрот **метафизички универзалним реченицама**, које су увек тачне без изузетка. То значи да би примена универзалног квантификатора \forall на генеричке синтагме у генеричким реченицама била прејака, те да би слабији квантификатор као *већина* можда боље ухватио семантичку природу овог феномена. Ларсон (1977) је, међутим, показао да ни ово решење није одговарајуће, јер постоје реченице попут *Маларију преносе Anopheles комарци*, која уопште не мора важити за већину представника овог рода, али јесте генеричка по својој природи. Деклерк (1991) предлаже да се генерички оператор анализира као квантификација над **релевантним ентитетима** који репрезентују врсту/класу, али поставља се питање шта дефинише релевантне ентитете и како се одређују одговарајућа ограничења. Хемпел и Опенхајм (1936) заступају идеју о **прототипу**, као „најбољем“ репрезенту класе / врсте, а Путнам (1970) концепт **стереотипа**, базиран на нашим знањима о свету која делимо у култури (Герц 1985). озбиљнију формализацију генеричности доноси модални приступ Дала (1975), Нинберга и Пана (1975), Хајм (1982) и Делграндеа (1987, 1988), базиран на семантици могућих светова. Основа овог модела је да се карактеризирајуће реченице анализирају као кондиционалне реченице. На пример, реченица *Лавови имају чупав реп* анализира се као *Ако је нешто лав, оно има чупав реп*. Редуковањем могућих светова на ситуације, као делове могућих светова, један начин моделовања карактеризирајућих реченица подразумева **ограничења над ситуацијама** (тер Меулен 1986). Коначно, генеричке реченице се покушавају формализовати немонотоничним инференцама, што подразумева формални механизам за реанализу претходног закључка на основу нових података, када скуп премиса Γ генерише закључак

ф, али премисе ГУф не производе закључак ф (Стригин 1985, Карлсон 1987, Клајбер 1988, Ешер и Моро ЦБ).

У овом пододељку увели смо појмове генеричких именичких синтагми и генеричких реченица. Предмет наредног потпоглавља биће корелација између придевског вида и генеричких номиналних фраза, да бисмо се у пододељку 4.6.3.3 вратили питању везе између придевског вида и квантификативне рестриktivности, и то у генеричким реченицама.

4.6.3.2. Генеричке номиналне фразе и придевски вид

Не улазећи много у природу генеричког оператора GEN и различитих начина на који се он може формализовати, у овом пододељку ћемо обратити пажњу на корелацију између придевског вида и генеричких именичких синтагми. Ови језички изрази у свом саставу имају одређени вид придева, што потврђују и презентовани тестови:

(551) Уколико се настави са интензивним ловом, **поларни медвед/сиви соко/прстенасти црв** ће у потпуности бити истребљен. (генеричка номинална фраза)

(552) Уколико се настави са интензивним ловом, ***поларан медвед/*сив соко/*прстенаст црв** ће у потпуности бити истребљен.

(553) **Поларни медвед/Сиви соко/Прстенасти црв** из золошкг врта је украден. (генеричка номинална фраза)

⇒ Медвед/Соко/Црв из золошкг врта је украден.

(554) **Поларни медвед/Сиви соко/Прстенасти црв** је изумро. (генеричка номинална фраза)

⇒ Медвед/Соко/Црв је изумро.

Међутим, као што је већ било речи у пододељку 4.4.2, у српском језику постоје и колокације са семантичком идиосинкразијом које у свом саставу имају неодређени вид

придева. Применимо ли исте тестове на помињане синтагме *слободан ударац*, *хладан туш*, *здрав разум* и *низак притисак*, долазимо до закључка да у појединим ретким примерима генеричке номиналне фразе у српском језику могу имати и краћи придев у свом саставу:

(555) **Слободан ударац/Хладан туш** ће бити укинут. (генеричка номинална фраза)

(556) **Низак притисак** ће постати ствар прошлости. (генеричка номинална фраза)

(557) **Здрав разум** ће бити забрањен. (генеричка номинална фраза)

(558) **Слободан ударац** је изведен са 15 метара. (генеричка номинална фраза)

⇒ Ударац је изведен са 15 метара.

(559) **Слободан ударац** ће бити укинут у фудбалу. (генеричка номинална фраза)

⇒ Ударац ће бити укинут у фудбалу.

Примери (555)-(559) недвосмислено показују да су графички наглашени изрази са неодређеним видом придева типичне генеричке номиналне фразе. Притом је битно нагласити да би исти изрази са одређеним видом придева у свом саставу такође имали генеричко читање.

У овом одељку показали смо да генеричке номиналне синтагме у свом саставу имају одређени вид придева, али да је у малом броју примера конститутивни део генеричке именичке фразе краћи придевски облик. У следећем потпоглављу вратићемо се питању које је започето у одељку 4.6.2, анализом квантитивне рестриктивности придевског вида у контексту квантификатора *сви*, *сваки*, *понеки*, *покоји*, *ниједан* и *многи*, да бисмо потврдили да сличне генерализације важе и за придевски вид уз генеричке номиналне фразе у генеричким реченицама.

4.6.3.3. Квантификативна рестриктивност придевског вида уз генеричке номиналне фразе у генеричким реченицама

У наставку рада обратићемо пажњу на понашање придевског вида уз генеричке номиналне синтагме у оквиру генеричких реченица. Остављајући по страни формализације којима се покушава ухватити права природа генеричких реченица, основни приступ у нашем репрезентовању карактеризирајућих реченица биће модалност (кондиционалност), о којој је било назнака на крају одељка 4.6.3.1. Наша ће анализа још једном показати да у датом окружењу неодређени вид придева има недвосмислено рестриктивно читање, као и у присуству квантификатора (одељак 4.6.2).

Када су у питању генеричке реченице, придевски вид показује исту врсту корелације са рестриктивношћу/нерестриктивношћу придевске модификације као иза квантификатора *сваки* и *сав*, у том смислу да неодређени вид пресупонира постојање номиналних референата којима се не може приписати особина денотирана придевом, док је одређени вид двосмислен између овог читања и интерпретације у којој се свим номиналним референтима нерестриктивно приписује придевска особина. Погледајмо разлику у читањима следећих двају парова примера, (560.а) и (561.а), те (562.а) и (563.а):

(560.а) **Шкрт Пироћанац** на посао иде пешке. (недвосмислено)

„Пироћанци који су шкрти на посао иду пешке“ (рестриктивно)

*„Сви Пироћанци су шкрти и на посао иду пешке“ (нерестриктивно)

(561.а) **Шкрти Пироћанац** на посао иде пешке. (двосмислено)

„Пироћанци који су шкрти на посао иду пешке“

„Сви Пироћанци су шкрти и на посао иду пешке“

(562.a) **Крволочан вук** напада и кад није гладан. (недвосмислено)

„Вукови који су крволочни нападају и кад нису гладни“

*„Сви вукови су крволочни и нападају и кад нису гладни“

(563.a) **Крволочни вук** напада и кад није гладан. (двосмислено)

„Вукови који су крволочни нападају и кад нису гладни“

„Сви вукови су крволочни и нападају и кад нису гладни“

Док у пропозицији реченице (560.a) није садржан стереотип о Пироћанцима као шртицама, реченица (561.a) би могла да има и овакво читање. У (560.a) се рестриктивно издвајају сви Пироћанци који су шкрти, те се члановима пресека скупова Пироћанаца и шкртих приписује да иду на посао пешке:

(560.б) $\forall x. \text{Пироћанац}(x) \wedge \text{шкрт}(x) \Rightarrow \text{иде_на_посао_пешке}(x)$ (рестриктивно)

Реченица (561.a) могла би имати рестриктивну интерпретацију из (560.б) или нерестриктивну интерпретацију, којом се пресупонира да за све Пироћанце важи да су шкрти и иду на посао пешке. Нерестриктивно читање има следећу формализацију:

(561.б) $\frac{\forall x. \text{Пироћанац}(x)}{\text{шкрт}(x)} \Rightarrow \text{иде_на_посао_пешке}(x)$ (нерестриктивно)

У (562.a) се употребом неодређеног вида *крволочан* у генеричкој реченици пресупонира постојање номиналних референата (*вук*) који не задовољавају опис исказан придевском модификацијом (*крволочан*). Дакле, рестриктивно се издвајају сви референти који задовољавају позитивну дескрипцију *крволочан вук* и њима се приписује пропозиција денотирана глаголском фразом (*напада и кад није гладан*):

(562.б) $\forall x. \text{вук}(x) \wedge \text{крволочан}(x) \Rightarrow \text{напада_и_кад_није_гладан}(x)$ (рестриктивно)

Одређеном придевском виду у истом окружењу доступно је и рестриктивно читање (562.б), и нерестриктивна интерпретација, (563.б), којом се пресупонира да су сви вукови крволочни, те да сви нападају без обзира на глад:

$$(563.б) \frac{\forall x. \text{вук}(x)}{\text{крволочан}(x)} \Rightarrow \text{напада_и_кад_није_гладан}(x) \quad (\text{нерестриктивно})$$

Као и у случају неодређеног вида у присуству квантификатора *сваки*, *сви*, *понеки*, *покоји*, *ниједан* и *многи*, квантификативна рестриктивност краће форме последица је рестриктивности редуковане релативне реченице у чијем се предикативу ова форма генерише. Уколико би се неодређени вид одвојио од остатка номиналне фразе парентетичком, апозитивном паузом, добио би очекивану недвосмислену нерестриктивну интерпретацију. Како би био прихватљив, апозитив се мора учинити фонолошки тешким, због чега ћемо у наредним примерима придевима *шкрт* и *крволочан* координацијом додати још по један придев неодређеног вида, *себичан* и *опасан*:

(564.а) Пироћанац, **шкрт и себичан**, на посао иде пешке. (нерестриктивно)

(564.б) **Шкрт и себичан**, Пироћанац на посао иде пешке. (нерестриктивно)

(565.а) Вук, **крволочан и опасан**, напада и кад није гладан. (нерестриктивно)

(565.б) **Крволочан и опасан**, вуц напада и кад није гладан. (нерестриктивно)

Уколико занемаримо придодате координиране придеве, пропозициони садржај реченица (564.а) и (564.б) је (561.б), а реченица (565.а) и (565.б) – онај дат у (653.б).

Из анализе примера у овој подсекцији можемо закључити да краћа и дужа форма придева уз генеричке номиналне фразе у генеричким реченицама имају исту (рестриктивну, односно двосмислену) семантику као и иза квантификатора *сваки*, *сав*, *понеки*, *покоји*, *ниједан* и *многи*. Неодређени вид који се генерише у рестриктивној релативној реченици има читање квантификативне рестриктивне модификације, те пресупонира постојање номиналних референата који не задовољавају позитивну

дескрипцију приписану придевом, што је био случај и у окружењу поменутих квантификатора. Краћа форма у генеричким контекстима (уз генеричке номиналне фразе у генеричким реченицама) може имати и недвосмислену нерестриктивну интерпретацију уколико редукује нерестриктивну релативну клаузу, што се индицира парентетичком, апозицијском интонативном паузом. Овакво смо понашање регистровали и код краће форме у опсегу квантификатора, с том разликом да је у потоњем случају немогуће да се нерестриктивно интерпретирани неодређени вид појави између квантификатора и модификоване именице. За разлику од неодређеног, одређени вид је двосмислен између рестриктивне и нерестриктивне интерпретације, којом се свим номиналним референтима приписује особина денотирана придевском речи. Уједно, у пододељку 4.6.3.2 показали смо да генеричке номиналне синтагме у свом саставу имају одређени вид придева, али да је у једном мањем броју примера (*слободан ударац, здрав разум, хладан туш* и сл.) конститутивни део генеричке именичке фразе може бити и краћи придевски облик.

4.7. Интерсективност, супсективност и несупсективност придевске модификације и придевски вид

У наредној подсекцији тезе објаснићемо разлику у семантичкој модификацији интерсективних, супсективних и несупсективних придева, да бисмо потом показали релевантност ове класификације за придевски вид у српском језику.

4.7.1. Интерсективност, супсективност и несупсективност

У покушају да формално опише семантичке особине придевских модификатора, семантика је напустила почетни Монтегјуов приступ који је почивао на идеји да свакој синтаксичкој категорији одговара јединствен семантички тип. Убрзо је установљена и одговарајућа класификација придева на основу формално-логичких карактеристика.

Придеви попут *љут, религиозан* и *имућан* су **интерсективни**. За номиналне фразе са интерсективном придевском модификацијом, **modN**, важи постулат да су оне елемент двају скупова, скупа *mod* и скупа *N*. Тако, језички израз *религиозан студент* представља пресек скупа религиозних особа и скупа особа које студирају:

(566) $\| \text{религиозан студент} \| = \| \text{религиозан} \| \cap \| \text{студент} \|$

Интерсективна интерпретација подразумева да се придевска модификација односи на референта, екстензију именичког појма. У (567.а) израз *добродушна полицајка* интерпретира се као полицајка која је добродушна **особа**, те важе следеће импликације:

(567.а) Јована је **добродушна** полицајка.

\Rightarrow „Јована је полицајка“

\Rightarrow „Јована је добродушна“

Пример (567.а) има следећи формални опис:

(567.б) $\text{полицајка(Јована)} \wedge \text{добродушна(Јована)}$ ⁸⁷

Камп (1975) представља наредни тест за разликовање интерсективних од неинтерсективних придева. Наиме, за разлику неинтерсективности, интерсективност придевске модификације дозвољава конклузије попут:

(568) А: Јован је **имућан** виолиниста.

Б: Јован је родитељ.

\Rightarrow Јован је **имућан** родитељ.

Реченица (568)-А анализира се прво на две пропозиције:

⁸⁷ За разлику од третмана *nomina propria* у пододељку 4.1.5, који је био мотивисан униформношћу *nomina propria* и *nomina appellativa* у Раселовој (1905) анализи одређености, у овом пододељку лична имена нећемо третирати као варијабле које треба уводити у формалносемантички израз, што је приступ ближи нашој истраживачкој интуицији.

(569) 1. „Јован је имућан“

2. „Јован је виолиниста“

Када се пропозицији из (569)-2 („Јован је виолиниста“) дода пропозиција садржана у (568)-Б („Јован је родитељ“), конклузија *Јован је имућан родитељ* добија се интерсективно, у пресеку скупа имућних особа и скупа особа које имају децу.

За разлику од придева *љут*, *религиозан* и *имућан*, придеви попут *вешт*, *просечан* или *сеоски* су **супсективни**. За номиналне изразе са супсективном придевском модификацијом важи правило да су њихови чланови подскуп носилаца обележја *mod* у скупу *N*:

(570) $\| \text{вешт ловац} \| = \| \text{вешт} \| \subset \| \text{ловац} \|$

Изразом *вешт ловац* упућује се на онај подскуп ловаца који су вешти, али само у лову, без приписивања ове особине личностима ловаца. Супсективна интерпретација подразумева да се особина исказана адноминалном придевском речи односи на интензију именичког појма, али не и на његовог референта:

(571.а) Петар је **просечан** лимар.

\Rightarrow „Петар је лимар“

$\not\Rightarrow$ „Петар је **просечан**“

Формални опис примера (571.а) био би следећи:

(571.б) $\text{лимар}(\text{Петар}) \wedge \text{просечан}(\text{лимар}(\text{Петар}))$

Како не модификује екстензију референта, већ интензију, супсективна модификација је „адвербијалне природе“:

(572) Олга је **брза** гитаристкиња.

⇒ „Олга је гитаристкиња“

⇒ „Олга је **брза**“

⇒ „Олга свира гитару **брзо**“

Логично, супсективна модификација не подразумева конклузије попут (573):

(573) А: Соња је **сналажљива** политичарка.

Б: Соња је домаћица.

⇒ Соња је **сналажљива** домаћица.

Парти (2009) спомиње Џекендофа, који се само успутно осврнуо на природу придева *real* (*прави*), називајући га редувантно супсективним. У суштини, придев *прави* може бити употребљен са најмање две различите интерпретације:

1. редувантна, којом се номиналном референту приписује да је члан скупа референата, са интерпретацијом која би се могла преформулисати као „није лажни N“, као у (574.а);

2. евалуативна, којом локутор субјективно евалуира референта, у смислу да референт у потпуности задовољава критеријуме на основу којих му се може приписати чланство у скупу, (574.б).

(574.а) Драган је **прави** студент.

⇒ Драган **није лажни** студент

(574.б) Драган је **прави** студент.

⇒ Драган **није лажни** студент

+> Драган долази на предавања, чита сву литературу, озбиљно приступа учењу...
(евалуативно)

Евалуативно читање из (574.б) добија се прагматички из основне семантике садржане у (574.б). Као и остали супсективи, и придев *прави* при тестирању не дозвољава другу импликацију, као што је био случај и у (575):

(575) Зоран је **прави** редитељ.

⇒ „Зоран је редитељ“

≠ „Зоран је прави“

Коначно, као и остали супсективи, придеви *прави* и *истински* искључују могућност интерсективног преношења у конклузијама:

(576) А: Зоран је прави редитељ.

Б: Зоран је члан синдиката.

≠ Зоран је прави члан синдиката.

За разлику од свих придева анализираних у овој подсекцији, придеви *бивши*, *тобожњи* и *могући* немају семантику карактеристичну за интерсективе или супсективе, па ћемо их називати **несупсективним**. Наиме, за несупсективне придеве не важи да као интерсективни денотирају пресек скупова mod и N , (577), нити су, пак, као супсективи подскуп референата номиналног аргумента N , (578):

(577) $\| \text{бивши декан} \| \neq \| \text{бивши} \| \cap \| \text{декан} \|$

(578) $\| \text{бивши декан} \| \not\subseteq \| \text{декан} \|$

Несупсективни модификатори су онтолошки занимљиви јер искључују чланство референата израза $mod + N$ у скупу N :

(579) Тодор је **потенцијални** добитник.

⇒ „Тодор је добитник“

⇒ „Тодор је **потенцијални**“

Такође, несупсективност искључује конклузије попут интерсективних придева:

(580) А: Маријана је **лажни** пророк.

Б: Маријана је трудница.

⇒ Маријана је **лажна** трудница.

У неким класификацијама (Камп 1975, Камп и Парти 1995) несупсективни придеви деле се у две групе: **привативни** и **модални** придеви. Привативни су придеви попут *лажни*, *умишљени* и *имагинарни*. Њиме се искључује чланство аргумента у самом скупу аргумената:

(581) Ово је **лажни** пиштољ.

⇒ „Ово је пиштољ“

⇒ „Ово је лажни“

⇒ Ово **НИЈЕ** пиштољ.

Пресек скупа привативно модификованог аргумента и скупа аргумента је празан скуп.

(582) $\| \text{лажни пиштољ} \| \cap \| \text{пиштољ} \| = \emptyset$

С друге стране, модални придеви су они са семантиком попут придева *бивши* и *наводни*. За њих не важи ни једна од претходних импликација – нити она за интерсективне, нити за супсективне, нити, пак, она за привативне придеве:

(583) Марко је наводни убица.

⇒ „Марко је убица“

⇒ „Марко је наводни“

⇒ „Марко није убица“

Овом класификацијом исцрпљене су све семантичке могућности придева имајући у виду њихов формални опис и презентоване тестове. У наредном потпоглављу биће речи о вези између придевског вида и интерсективне, супсективне и несупсективне интерпретације.

4.7.2. Придевски вид и интерсективност/супсективност/несупсективност

Приликом дефинисања интерсективности, супсективности и несупсективности у претходном пододељку, разлике међу овим придевским модификацијама илустровали смо примерима придевских речи чија припадност одређеном типу произлази из лексичке семантике:

1. интерсективни: *љут/љути, религиозан/религиозни, имућан/имућни*

2. супсективни: *вешт/вешти, добар/добри, занимљив/занимљиви, сеоски, прави*

3. несупсективни: *бивши, тобожњи, могући, лажни, наводни*

Уколико упоредимо какав је однос ових семантичких типова и придевског вида, приметимо да сви наведени интерсективни и један део супсективних придева имају обе придевске форме, док преостали део супсективних и сви наведени несупсективни придеви имају само облик одређеног вида. Овакво је стање повезано са синтаксичком дистрибуцијом ових придева. Подсетићемо, један од тестова интерсективности/неинтерсективности проверава да ли важи друга импликација у (584):

(584) Јован је немаран/немарни возач.

⇒ „Јован је возач“

($\Rightarrow \vee \neq$) „Јован је немаран“

Уколико је друга импликација у (584) тачна, придев је интерсективан. Синтаксички посматрано, интерсективни придев се може наћи у предикативу самостално. Придеви који се могу наћи у предикативу и адноминално имају обе форме, док строго адноминални придеви имају само дужи облик. Проанализираћемо сада придеве који могу имати обе форме (квалитативни и градивни придеви) да бисмо показали да између вида адноминалног придева и интерсективности/неинтерсективности постоји извесна корелација.

Придеви наведени у првој групи (*љут/љути, религиозан/религиозни, имућан/имућни*) могу имати само интерсективну интерпретацију, без обзира на именицу коју модификују или придевску форму:

(585.а) $\| \text{љут професор} \| = \| \text{љут} \| \cap \| \text{професор} \|$ (интерсективно)

(585.б) $\| \text{љут професор} \| \neq \| \text{љут} \| \subset \| \text{професор} \|$ (#супсективно)

(586.а) $\| \text{љути професор} \| = \| \text{љут} \| \cap \| \text{професор} \|$ (интерсективно)

(586.б) $\| \text{љути професор} \| \neq \| \text{љут} \| \subset \| \text{професор} \|$ (#супсективно)

(587.а) Славиша је **љут професор**.

⇒ „Славиша је професор“

⇒ „Славиша је љут“

(587.б) Славиша је **љути професор**.

⇒ „Славиша је професор“

⇒ „Славиша је љут“

Језички изрази *љут професор* и *љути професор* имају само интерсективно читање, (585)-(587), док се супсективно читање („професор који љуто обавља свој посао“) тешко може добити, иако није у потпуности немогуће у метафоричком читању. У нашој анализи ћемо оставити по страни могућа метафоричка читања која би имала супсективну интерпретацију, јер нас, пре свега, занимају тенденције и регуларности у понашању придева с обзиром на њихову основну семантику. Према томе, у свом буквалном значењу придев *љут/љути* има интерсективно читање, без обзира на придевски вид. Исто важи и за придеве *имућан* и *религиозан*. Ови су придеви инхерентно интерсективни. Инхерентно интерсективни придеви имају обе придевске форме, али њихова интерпретација не зависи од придевског вида, већ директно произлази из лексичке семантике.

За предмет дисертације много су интересантнији придеви из групе супсектива који имају обе придевске форме, попут *вешт/вешти*, *добар/добри*, *занимљив/занимљиви*. Ови придеви показују извесну регуларност у погледу интерсективности/супсективности и придевске форме. Погледајмо следеће изразе:

(588.а) $\| \text{вешт инструктор летења} \| \neq \| \text{вешт} \| \cap \| \text{инструктор летења} \|$ (#интерсективно)

(588.б) $\| \text{вешт инструктор летења} \| = \| \text{вешт} \| \subset \| \text{инструктор летења} \|$ (супсективно)

(589) $\| \text{вешти инструктор летења} \| = (\| \text{вешт} \| \cap \| \text{инструктор летења} \|) \vee (\| \text{вешт} \| \subset \| \text{инструктор летења} \|)$

(590.а) Сандра је **вешт инструктор летења**. (супсективно)

⇒ „Сандра је инструктор летења“

\Rightarrow „Сандра је вешта“

(590.б) Сандра је **вешти инструктор летења**. (двосмислено)

\Rightarrow „Сандра је инструктор летења“

\Rightarrow „Сандра је вешта“ \vee

$\vee \Rightarrow$ „Сандра је вешта“

(591.а) $\| \text{добар полицајац} \| \neq \| \text{добар} \| \cap \| \text{полицајац} \|$ (#интерсективно)

(591.б) $\| \text{добар полицајац} \| = \| \text{добар} \| \subset \| \text{полицајац} \|$ (супсективно)

(592) $\| \text{добри полицајац} \| = (\| \text{добар} \| \cap \| \text{полицајац} \|) \vee (\| \text{добар} \| \subset \| \text{полицајац} \|)$

(593.а) Коста је **добар полицајац**. (супсективно)

\Rightarrow „Коста је полицајац“

\Rightarrow „Коста је добар“

(593.б) Коста је **добри полицајац**. (двосмислено)

\Rightarrow „Коста је полицајац“

\Rightarrow „Коста је добар“ \vee

$\vee \Rightarrow$ „Коста је добар“

(594.а) $\| \text{занимљив плесач} \| \neq \| \text{занимљив} \| \cap \| \text{плесач} \|$ (#интерсективно)

(594.б) $\| \text{занимљив плесач} \| = \| \text{занимљив} \| \subset \| \text{плесач} \|$ (супсективно)

(595) $\| \text{занимљиви плесач} \| = (\| \text{занимљив} \| \cap \| \text{плесач} \|) \vee (\| \text{занимљив} \| \subset \| \text{плесач} \|)$

(596.а) Лука је **занимљив плесач**. (супсективно)

⇒ „Лука је плесач“

⇒ „Лука је занимљив“

(596.б) Лука је **занимљиви плесач**. (двосмислено)

⇒ „Лука је плесач“

⇒ „Лука је занимљив“ ∨

∨ ⇒ „Лука је занимљив“

Анализа презентована у (588)-(596) показује да супсективи који имају обе придевске форме могу имати и интерсективно читање. У преноминалној позицији краће форме ових придева имају само супсективну интерпретацију ((588.б), (590.а), (591.б), (593.а), (594.б), (596.а)). С друге стране, дуже форме ових придева двосмислене су између супсективног и интерсективног читања ((589.а), (589.б), (590.б), (592.а), (592.б), (593.б), (595.а), (595.б), (596.б)).

Како најједноставније објаснити ову корелацију? Пре свега, постоји интуиција да су адноминални придеви по својој основној природи супсективни, нарочито јер придеви, како се то често у дескриптивној литератури наводи (в. на пример анализе Белића (1998), Стевановића (1986) и Фекетеа (1969/73)), откривају особине својствене именичким појмовима (о могућој формализацији приступа модалним и привативним придевима као супсективима више ће речи бити у одељцима 4.7.4 и 4.7.5). За разлику од адноминалних, „голи“ придеви у предикативу су двосмислени између двају читања:

(597) Овај полицајац је **добар**. (двосмислено)

⇒ „Овај полицајац је добар полицајац“ (супсективно) ∨

∨ ⇒ „Овај полицајац је добар човек“ (интерсективно)

Реченица (597) може имати супсективну и интерсективну интерпретацију, те саговорник у зависности од даљег развоја дискурса одбацује једну од двеју могућих пропозиција. Овај пример нам показује да ће се претпоставка о супсективности као основном облику придевске модификације испољити када придев модификује адноминално.

Треба, дакле, утврдити на чему се заснива корелација између интерсективности/неинтерсективности и двеју форми придева на преноминалној позицији. Уколико бисмо показали да је полазна интуиција о супсективности придева исправна, у смислу да се остале модификације могу формално извести из супсекције, онда бисмо слободно могли закључити да је адноминална краћа форма типичан придевски модификатор, а они су супсективни, док је дужа форма двосмислена и у погледу ове семантичке категорије. У пододељку 4.7.3 ћемо кренути од инхерентних интерсектива, односно, могућности њихове анализе као супсектива. Затим ћемо у потпоглављу 4.7.4 представити могуће анализе несупсектива као супсектива Хајмове (1999), Партијеве (2001) и Ландманове (2001). Коначно, у пододељку 4.7.5 ћемо закључити да се интерпретација неодређеног вида придева у погледу дистинкције интерсективно/неинтерсективно базира на само једној класи поређења, док су одређеном виду доступне интерпретације засноване на двама класама поређења (о класама поређења детаљније у наредном и одељку 4.7.6).

4.7.3. Инхерентно интерсективни придеви као супсективи

При дефинисању интерсектива, **mod** + **N**, рекли смо да за номиналне изразе са интерсективном придевском модификацијом важи чињеница да су оне елемент двају скупова, скупа *mod* и скупа *N*. Ово је илустровано језичким изразом *религиозан студент*, чија екстензија представља пресек скупа религиозних особа и скупа особа које студирају:

(598.a) $\| \text{религиозан студент} \| = \| \text{религиозан} \| \cap \| \text{студент} \|$

Можемо приметити да смо у неформалном опису интерсектива екстензију придева *религиозан* објаснили као скуп религиозних **особа**. На основу прагматичких знања о свету ми одбацујемо могућност да постоје, рецимо, религиозни вучјаци или религиозне браве,

па у формализацију не укључујемо и прагматички редувантну чињеницу да је екстензија придева *религиозан* подскуп скупа људских бића, и то оних који су религиозни:

$$(599.б) \frac{\lambda x. \text{религиозан}(x)}{[\text{човек}](x)}$$

Израз (599.б) нам показује да инхерентно интерсективни придев *религиозан*, у ствари, има супсективну пресупозицију.

Претпоставка је у семантици да су именице и интерсективни придеви феномени истог реда, функционалног типа $\langle e, t \rangle$. Ово значи да у универзуму постоје скупови ентитета денотирани именицама попут *књига*, *зид* или *вучјак*, али и скупови ентитета денотирани интерсективима, као, на пример, *зелен* или *црвен*. Тако, екстензија јединице *зелен* представља скуп свих ентитета у космосу који су зелени. За њихово идентификовање, сматра се, није неопходно да се прво утврди скуп именица коју придев модификује, на пример, скуп фломастера у случају израза *зелени фломастер*, а да се затим селектује подскуп фломастера који су зелене боје, какав је случај са супсективима. Међутим, при сваком комбиновању интерсектива са именицом придев добија изван ограничен домен у коме бива интерпретиран, и то у складу са нашим знањима о свету. Ограничени домен интерпретације чини тзв. класу поређења (енг. *comparison class*). Боја црвеног фломастера никако не може бити иста боји црвеног лица или црвеног грла, па тако ни боји црвене косе. У сваком од ових случајева ради се о релативном, а не о прецизно дефинисаном интервалу једног дела видљивог спектра. Ово инхерентне интерсективе свакако приближава супсективима, јер би прецизна интерпретација придева *црвен* у изразу *црвено грло* била *црвено за грло*, а у изразу *црвено лице* – *црвено за лице*, чиме се уводи и одговарајућа класа поређења. Екстензије придева у првој (*црвено грло*) и другој фрази (*црвено лице*) само се делимично преклапају (ако се уопште и додирују!), а то нам показује да су и овакви инхерентни интерсективи, у ствари, супсективне природе.

У овој подсекцији истраживали смо могућност анализе инхерентно интерсективних придева као супсектива и показали да је она сасвим могућа за део придева, јер при сваком

комбиновању интерсектива са именицом придев добија изван ограничен домен у коме бива интерпретиран, тј. класу поређења, и то у складу са нашим знањима о свету и стварности. Ограничени домен интерпретације представља скуп номиналних референата у коме се накнадно селекује одговарајући подскуп екстензије придева. Овакав опис у потпуности одговара дескрипцији супсективне модификације.

У следећим двама подсекцијама биће речи о могућности анализе несупсективних придева као супсектива. Кренућемо од привативних придева.

4.7.4. Привативни придеви као супсективи

Хајм (1999) истражује проблем могућих значења придева као категорије речи у природним језицима. Придеви не могу денотирати тек било коју функцију, као што би, на пример, били придеви *xxx* и *ууу* са следећим значењем:

$$(600.a) \llbracket xxx_{Adj} \rrbracket = [\lambda f_{et} . [\lambda x . \exists y \text{ такво да } f(y) = \lambda \text{ и } x \text{ живи у } y]]$$

$$(601.a) \llbracket ууу_{Adj} \rrbracket = [\lambda f_{et} . [\lambda x . \exists y \text{ такво да } f(y) = \lambda \text{ и } x \text{ воли } y]]$$

С обзиром на задату семантику, *xxx град* денотирао би скуп индивидуа које живе у граду, а *ууу лингвист* – сет особа које воле лингвисте:

$$(600.б) \llbracket xxx \text{ град} \rrbracket = [\lambda x . \exists y \text{ такво да } \llbracket град \rrbracket(y) = 1 \text{ и } x \text{ живи у } y]]$$

$$(601.б) \llbracket ууу \text{ лингвист} \rrbracket = [\lambda x . \exists y \text{ такво да } \llbracket лингвист \rrbracket(y) = 1 \text{ и } x \text{ воли } y]]$$

Чак и да начинимо оцазионализме који би нам помогли да разумемо природу оваких придева, добили бисмо донекле прихватљиве јединице „живећиуграду/*град“ и „волећилингвисту/*лингвист“, али *живећиуграду град* није никаква врста града, баш као што и *волећалингвисту* особа не мора и сама бити лингвист. У чему је поента закључка да природни језици немају овакве функције као придевско значење? Можемо претпоставити да мора постојати неко ограничење које не дозвољава да се у природним језицима јаве овакви придеви.

Интуитивно, разлог поменутом је чињеница да функције попут ових нису супсективне. Ово би нас довело хипотези да је могуће да су сви придеви по својој основној природи супсективни, односно да за њих важи следеће:

(602) $\|AP\ NP\| \subset \|NP\|$

Једноставно формулисано, придеви уобичајено откривају особине иманентне именичком референту, како је већ напоменуто у пододељку 4.7.2. Према томе, претходна хипотеза искључује *xxx* и *ууу* као придевске речи, јер за ове адјективе не важи да имају супсективну интерпретацију:

(603) $\|xxx\ grad\| \not\subset \|grad\|$

(604) $\|ууу\ лингвист\| \not\subset \|лингвист\|$

Разуме се, тврдња да су сви придеви супсективи је у супротности са стандардним класификацијама придева на интерсективне, супсективне, привативне и модалне, о чему је било речи у пододељку 4.7.1. Аргументујући своју почетну претпоставку, Партијева (2001) нуди прво синтаксички доказ да прве три поменуте групе (интерсективи, супсективи и привативни придеви) чине природну класу. Тако, у пољском је могуће раздвајање DP-ја који у свом саставу имају интерсективе, супсективе и привативне придеве. Ево илустрације дозвољеног раздвајања DP-ја *rozlega dolina* (велика долина):

(605.a) *Weszli my do rozlegej doliny.* (пољ.)

(605.б) Ушли смо у велику долину.

(606.a) *Do rozlegej weszli my doliny.*

(606.б) У велику смо ушли долину.

(607.a) *Do doliny weszli my rozlegej.*

(607.б) У долину смо ушли велику.

За разлику од ових трију група, модални придеви не могу се одвојити од именице у пољском:

(608.a) Rozmawiaa z **byym prezydentem**.

(608.б) Разговарала је са бившим председником.

(609.a) *Z **byym** rozmawiaa **prezydentem**.

(609.б) С бившим је разговарала председником.

(610.a) *Z **prezydentem** rozmawiaa **byym**.

(610.б) *С председником је разговарала бившим.

Као што можемо приметити, екстракција модалног придева од остатка номиналне фразе у српском није блокирана, али одвајање именице јесте, што је довољно да покаже синтаксичку релевантност идеје ауторке. Уједно, „голи“ модални придеви не могу се појавити у предикативу, што важи и за српски и енглески језик:

(611.a) *That **murderer** is **alleged**. (енг.)

(611.б) *Тај убица је наводни.

Каква би била семантичка анализа привативних придева која би омогућила супсективну модификацију? Да подсетимо, привативни придеви су, на пример, *лажни*, *умишљени* и *имагинарни*. За њих важи следеће:

(612) Ово је лажни пиштољ.

⇒ „Ово је пиштољ“

⇒ „Ово је лажно“

⇒ Ово НИЈЕ пиштољ.

Пресек скупа привативно модификованог аргумента и скупа аргумента је празан скуп.

$$(613) \text{ \textit{||лажни пиштољ||} } \cap \text{ \textit{||пиштољ||} } = \emptyset$$

Партијева указује на чињеницу да је у језику ипак сасвим могуће изрећи нешто попут:

(614) Да ли је тај пиштољ прави или лажан?

Ландманова (2001) користи сличан пример да би показала да се и лажни референти у исказима могу третирати као део скупа аутентичних референата:

(615) Овај пиштољ је лажан пиштољ.

Поставља се питање – како би требало да, макар оквирно, изгледа анализа привативних придева попут *лажан*? Парти (2001) као могуће решење нуди следећи израз:

$$(616) \text{ \textit{||лажни пиштољ||} } = [\lambda x. x \text{ није пиштољ} \wedge x \text{ личи на типичан пиштољ}]$$

Интуитивно се чини сасвим у реду да је дефиниција лажног пиштоља нешто што личи на пиштољ, али није пиштољ. Ландман (2001) се, међутим, пита како је онда могуће изрећи (615), кад би за њега увек важило да је нетачно. Решење које нуди Партијева јесте да привативни придеви **принуђују домен номиналне фразе коју модификују да се прошири**, тако да он укључи и праве, али и лажне референте. На тај начин привативни придеви могли би се формално анализирати као супсективни. Проширење домена је контекстуално условљено и могло би се сматрати ефектом деловања Принципа неиспражњености (Non-vacuity Principle), дефинисаног од стране Кампа и Партијева (1995) на следећи начин:

(617)

Принцип неиспражњености:

У било ком датом контексту, покушај интерпретирати сваки предикат тако да и његова позитивна и његова негативна екстензија не буду празне. (Камп и Парти 1995)

Према томе, уколико Принцип неиспражњености укључимо у интерпретацију, омогућено је да се номиналном аргументу приписују и негативне екстензије његовог значења. Привативни придев принуђује проширење домена његове интерпретације и на референте који то заиста нису (али носе особине због којих бисмо могли помислити да јесу), уз свест интерлокутора да је ово могуће.

У овом пододелку истражена је могућност да се привативни придеви анализирају као супсективи. У следећем пододелку представићемо покушај Ландманове (2001) да модалне несупсективне придеве анализира као супсективне.

4.7.5. Модални придеви као супсективи

Ландман (2001) се осврће на чињеницу да се за модалне придеве најчешће тврди како они не подлежу никаквим ограничењима, за разлику од импликација који важе за интерсективе, супсективе и привативне придеве. Подсетићемо, за придеве попут *бивши* и *наводни* важи следеће:

(618.а) Марко је бивши председник.

*„Марко је председник“

*„Марко је бивши“

*„Марко није председник“

Ландманова указује на то да природа модалних придева није потпуно нерестриktivна, те да и за њих важи слабија верзија супсективности, која би се могла објаснити следећом импликацијом:

(618.б) Марко је бивши председник.

„Марко је био председник (некада у прошлости, а можда је и сада)“⁸⁸

Привативни придеви би могли да добију овакву интерпретацију ако узмемо у обзир то да у неком свету w и неком времену t важи да је Марко председник, што би омогућило да се добије следећи израз:

(619) $\|\text{бивши председник}\|^{w,t} \subset \|\text{председник}\|^{w,t}$

Оваква функција, међутим, крши ограничење стандардне супсективности, за коју би морало строго важити следеће без обзира на варијабле свет/време:

(620) Супсективност: $\|\text{AP NP}\| \subset \|\text{NP}\|$

Ландманова зато формулише слабију верзију супсективности, коју назива **супсективност'**:

(621) Супсективност': $\|\text{AP NP}\|^{w,t} \subset \|\text{NP}\|^{w,t}$

Дата формулација дозвољава да $\|\text{наводни убица}\|$ супсективно сматрамо подскупом скупа $\|\text{убица}\|$, јер је омогућено то да у неком од могућих светова важи да је неко убица, иако то не мора да важи и за свет саговорника.

На крају овог одељка можемо закључити да дефинисањем слабије верзије супсективна интерпретација модалних придева постаје сасвим могућа. Овим је исцрпљена и последња несупсективна семантичка класа која је добила формалну интерпретацију посредством супсективности. Показали смо да се сви придеви, без обзира на представљене типове, могу анализирати као супсективи. Вратићемо са сада питању уочене корелације између придевског вида и интерсективности/супсективности, о којој је било речи у одељку 4.7.2.

⁸⁸ Ауторка сматра да се придев *бивши* у *бивши председник* може употребити и за председника који је реизабран, те је и даље на тој функцији, па у загради стоји и формулација „а можда је и сада“.

4.7.6. Неодређени вид је супсективан, одређени вид је двосмислен

При анализи супсективних придева који могу имати обе придевске форме у одељку 4.7.2, указали смо на корелацију придевског вида са интерсективношћу/супсективношћу. У адноминалној позицији краће форме ових придева имају само супсективно читање, док су дуже форме ових придева двосмислене између супсективног и интерсективног читања:

(622.a) Лука је **занимљив плесач**. (супсективно)

⇒ „Лука је плесач“

≠ „Лука је занимљив“

(622.б) Лука је **занимљиви плесач**. (двосмислено)

⇒ „Лука је плесач“

⇒ „Лука је занимљив“ ∨

∨ ≠ „Лука је занимљив“

У претходна три одељка покушали смо формализовати интуицију да су сви придеви по својој природи супсективи, те да се и остале семантичке класе из ове класификације могу анализирати као супсективна модификација. Имајући у виду ове и налазе презентоване у (622), чини се прихватљивим устврдити да је адноминална краћа форма недвосмислено супсективна (у уобичајеном поимању термина) у примерима попут (622) јер је то основна семантика придева – разуме се, уколико је супсективно читање доступно композицијом именице и придева. Прецизније, неодређеном виду придева доступна је само она супсективна интерпретација у којој је класа поређења ограничена на референцијални опис, док су дужим облицима придева доступна два супсективна читања (уобичајено супсективно и интерсективно читање) у зависности од која се класа узима као класа поређења. У примеру (622.a) класа поређења у којој интерпретирамо придев у неодређеном виду представљају искључиво плесачи, а никако особе, док су у (622.б)

могућа два читања јер двосмислени одређени вид придева, поред класе плесача, као класу поређења може узети и особе.

Истраживањем природе везе између придевског вида и интерсективности / супсективности / несупсективности придевске модификације окончан је списак семантичких феномена који стоје у извесној корелацији са придевским аспектом у српском језику. У наредном пододељку ћемо резимирати налазе из читавог одељка и покушати да све побројане интерпретације изведемо из једне – исцрпност / партитивност.

4.8. Закључак. Семантика придевског вида и исцрпност / партитивност

У овом поглављу дисертације дефинисали смо и детаљно испитали категорије које су у мањој или већој мери у корелацији са придевским видом у српском језику: (прагматичка) (не)одређеност, (не)јединственост, епистемичка и партитивна (не)специфичност, временски локално / глобално читање, квантификативна и генеричка (не)рестриктивност, те интерсективност / супсективност. Показали смо да је, у општем плану, дужи облик двосмислен у погледу побројаних категорија, док се краћом придевском формом маркира подскуп семантичких интерпретација: неодређеност (прагматичка), нејединственост, епистемичка неспецифичност, временски локално читање, квантификативна и генеричка рестриктивност, те супсективност. У табели 8 дат је сумарни преглед добијених резултата, узимајући у обзир и синтаксичко окружење у ком се придев појављује. Како смо у дисертацији највише пажње посветили адноминалним придевима (прва колона на табели), у случају да семантику одређене синтаксичке комбинације нисмо испитивали, или да нисмо утврдили корелацију дате категорије са придевским видом (као у случају партитивне специфичности), у одговарајућем пољу табеле стоји симбол „коса црта“ (/). Значење употребљених скраћеница је следећи: Adj – енг. *adjective*, придев; N – енг. *noun*, именица; Det – енг. *determiner*, детерминатор⁸⁹; Q – енг. *quantifier*, квантификатор⁹⁰; OB = одређени вид придева; NB = неодређени вид придева.

⁸⁹ Под детерминатором овде подразумевамо и одређене и неодређене детерминаторе.

	[Adj N]		[Det Adj N]		[Q Adj N]		[Adj]	
	OB	HB	OB	HB	OB	HB	OB	HB
Одређеност (прагма.)	+	-	+	+	/	/	/	/
Неодређеност (прагма.)	+	+	+	+	/	/	/	/
Јединственост	+	-	/	/	/	/	/	/
Нејединственост	+	+	/	/	/	/	/	/
Епист. специфичност	+	-	+	+	/	/	/	/
Епист. неспецифичност	+	+	+	+	/	/	/	/
Парт. специфичност	/	/	/	/	/	/	/	/
Парт. неспецифичност	/	/	/	/	/	/	/	/
Врем. глобално читање	+	-	/	/	/	/	-	-
Врем. локално читање	+	+	/	/	/	/	-	+
Квант. рестриктивност	/	/	/	/	+	+	/	/
Квант. нерестриктивност	/	/	/	/	+	-	/	/
Ген. рестриктивност	+	+	/	/	/	/	/	/
Ген. нерестриктивност	+	-	/	/	/	/	/	/
Интерсективност	+	-	/	/	/	/	/	/
Супсективност	+	+	/	/	/	/	/	/

Табела 8. Семантика придевског вида у синтаксичком окружењу

Поставља се питање: каква је природа везе између ових читања и да ли би се она редукционистички могла извести из једне, базичне семантичке категорије?

Семантичке интерпретације у првих шест редова табеле 8, (прагматичка) одређеност и неодређеност, јединственост и нејединственост, те епистемичка специфичност и неспецифичност, представљају засебну групу, с обзиром на њихову референцијалну семантику. Детаљним испитивањима у одељцима 4.1, 4.2 и 4.3 показали смо да ни једна од трију категорија (прагматичка одређеност, јединственост, епистемичка

⁹⁰ Под квантификатором овде подразумевамо тзв. више квантификаторе (више у смислу њихове позиције у синтаксичком дрвету) попут *сви*, *сваки* и сл., који су били део анализе у одељцима 4.6.1 и 4.6.2.

специфичност) не корелира у потпуности са придевским видом, те да је одређени вид двосмислен у погледу ових димензија, док неодређени вид тежи њиховом негативном полу, односно неодређеном, нејединственом и неспецифичном читању. Указали смо на чињеницу да семантички маркирана краћа придевска форма није потпуно недвосмислена у погледу ових категорија зато што је говорнику српског језика остављена могућност да у датом контексту изабере хоће ли придевским обликом имплицирати прагматичку одређеност, семантичку одређеност (јединственост) или епистемичку специфичност. У наредном поглављу дисертације, посвећеном синтакси придевског вида, предложићемо анализу у којој се ова семантичка читања интерпретирају на нивоу синтаксички високо позиционираног DP-ја, DP-ја објекта / индивидуе.

Постоји интуиција да су прагматичка одређеност, јединственост и специфичност блиске јер подразумевају да постоји или не постоји јединствена веза између језичког израза и одговарајућег референта номиналног израза. Тако, неодређени придевски вид у случају прагматичке одређености маркира да оваква веза између језичког израза и референта није успостављена у датом стадијуму развоја релевантног дискурса. У случају јединствености краћа форма обележава да у релевантном контексту постоји најмање још један референт који задовољава позитивну дескрипцију, што значи да и у оваквим примерима нема јединствене везе између језичког израза и референта у релевантном дискурсном домену. На крају, када се ради о специфичности, неодређени вид може маркирати да локутор у дискурс не уводи везу између језичког израза и одговарајућег јединственог референта у дискурс. Нејединственост ове релације подразумева партитивност / неисцрпност, која у датом случају пресупонира да се придевска модификација приписује или може приписати већем броју потенцијалних референата језичког израза. С друге стране, непартитивност / исцрпност подразумева да се модификација стриктно приписује само једном максимизованом референту.

Слична је ситуација и са квантификативном и генеричком рестриктивношћу, те временски локалним читањем придевске модификације, које у српском језику маркира неодређени придевски вид. Квантификативна и генеричка рестриктивност пресупонирају постојање именичких референата којима се не приписује придевска модификација, што

поново указује на неки облик партитивности / неисцрпности. С друге стране, у случају временски локалне интерпретације, партитивност / неисцрпност не подразумева друге потенцијалне референте, већ маркира да приписана особина важи за само један темпорални интервал који је подскуп укупног временског интервала релевантног у датом контексту. То значи да временски глобално читање непартитивно / исцрпно приписује модификацију референцији у темпоралном тоталитету, односно за време читавог интервала релевантног у контексту.

Што се интерсективности и супсективности тиче, у одељку 4.7 подробно смо испитали могућност да све типове придевске модификације из дате класификације посматрамо као различите варијанте супсективности, у којима кључну улогу игра класа поређења. Закључили смо да краћи облик придева има само једну, супсективну интерпретацију (у уобичајеном схватању овог термина), за коју важи само једна класа поређења, док су дужем придевском облику доступне две интерпретације, јер се значење може интерпретирати у оквиру двеју класа поређења. На извешан начин, и ова семантичка дистинкција могла би се извести из категорије исцрпности / партитивности, у смислу да је неодређени придевски вид ограничен на само један од двају могућих домена, што га чини неисцрпним / партитивним, док је одређени вид исцрпан / непартитиван будући да може узети обе потенцијалне класе поређења.

Подсетићемо да је партитивност / неисцрпност била предмет нашег интересовања у одељку 3.1 приликом анализе семантике посткардиналних и прекардиналних посесивних, временских и просторних придева, када смо показали да се прекардиналном позицијом ових придевских класа, између осталог, може маркирати и непартитивност / исцрпност референта номиналне фразе, док је постноминална позиција двосмислена у погледу партитивности / исцрпности. Ова чињеница анализирана је као посредан доказ да се у српском језику, језику без категорије члана, ипак пројектује детерминаторска пројекција, у складу са претпоставком Лајонса (1999) да је DP одговоран за пресупозицију исцрпности.

Према томе, све анализиране семантичке категорије које у одређеној мери стоје у корелацији са дистрибуцијом придевског вида у српском језику могу се извести из једне, апстрактније категорије, а то би била партитивност / исцрпност. Краћи придевски облик, као семантички маркиран, обележава партитивност / неисцрпност, док је дужа форма двосмислена између партитивне / неисцрпне и непартитивне / исцрпне семантике. Овим закључком заокружићемо ово поглавље дисертације, посвећено семантици придевског вида, да бисмо у наредном поглављу истражили питање синтаксе придевског вида у српском језику.

5. Синтакса придевског вида у српском језику

У овом поглављу дисертације понудићемо картографски модел за анализу синтаксе придевског вида у српском језику. Како је већ било речи у одељку 1.2, између једноставности генеративних механизма Чинквеове (1995) минималистичке синтаксе и комплексности картографских репрезентација не постоје тензије или контрадикторности, јер је чињеница да „осиромашен компутациони механизам не имплицира генерисање осиромашене структуре: веома једноставна рекурзивна операција може омогућити веома богату и комплексну структуру“ (Чинкве и Рици 2008: 49). Иако се картографији често спочитава да је, за разлику од минимализма, стипулативна по својој природи, разлика међу двама приступима заснива се на чињеници да се минимализам бави генеративним механизмима, а картографски приступ финим детаљима генерисаних структура.

5.1. Предложени модел синтаксе придевског вида

Окосницу анализе коју ћемо предложити чиниће трипартитни модел подељеног DP-ја Ђустијеве (2005) и Карусо (2012) с једне стране, и ревидирани модели директне и индиректне придевске модификације Чинквеа (2010) и Марушича и Жауцера (2013), са друге. Наш модел ће садржати два DP домена: DP класе / врсте, лоциран ниже од пројекција партитивности (PartP) и кардиналне пројекције (#P), и виши DP индивидуе / објекта, који се налази изнад PartP-ја и пројекције #P. Оба DP-ја су подељена у две функционалне пројекције, пројекције одређености, DefP, и специфичности, SpecP. Управни члан ових фраза су одговарајућа обележја одређености, [одр], односно

специфичности, [спец]. Постојање двеју пројекција подржано је језичким изразима попут *тај неки студент*. Показаћемо да је најадекватнија анализа придевског вида у српском језику она у којој се придеви генеришу на различитим нивоима синтаксичког дрвета.

Према предложеној анализи, дужи облик придева је последица специфичне конгруенције између пројекције особина референцијалности, тј. DP-ја, и самог придева, у ситуацијама када се придев нађе у синтаксичком домену ове пројекције. Рестриктивни придеви су неопходно у домену DP-ја, па стога рестриктивни придеви морају имати дужи облик. Нерестриктивно употребљени придеви могу се такође наћи у опсегу пројекције DP, и тада и они добијају дужи облик, традиционално означен као одређени вид. Овај механизам важи било да се придев нађе у опсегу пројекције DP у домену класе / врсте, било да је у домену индивидуе / објекта. Притом су референцијална обележја у подељеном DP-ју класе / врсте увек позитивно спецификована, имајући у виду постулат експлициран у одељку 4.4.2 да су „голој“ именици и/или комбинацији придева и именице увек доступни генеричко читање (ад хок) класе, те емпиријску чињеницу да су придеви који маркирају класу увек у одређеном виду. Само у случају да придев избегне синтаксички домен пројекције DP, могуће је да се реализује без одговарајуће конгруенције, односно у облику традиционално означеном као неодређени вид. Ово се догађа када је придев везан од стране оператора са позицијом изнад пројекције DP (приликом остваривања дистрибутивне интерпретације у контексту са квантификаторима, или долажења у опсег аспектуалне компоненте значења глагола у случају временски локалне интерпретације) или уколико је придев део парентетичког, уметнутог, израза. У том случају на нивоу LF-а придев се (за синтаксу прикривено) пење и доспева изван домена DP-ја, те нема слагања са DP-јем (у дисертацији пратимо Бобаљика и Вурмбранд (2005) у идеји да се релације слагања евалуирају на нивоу логичке форме (LF), тј. да се слагање не дешава само у тзв. ужој синтакси (енг. *narrow syntax*)). Разуме се, у случају да обележја у подељеном DP-ју нису позитивно спецификована, придев остаје у неодређеном виду. Овакав модел уједно даје одговор на питање како то да се разлика у придевском виду у српском језику очувала и поред чињенице да је то хијерархијски најнижа придевска категорија (одељак 3.3.3), јер је логично очекивати да она, услед принципа економичности, као најмање релевантна буде неутрализована.

Понуђена анализа утемељена је, пре свега, на емпиријској чињеници да је распоред у коме придев са референцијалном или епистемичком интерпретацијом претходи Чинквеовим индиректним модификаторима, те иза којих се позиционирају директни модификатори једино граматичан у српском језику, (623), док су остале комбинације потпуно неприхватљиве, (624)-(626):

(623) одређени_{ЕПИ} неанализиран(и) пословни план

(624) *неанализиран(и) одређени_{ЕПИ} пословни план

(625) *одређени_{ЕПИ} пословни неанализиран(и) план

(626) *пословни одређени_{ЕПИ} неанализиран(и) план

Директни придевски модификатори модификују на нивоу DP-ја класе / врсте. Изнад њих се спајају индиректни придевски модификатори, који пројектују целу фразу и могу имати обе придевске форме. Високо изнад ове класе генеришу се дискурс-оријентисани придеви (присвојни, просторни, временски, ординални), који су такође индиректни модификатори, али имају само један од двају облика, па ипак могу маркирати одређеност, јединственост, специфичност или непартитивност кретањем до прекардиналне позиције. До подељеног DP-ја крећу се и придеви о којима до сада није пуно расправљано у литератури – *поменути* и *наведени*, који се понашају као дискурсни маркери, те придеви *извесни* и *одређени*, којима се маркирају специфични референти. С друге стране, супротно од правих директних модификатора, који лексички модификују референцију номиналног израза, ови придеви модификују референта номиналне фразе дајући вредност тзв. *d*-обележјима, попут детерминатора у језицима са чланом. Показаћемо да су придеви на овој структурној позицији баријера за екстракцију леве гране или адјункта од именичке синтагме, попут одређеног члана у језицима са овом категоријом. Високо на левој периферији именичке синтагме, тачније на нивоу подељеног DP-ја, генеришу се експресиви, који су нерестриктивни и пресупонирају познатост референта номиналног израза.

У наредним двама одељцима ћемо прво увести трипартитни модел подељеног DP-ја Ђустијеве (2005) и Карусо (2012), који на левој периферији одсликава конфигурацију

клаузе, потом се подсетити Чинквеовог (2010) модела анализе директних и индиректних придевских модификатора, о ком је било речи у одељку 3.4, те представити модел Марушича и Жауцера (2013). Затим ћемо у одељку 5.3 спровести одговарајућу анализу појединих придевских класа, подељених према лексичкој семантици и синтаксичком понашању, и постулирати њихов немаркирани распоред у празним дискурсима. Показаћемо да директни придевски модификатори, у складу са Чинквеовом (2010) анализом, не редукују релативну клаузу и могу имати само облик одређеног вида, те да се не могу наћи прекардинално, што значи да се увек спајају у домену DP класе / врсте. За разлику од налаза Чинквеа, показаћемо да директни модификатори најчешће не пројектују читаву фразу, већ се само ради о функционалним главама⁹¹, које немају спецификаторе и адјункте. Насупрот њима стоје две велике поткласе придева флективног домена (локутор-оријентисани евалуативни, епистемички и евиденцијални придеви, те придеви скаларних физичких обележја, мере и нескларних физичких обележја), који су Чинквеови индиректни модификатори, што значи да редукују релативну клаузу и пројектују комплетну фразу. Ови придеви имају обе придевске форме и својим обликом доприносе одређеном подскупу семантичких интерпретација, које су биле предмет детаљне анализе у претходном одељку. Они се, за разлику од директних модификатора, могу наћи и прекардинално, у домену DP-ја индивидуе / објекта. Указаћемо и на веома значајну емпиријску чињеницу да у српском језику референцијални статус читаве номиналне фразе маркира искључиво вид иницијалног придева, што доноси значајне теоријске импликације. У одељку 5.4.2 понудићемо анализу за маркиране распоред придева у српском језику, те за чињеницу да придеви у обележеним конфигурацијама најчешће узимају облик одређеног вида. Предмет одељка 5.5 представља синтакса и семантика присвојних, просторних и временских придева. Након ове анализе, у одељку 5.6 осврнућемо се на оцене Лека (1992), Ђусти (2006) и Чинквеа (2010) о неграматичности распореда у коме придеви одређеног вида претходе неодређеним, *ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД. Показаћемо да се придеви који модификују референцијално или

⁹¹ У тези користимо директан превод енглеског термина *head* 'глава' за управни члан синтагме јер у датим случајевима синтагма не постоји, па је термин *управни члан* потпуно депласиран.

епистемички могу наћи испред придева неодређеног вида, услед чега је и распоред ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД (+ ОДРЕЂЕНИ ВИД) граматичан. Коначно, у одељку 5.7 овог поглавља рада понудићемо анализу појаве неодређеног вида у одређеном, јединственом или специфичном окружењу. Према најављеној композицији, кренућемо од представљања модела Ђустијеве (2005) и Карусо (2012).

5.2.1. Ђусти (2005) и Карусо (2012)

Како је већ помињано у другом делу дисертације, према X'-теорији, актуелној у лингвистици све до средине осамдесетих година прошлог века, сматрало се да само лексичке категорије попут именица и глагола пројектују своје фразе, док су функционалне категорије биле интерпретирани у домену номиналних и глаголских фразе. Стовел (1981) и Чомски (1986) предлажу анализу у којој и функционалне категорије, попут флексије и комплементизатора, добијају своје синтаксичке фразне пројекције, флексијску (IP) и комплементизаторску (CP). Ипак, поменути аутори ову идеју нису први применили на све категорије. Бавећи се глаголском фразом (VP) и пројекцијама IP и CP, „запоставили“ су номиналне изразе, изнад којих нису постулиране никакве пројекције. Према раним анализама Чомског, одређени и неодређени члан, елементи који доприносе одређеном или неодређеном читању референта читавог језичког изрази, интерпретирани су као спецификатори NP-ја, иако је суштина X'-теорије налагала да све функционалне категорије добију своју пројекцију. Тек са Ебнијем (1987) започиње рад на структурном уједначавању номинала и клаузе, и декомпоновању леве периферије номинала, предлогом да се номинална фраза анализира као комплемент функционалне пројекције детерминатора, DP, главе која угошћује одређени и неодређени члан, о чему је у више наврата било речи у трећем одељку дисертације:

(627) [DP [Spec_DP] [D' [NP]]]

Убрзо је модел DP-ја почео да се разрађује на основу синтаксе у језицима са чланом, али и подстакнут еволуирањем идеје о CP-ју. Рици (1997) предлаже конфигурацију „подељеног CP-ја“, (628), у којој се изнад пројекције за глаголску категорију времена (TP) постулирају још четири – Force, Topic, Focus и Finiteness. На врху синтаксичког дрвета је

комплементизатор, који спецификује да ли уведена клауза има афирмативну, интерогативну или екскламативну интерпретацију, одређујући илокуциону снагу (force) клаузе, ForceP. Испод ове пројекције налазе се функционалне пројекције за топик и фокус, TopP и FocP, категорије информативне структуре реченице. Коначно, Рици предвиђа и пројекцију финитности. У (628) је дата комплетна конфигурација CP-ја према Рицију (1997).

(628) [ForceP [Force [TopP [Top [FocP [Foc [FinP [Fin [TP...]]]]]]]]]] (Рици 1997)

Подељени CP је подстакао лингвисте да преиспитају могућност постојања већег броја пројекција и изнад номиналне. Ђусти (1993, 1994, 1997, 2005) представља неколико аргумената у прилог анализи „подељеног DP-ја“, према којој се и детерминаторска пројекција грана у већи број функционалних потпројекција. У трећем одељку већ је помињана чињеница да се у великом броју језика са чланом различите класе детерминатора појављују у истом номиналном изразу (на пример, члан + посесив, члан + демонстратив), што значи да једна пројекција за детерминаторе није довољна. Даље, модел леве периферије DP-ја који одсликава конфигурацију клаузе предвиђао би и позиције за топик и фокус, до којих долазе синтаксичке јединице током A' кретања, (630). Ако се претпостави да се придевски модификатори и генитивни аргументи крећу до леве периферије покренути обележјима [топик] и [фокус], неке маркиране комбинације реда речи у романским номиналима добијају једноставно објашњење, сматра Ђусти (2005).

(629) ForceP > TopP* > FocP > TopP* > FinP (Рици 1997)

(630) DP > TopP* > FocP > TopP* > dP (Ђусти 2005)

Структура из (630) базира се на следећим генерализацијама ауторке:

(631) А. TopP и FocP се спајају (merge) само уколико је неопходно.

Б. Уколико нема спајања TopP-а или FocP-а, DP и dP могу се реализовати у оквиру исте пројекције.

В. Уколико се DP и dP одвоје, било који од њих може угостити интерпретабилна обележја Top или Foc.

Г. [Тор] се спаја структурно више од [Фос] (макар) у номиналној фрази.

Највиша, DP пројекција одговара Рицијевој пројекцији ForceP на нивоу клаузе. DP уگوшћује обележја падежа, која бивају приписана номиналном изразу изван NP-ја. С друге стране, dP-ју одговара FinP. FinP спецификује обележја лица на глаголу, а dP уگوшћује одређени и неодређени члан. Уједно, dP је разлог зашто је у неким језицима придевска флексија другачија од именичке, констатује Ђустијева (2005).

Модел представљен у (630) и (631) примењује немали број лингвиста у анализи синтаксе номинала и артикулације топика и фокуса у различитим језицима – у романским (Кардиналети 1998, Бернстајн 1997, 2001), германским (Корвер и ван Копен 2001), у грчком (Ителитеос 2004), албанском (Ђусти 1996), језику Гунгбе (Абох 2004) итд. Главни разлози за дељење DP-ја у овим радовима представљају две чињенице: или у датом језику унутар DP-ја постоје морфолошке јединице за маркирање топика или фокуса, или у оквиру DP-ја постоје синтаксичка кретања која резултују фокализацијом или посебним наглашавањем извесног члана номиналног израза.

У својој дисертацији „The Syntax of Nominal Expressions in Articleless Languages: A Split DP-Analysis of Croatian Nouns“, Ђурђица Карусо креће од анализе Галаса (2001) и Њусона и осталих (2006) да детерминатори, попут *these*, *all*, *each* и *a(n)*, носе своје обележје броја, рода, бројивости и осталих релевантних категорија. Полазна идеја је једноставна – детерминатор је одговоран за селектовање номиналног комплемента и свих његових обележја. У (632)-(639) множински облици заменица *these* и *all* (*ови*, *сви*) селектују искључиво множински облик именице, па је номинални комплемент у једнини или у женском роду неграматичан. Детерминатор *сваки* селектује номинални комплемент у једнини мушког рода, (637), а детерминатор *једна* – у једнини женског рода, (639).

(632) *these persons*, **these person*

(633) *оне особе*, **они особа*

(634) *all answers*, **all answer*

(635) *сви*/**све* одговори, **сви*/**све* одговор

(636) each prescription, *each prescriptions

(637) сваки/*свака рецепт, *сваки/*свака рецепти

(638) an occassion, *an occassions

(639) једна/*један прилика, *једна/*један прилике

Квантификатори *неколико, много, пуно, мало, више, мање, доста/довољно, превише*, те именице којима се указује на неодређену количину супстанце/предмета, попут *дио, мањина, већина*, појављују се искључиво са именицама које су спецификоване позитивно за обележје [+множина], (640), или са небројивим именица, (641):

(640) неколико књига

(641) мало вина/млијека

Поред тога што ови квантификатори и именице носе обележје броја, они приписују генитив номиналном комплементу. У (642) и (643) прилози *неколико/мало* су глаголски комплементи, којима глагол приписује акузатив:

(642) Прочитала сам [неколико књига]-А.ЈД.

(643) Попила сам [мало вина]-А.ЈД.

Према предлогу Карусо (2012), синтагме попут представљених у (642) и (643) треба анализирати као детерминаторске фразе са квантификатором као управним чланом, како је представљено у (644).

(644) [DP [Spec_DP] [D' [D *неколико/мало*] [NP *књига/вина*]]] (Карусо 2012)

Дакле, према ауторки, у оваквим примерима прилог није спецификатор DP-ја, (645), нити адјункт „голог“ NP-ја, као у (646):

(645) [DP [Spec_DP *неколико/мало*] [D' [D \emptyset] [NP *књига/вина*]]]

(646) [NP [AdjP *неколико/мало*] [N' [N *књига/вина*]]]

Само као глава квантификатор може приписивати падеж остатку номинала, па је једино анализа у (644) адекватна, констатује ауторка. Карусо сматра да и квантификатори и кардинални бројеви показују карактеристике управног члана фразе, док су редни бројеви мање рестриктивни, јер не приписују падеж, већ се слажу са остатком номинала:

(647) мало/неколико/пет књигâ

(648) та прва сјајна књига

Карусо примењује и Звикијеве (1985) тестове да би показала да је у овим фразама управни конституент квантификатор. Први критеријум за детектовање главе је морфосинтаксички локус, конституент који носи флективна обележја. Прономинални квантификатори имају флективне наставке: *сви сунђери, све крпе, сва ведра*. Ово их чини могућим носиоцем морфосинтаксичког локуса. Други критеријум је детерминанта слагања, што значи да управни конституент одређује обележја слагања осталих чланова фразе. Као што смо видели, прономинални квантификатори попут *сви* и *сваки* приписују обележја слагања остатку номиналног израза. С друге стране, адвербијални квантификатори (*много/неколико/пет*) приписују номиналном комплементу генитив, што, према анализи ауторке, недвосмислено показује како се ради о глави читавог језичког израза.

Карусо примењује да се распоред елемената номиналне фразе у хрватском од универзалног распореда ДЕМОНСТРАТИВ + БРОЈ + ПРИДЕВ + ИМЕНИЦА Гринберга (1966) и Хокинса (1983) разликује утолико што је у хрватском могуће заједничко присуство посесива и демонстратива:

(649) те моје две лепе кћери

Ауторка се позива на Башићеву (2004), која указује на чињеницу да се квантификатори могу појавити на два позицијама у односу на демонстратив, што доноси два различита читања, партитивно и непартитивно:

(650) Продао је [неколико ових књига]. (партитивно)

(651) Продао је [ових неколико књига]. (непартитивно)

Реченица (650) има партитивно читање, које се добија када квантификатор претходи демонстративу, *неколико ових књига*. Глава ове фразе је квантификатор, који приписује падеж остатку фразе као комплементу. Када се демонстратив нађе испред заменице, фраза нема партитивно читање, (651). Карусо на основу примера попут (650) и (651) закључује да се прекардинални/преноминални елементи генеришу као део комплемента ових фраза, а затим крећу ка левој периферији, како би „оверили“ обележја попут специфичности, фокуса или (не)одређености. Ауторка коначно постулира да је претпостављени DP у хрватском подељен у три домена – леву периферију, домен флексије и *theta*-домен:

- (652) • лева периферија: [DP [TopP [FocP [DefP...]]]]
- домен флексије: [QP [DemP [PossP [NumP [FPAdj...]]]]]]
 - *theta*-домен: [_{NP} [NP [N]]] (Карусо 2012: 292)

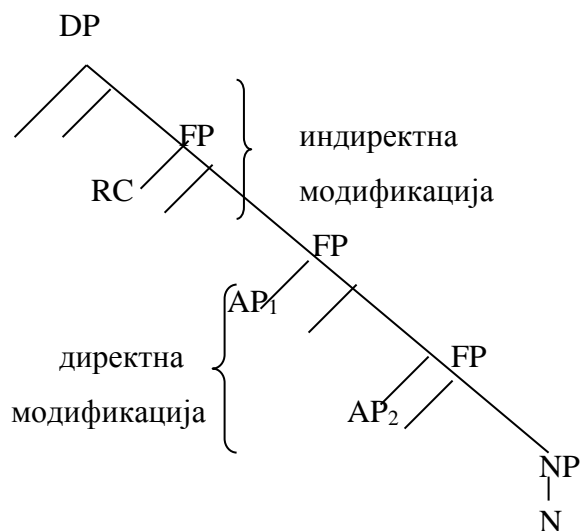
Појава коју описује Башићева (2004) у (650) и (651), те не коју се позива Карусо (2012) у (652) потпуности је складу са идејом Лајонса (1999) да је DP пројекција одговорна за пресупозицију исцрпности. При постулирању нашег модела кренућемо од DP модела Ђустијеве (2005) и Карусо (2012), као и биноминалне структуре Марушича и Жауцера (2013). За наше истраживање придевске семантике и синтаксе су од великог значаја и налази Чинквеа (2010), базирани већином на материјалу језика који имају категорију члана, енглеском и италијанском. У наредном пододељку подсетићемо се најзначајнијих постулата овог модела, а затим представити и биноминални модел Марушича и Жауцера (2013).

5.2.2. Чинкве (2010) и Марушич и Жауцер (2013)

Чинквеови (2010) придеви директне модификације су функционални елементи који имају статус фразе, спојени као спецификатори глава које су продужена пројекција номиналне фразе. Ови модификатори се не деривирају у редукованој релативној реченици, њих у германским језицима налазимо строго у преноминалној позицији и никада у предикативу. За ове придеве је карактеристичан ригидан, непроменљив распоред. Насупрот придевима директне модификације, придеви индиректне модификације у германским језицима могу

стајати преноминално, постноминално и у предикативу, па се могу интерпретирати као модификатори који се генеришу у редукованој релативној реченици, и то увек даље од директне модификације. Ови придеви могу имати и неутрални, немаркирани распоред карактеристичан за директне модификаторе, али и тзв. маркирани распоред (о овоме ће више бити речи у одељку 5.4.2). Чинкве постулира конфигурацију представљену у (653), према којој се придеви индиректне модификације генеришу из редуковане релативне клаузе (RC) у спецификатору највише функционалне пројекције испод детерминаторске, док се директни придевски модификатори генеришу у спецификатору функционалних пројекција испод индиректних модификатора, непосредно изнад номиналне пројекције.

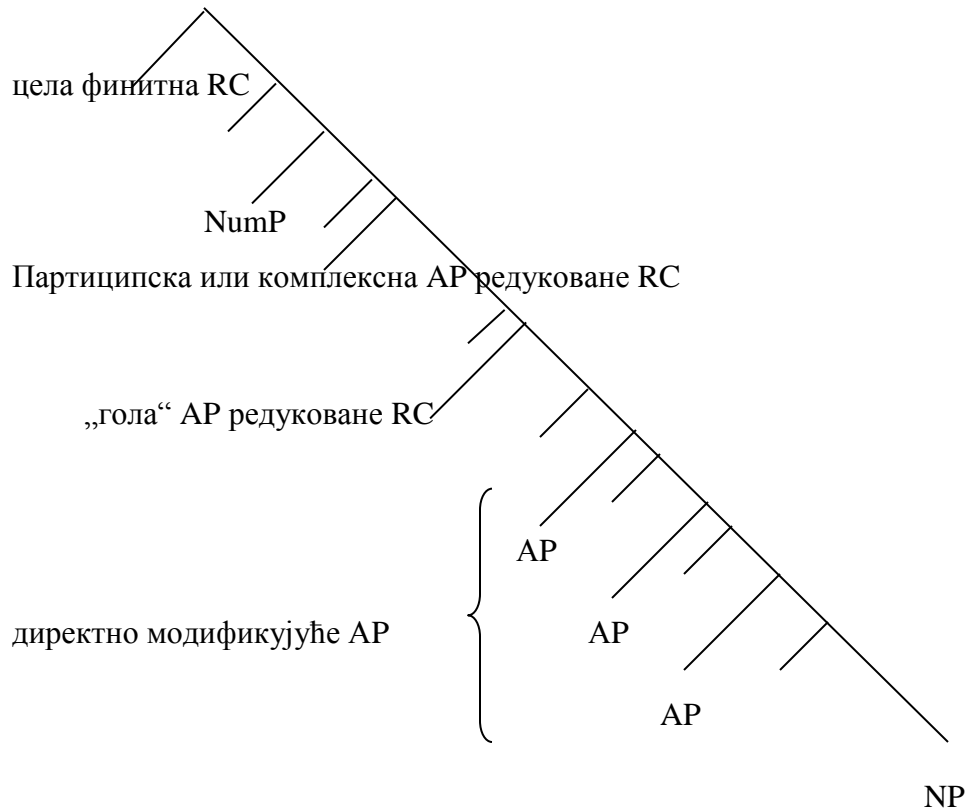
(653)

(Чинкве 2010)

Комплетна конфигурација придевске модификације Чинквеа укључује и пројекције за партиципске или комплексне редуковане односне реченице, која се генерише изнад „голих“ придевских фраза из редуковане релативне клаузе, а испод нумералне пројекције, те пројекције у којој се генеришу целе финитне односне реченице, изнад нумералне пројекције, (654):

(654)

(Чинкве 2010)

Аутор примећује да ипак постоје ситуације у којима се придеви *possible* (*могућ(у)*) и *wrong* (*погрешан*) генеришу више у односу на нумералну пројекцију, уз одговарајуће промене у интерпретацијама:

(655) She always goes to see **every possible first two games**.

Она увек иде да види сваке могуће прве две утакмице

„Она увек иде да види сваке могуће прве две утакмице“

(656) She always goes to see **every first two possible games**.

Она увек иде да види сваке прве две могуће утакмице

„Она увек иде да види сваке прве две могуће утакмице“

(657) We discussed the wrong two answers. (=which it was wrong for us to discuss)

Ми дискутовали ОДР.ЧЛАН погрешна два одговора

„Ми смо дискутовали о погрешним двама одговорима“

(658) We discussed the two wrong (=incorrect) answers

Ми дискутовали ОДР.ЧЛАН два погрешна одговора

„Ми смо дискутовали о двама погрешним одговорима“

Чињеница да постоје придеви који се генеришу испред бројева није у складу са помињаном Гринберговом (1963) универзалијом број 20, која се односи на распоред елемената у DP-ју, те према којој су три могућа распореда:

(659)

A. Dem > Num > Adj > N

B. N > Dem > Num > Adj

B. N > Adj > Num > Dem (Гринберг 1963)

Ни према једном од трију распореда се придев не генерише испред броја и именице заједно, или иза ова два елемента.

Марушич (2011) допуњује Чинквеа (2010), показујући да постоје и други придеви који се могу пронаћи испред броја:

(660) *the left three columns*

„три стуба која се налазе на левој страни“

(661) *the upper three rows*

„три реда која су на горњем крају“

Марушич и Жауцер (2014) цитирају неколико аутора који помињу пренумералне придеве у различитим језицима, попут Бабија (1985) за руски:

(662) **предстоящие пять** новых вопросов (рус.)

„предстојећих пет нових питања“

(663) Я выпил **добрых пять** больших бутылок вина.

„Попио сам добрих пет великих бутелки вина“

Јонин и Матушански (2006) наводе занимљив пример из енглеског:

(664) a stunning one thousand twenty five books

НЕОДР. ЧЛАН запањујућа једна хиљада двадесет пет књига

„запањујућих хиљаду двадесет пет књига“

Све до Киненове (2013) нико није понудио модел погодан за анализу енглеских примера попут (665) и (666), у којима се у истој номиналној синтагми појављују (сингуларни) неодређени члан, придев, паукал и именица у множини:

(665) A. **a pleasant three days** in Philadelphia

B. He held his breath underwater for **a staggering ten minutes**.

B. **a beautiful four days** in Berlin

Г. **An estimated 3.3 million people** have died as a result of the war making it the “tragedy of modern times”, according to a report issued by the International Rescue Committee aid agency.

Користећи одговарајуће тестове за диференцирање партитива од псеудопартитива, Киненова закључује да је структура из примера у (664) и (665), коју назива AANN (*a + Adjective + Numeral + NP*), ближа псеудопартитивима. На врху модела анализе који она предлаже смештен је DP, преко којег „споља“ бива приписан падеж, (666). Испод њега је прва пројекција која може угостити бројеве, те неодређени члан. За разлику од одређеног,

везано за контекст. На пример, уколико Марта има троје деце, али само двоје иде у школу, (669) је сасвим прихватљиво:

(669) V šoli sta manjkala Martina dva otroka.

„Мартина два детета су данас недостајала у школи“

Приметимо да иста констатација важи за српски, али и за језике са чланом:

(670.a) **Мартина два детета** нису била данас у школи.

(670.б) **Marta's two kids** were absent from school today.

Марушич и Жауцер указују на чињеницу да се словеначки посесиви не могу појавити испред броја *један*:

(671) *Metkin en otrok

„Меткино једно дете“

Појава слична оној илустрованој у (668.a) и (668.б) тиче се следећих примера, с том разликом што нумералну позицију заузима именица:

(672.a) trojica Martinih otrok

„троје Мартине деце“

(672.б) Martina trojica otrok

„Мартино троје деце“

Аутори анализирају и друге придеве (просторни, ординални, *различит(и)*, *погрешан/погрешни*, *непознати...*) који се у словеначком могу појавити на пренумеалној позицији, те нуде следећу анализу када се посесивни придев нађе на пренумералној позицији:

(673) Martina [_{NP} trojica_N [otrok]]

(674) Martini [_{NP} N_{NULL} [trije otroci]]

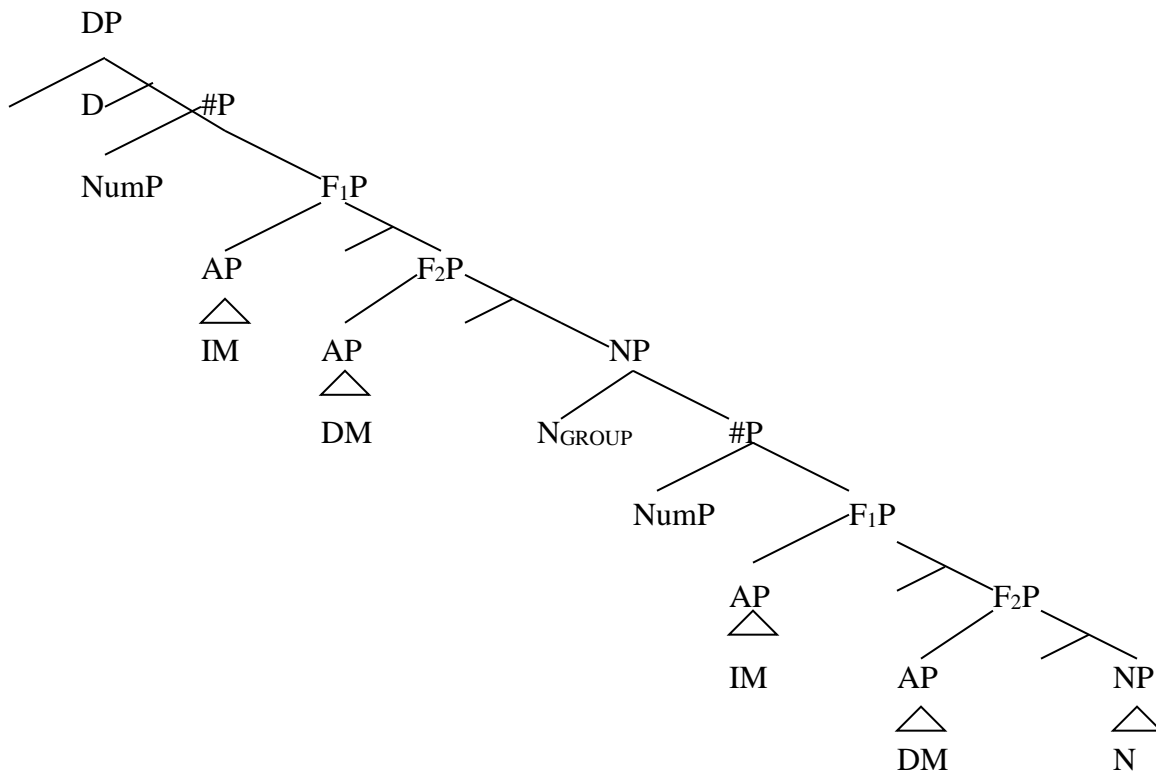
Презентовани факти и чињеница да су у словеначком језику могући језички изрази попут (675) наводе ове лингвисте да предложе биноминалну структуру у којој се NP и Чинквеове (2010) две модификације (индиректна и директна (IM), (DM)) пројектују по двапут, изнад и испод пројекције за број, #P, (676). Притом виша номинална пројекција доноси групно читање.

(675) tri ta leve tri stolpce

три ОДР. ЧЛАН лева три стуба

„три лева три стуба“

(676)

(Марушич и Жауцер 2014)

За разлику од словеначког, у српском језику изрази попут *три лева три стуба нису граматични. Ово искључује могућност директне примене модела из (676) на српски језик.

У овом одељку позабавили смо се питањем синтаксичких позиција на којима се могу генерисати придеви, прегледом предлога датих у лингвистичкој литератури. Овај проблем је релевантан за предмет нашег истраживања јер синтаксички модел који ћемо понудити мора предвидети све позиције спајања придева у номиналној фрази. У наредним подсекцијама проанализираћемо појединачно синтаксичке карактеристике најбројнијих придевских класа у српском језику, да бисмо затим постулирали одговарајући модел, дат у (678). За њега су карактеристичне пројекције одређености и епистемичке специфичности, DefP и SpecP, које се налазе изнад кардиналне (#P) и пројекције партитивности (PartP) (потоње две постулира Арсенијевић (2006)), и још две пројекције одређености и специфичности испод #P и PartP. Виша SpecP пројекција из домена DP-ја индивидуе / објекта може угостити прекардиналне придеве попут *погрешан / погрешни* у изразу *погрешна три погрешна одговора*, са одговарајућим групним читањем, (677.а).

(677.а) Проанализирали смо **погрешна три погрешна (= нетачна)** одговора.

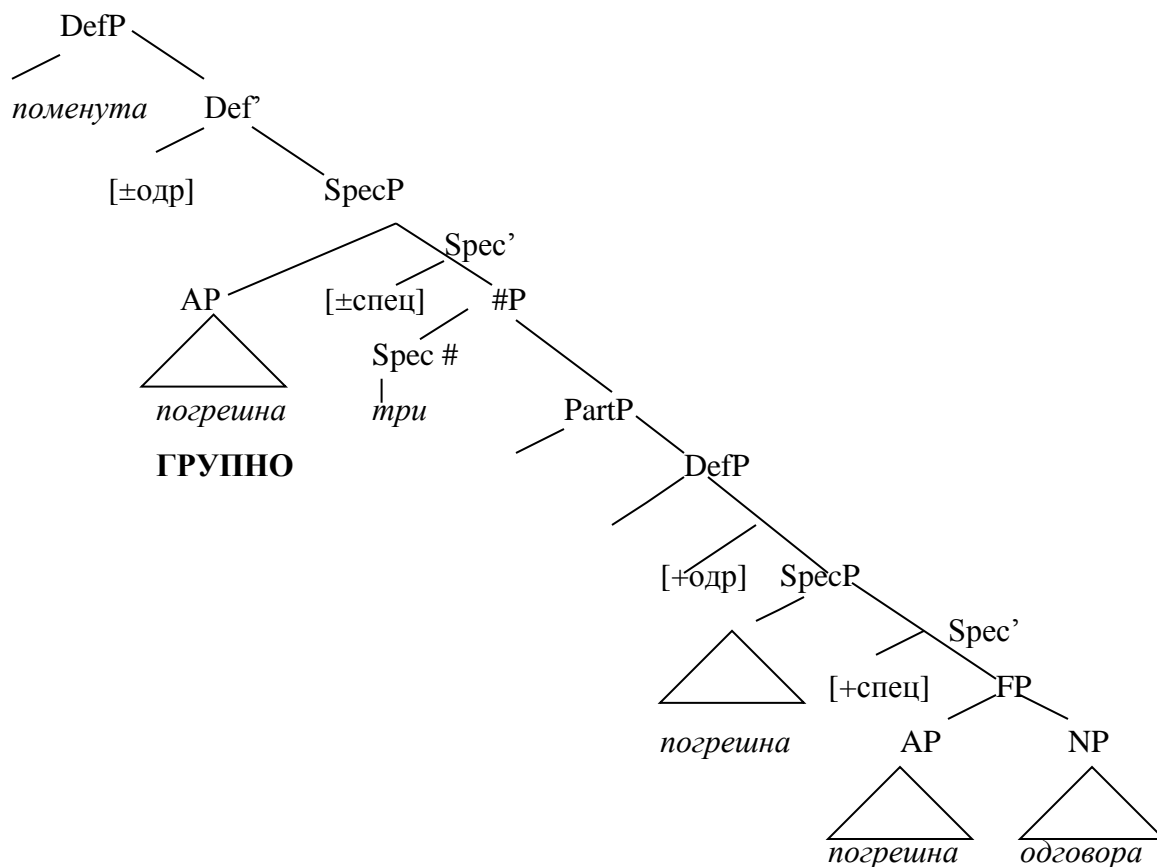
С друге стране, нижа SpecP пројекција из домена DP-ја класе / врсте угошћује посткардинални придев у случајевима партитивног читања, попут ситуације у примеру (677.б). Како је већ поменуто у одељку 5.1, обележја ниже постављеног подељеног DP-ја су увек позитивно спецификована, те (ад хок) класе у српском увек имају одређени вид придева.

(677.б) Проанализирали смо **три погрешна погрешна (= нетачна)** одговора.

Контекст за реченицу (677.б) би могао бити овакав. Постоји двадесетак нетачних одговора, али се у шест од њих појављује иста правописна грешка. Професори треба да расправљају о овим погрешним одговорима. Међутим, они дискутују о неким другим нетачним одговорима (без правописне грешке), и то о трима међу њима, *три погрешна погрешна (=нетачна) одговора*. Што се тиче идеје да и изнад кардиналне постоје пројекције за одређеност и за специфичност, она је подржана емпиријским податком да је у српском језику граматична следећа реченица:

(677.в) Проанализирали смо **поменута погрешна три погрешна (= нетачна)** одговора.

(678)

5.3. Директни придевски модификатори – придеви нације / порекла, релациони и придеви класе / врсте

У овом пододељку анализираћемо синтаксичко понашање директних придевских модификатора у српском језику. Показаћемо да директни модификатори не могу бити модификовани, да се они не могу појавити прекардинално, постноминално, нити предетерминаторски, те да могу узети само облик одређеног вида. На основу ових особина закључићемо да је најадекватнија анализа она у којој се директни придевски модификатори спајају у домену DP-ја класе / врсте.

Чинкве (1994) даје следећи немаркирани распоред адјектива у енглеском језику:

(679) Adj_{speaker-oriented} > Adj_{subject-oriented} > Adj_{manner} > Adj_{thematic} (Чинкве 1994)

the probable clumsy immediate American reaction to the offence

ОДР. ЧЛАН очекивана неспретна хитна америчка реакција на увреду

„очекивана неспретна хитна америчка реакција на увреду“

Придев који се налази најближе именици Чинкве назива тематским зато што се понаша као аргумент девербативне именице и узима одговарајућу тематску улогу. Такав је случај са придевом *америчка* (*American*) у примеру (679), у којем придев узима улогу агенса након номинализације предиката – *Америка реагује*. Башићева (2004) придеве попут *амерички* назива референцијалним, објашњавајући да они типично денотирају нацију или порекло, и смешта их испред **деноминалних** придева (према терминологији Бошковића (2002)):

(680) евалуатив > п. величине > п. боје > референцијални > деноминални (именица)

огромна бела српска свадбена торта

(Башић 2004)

Придеви нације / порекла, дакле, могу бити употребљени као тематски и тада су постављени ближе именици. Скот (1998) постулира следећи немаркирани распоред придева у енглеском и руском језику, у којем се најближе именици налазе придеви нације / порекла и материјала (градивни придеви):

(681) ординални > кардинални > субјективни коментар > евиденцијални > величина > дужина > висина > брзина > дубина > ширина > тежина > температура > влажност > старост > облик > боја > нација / порекло > материјал (Скот 1998)

Ленцлингер (2003) придеве из Скотовог распореда групише у пет класа:

(682) [КВАНТИФ. ординални > кардинални] > [ЛОКУТОР-ОРИЕНТ. субјективни коментар > евиденцијални] > [СКАЛАРНА ФИЗ. ОБЕЛ. величина > дужина > висина > брзина > дубина > ширина] > [МЕРА тежина > температура > ?влажност > старост] > [НЕСКАЛАРНА ФИЗ. ОБЕЛ. облик > боја > нација / порекло > материјал] (Ленцлингер 2003)

Скот (2002) допуњује свој списак додавањем и придева класе / врсте на позицији најближе именици:

(683) субјективна евалуација > величина > дужина > висина > брзина > дубина > ширина > тежина > температура > влажност > старост > облик > боја > нација / порекло > материјал > класа / врста (Скот 2002)

Придеви класе / врсте, односно класификаторски придеви у српском имају само облик одређеног вида, (684). Ниједан од њих се не генерише у релативној клаузи и њих не налазимо у предикативу, постноминално, прекардинално или предетерминаторски (685.а)-(685.г). Исто важи и за релационе придеве, те тематске, односно придеве нације / порекла⁹², (686)-(687.б):

(684) *поларан медвед, *бео лук, *прстенаст црв

(685.а) *медвед који је поларан/поларни, *лук који је бео/бели, *црв који је прстенаст(и)

(685.б) *медвед поларни, *лук бели, *црв прстенасти

(685.в) *поларна два медведа, *бела два лука, *прстенаста два црва

(685.г) *поларни тај медвед, *бели неки лук, *прстенасти један црв

(686) *војан, *свадбен, *америчк, *праван

(687.а) *базен (који је) војни, *марш (који је) свадбени

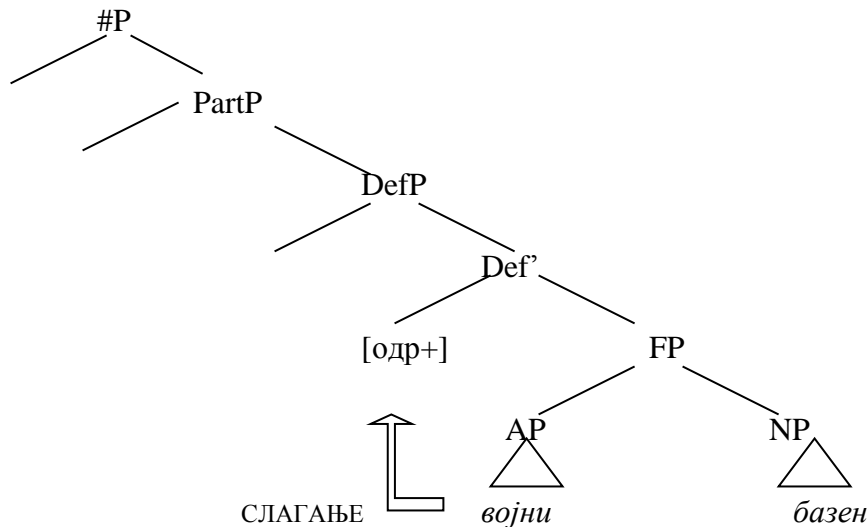
(687.б) *реакција (која је) америчка, *сат (који је) швајцарски, *факултет (који је) правни

За наш предмет је најважније дати одговор на питање где се спајају анализиране класе директних придевских модификатора и зашто узимају само облик одређеног вида. С обзиром на то да се ови придеви никада не могу појавити прекардинално и предетерминаторски, закључујемо да се они увек генеришу у синтаксички ниже постављеном домену DP-ја класе / врсте. Како је већ било речи у одељцима 4.4.2 и 4.6.3, реферисање на класе / врсте је увек обележено одређеним видом придева. Синтаксички,

⁹² Поједини аутори не праве дистинкцију између свих поменутих поткласа, јер је граница међу овим појмовима у случају неких лексема релативна.

одређени вид придева је резултат слагања придева са референцијалним обележјем подељеног DP-ја класе / врсте, (688):

(688) ...

Вратићемо се придевима из примера (684)-(687.б), који редом спадају у Чинквеове (2010) директне модификаторе. Овај аутор претпоставља да директни модификатори имају фразалну природу. Постоји бројна литература која преноминалне придеве третира као нефразалне – Чинкве (2010) побраја, између осталих, Бермана (1974), Ебнија (1987), Седлера и Арнолда (1994) за енглески, Спрут и Ших (1998, 1990) за кинески, Ламарш (1991), Валуа (1991а, б, 1996), Бушара (1998, 2002) и Бернстајна (1991, 1993) за француски, Дилзинга (1993а, б) за скандинавске језике, те Бејкера (2003) за преноминалне придеве уопште. Упркос овоме, на основу чињенице да постоје непредикативни придеви који могу имати адјункте (попут придева *главен* (*главни*) у бугарском⁹³ (*главната по значение причина*)) или бити модификовани (придев *probable* (*вероватан*) у енглеском (*the most probable winner*), Чинкве закључује да је једино адекватна она анализа у којој

⁹³ Према интуицији наших испитаника, бугарски придев *главен* може се наћи и у предикативу. Такође, Гугл претрагом смо идентификовали један број оваквих примера:

(1) С една дума, в момента аз съм главен тук. (<http://chitanka.info/text/2135/37>, 1.12.2014.)

„Једном речју, у овом тренутку ја сам главни овде.“

директни придеви пројектују целокупну фразу. Ипак, у случају српског језика фразална пројекција би била редундантна⁹⁴, како показују следећи примери:

(689) *потпуно бели медвед, *по облику прстенасти црв, *црв прстенасти по облику

(690) *помало војни базен, *марш свадбени од почетка, *од почетка свадбени марш

(691) *више америчка реакција, *сасвим швајцарски сат, *факултет правни ван конкуренције

У зависности од тога да ли су конкретне придевске лексеме употребљене као обележје класе / врсте, као релациони придеви, придеви нације / порекла или као тематски придеви, разликоваће се и међусобни распоред директних модификатора у језичком изразу. На основу анализе корпуса генерализовали смо базични распоред дат у (692), који смешта придеве класе / врсте најближе именици, да би испред њих били релациони, придеви нације / порекла, те тематски придеви:

(692) тематски > нација / порекло > релациони > придеви класе / врсте	(именица)
	<i>америчка</i> <i>пита</i>
<i>америчка</i>	<i>војна</i> <i>операција</i>
<i>амерички</i>	<i>фудбалер</i>
	<i>амерички</i> <i>фудбал</i>
<i>почетни</i>	<i>хуманитарни</i> <i>рад</i>
<i>аустријски</i>	<i>инвестициони</i> <i>капитал</i>

Уколико погледамо Ленцлингерову (2003) групу Скотових (1998) не скаларних придева физичких обележја у (682), облик > боја > нација / порекло > материјал, приметимо да се у њему појављују градивни (материјал), те придеви боје и облика. За

⁹⁴ Поменути придеви могу бити модификовани префиксима и префиксоидима: *антиамеричка војна операција, проруска спољна политика, псеудонаучна дисциплина*. У раду се нећемо бавити синтаксом ових, нити префиксалних морфема уопште.

све ове класе у савременом српском језику је карактеристично да имају оба придевска облика, да се у адноминалној позицији најчешће појављују у дужој форми (о овоме је већ било речи у анализи примера (194) Тренкићеве и наше анализе примера у (478)), док су у предикативу краће форме потпуно граматичне:

(693) ?дрвен/дрвени прозор, ??зелен/зелени „југо“, ?округао/округли сто

(694) Овај прозорски оквир је дрвен.

(695) Маријин „југо“ је зелен.

(696) Сто у дневној соби је округао.

С обзиром на примере (693)-(696), јасно је да придеви не скаларних физичких обележја могу бити употребљени као директни модификатори којима се обележава класа / врста, (693), али и да се нађу у предикативу, што је обележје индиректних модификатора, (694)-(696). Слична констатација важиће и за већину осталих индиректних модификатора у српском језику, који су предмет анализе наредних двају потпоглавља.

Овај пододељак завршићемо закључком да придеви класе / врсте, релациони, придеви нације / порекла, те тематски придеви представљају праве директне модификаторе у српском језику, који као не скаларни не могу бити модификовани, те да се не могу појавити прекардинално, постноминално или предетерминаторски. Ови придеви генеришу се у домену DP-ја класе / врсте. Њихов дужи облик резултат је слагања придева са референцијалним обележјима подељеног DP-ја.

5.4.1. Индиректни придевски модификатори – придеви скаларних физичких обележја, мере и не скаларних физичких обележја

Придеви скаларних физичких обележја, придеви мере и придеви не скаларних физичких обележја (придеви величине, дужине, висине, брзине, дубине, ширине; тежине, температуре, влажности, старости; облика, боје и материјала) у српском језику имају обе придевске форме. Када су у неодређеном виду, они се могу наћи постноминално и у предикативу:

(697) бунар дубок двадесет метара

(698) Бунар је дубок.

Пример (697) показује да, за разлику од стриктно директних модификатора анализираних у потпоглављу 5.3, ови придеви могу имати адјункте или комплементе. То значи да они пројектују комплетне фразе. С друге стране, (698) поткрепљује Чинквеову (2010) претпоставку да се индиректни модификатори спајају у предикативу редуковане релативне реченице самом чињеницом да се „голи“ могу наћи на позицији синтаксичког предикатива.

Исти придеви из примера (698) када су у одређеном виду понашају се као Чинквеови директни модификатори – не појављују се постноминално, нити „голи“ у предикативу:

(699) *бунар дубоки двадесет метара

(700) *Бунар је дубоки.

За разлику од директних придевских модификатора, анализираних у претходном пододељку, ови придеви могу се померити до предетерминаторске и прекардиналне позиције:

(701) дубок један бунар

(702) дубока три бунара, велике две кутије

Уколико искључимо стилски обележене поетске дискурсе, прекардинални индиректни придевски модификатори носе контрастивни топик/фокус на себи, (703):

(703) [[_{КопТоп/Фос} дубока] *три бунара*], [[_{КопТоп/Фос} велике] *две кутије*]

Контрастивна компонента доноси одређену пресупозицију – у случају примера у (703) пресупозиција би била да су три плитка и три дубока бунара, односно две велике и две мале кутије већ део дискурса. Дакле, прекардинална позиција ових придева пресупонира постојање и других скупова референата (који су другачијих особина) осим оног

денотираног кардиналним изразом. Као што ћемо видети у наредним потпоглављима, остале придевске класе које се могу јавити прекардинално (посесиви, временски, просторни и ординални придеви, те придеви *поменути, наведени, дати, извесни, одређени, конкретни*) не морају нужно бити у контрастивном топику/фокусу, што значи да они не носе и обавезну пресупозицију других скупова референата другачијих особина. Ова чињеница је у вези са лексичком семантиком појединих придевских класа и референцијалношћу именичких синтагми које модификују (подробније ће о овоме бити речи у одељку 5.5).

Неопходно је показати да се индиректни придевски модификатори заиста генеришу структурно више од типичних директних модификатора. Ниједан од распореда у (704) није прихватљив, чак и са евентуалном контрастивном интонацијом:

(704) *војни велики базен, *амерички агресиван/агресивни фудбал, *швајцарски укусан/укусни сир

На овом месту задржаћемо се на следећој емпиријској чињеници која носи значајне теоријске импликације. У српском језику референцијални статус читавог именичког израза увек се марkira искључиво **придевским видом иницијалног члана синтагме**. Тако, на пример, изрази *болестан сиромашни дечак* у (705) и *дугачак црвени плашт* у (707) имају само неодређену интерпретацију, док су изрази *болесни сиромашни дечак* у (706) и *дугачки црвени плашт* у (708) двосмислени у погледу одређености:

(705) Болестан сиромашни дечак појавио се на вратима кабинета. (неодређено)

(706) Болесни сиромашни дечак појавио се на вратима кабинета. (двосмислено)

(707) Невена је видела дугачак црвени плашт у излогу продавнице играчака. (неодређено)

(708) Невена је видела дугачки црвени плашт у излогу продавнице играчака. (двосмислено)

Ова чињеница сугерише да се српски језик у погледу референцијалности у великој мери понаша као македонски или бугарски језик. Наиме, за једина два словенска језика са чланом је карактеристичан постпозициони одређени члан, који се увек појављује на

иницијалном конституенту номиналног израза и притом маркира одређеност целокупног израза, (709), док његово одсуство на првом члану фразе обележава неодређеност читавог израза, (710):

(709) долга-та црвена мантија (одређено) (мак.)

дугачак-ОДР. ЧЛАН црвен плашт

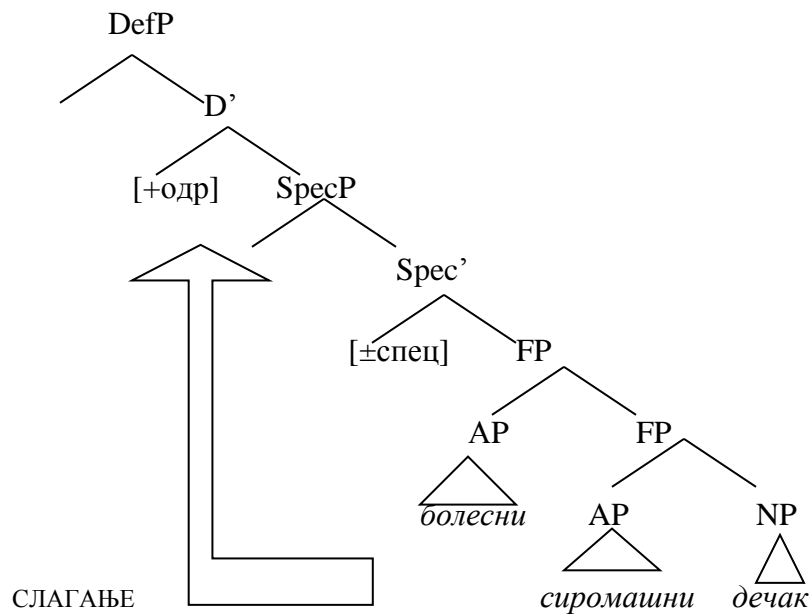
(710) долга црвена мантија (неодређено)

дугачак црвен плашт

Дакле, разлика између српског с једне, и македонског и бугарског језика, са друге стране, представља морфема *-m-*, које нема у српском језику (уколико, наравно, изузмемо тимочко-лужнички говор са крајњег југоистока српског језичког простора). Ово је уједно и посредан аргумент у корист тврдње да српски језик пројектује неку врсту DP-ја, иако нема граматикализоване категорије одређеног и неодређеног члана, о чему је већ било речи у одељку 3.1.

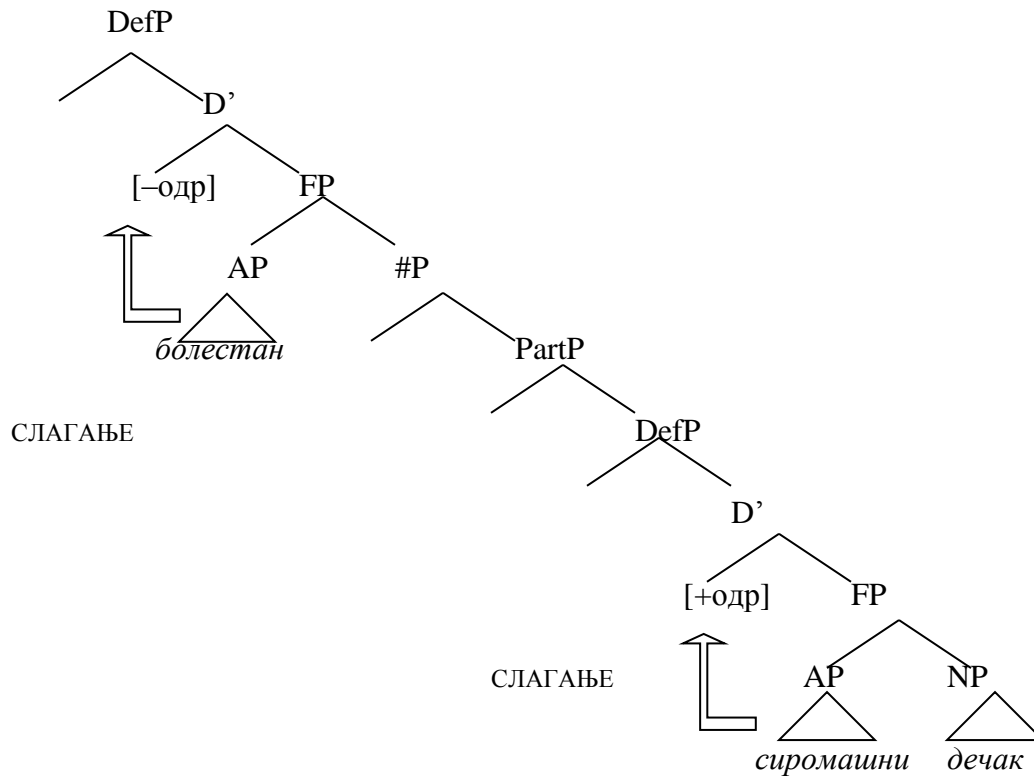
Други закључак који се може извести из чињенице да вид иницијалног придева у изразу маркира референцијални статус целокупног номиналног израза јесте да се функционална пројекција одговорна за одређеност (у домену DP-ја индивидуе / објекта) налази изнад пројекције у којој се спајају предикативни придеви. Уколико у језичком изразу постоји више од једног индиректног модификатора и сви су у одређеном виду, логично је претпоставити да су се сви придеви сложили са позитивно спецификованим обележјем у подељеном DP-ју индивидуе / објекта, што доноси (прагматички) одређену интерпретацију, (711). У случају када се исти такав израз употреби у неодређеном контексту, претпоставићемо да су сви придеви спојени у подељеном DP-ју класе / врсте, чије је обележје одређености увек позитивно спецификовано, што резултира двосмисленим одређеним придевским видом.

(711)

Што се синтагми попут *болестан сиромашни дечак* тиче, анализирамо их тако да се иницијални придев спаја у подељеном DP-ју индивидуе / објекта, а другопозиционирани придев у подељеном DP-ју класе / врсте, (712):

(712)

Анализе у (711) и (712) дозвољавају да придеви неодређеног вида претходе облицима одређеног вида, али не и обрнуто. Ипак, у одељку 5.6 показаћемо под којима је могуће да дужи облици стоје испред краћих придевских форми.

Немаркирани распоред индиректних придевских модификатора дат је у (713), илустрован примерима у (714):

(713) придеви величине > дужине > висине > брзине > дубине > ширине > тежине > температуре > влажности > старости > облика > боје > материјала

(714) висока млада топола, мало црвено срце, уска метална цев

Промена неутралног распореда најчешће доноси и одговарајућу промену у интонацији (контрастивна компонента на помереном придеву), семантичкој интерпретацији језичког израза (опсег модификатора) и прагматичкој оправданости за њену употребу (пресупозиције). О овоме ће више бити речи у наредном одељку, 5.4.2.

У овом пододељку позабавили смо се синтаксом придева скаларних физичких обележја, придева мере и придева нескларних физичких обележја: придева величине, дужине, висине, брзине, дубине, ширине; тежине, температуре, влажности, старости; облика, боје и материјала. Ови адјективи у српском језику могу имати обе придевске форме. Када су у неодређеном виду, они се генеришу у домену DP-ја индивидуе / објекта и слажу се са негативно спецификованим обележјима у подељеном DP-ју. Када узму облик одређеног вида, постоје две могућности – спајање у домену нижег DP-ја класе / врсте или у домену DP-ја индивидуе / објекта, уз слагање са позитивно спецификованим обележјем. Указали смо и на важну емпиријску чињеницу да искључиво вид иницијалног придева маркира референцијални статус целокупног језичког израза. Коначно, показали смо да међу овим класама придева постоји базичан, неутрални распоред, који се може мењати у одговарајућем окружењу. Анализа синтаксичких, семантичких, интонацијских и прагматичких околности под којима се дешава промена распореда ових придева је предмет наредног одељка.

5.4.2. Маркирани распоред придева

У претходним потпоглављима, између осталог, било је речи о уобичајеном, немаркираном распореду придевских модификатора у српском језику. Чинкве (2010) генерализује да директни модификатори имају утврђен, ригидан распоред, док за индиректне модификаторе сматра да се могу спајати у различитом распореду. Међутим, српски језик нам показује да маркирани распоред могу имати придеви у неодређеном виду, који паралелно, апозитивно модификују именицу (*црвен, округао сто*), али и придеви одређеног вида који рестриктивно модификују (*црвени округли сто*). У потоњем случају добијамо језичке изразе који пресупонирају да су одређене класе референата већ део дискурса саговорника или да су на други начин проминентне у релевантном дискурсу. Како је један од постулата картографије да утврди базичне распоред синтаксичких конституената, претпоставићемо да се и индиректни модификатори генеришу у утврђеном распореду који се накнадним померањем елемената може изменити.

Израз *млада висока топола* (изговорен без интонацијских пауза између модификација) у (715.a) захтева контрастивну интонацију на првом придеву, и

пресупонира затворен скуп алтернатива – у датом случају, младу и стару високу топола. Слично је и са осталим двама језичким изразима у (715.а). *Црвено мало срце* подразумева да у релевантном контексту постоји још макар једно мало срце неке друге боје, а *метална уска цев* да постоји још најмање једна уска цев која није од метала:

(715.а) млада висока топола, црвено мало срце, метална уска цев

(715.б) [[_{КонТоп/Фос} млада] висока топола], [[_{КонТоп/Фос} црвено] мало срце], [[_{КонТоп/Фос} метална] уска цев]

Вендлер (1968) примећује да постоји разлика у интерпретацији двају распореда у реченицама (716.а) и (716.б). Он објашњава да у случају „природног“ распореда у (716.а), реченица има читање да се субјекат реченице одвезао својим аутом који је нов и који је жуте боје, а да у случају (716.б) реченица има интерпретацију да се он одвезао у жутом од својих нових аутомобила. Вендлер примећује и да се изрази са измењеним распоредом најчешће изговарају са „снажним нагласком“ (Вендлер 1968: 130) на првом придеву, док Спрут и Ших (1988) оцењују да је неопходно присуство контрастивног нагласка.

(716.а) Он се одвезао у свом новом жутом аутомобилу.

(716.б) Он се одвезао у свом жутом новом аутомобилу.

Чинкве (2010) ову појаву тумачи као директну последицу начина на који су придеви генерисани, као директни или индиректни модификатори. Подсетићемо, према Чинквеу, директни модификатори имају непроменљив распоред (у коме придев *жут* неопходно претходи придеву *нов*), док се индиректни модификатори, као и релативне реченице чијим редуковањем настају, могу деривирати без ограничења у распореду. Стога, Чинкве нуди анализу у којој придеве *нов* и *жут* у „немаркираном“ распореду интерпретира као директне модификаторе, а препозиционирани придев *жут* у „маркираном“ распореду као индиректну придевску модификацију:

<u>индиректна модификација</u>	<u>директна модификација</u>
(717) Он се одвезао у свом <жутом>	новом <жутом> аутомобилу.

Ова анализа је погодна зато што једноставно може објаснити зашто реченица са маркираним распоредом има само рестриктивну интерпретацију модификације, (718), док је „немаркиран“ распоред двосмислен у овом погледу, (719) – зато што се директно модификујући придеви налазе у опсегу индиректно модификујућих придева:

(718) Јован је довезао свој нови жути ауто. (тросмислено)

„Јован је довезао свој ауто, који је нов и жут“ (нерестриктивно)

„Јован је довезао нови у низу својих аутомобила, који је жут“ (ординално нерестриктивно)

„Јован је довезао свој нови међу жутим аутомобилима“ (рестриктивно)

(719) Јован је довезао свој жути нови ауто.

*„Јован је довезао свој ауто, који је нов и жут“

* „Јован је довезао жути у низу аутомобила, који је нов“ (ординално нерестриктивно)

„Јован је довезао свој жути међу новим аутомобилима“ (рестриктивно)

Док је реченица (718) са тзв. немаркираним распоредом придева тросмислена између нерестриктивног читања (у ком је Јован довезао свој ауто, који је нов и жуте боје), ординалног рестриктивног читања (у коме Јован вози нови у низу својих аутомобила, који је жуте боје) и рестриктивног читања (у ком је Јован довезао свој нови међу жутим аутомобилима), реченица (719) са тзв. маркираним распоредом има само рестриктивно читање – Јован је довезао свој жути међу новим аутомобилима.

Први проблем за овакву анализу је присуство контрастивне интонације на придеву индиректне модификације, која није обавезна у свим осталим случајевима комбиновања придева директне и индиректне модификације. Други, много значајнији проблем за Чинквеову анализу је да она не даје одговор на питање зашто у маркираном распореду придеви у српском језику теже да буду у одређеном виду (у случају када међу модификацијама нема интонацијске паузе):

(720) метални уски цевовод, ?металан узак цевовод, ?металан уски цевовод

Уколико је Чинквеова интерпретација исправна, очекивали бисмо да први придев може, тј. мора бити у неодређеном виду, ?*металан уски цевовод*. Подсетићемо, индиректни модификатори генеришу се у предикативу релативне клаузе, што значи да узимају краћу придевску форму. Коначно, трећи, најозбиљнији проблем за Чинквеову анализу је објашњење за примере попут (721.в), у којима придев *страни*, који се не може наћи у предикативу релативне клаузе, (722), претходи придеву *богат*.

(721.а) Loro accettavano solo **studenti ricchi stranieri**. (ита.)

(721.б) They used to accept only **foreign rich students**. (енг.)

(721.в) Примали су само **стране богате студенте**.

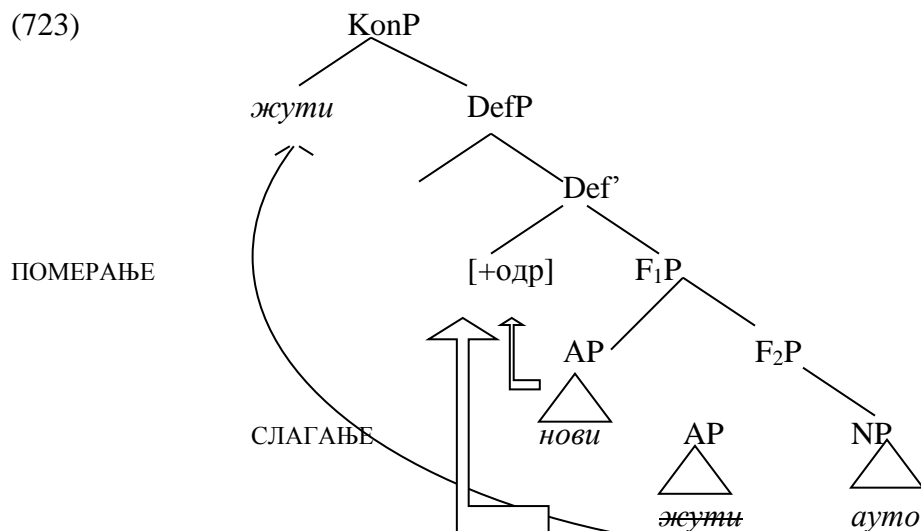
(722) Овај студент је *стран/??страни.

Према Чинквеовој (2010) анализи, придев **стран/страни* морао би бити деривирао као индиректни модификатор, што би за последицу имало прву позицију у синтагми и опсег над остатком елемената фразе. Уколико претпоставимо да су оба придева генерисана као директни модификатори, остаје питање како је могућ маркирани распоред, с обзиром на претпоставку аутора да директни модификатори имају непроменљив распоред.

Предлажемо следећу анализу. Како контрастивни топик/фокус пресупонира затворени скуп алтернатива, при чему је дати скуп стар или проминентан у дискурсу, појаву је најједноставније објаснити кретањем контрастираног придева до одговарајуће пројекције подељеног DP-ја. Ђустијева (2006) предлаже да се, уместо посебне пројекције за фокус подељеног DP-ја Ђустијеве (2005), у једној глави (у складу са принципом „Тежи економичној структури“) комбинују топик и позитивно/негативно спецификовано обележје контраста [Кон], које Молнарова (2002) постулира на врху клаузе. Овакав приступ би могао бити задовољавајуће решење за маркиране распореде са контрастивном интонацијом на првом придеву, попут оних у (715.а), (719) и (720). За разлику од Чинквеа (2010), претпостављамо да се придеви анализираних класа генеришу као индиректни модификатори са немаркираним распоредом, а да се затим други придев, привучен

контрастивним обележјем, пење до иницијалне позиције у језичком изразу. Како контрастивни топик/фокус пресупонира затворен скуп алтернатива који је стар или проминентан у дискурсу, обележје одређености у DefP-ју мора бити позитивно спецификовано. Ово даје одговор на питање зашто иницијални придев мора бити у одређеном виду, те зашто и другопозиционирани придев тежи да буде у дужој форми.

(723)

На овом месту подсетићемо се и оцене Аљовићеве (2002) да дужи придеви увек имају фиксиран распоред, те да је израз наведен у (228.б) и (396.б), који овде понављамо у (724), неграматичан.

(724) (*) његово оно црно:дуги поуздано:дуги ма̀ло:дуги ауто

Наша језичка интуиција показује да су овакви језички изрази сасвим прихватљиви уколико се створе одговарајући претконтексти, што предвиђа предложена анализа.

Према томе, индиректни придевски модификатори у српском језику могу заузети „маркирани“ распоред, при чему је „окидач“ за њихово размештање контрастивни фокус, који повлачи придев са позиције ближе именици на иницијалну позицију у језичком изразу. Контрастивни фокус пресупонира уведен или у дискурсу проминентан скуп алтернатива, што најчешће подразумева старост у дискурсу. Ове чињенице су разлог зашто у овим распоредима придеви најчешће имају облик одређеног вида.

5.5. Присвојни, просторни и временски придеви

Присвојни, просторни и временски придеви у српском језику имају само једну од двеју придевских форми. Док просторни и временски придеви имају само облик одређеног, (725), присвојни придеви имају само облик неодређеног вида придева, (726).

(725) *лев/леви, *овдашањ/овдашњи, *пролетошањ/пролетошњи, *садашањ/садашњи

(726) Мајин/*Мајини дечко, Ђорђевиц/*Ђорђевици рад о футуру

О посесивним заменицама у српском и разликама у односу на посесиве у језицима са чланом било је речи у другом и трећем поглављу дисертације. Чињеницу да се, за разлику од српског, (неакцентовани) облици посесивних заменица у енглеском не могу појавити у предикативу Бошковић (2008) тумачи као аргумент да су детерминатори, односно заменице у српском, у ствари, придеви⁹⁵:

(727.а) Ова књига је моја.

(727.б) *This book is my.

Такође, присвојни придев у српском не може бити модификован посесивном заменицом нити придевом, за разлику од стања у енглеском⁹⁶:

(728.а) *мој/*богати сусједов коњ

(728.б) my/rich neighbor's horse

⁹⁵ Чињеница је, међутим, да су италијански посесиви предикативни:

(1) Il libro è **mio**. (ита.)

⁹⁶ И овај аргумент није релевантан, јер кинески нема чланове, али дозвољава модификацију посесива посесивима:

(2) wǒ de línjū de mǎ (кин.)
ја ПОСЕС. ПАРТ. комшија ПОСЕС. ПАРТ. коњ
„коњ мог комшије“

Проговчева (1998) тумачи присвојне заменице као инхерентно одређене, што је фонолошки реализовано морфемом $-j$, која је део посесива *мој, твој, његов* итд. То би, сматра она, могао бити разлог зашто ни присвојни придеви немају дужи облик, (*моји ауто). Притом, као доказ да су посесиви инхерентно одређени она наводи пример у коме се постпосесивни придев мора наћи у одређеном виду, како тврди ауторка:

(729.а) **Твој драги** пријатељ је ухапшен.

(729.б) ***Твој драг** пријатељ је ухапшен. (Проговац 1998: 93)

Међутим, треба напоменути да реченице (729.а) и (729.б) пресупонирају специфичност номиналног референта, па је дужа форма фаворизирана ширим контекстом, а не само присутним посесивом. То показује следећи пример, у коме се неодређена заменица *неки* појављује испред присвојне заменице / присвојног придева, док је на постпосесивној позицији краћа придевска форма, будући да је укупни номинални референт неспецифичан:

(729.в) Да ли би желела да **неки твој / Иванин драг пријатељ** буде ухапшен?
(неспецифично)

Такође, испред посесива може се појавити и некардинално, детерминаторски употребљен број *један*, којим се маркира неодређеност референта именичке синтагме:

(730) **Један мој/Иванин добар/?добри пријатељ** добитник је главне награде.

Као што видимо из примера (730), у одговарајућем окружењу могуће је чак и да одређени придевски вид буде неприхватљив (или макар полуприхватљив интуицији неких говорника) на постпосесивној позицији. Ове чињенице показују да присвојни придеви у српском нису инхерентно одређени и да се могу појавити у одређеним, неодређеним, специфичним и неспецифичним контекстима. Исти је случај и са спацијалним и темпоралним придевима, који се могу комбиновати са неодређеним детерминаторима, без обзира на чињеницу да имају само облик одређеног вида:

(731) један јучерашњи догађај, неки тамошњи професор (неодређено)

Поред посесивних заменица, и посесивни придеви могу се наћи у предикативу, што важи и за просторне и временске придеве:

(732.а) Овај цемпер је Иванин.

(732.б) Ове новине су јучерашње/овдашње.

Реченице (732.а) и (732.б) сугеришу да се присвојни, просторни и временски придеви генеришу као индиректни модификатори у редукованој релативној реченици. Место њиховог спајања је високо изнад придева скаларних физичких обележја, придева мере и придева нескларних физичких обележја. Сама лексичка семантика посесива, те просторних и временских придева је деиктична, тј. интерпретира се узимајући у обзир конкретне околности у којима се одиграва комуникацијски чин, што подразумева интерлокуторе, те просторну и временску осу проксималности/дисталности према локутору и колокутору. Имајући у виду ову везу трију класа придева са дискурсом, те физичким и временским контекстом, донекле је разумљива оцена да су посесиви инхерентно одређени, у оном смислу у ком су и личне заменице инхерентно одређене. Међутим, не ради се о инхерентној одређености укупног номиналног референта израза који посесив модификује, већ само посесора, док модификована именичка синтагма може бити неодређена / неспецифична, како то показују примери (729.в) и (730). Према томе, присвојни, временски и просторни придеви оверавају обележја одређености и специфичности у подељеном DP-ју, али не долази до слагања придева и одговарајућег обележја, које би резултирало наставком одређеног вида. Док спацијални и темпорални придеви већ носе лексикализовани наставак, присвојни придеви у српском језику су спецификовани да не преузимају наставак одређеног вида⁹⁷. Ипак, индиректни

⁹⁷ Из неких примера се може видети да је до слагања дошло, јер је видљив наставак одређеног вида:

(1) братовљев, мужевљев, синовљев, Павловљев

(2) Живо је чудо како је овај курчеви дан прошао како треба. (<http://www.fazan.org/edgar/?q=node/18>, 10.12.2014.)

Јотовање епентетског л у примерима у (1) изазвано је неслоготворним и, које је наставак одређеног вида. Што се примера у (2) тиче, треба знати да су, опште узев, експресиви фокализовани, али нерестриktivни

модификатори лоцирани испод ових класа слажу се са истим обележјима и добијају наставак, те они могу сигнализирати одређеност/неодређеност и/или специфичност/неспецифичност референта модификованог језичког израза.

У одељцима 2.10 и 3.1 већ је било речи о појави карактеристичној за присвојне, просторне и временске придеве, који у прекардиналној позицији доприносе одређеном / јединственом / специфичном / непартитивном читању номиналне фразе, (733.a), док је интерпретација номиналног израза са овим придевима на посткардиналној позицији двосмислена у погледу одређености / јединствености / специфичности / непартитивности, (733.б):

(733.a) **Сутрашњих/овдашњих/Маркових пет презентација** се отказује. (одређено / јединствено / специфично / непартитивно)

„Свих пет сутрашњих/овдашњих/Маркових презентација се отказује“

*„Пет од више сутрашњих/овдашњих/Маркових презентација се отказује“

(733.б) **Пет сутрашњих/овдашњих/Маркових презентација** се отказује. (двосмислено)

„Свих пет сутрашњих/овдашњих/Маркових презентација се отказује“

„Пет од више сутрашњих/овдашњих/Маркових презентација се отказује“

Појаву илустровану у (733.a) анализирали смо као кретање посткардиналног придева до одговарајуће пројекције подељеног DP-ја, где дискурс-оријентисани лексички садржај ових класа придева постаје проминентан⁹⁸. Ова појава је у складу са претпоставком

(Умбах 2006), те да су у српском језику адноминално увек у одређеном виду (*проклети, јebene, курчеви, одвратни, смрдљиви...*).

⁹⁸ Бошковић (2010) тврди да српскохрватски и руски немају пресупозицију исцрпности у примерима попут (733.a) и постулира генерализацију да „посесори могу индуковати пресупозицију исцрпности само у језицима са DP-јем“ (Бошковић 2010: 12)). Чињеница је, међутим, да у неким контекстима и кинески прекардинални посесиви могу имати пресупозицију исцрпности.

Лајонса (1999) да је DP пројекција одговорна за пресупозицију исцрпности. Bitно је приметити да, за разлику од осталих анализираних индиректних модификатора, прекардинални посесивни, спацијални и темпорални придеви не морају имати контрастивну интонацију, те пресупозицију постојања других скупова референата са особинама различитим од оне денотиране придевском модификацијом. То значи да је окидач за померање ових придева до прекардиналне позиције (у случају одсуства контрастивне компоненте) другачији од окидача померања придева скаларних физичких обележја, придева мере и придева нескларних физичких обележја.

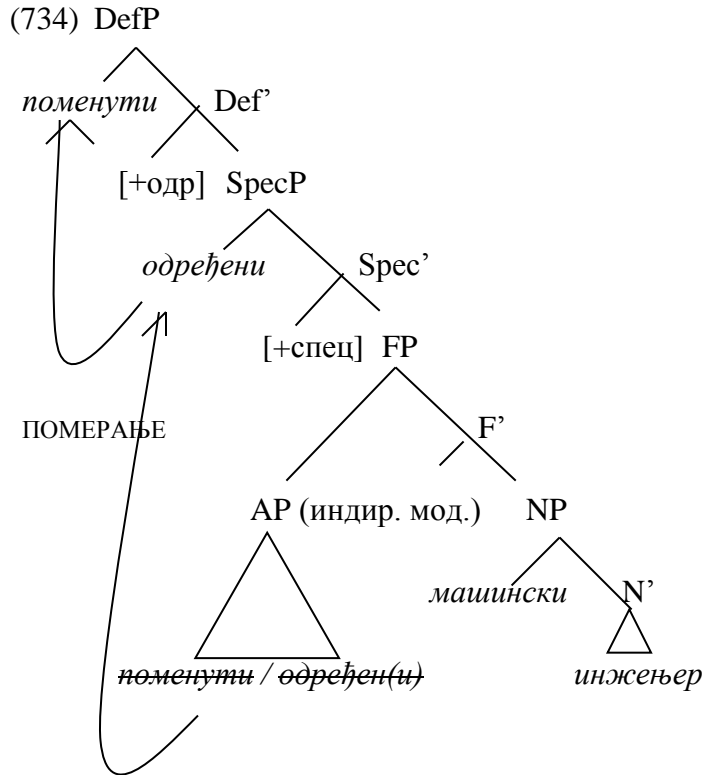
Резимираћемо налазе у овом одељку. Присвојни, просторни и временски придеви имају само једну од двеју придевских форми – посесиви имају само краћи, а спацијални и темпорални придеви само облик одређеног вида. Они се генеришу у предикативу редуковане релативне реченице, као индиректни модификатори. Упркос тврдњама у литератури, посесиви се могу комбиновати и са одређеним и неодређеним детерминаторима, што важи и за просторне и временске придеве. Индиректни модификатори спојени испод ових класа придева слажу се са одговарајућим обележјима у подељеном DP-ју, те могу маркирати референцијалну и/или епистемичку димензију укупног референта модификованог језичког израза. Коначно, без обзира што немају обе придевске форме, показали смо да ове класе придева могу обележити одређеност, јединственост, специфичност или непартитивност померањем до прекардиналне позиције, тачније, одговарајуће пројекције подељеног DP-ја.

У наредној подсекцији биће речи о придевима који завређују нашу пажњу с обзиром на неке своје карактеристике директно везане за предмет ове дисертације – придеви који се користе као референцијални и епистемички маркери.

5.6. Придеви са референцијалном и епистемичком модификацијом

У овом подељку дисертације анализираћемо затворену класу придева о којима није било пуно речи у досадашњој литератури: придеве *поменути*, *наведени*, *именовани*, *дати*, *известан/извесни*, *одређен(и)*, *дати*, *непознати*, *стари*, *исти* итд. За њих је карактеристично да, поред дескриптивне интерпретације, у којој модификују референцију,

имају и референцијално / епистемичко читање, у којем модификују референта именичке синтагме. У дескриптивној интерпретацији ови се придеви генеришу као индиректни модификатори, у предикативу редуковане односне клаузе. Након спајања они се могу видљиво померити до подељеног DP-ја, где њихова лексичка семантика бива интерпретирана као спецификовање у погледу одређености (*поменути, наведени, именовани, дати, стари, исти*) или епистемичке специфичности (*известан, извесни, одређен(и), непознати, дати*) денотата у односу на учеснике комуникације, (734). Придевима *поменути / наведени / именовани / дати / стари / исти* на синтаксички вишој позицији DefP маркера се одређеност, тј. чињеница да је референт номиналне синтагме у дискурсном домену саговорника, те је саговорник у стању да идентификује референта језичког израза у дељеном дискурсу, [+одр]. Придевима *известан / извесни / одређен(и) / непознати / дати* на позицији SpecP сигнализира се да је референт именичког израза епистемички специфичан, [+спец]. Избором придева (*известан/извесни* или *одређен(и)*) уједно се лексички може обележити да говорник поседује или му, пак, недостаје епистемичког капацитета да идентификује референта, [епистемичност:±_{1.л.}, ±_{2.л.}]. Док је придев *известан / извесни* неутралан, двосмислен у овом погледу, придев *одређен(и)* маркера да је референт модификоване именичке синтагме изван епистемичког домена локутора, што као импликацију има и негативну усмереност према колокуторовом епистемичком домену, [епистемичност:-_{1.л.}, -_{2.л.}]. Према томе, за разлику од лексичких модификација, које чине део деривираниог дефинитног описа, на овим двама структурним позицијама поменути придеви, поред лексичког доприноса, дају и вредност референцијалним и/или епистемичким обележјима информацијом на који начин је референт номиналног израза (не)познат или (не)доступан у релевантном дискурсном домену (Станковић 2014в).

поменути „одређен(и) машински инжењер“

Разлика између лексичке (дескриптивне) и референцијалне/епистемичке модификације је у објекту и начину модификације. Када кажемо да лексичка, дескриптивна модификација обогаћује дескрипцију особином, под тим подразумевамо да се адјективна модификација односи на нејезичке ентитете у екстралингвистичкој стварности реалног или могућих светова, односно концепте ових ентитета у свести саговорника (у зависности од изабраног приступа – семантике истиносних судова или концептуалне семантике). С друге стране, референцијална/епистемичка модификација обогаћује особином спецификацију референцијалних особина језичког израза, што значи да се модификација интерпретира међу колокуторима на нивоу развоја дискурса. У потоњем случају придевска лексичка семантика директно доприноси идентификовању референта у релевантном контексту, а без утицаја на позитивну дескрипцију референције у пропозиционом делу реченице. Тако, у примеру (735) придев *непознати* има референцијално-епистемичко читање, док придев *познат/познати* има лексичку интерпретацију – идентитет трију ликовних уметника је непознат саговорницима, али су у реферишућем свету они познати у јавности:

(735) Миљана је за нови Салон уметности изабрала **три (засад) непозната позната ликовна** уметника.

Како је већ било речи у првом и трећем одељку дисертације, као посредан доказ да српски језик пројектује функционалну пројекцију сензитивну на референцијалне и епистемичке особине именичког денотата могу нам послужити псеудооксиморонски језички изрази дати у (736). Према заговорницима „голе“ NP анализе именичких синтагми у српском, антоними у (736) би се редом морали анализирати као с лева додати адјункти (или спецификатори) NP-ја, чиме би се деривирали противуречни, оксиморонски изрази. Чињеница је, међутим, да се иницијални и другопозиционирани придеви не анализирају на истом нивоу – док се придев на иницијалној позицији интерпретира на нивоу дискурса, модификујући референта именичке синтагме, други придев модификује референцију.

(736.а) поменути непоменути/непоменути грађевински проблем

„у текућем дискурсу поменути грађевински проблем ког у домену на који реченица реферише неко није поменуо“

(736.б) наведена ненаведена кућна адреса

„у текућем дискурсу стара кућна адреса коју у домену на који реченица реферише неко није навео“

(736.в) извесни/известан неизвестан/неизвесни међународни пројекат

„у дискурсу специфични међународни пројекат чија је реализација или исход неизвестан (несигуран)“

(736.г) одређен(и) још неодређен/неодређени стручни сарадник

„у дискурсу специфични стручни сарадник који у домену на који реченица реферише није одређен“

(736.д) нови нов/нови спортски ауто

„још један у низу новопроизведених спортских аутомобила“

(736.ђ) дати дат/дати биљни лек

„у дискурсу специфични/стари биљни лек који је дат (преписан)“

(736.е) непознати познати/познат народни певач

„у дискурсу непознат народни певач познат (популаран) у јавности“

(736.ж) конкретни конкретан/конкретни ортачки предлог

„у дискурсу специфични ортачки предлог који је конкретан (оипљив, јасан)“

(736.з) остала два маркера остала на столу

„у дискурсу специфична преостала група од два маркера која су остала на столу“

(736.и) погрешна три погрешна директна одговора

„у дискурсу (за колокуторе) неадекватна три нетачна директна одговора“

(736.ј) иста три иста персијска мачета

„иста група од три истоветна персијска мачета“

(736.к) прави прав/прави нос

„нос који није лажан и није крив“

У свим синтагмама у (736) могуће је да иницијални придев буде у одређеном, а другопозиционирани у неодређеном виду. Подсетићемо да је ово је у супротности са тврдњама у досадашњој литератури (Леко 1992, Ђусти 2006, Чинкве 2010) да је једино граматичан распоред у коме краћи облик претходи дужиој придевској форми (а има аутора попут Фекетеа (1969/73) и Стевановића (1986), који сматрају да се придеви различитог вида не могу комбиновати):

(737) сиромашан болесни дјечак

(738) *сиромашни болестан дјечак (Леко 1992)

Придеви референцијалне и епистемичке интерпретације, које анализирамо високо у подељеном DP-ју индивидуе / објекта, дозвољавају да распоред краћих и дужих придева буде обрнут, односно да одређени вид претходи неодређеном виду придева (који, опет, може претходити дужој форми):

(739) поменути / извесни сјајан одбрамбени фудбалер

У одељку 5.7 понудићемо анализу за појаву краће придевске форме у примерима попут (739).

Већ смо утврдили да дискурсни статус читаве именичке синтагме маркира придевски вид иницијалног индиректног модификатора, и то у случајевима када није присутан детерминатор (*овај/тај/онај, један/неки...*). Тако је језички израз у (737) неодређен / неспецифичан због тога што је први придев у краћем облику. У претходном потпоглављу било је речи о томе да дискурсни статус именичких синтагми са иницијалним (посткардиналним) присвојним, просторним или временским придевом обележава аспект другопозиционираног индиректног модификатора. У случају номиналних фраза модификованих придевом са референцијалним или епистемичким читањем, дискурсни статус референта укупног номиналног изразица опет маркира иницијални придев – у овом случају, одговарајући придев са референцијалном или епистемичком интерпретацијом. Притом је могуће да другопозиционирани индиректни модификатор остане у краћој форми без обзира на одређеност номиналног денотата, за разлику од ситуације када се на иницијалној позицији појави одређени вид придева скаларних физичких обележја, придева мере или придева не скаларних физичких обележја, што илуструје пример (738).

Као синтаксички доказ да српски ипак пројектује неку врсту DP-ја послужили су нам тестови екстракције леве гране и адјункта, синтаксичка померања која бивају блокирана у случају када иницијалну позицију у синтагми заузима придев са референцијалним или епистемичким читањем:

(740) *Лепу_i сам срео [помену_у / извесну t_i девојку].

(741) *Из ког града_i си упознао [поменуте / извесне девојке t_i]?

Примери (740) и (741) указују да српски највероватније пројектује фонолошки празан DP, који је спецификован да не блокира анализиране екстракције, али да се присуством референцијалних и епистемичких маркера (те детерминатора *овај/тај/онај, један/неки* и сл.) може „активирати“ тако да се понаша слично детерминаторској пројекцији у језицима са чланом.

Синтаксички модел који предлажемо заснован је на чињеници да је распоред трију група придевских модификатора ригидан, па је једино распоред у коме придев са референцијалном или епистемичком интерпретацијом претходи индиректним и директним модификаторима граматичан, (742.а). Са друге стране, распоред у (742.б) је прихватљив искључиво када придев *одређени* нема епистемички специфичну интерпретацију:

(742.а) одређени_{ЕПИ} проанализиран(и) пословни план

(742.б) *проанализиран(и) одређени_{ЕПИ} пословни план

За разлику од свих осталих придевских класа, придеви са референцијалним и епистемичким читањем се ретко могу наћи у посткардиналној позицији:

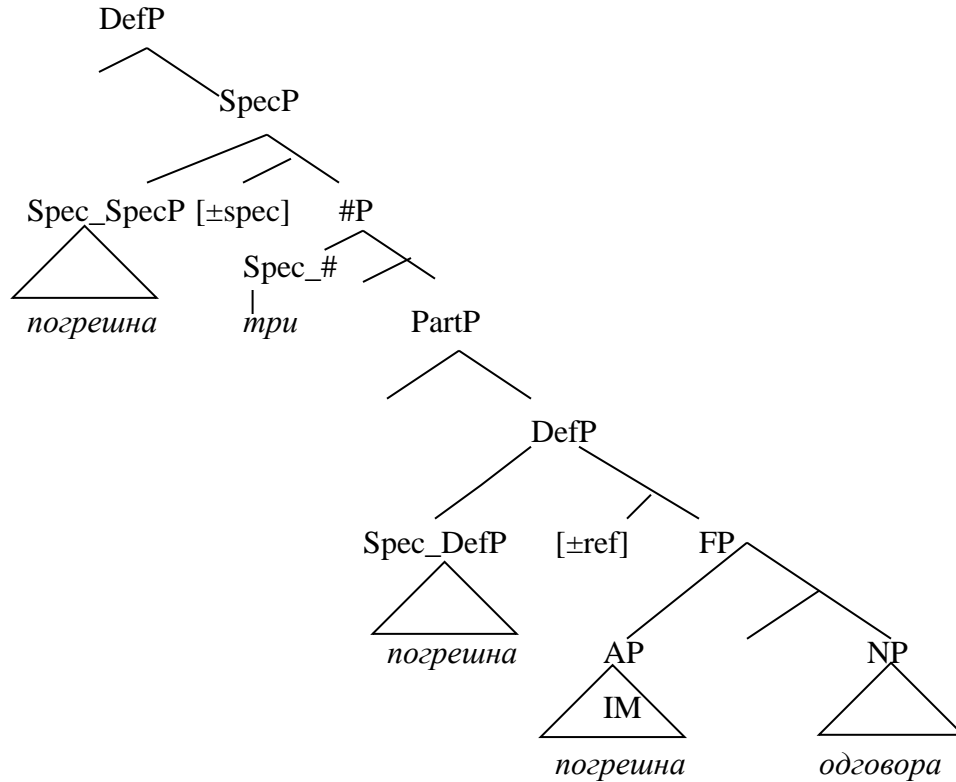
(743) ??три датере_{РЕФ} / извесне_{ЕПИ} монографије

Посткардинална позиција референцијалних и епистемичких маркера би семантички денотирала неодређени/неспецифични скуп референата који су, сваки понаособ, одређени/специфични. Ово стање је у складу са ситуацијом у језицима са чланом, у којима се никада не комбинују кардинални број и дефинитне номиналне фразе (енг. **three the monographies*, мак. **три монографиите*).

Ипак, постоје придеви са референцијалним / епистемичким читањем који се могу јавити и посткардинално. Већ је било речи о томе да се придев *погрешан*_{ЕПИ} може јавити посткардинално, (744), на основу чега смо постулирали конфигурацију у (745).

(744) Проанализирали смо **три погрешна погрешна одговора**.

(745)

Као и случају дискурс-везаних присвојних, просторних и временских придева, референцијални епистемички придеви на прекардиналној позицији не морају имати контрастивну интонацију и носити пресупозицију постојања других скупова референата у релевантном дискурсу.

Занимљиво је повући паралелу између придева са епистемичком интерпретацијом и „типичних“ директно модификујућих придева, са једне, и придева са референцијалном интерпретацијом и индиректно модификујућих придева, са друге стране. Наиме, попут директно модификујућих придева, као што је релациони придев *технички*, придеви *извесни*, *одређени* и *погрешни* не могу се наћи у предикативу (са читањем епистемичког маркера) или постноминално, те не могу бити модификовани спецификаторима, адјунктима или тражити допуну:

(746.a) Инжењер који је (*јако) ??технички (*за хидроградњу) долази вечерас.

(746.б) Инжењер који је (*јако) *погрешан_{ЕПИ}/*известан_{ЕПИ}/*одређен_{ЕПИ} (*за машине) долази вечерас.

(746.в) Инжењер *погрешан_{ЕПИ}/*известан_{ЕПИ}/*одређен_{ЕПИ} за машине долази вечерас.

Са друге стране, придеви *поменути/наведени* (са референцијалним читањем) се, као и индиректни модификатори, могу наћи у предикативу, стајати постноминално, те бити модификовани спецификаторима, адјунктима или тражити комплемент:

(747.а) Инжењер који је (јако) талентован (за голф) долази вечерас.

(747.б) Инжењер који (двапут) поменут (на почетку) долази вечерас.

(747.в) Инжењер поменут на почетку долази вечерас.

Разлика између референцијалних и епистемичких придева постоји и у погледу узимања наставка одређеног вида. Референцијални маркери увек узимају дужи облик, баш као и индиректни придевски модификатори када маркирају одређеност укупног номиналног референта:

(748) *Поменут/Поменути / *Наведен/Наведени / *Именован/Именовани / *Ист/Исти
руководилац сазвао је састанак.

Насупрот референцијалним, неки придеви са епистемичким читањем не морају се сложити са обележјем специфичности и добити наставак одређеног вида, какав је случај и са индиректним модификаторима:

(749) Погрешан/Погрешни / Известан/Извесни / ?Одређен/Одређени / Непознат/Непознати
/ *Дат/Дати руководилац сазвао је састанак.

Следећи одељак дисертације биће посвећен неодређеном придевском виду у одређеном, јединственом или специфичном окружењу, односно синтаксичким условима под којима придев не конгруира са позитивно спецификованим обележјима подељеног DP-ја. Суштину анализе представљаће идеја Бобаљика и Вурмбранд (2005) да се слагање не одиграва само у тзв. ужој синтакси (енг. *narrow syntax*), већ да се релације слагања евалуирају на нивоу логичке форме (LF), те постулат да се придеви на LF-у померају

изван домена DP-ја (дакле, прикривено за уску синтаксу), чиме је онемогућено слагање и добијање наставка одређеног вида.

Овај одељак заокружићемо закључком да, поред Чинквеове (2010) индиректне и директне модификације, у српском језику (али и великом броју других словенских и несловенских језика) постоји и трећи тип придевске модификације, у којој лексичка семантика бива интерпретирана као спецификовање у погледу одређености (*поменути, наведени, именовани, дати, стари, исти*) или епистемичке специфичности (*погрешни, изван, извесни, одређен(и), непознати, дати*) денотата у односу на учеснике комуникације. Придевима *поменути / наведени / именовани / дати / стари / исти* маркира се да је референт номиналне синтагме у дискурсном домену саговорника, односно одређеност. Ове придеве анализирали смо на синтаксички вишој позицији DefP. У референцијалној интерпретацији они се могу јавити у предикативу и постноминално, те могу бити модификовани. Кључан је закључак да се придеви са референцијалном интерпретацијом морају сложити са обележјем [+одр] након померања до одговарајуће пројекције подељеног DP-ја, слично индиректним модификаторима у случају када маркирају одређеност. За разлику од референцијалних, епистемички маркери се не могу јавити у предикативу и постноминално, те не могу бити модификовани. Слично индиректним модификаторима када обележавају специфичност, и придеви са епистемичким читањем не морају се сложити са одговарајућим обележјем након померања до подељеног DP-ја.

5.7. Неодређени придевски вид у одређеном, јединственом или епистемички специфичном окружењу

У овом одељку осврнућемо се на појаву неодређеног придевског вида у одређеном, јединственом и специфичном окружењу, која се често узима као значајан аргумент да је разлика између двеју придевских форми готово неутралисана, о чему је било речи још у уводном одељку, 1.1. Наше испитивање семантике придевског вида у четвртном поглављу показало да је одређени придевски вид двосмислен у погледу релевантних семантичких категорија ((прагматичка) одређеност, јединственост, епистемичка специфичност, квантификативна и генеричка рестриктивност, временски локално и глобално читање, те

супсективност и интерсективност), док се неодређеним видом маркира само подскуп интерпретација: (прагматичка) неодређеност, нејединственост, епистемичка неспецифичност, временски локално читање, квантификативна и генеричка рестриктивност, те супсективност. У овом поглављу постулирали смо одговарајући синтаксички модел, са две комплетне DP конфигурације (DP класе / врсте и DP индивидуе / објекта), лоциране изнад и испод пројекција за партитивност и кардинални број. Предложили смо да се дужа придевска форма добија као резултат специфичног слагања између придева и позитивно спецификованих референцијалних особина подељеног DP-ја, [+одр] или [+спец]. Логична импликација овог предлога је да негативно спецификована обележја не доносе никакву промену у облику придева, односно, да придеви у таквим околностима остају у неодређеном виду. Што се семантички немаркиране дуже форме у неодређеном, нејединственом и неспецифичном окружењу тиче, интерпретирали смо је у домену DP-ја класе / врсте, чија су одговарајућа обележја увек позитивно спецификована, на основу постулата из одељка 4.4.2 да „голе“ именице и комбинације придева и именице могу денотирати (ад хок) класе. Коначно, у претходном поглављу указали смо и на чињеницу да се краћа придевска форма може појавити и у одређеном, јединственом или епистемички специфичном окружењу, односно, кад је одговарајуће обележје у подељеном DP-ју позитивно спецификовано. Поставља се питање: шта је то што дозвољава да се придев не сложи са обележјима и остане у краћем облику?

У четвртом поглављу показали смо да су ситуације у којима се краћа придевска форма семантички „неочекивано“ појављује следеће:

- (прагматички) одређено окружење
- јединственост референта израза
- епистемичка специфичност референта номиналне фразе
- у присуству квантификатора
- временски локално приписивање придевске модификације у одређеном, јединственом или епистемички специфичном окружењу.

Као илустрација прве ситуације, појаве неодређеног вида придева у одређеном контексту, послужиће нам примери (750)-(753):

(750) А Миле се примицао оној гомили дасака [неким ратничким ходом];, [не скидајући очи са циља];. [**Тај његов нечујан корак**]; и [**оштро уперен поглед**]; изгледали су ми страшнији и узбудљивији од сваке трке и туче. (И. Андрић, „Деца“)

(751) Да, није више [ђачки живот као некада у Хајделбергу];; не, било нас је свакаквих.(...) И знао сам, да мора доћи нека грдна олуја, која ће разнети [**тај учмао живот без сржи и без бола**];. (М. Црњански, „Дневник о Чарнојевићу“)

(752) После самоограничавања Бог се повлачи у још скривеније и дубље сфере, а на место [тог празног простора]; појављује се нешто што није само Бог. [**Тај празан простор**];; кабалисти означавају као Т’хиру – у њега, размишљао је Арнолд Лејдел, ваља ући преко Дрвета живота. (С. Радовановић, „Обрнута црква“)

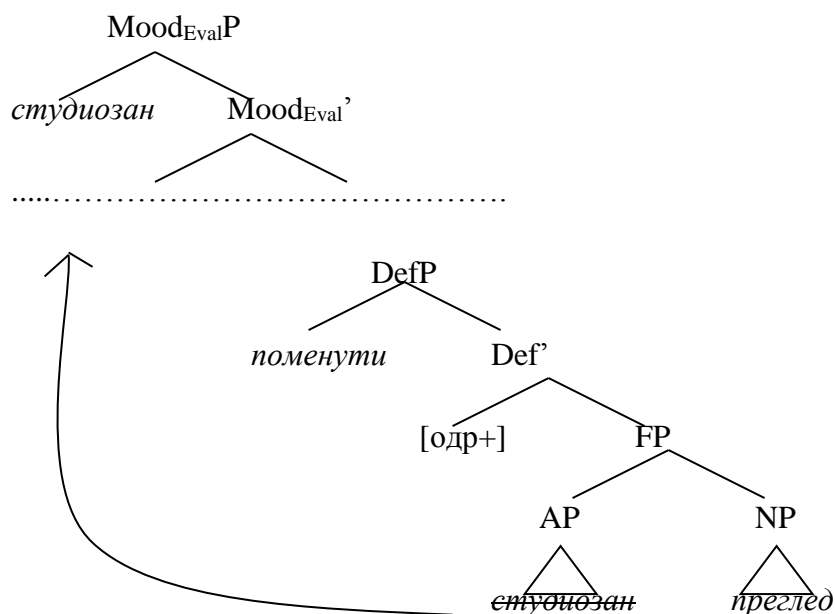
(753) [Детаљно коментарисан преглед]; Сапирових лингвистичких идеја даје Зелиг С. Харис у часопису „Language“ 27. Карактеристично је да је [**већ поменути студиозан преглед његовог лингвистичког опуса**]; написао, са жаром и дубоким признањем, управо Зелиг Харис. (Р. Бугарски, „Едвард Сапир, истраживач језика и културе“)

У датим примерима старост у дискурсу маркира се детерминатором *тај* или придевом са референцијалним читањем *поменути*, иза којих налазимо придеве неодређеног вида. Једна могућа анализа оваквих примера јесте да су придеви парентетички придодати номиналним изразима, те да носе неку врсту локалног фокуса. Како парентетичке структуре често не подлежу свим синтаксичким правилима и ограничењима релевантним за остатак језичког израза, њихово неслагање у погледу прагматичке одређености није необично.

Друга могућност је да се особине денотиране придевима неодређеног вида у одређеном окружењу анализирају као субјективни став говорника у вези са референтом укупног номиналног израза и/или пропозиционим садржајем исказа. У дисертацији пратимо постулат Бобаљика и Вурмбранд (2005) да се конгруенција, као несумњив синтаксички феномен, не одиграва у целини у тзв. ужој синтакси, већ да се релације слагања евалуирају у домену логичке форме (LF). Ово отвара могућност да се придев на

LF-у помери и изађе из домена DP-ја, али прикривено за ужу синтаксу, после чега се везује за оператор неке више функционалне пројекције, те нема конгруирања са обележјима у подељеном DP-ју. У том случају би се неконгруирање придева са позитивно спецификованим обележјем у DP-ју у примерима попут (753) могло објаснити као последица померања придева у LF-у до пројекције говорникове евалуације (Mood_{Eval}P), високо у синтаксичком дрвету. Резултат овог померања је излазак придева из домена DP-ја, након чега није могуће слагање придева и обележја [одр+]:

(754) LF

Објашњење из (754) примењиво је и на ситуације у којима се придев у краћој форми налази у јединственом или епистемички специфичном окружењу.

Остали су неразјашњени примери са неодређеним видом придева у контексту са квантификаторима попут *сви*, *сваки* и сл., те временски локалном интерпретацијом краће форме у одређеном, јединственом или епистемички специфичном окружењу. У одељку 4.6 већ смо разматрали проблем како објаснити то да се неодређени придевски вид у присуству квантификатора понаша рестриктивно (у смислу да се генерише у предикативу рестриктивне релативне клаузе), иако је рестриктивност карактеристична за дужи, а не краћи придевски облик. Тако, на пример, неодређеним видом придева у (755) из скупа

свих поступака издвајају се само они глупи, а затим им се приписује то да су били осуђени, (756), што значи да израз *сваки његов глуп поступак* пресупонира постојање и других поступака, поступака који нису глупи, и који нису били осуђени.

(755) **Сваки** његов **глуп** поступак је осуђен. (кв. рестриктивно)

„Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“

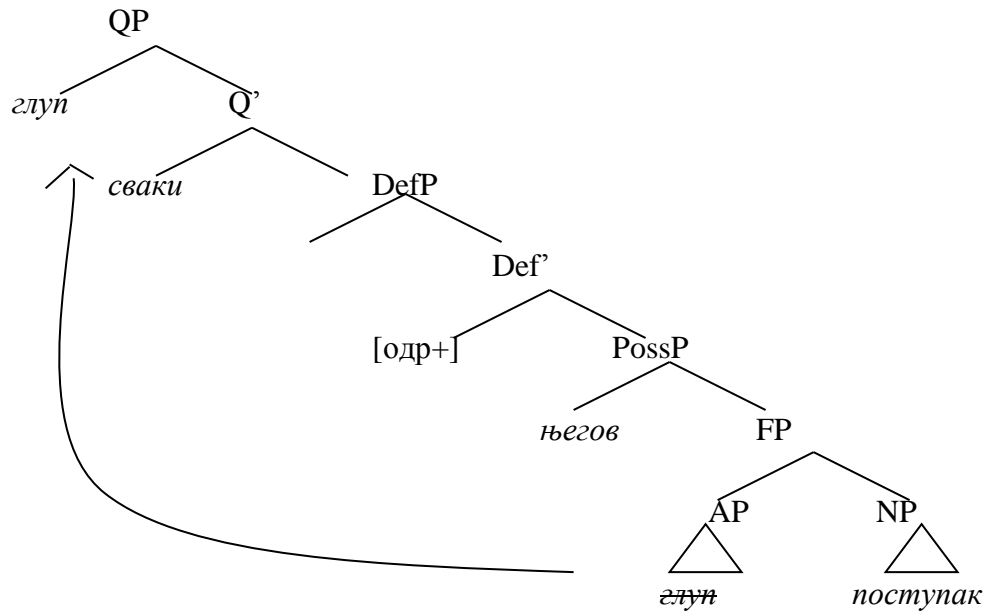
*„Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“

(756) $\forall x. \text{ његов_поступак}(x) \wedge \text{глуп}(x) \Rightarrow \text{осуђен_је}(x)$ (кв. рестриктивно)

У анализи коју нудимо, придев *глуп* се у LF-у помера и везује за предетерминаторску пројекцију квантификатора (QP), који га дистрибуира на све чланове скупа *његов поступак*, уз одговарајућу епистемичку верификацију да ли спада у глупе поступке или не. На тај начин, иако се у ужој синтакси налази у домену DP-ја, после померања придев излази из његовог домена, чиме је онемогућена његова конгруенција са референцијалним обележјима подељеног DP-ја, па придев остаје у неодређеном виду:

(757)

LF

Понуђена анализа примењива је и на примере у којима се краћа форма придева употребљава са временски локалном интерпретацијом у одређеним, јединственим или епистемички специфичним контекстима. У Маретићевом (1899) примеру ексцерпираном из Вукових записа народне епике, (758), који смо више пута помињали у дисертацији, неодређени вид придева појављује се уз лично име, у служби депиктивске секундарне предикације:

(758) Срдит Марко језди низ Косово. (временски локално)

Наша анализа краће форме у оваквим контекстима подразумевала би померање придева у LF-у и везивање за оператор у пројекцији глаголског аспекта, чиме се на плану семантике добија временски локална интерпретација приписивања особине референту. Последица излагања из домена DP-ја је та да се придев не може сложити са позитивно спецификованим обележјем одређености. Као аргумент у корист понуђене анализе послужиће нам пример када се померање придева реализује видљиво, тј. у ужој синтакси. У том случају, придев такође не може конгруирати са одговарајућим обележјем, па је употреба одређеног вида придева неграматична, о чему је већ било речи у одељку 4.5.3:

(759) Марко језди *срдити/срдит низ Косово.

Представљена интерпретација сугерише да се исти облик неслагања као у примеру (759) са депиктивски употребљеним придевом дешава и у осталим анализираним случајевима када се краћи придевски облик нађе у (прагматички) одређеном, јединственом или епистемички специфичном окружењу, уз ту разлику што нема видљивог померања придева у ужој синтакси, већ тек у LF-у, на коме се евалуирају све релације слагања.

5.8. Резиме – синтакса придевског вида

У петом одељку дисертације обрадили смо питање синтаксе одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику. Постулирали смо картографски подељени DP модел анализе који укључује два DP домена са одговарајућим функционалним пројекцијама за одређеност (DefP) и специфичност (SpecP)⁹⁹ – ниже постављени DP класе / врсте, лоциран испод пројекција за партитивност (PartP) и кардиналне бројеве (#P), и више постављени DP индивидуе / објекта, који се налази изнад PartP-ја и пројекције #P. Предложили смо да се одређени придевски вид у српском језику добија као резултат слагања између придева и позитивно спецификованих обележја одређености или специфичности у неком од двају DP-ја. Дуже форме у (прагматички) одређеним, јединственим и епистемички специфичним контекстима интерпретирали смо у домену DP-ја индивидуе / објекта, услед конгруенције са одговарајућим обележјем. Краће придевске облике у (прагматички) неодређеном, нејединственом или епистемички неспецифичном окружењу такође смо анализирали на нивоу DP-ја индивидуе / објекта, при чему су референцијална обележја одређености и специфичности негативно спецификована. Одређени придевски вид у неодређеном, нејединственом и неспецифичном контексту интерпретиран је у „доњем“ DP-ју, будући да маркира припадност класи / врсти. У овом домену налазимо само дуже придевске облике јер су обележја у подељеној детерминаторској пројекцији класе / врсте увек позитивно спецификована. Коначно, неодређени придевски вид у (прагматички)

⁹⁹ Паралелно постојање пројекција одређености и специфичности подржано је језичким изразима попут *тај неки студент*, које анализирамо тако да анафорску заменицу сместимо у DefP, а неодређену заменицу у SpecP (уп. са Арсенијевићем 2015).

одређеном, јединственом и специфичном окружењу анализирали смо као последицу (за ужу синтаксу прикривеног) померања придева у LF-у и везивање за операторе функционалних пројекција субјективног става говорника, квантификатора или глаголског аспекта, након којег придев излази из домена DP-ја, те се не може сложити и добити одговарајући наставак одређеног вида.

Испитали смо синтаксу појединих лексичких класа придева. Показали смо да су Чинквеови (2010) директни модификатори у српском језику увек у одређеном виду придева, да не могу имати спецификаторе или компленте, и да се не могу појавити прекардинално, те предложили њихову анализу у домену DP-ја класе / врсте. Истражили смо синтаксу и појединих класа индиректних модификатора, са посебним освртом на присвојне, просторне и временске придеве, и маркиране распореде ових придева. За ове придевске класе важе сви закључци о придевском виду добијеном као резултат слагања из претходног пасуса. Указали смо на и чињеницу да, поред директне и индиректне придевске модификације, постоји и придевска модификација високо у подељеном DP-ју, којом се модификује референт, а не референција номиналног израза.

Оваква анализа би се могла резимирати на следећи начин. Одређени придевски вид могу добити придеви када су позиционирани у подељеном DP-ју, затим индиректни модификатори у тзв. флективном домену „вишег“ или „нижег“ DP-ја, те директни модификатори у DP-ју класе / врсте. За разлику од њих, у неодређеном виду су само индиректни придевски модификатори када се нађу у флективном домену DP-ја индивидуе / објекта, у случају видљивог или прикривеног померања изван домена DP-ја, те у синтаксичком предикативу.

6. Закључак

Основни задатак ове дисертације био је да формалним теоријско-методолошким приступом понуди дескриптивни и експланаторни модел синтаксе, семантике и прагматике придевског вида у српском језику. Значајну улогу у анализи предмета рада, поред синтаксичких, семантичких и прагматичких аспеката, имала је информацијска структура анализираних језичких израза. Посредни теоријски допринос који се

дисертацијом желео дати јесте афирмативан одговор на питање заснованости DP анализе номиналне фразе у српском језику.

Прво поглавље дисертације било је посвећено уводним разматрањима проблема придевског вида у српском језику, циљевима и методологији примењеној у раду, кључним аспектима предложене анализе, композицији рада и коришћеним скраћеницама и симболима. У другом поглављу представили смо релевантне радове посвећене придевском виду у домаћој и иностраној литератури у последњих две стотине година, уз детаљан критички осврт на дескриптивну и експланаторну снагу при сусрету са емпиријским чињеницама.

У трећем поглављу дефинисан је теоријски оквир и размотрене су његове теоријске импликације. Понудили смо доказ за заснованост DP хипотезе, односно присуства детерминаторске пројекције у српском језику, иако он нема категорије одређеног и неодређеног члана. Увели смо појмове релационе и референцијалне датости, те информацијске структуре реченице. Указали смо на чињеницу да семантика придевског вида није неутралисана, иако је морфолошки видљива само на наставку за номинатив (и акузатив за категорију *неживо*) једнине мушког рода. Постулирали смо хијерархију маркираности придевских категорија, уз констатацију да је то најмаркиранија од свих придевска категорија, због чега се може обележити само у појединим флективним облицима. Утврдили смо да је морфолошки маркирани одређени придевски вид током времена постао семантички немаркиран, те је морфолошки немаркирани неодређени вид преузео улогу семантички маркиране форме.

У четвртном поглављу показали смо да се неодређеним придевским видом у савременом српском језику маркирају (прагматичка) неодређеност, нејединственост, епистемичка неспецифичност, квантификативна и генеричка рестриктивност, временски локална интерпретација модификације и супсективност (уколико је супсективна интерпретација доступна), док је одређени вид двосмислен у погледу (прагматичке) одређености, јединствености, епистемичке специфичности, квантификативне и генеричке рестриктивности, временски локалне / глобалне интерпретације и супсективности / интерсективности. Резултати испитивања првих двеју категорија су нам сугерисали да у

српском језику, за разлику од језика са чланом, говорник може бирати како ће представити референта номиналног израза, односно да ли ће маркирати семантичку неодређеност (тј. раселовску нејединственост) или прагматичку неодређеност. Констатовали смо да између категорије епистемичке специфичности и придевског аспекта постоји делимична корелација, у смислу да неодређени вид тежи да добије неспецифично читање, али да, поред придевског вида, значајну улогу играју и присутни оператори, детерминатори и семантичка класа употребљеног придева. Утврдили смо да између придевског вида и партитивне специфичности не постоји корелација. Све побројане категорије смо на крају четвртог поглавља редукционистички извели из једне категорије – (не)партитивност/(не)исцрпност.

Предмет петог поглавља дисертације била је синтакса придевског вида. Примарни задатак овог поглавља био је да понуди одговарајуће синтаксичко објашњење за семантичку двосмисленост одређеног придевског вида и појаву неодређеног вида придева у (прагматички) одређеним, јединственим и епистемички специфичним контекстима. Постулиран је синтаксички модел који се састоји од два комплетна DP домена, један резервисан за класе / врсте и други DP у којем се интерпретирају индивидуе / објекти. Дужи придевски облик резултат је слагања придева са позитивно спецификованим обележјима одређености или специфичности у неком од двеју подељених детерминаторских пројекција. Одређени вид придева има ширу дистрибуцију, јер се појављује и у домену DP-ја класе / врсте, када маркира (ад хок) класу / врсту, и на нивоу DP-ја индивидуе / референта, када маркира (прагматичку) одређеност, јединственост или епистемичку специфичност референта модификованог номиналног израза. За разлику од њега, неодређени вид придева појављује само у оквиру више постављеног DP-ја индивидуе / референта, обележавајући неодређеност, јединственост или епистемичку неспецифичност. Појаву краћег придевског облика у одређеном, јединственом и специфичном окружењу објаснили смо, за ужу синтаксу прикривеним, померањем придева изван домена DP-ја индивидуе / референта у LF-у и везивањем за оператор неке више функционалне пројекције, попут пројекције субјективне евалуације говорника, квантификаторске или пројекције аспектуалне компоненте глагола. Овакве синтаксичке

околности могле би бити разлог зашто се разлика у придевском виду у српском језику и даље чува, и поред чињенице да је ово хијерархијски најнижа категорија придевских речи.

Базиравши своје испитивање на картографском приступу, претпоставили смо да се различите лексичке класе придева генеришу на различитим синтаксичким позицијама, те покушали да уврдино везу између ових придевских класа и формалне могућности да придев има само једну или обе форме. Док непредикативни директни модификатори имају само одређени вид, индиректни модификатори могу имати обе форме. Присвојни, просторни и временски придеви се спајају на самој граници флективног домена, изнад придева који имају оба видска лика, и они могу имати само једну од двеју форму (посесиви само неодређени, а спацијални и темпорални придеви само одређени вид), али померањем до прекардиналне позиције они ипак могу маркирати непартитивност / исцрпност. Такође, указали смо да једна затворена класа придева у српском језику на иницијалној позицији у номиналној фрази може маркирати одређеност (*поменути, наведени, именовани, дати, стари, исти*) или епистемичку специфичност (*известан, извесни, одређен(и), непознати, дати*) референта модификованог номиналног израза. Утврдили смо да се ови придеви употребљени као референцијални / епистемички маркери могу појавити испред придева у краћој форми, дозвољавајући распоред ОДРЕЂЕНИ ВИД + НЕОДРЕЂЕНИ ВИД + ОДРЕЂЕНИ ВИД. Такође, видели смо да ови придеви својим присуством блокирају екстракцију леве гране и адјункта, што смо тумачили као непосредан доказ постојања DP-ја и у српском, језику без категорије члана.

Као семантичко питање отворено за даља истраживања остаје природа корелације придевског вида са супсективношћу и интерсективношћу. У дисертацији смо заступали уверење да је најдоступнија интерпретација адноминалној краћој форми она која је најближа придевима уопште (супсективност), те да се семантика неодређеног вида добија у оквиру једне класе поређења, док је дужа форма двосмислена између супсективности и интерсективности јер се може реализовати у оквиру двеју класа поређења. Међутим, ово решење не нуди одговор на питање зашто компаративни и суперлативни облици придева имају дужу форму, а супсективно читање (на пример, *(нај)бољи полицајац*).

Ово и слична питања остављамо отвореним за истраживање читаоцу и свим будућим истраживачима проблема синтаксе и семантике придевског вида у српском језику.

7. Литература

Ајџановић и Алановић 2007: Ајџановић, М. и М. Алановић, „Функционални и прозодијски аспекти дистрибуције придевског вида у говору Новог Сада“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* L, Нови Сад: Матица српска, 2007, 23-30.

Алексијаду 2010: Alexiadou, A. „Patterns of adjectival modification“, <http://ifla.uni-stuttgart.de/institut/mitarbeiter/artemis/handouts/veniceerasmusworkshop.pdf> (27.4.2010.)

Аљовић 2000: Aljović, N. „Recherches sur la morpho-syntaxe du groupe nominal en ser-bo-croate“, Thèse de doctorat: Sciences du langage, Linguistique Générale, Université Paris 8 (Saint-Denis – Vincennes), Paris, 2000, 1-371.

Аљовић 2002: Aljović, N. „Long Adjectival Inflection and Specificity in Serbo-Croatian“, *Recherches Linguistiques de Vincennes* 31, 2002, 27-42.

Арсенијевић 2006: Arsenijević, B. „Partitivity and Reference“, *Proceedings of the Second Syntax AiO Meeting*, Utrecht, 2006.

Арсенијевић 2015: Arsenijević, B. „Atypical demonstratives in an articleless language“, To appear in: (eds) Boeff, E., M. Coniglio, E. Schlachter и T. Veenstra, *Demonstratives*, Berlon: Mouton de Gruyter, 2015.

Арсенијевић и Станковић 2009: Арсенијевић, Б. и Б. Станковић, „Неодређени придевски вид у одређеним окружењима“, *Зборник радова са конгреса Српски језик, књижевност, уметност*, Књига 1, *Српски језик у употреби*, Крагујевац: ФИЛУМ, 2010, 241-252.

Баби 1973: Babby, L. H. „The deep structure of adjectives and participles in Russian“, *Language* 49, 1973, 349-360.

Баји 1944: Bally, C. *Linguistique générale et linguistique française*, Berne: A. Francke, 1944.

Бајлин 1994: Bailyn, J. „The Syntax and semantics of Russian long and short form adjectives“, у: J. Toman et al. (eds) *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Ann Arbor Meeting*. 1994.

Балтин 1995: Baltin, M. „Floating Quantifiers, PRO and Predication“, *Linguistic Inquiry* 26.2, 1995, 199-248.

Баркер 2005: Barker, C. „Possessive weak definites“, у: J. Kim et al. (eds) *Possessives and Beyond: Semantics and Syntax*, Amherst, MA: GLSA Publications, 2005, 89-113.

Бејкер 1988: Baker, M. *Incorporation: a theory of grammatical function changing*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1988.

Бејкер и Бобаљик 2002: Baker, M. и J. D. Bobaljik, *Introduction to Morphology*. Manuscript, Rutgers and McGill. 2002.

Белић 1949: Белић, А. *Савремени српскохрватски књижевни језик 2 / наука о грађењу речи*, Београд: Народна књига, 1949.

Белић 1950 (1999): Белић, А. *Историја српског језика: фонетика: речи са деκлинацијом: речи са конјугацијом*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.

Бобаљик и Вурмбранд 2005: Bobaljik, J.D. и S. Wurmbrand, “The Domain of Agreement”, *Natural Language and Linguistic Theory* 23, 2005, 809-865.

Болинџер 1967: Bolinger, D. „Adjectives in English: Attribution and Predication“, *Lingua* 18, 1967, 1-34.

Борас и Кристијан 1971: Borrás, F.M и R.F. Christian, „Aspects of Modern Russian Syntax and Vocabulary“, у: *Russian Syntax*, Second Edition, Oxford Press, 1971.

Боске и Пикаљо 1996: Bosque, I. и C. Picallo. „Postnominal adjectives in Spanish DPs“, *Journal of Linguistics* 32, 1996, 349-385.

Бошковић 2005: Bošković, Ž. „On the locality of left branch extraction and the structure of NP“, *Studia Linguistica* 59, 2005, 1-45.

Бошковић 2008: Bošković, Ž. „What will you have, DP or NP?“, *Proceedings of NELS 37*, 2008, 101-114.

Брозовић 1980: Brozović, D. „O navescima u dativu i lokativu“, *Jezik*, godina 27, Zagreb, 1980.

Валдуви и Вилкуна 1998: Vallduví, E. и M. Vilkuna. „On rheme and contrast“, у: P. Cullicover и L. McNally (eds), *The limits of Syntax, Syntax and Semantics 29*, New York: Academic Press, 1998, 79-108.

Вендлер 1967: Vendler, Z. *Linguistics in philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1967.

Веселовска 1995: Veselovská, L. „Phrasal movement and X-0-morphology: Word order parallels in Czech and English nominal and verbal projections“, PhD dissertation, Univerzita Palackého v Olomouci, 1995.

Вилијамс 1980: Williams, E. „Predication“, *Linguistic Inquiry* 11.1, 1980, 203-238.

Вилијамс 1983а: Williams, E. „Against Small Clauses“, *Linguistic Inquiry* 14.2, 1983, 287-308.

Вилијамс 1983б: Williams, E. „Semantic vs. Syntactic Categories“ *Linguistics and Philosophy* 6, 1983, 423-446.

Вилијамс 1984: Williams, E. *Thematic Structure in Syntax*. Cambridge MA: MIT Press, 1984.

Вилим 2000: Willim, E. „On the grammar of Polish nominals“, у: Martin, R., Michaels, D., Uriagereka, J. (eds), *Step by Step: Essays on Minimalism in Honor of Howard Lasnik*, Cambridge, MA: MIT Press, 2000, 319–346.

Винкелман 1980: Winkelmann, O. „Some reflections on the french article system“, у: J. Van der Anmera (ed), *The semantics of Determiners*, London: Croom Helm, 1980, 290-302.

Винклер 1997: Winkler, S. „Focus and Secondary Predication“, *Studies in Generative Grammar* 43, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1997.

Ворен 1984: Warren, B. *Classifying adjectives*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 1984.

Гис 2011: Gis, I. „Dativ i lokativ u suvremenim gramatikama“, *Hrvatistika*, godina 5, broj 5, Osijek, 2011.

Гојдер 2000: Geuder, W. *Oriented Adverbs*, PhD thesis, Universität Tuebingen, 2000.

Гранфелт 1999: Granfeldt, J. „The acquisition of the DP in bilingual and second language French“, paper presented at EUROSLA 9, Lund, 1999.

Гринберг 1966: Greenberg, J. H. „Some universals in grammar with particular reference to the order of meaningful elements“, у: Greenberg, J. H (ed), *Universals of Language*, Cambridge, MA: MIT Press, 1966, 73-113.

Гундел и Фретхајм 2004: Gundel, J. K. и Fretheim T. „Topic and Focus“, у: (eds) Laurence Horn и Gregory Ward, *Handbook of Pragmatic Theory*, Blackwell, 2004, 174-196.

де Мулдер и Карлие 2011: „The grammaticalization of definite articles“, у: (eds) Narrog, H. и В. Heine, *The Oxford handbook of Grammaticalization*, Oxford, Oxford University Press, 2011, (<http://www.lattice.cnrs.fr/IMG/pdf/Handbook.gramma.2010.pdf>, 28.2.2011.)

Деспич (2012 а): Despić, M. „Markedness and Marked Features in Serbian“, у: *Proceedings of the Formal Approaches to Slavic Linguistics 18 (FASL 18), the Cornell Meeting*.

(<http://conf.ling.cornell.edu/FASL18/Abstracts/Despic.pdf>, 9.7.2012.)

Деспич (2012 б): Despić, M. „On the Morpho-Syntax of Serbo-Croatian Nouns and Adjectives“ (у штампи)

Деспич 2013: Despić, M. „Intensifiers, focus, and clitics: is pronoun position truly an argument for D in Serbo-Croatian?“ *Nominal Constructions in Slavic and Beyond*, 2013.

(http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCIQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.milojedespic.com%2Fapp%2Fdownload%2F6293840758%2FIntensifiers%2C%2BFocus%2C%2Band%2Bclitics%2B-%2BIs%2BPronoun%2BPosition%2BTruly%2Ban%2BArgument%2Bfor%2BD%2Bin%2BSC.pdf%3Ft%3D1402697290&ei=MqmxU8zmG4yX0QWfvYGoDg&usg=AFQjCNFQjgP3ev9I8cbREvgsw3WVE_c8w&bvm=bv.69837884,d.d2k&cad=rja, 15.6.2014.)

Деспић и Шарвит 2010: Despić, M. и Sharvit, Y. „Some “Non-intersective” Adjectives are Genuinely Noun-taking”.

(<http://conf.ling.cornell.edu/nels39/NELS-39Abstracts/despic&sharvit.pdf>, 27.4.2010.)

Дикро и Тодоров 1972: O. Ducrot и Todorov, T. *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil, 1972.

Донелан 1966: Donnellan, K. S. „Reference and definite descriptions“, *Philosophical Review* 77, 1966, 281-304.

Драјер 1989: Dryer, M. S. „Article-noun order“, *Chicago Linguistic Society* 25, 1989, 83-97.

Ђорђевић 1989: Ђorđević, R. *Engleski i srpskohrvatski jezik: Kontrastivna gramatika imeničke grupe*, Beograd: Naučna knjiga, 1989.

Ђусти 1992: Giusti, G. „Heads and Modifiers among Determiners: Evidence from Romanian and German“, *University of Venice Working Papers in Linguistics*, 2.1.4, 1992, 1-19.

Ђусти 1995: Giusti, G. „The categorial status of Determiners“, ms., University of Venice, 1995.

Ђусти 2001: Giusti, G. „The birth of a functional category: from Latin *ille* to the Romance article and personal pronoun“, у: Cinque, G. & G. P. Salvi (eds) *Essays in Honour of Lorenzo Renzi*, North Holland Publishers, 2001.

Ебни 1987: Abney, S.P. *The English noun phrase in its sentential aspect*, PhD diss, MIT, 1987.

Елбурн 2001: Elbourne, P. „E-type anaphora as NP-deletion“, *Natural Language Semantics* 9, 241–288, 2001.

Ембик и Хале 2005: Embick, D. и M. Halle. „On the status of stems in morphological theory“, у: T. Geerts и H. Jacobs (eds) *Proceedings of Going Romance 2003*, John Benjamins, 2005.

Енч 1991: Enç, M. „The Semantics of Specificity“, *Linguistic Inquiry* 22, 1991, 1-25.

Зачарски 1993: Zacharski, R. *A discourse pragmatics model of English Accent*, PhD diss, University of Minnesota, Minneapolis, 1993.

- Звики 1985: Zwicky, A. „Heads“, *Journal of Linguistics* 21, 1985, 1-29.
- Златић 1997: Zlatić, L. *The structure of the Serbian Noun Phrase*, PhD disse, University of Texas at Austin, 1997.
- Златић 1998: Zlatić, L. „Slavic Noun Phrases are NPs not DPs“, Workshop on Comparative Slavic Morphosyntax, Bloomington, Indiana, 1998.
- Зника 1992: Znika, M. „Одређеност и бројивост“, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, sv. 18, Zagreb, 1992, 267-283.
- Зника 2002: Znika, M. „Одређеност компаратива и суперлатива“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 28, Zagreb, 2002, 281-289.
- Зника 2004: Znika, M. „Категорија одређености у хрватском језику“, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2004, 49-65.
- Зника 2005: Znika, M. „Категорија бројивости у хрватском језику“, *Fluminensia*, god.17, br. 1, Rijeka, 2005, 39-52.
- Ивић 1971: Ивић, М. „Лексема *један* и проблем неодређеног члана“, *Зборник за филологију и лингвистику*, XIV/1, Нови сад, 1971, 103-120.
- Јонин 2006: Ionin, T. „THIS is definitely specific: Specificity and definiteness in article systems“, *Natural Language Semantics* 14, 2006, 175–234.
- Калабресе 2008: Calabrese, A. *On markedness and underspecification in morphology*, Ms., University of Connecticut. 2008.
- Камп 1975: Камп, Н. „Two theories about adjectives“, у: (ed) E. Keenan, *Formal Semantics of Natural language*, Cambridge University Press, 1975, 123-155.
- Камп и Парти 1995: Камп, Н. и В. Partee, „Prototype theory and compositionality“, *Cognition* 57, 1995, 129-191.
- Кампос и Ставру 2004: Campos, Н. и М. Stavrou, „Polydefinite Constructions in Modern Greek and Aromanian“, у: (ed) О. Tomić, *Topics in Balkan Sprachbund syntax and semantics*, Amsterdam: Benjamins, 2004, 147-186.
- Каплан 1978: Kaplan, D. „Dthat“, у: (ed) Р. Cole, *Syntax and semantics, vol. 9: Pragmatics*, New York: Academic Press, 1978, 221-243.

- Караџић 1814: Караџић, В. *Писменица сербскога језика*, Беч, 1814.
- Караџић 1818: Караџић, В. *Мала српска граматика*, Лајпциг, 1818.
- Кардиналети 1993: Cardinaletti, A. „On the internal structure of pronominal DPs“, *University of Venice Working Papers in Linguistics*, 3.2, 1993, 1-20.
- Кардиналети и Старке 1994: Cardinaletti, A. и M. Starke, „The typology of structural deficiency. On the three grammatical classes“, у: (ed) H. van Riemsdijk *Eurotyp Final Volume on Clitics*, ESF, Berlin, 1994.
- Картунен 1974: Karttunen, L. „Presupposition and Linguistic Context“, *Theoretical Linguistics* 1, 181-194, 1974.
- Картунен 1976: Karttunen, L. „Discourse referents“ у: (ed) J. D. McCawley, *Syntax and semantics 7: Notes from the linguistic underground*, New York: Academic Press, 1976, 363-385.
- Катасо 2011: Catasso, N. „The Gramaticalization of Demonstratives: A Comparative Analysis“, *Journal of universal language*, 12-1, 2011. (http://www.unish.org/unish/DOWN/PDF/2011v1_01.pdf, 4.5.2011.)
- Квирк et alii 1985: Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech и J. Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London: Longman, 1985.
- Кејн 2005: Kayne, R. S. „Some notes on comparative syntax, with special reference to English and French“, у: (eds) G. Cinque и R. S. Kayne, *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*, New York: Oxford University Press, 2005, 3–69.
- Кестер 1996: Kester, E. „Adjectival inflection and the licensing of empty categories in DP“, *Journal of Linguistics* 32, 1996, 57-78.
- Киеркиа 1982: Chierchia, G. „Nominalization and Montague Grammar: a semantics without types for natural languages“, *Linguistics and Philosophy* 5, 1982, 303-354.
- Киеркиа 1985: Chierchia, G. „Formal Semantics and the Grammar of Predication“, *Linguistics Inquiry* 16-3, 1985, 417-443.
- Киеркиа 1998: Chierchia, G. „Reference to kinds across languages“, *Natural Language Semantics* 6, 1998, 339-405.

Киеркиа и Гарнер 1988: Chierchia, G. и R. Turner, „Semantics and Property Theory“, *Linguistics and Philosophy* 11, 1988, 261-302.

Клајн 2000: Клајн И. *Речник језичких недоумица*, Београд: Српска школска књига, 2000.

Клајн 2005: Клајн, И. *Граматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.

Кларк и Маршал 1992: Clark, H.H. и Marshall, R. „Definite reference and mutual knowledge“, у: (ed) Clark, H. *Arenas of Language Use*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992, 9–59. (први пут објављено у: (eds) Joshi, A. K., Webber и B., Sag, I. *Elements of Discourse Understanding*. Cambridge University Press, Cambridge, 1981, 10–63.

Кризма 1990: Crisma, P. *Functional categories inside the NP: A study on the distribution of nominal modifiers*, PhD diss, Università di Venezia.

Коизуми 1994: Koizumi, M. „Secondary predicates“, *Journal of East Asian Linguistics* 3, 1994, 25-79.

Корбе 1987: Corbett, G. „The morphology/syntax interface: Evidence from possessive adjectives in Slavonic“, *Language* 63, 1987, 299-345.

(<http://www.surrey.ac.uk/english/files/The%20morphology%20syntax%20interface.pdf>, 9.7.2011.)

Корвер 1992: Corver, N. „Left branch extraction“, *Proceedings of NELS 22*, 1992, 67-84.

Кордић 2010: Kordić, S. *Jezik i nacionalizam*, Zagreb: Rotulus Universitas, Durieux, 2010.

Крацер 1998: Kratzer, A. „Scope or Pseudoscope? Are there wide-scope indefinites?“, у: (ed) S. Rothstein, *Events and Grammar*, Kluwer, Dodrecht, 1998.

Крацер 2004: Kratzer, A. *Building resultatives*, 2004. (<http://semanticsarchive.net/Archive/GY4ZThjZ/Building%20Resultatives.pdf>, 18.11.2012.)

Крипке 1977: Kripke, S. „Speaker’s reference and semantic reference“, у: (eds) P. A. French, T. E. Uehling, Jr. и H. Wettstein, *Midwest Studies in Philosophy Volume II: Studies in the philosophy of language*, Morris, MN: University of Minnesota, 1977, 255-276.

Кристоферсен 1939: Christophersen, P. *The articles: A study of their theory and use in English*, Copenhagen: Munksgaard, 1939.

Лажонс 1977: Lyons, J. *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Лажонс 1999: Lyons, C.G. *Definiteness*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Ландман 2001: Landman, M. *Adjectival modification restricted*, Ms, University of Massachusetts Amherst, 2001.

Лашкова 2000: Лашкова, Л. „Нормирање савременог српског језика у знаку конкуренције језичких средстава“, *Јужнословенски филолог* 56, 2000, 569-575.

Леви 1978: Levi, J. *The Syntax and semantics of complex nominals*, New York: Academic Press, 1978.

Лежандр 1997: Legendre, G. „Secondary predication and functional projections in French“, *Natural language and linguistic theory* 15, 1997, 43-87.

Леко 1992: Leko, N. „Restrictive and appositive forms of Serbo-Croatian descriptive adjectives“, *Zeitschrift für Slawistik* 31, 1992, 621-629.

Леко 1999: Leko, N. „Functional categories and the structure of the DP in Bosnian“, у: (eds) Dimitrova-Vulchanova, M. и Hellan, L., *Topics in South Slavic Syntax and Semantics*, Amsterdam: John Benjamins, 1999, 229–252.

Либер 1992: Lieber, R. *Deconstructing Morphology*, The University of Chicago Press, 1992.

Лонгобарди 1994: Longobardi, G. “Reference and proper names: A Theory of N-movement in Syntax and Logical Form”, *Linguistic Inquiry* 25,4, 1994, 609-655.

Маранц 1995: Marantz, A. „A late note on late insertion“, у: (eds) Young-Sun Kim et al. *Explorations in Generative Grammar*, Seoul: Hankuk Publishing Co., 1995, 396-413.

Маретић 1899: Maretić, T. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1899, III izdanje (bez stilistike), Zagreb: Matica hrvatska, 1963.

Марушич и Жауцер 2007: Marušič, F. и R. Žaucer. „On the relation between the definite article and the long-form adjectives in Slovenian“, Poster at the *Adjectives colloquium*, Université Charles de Gaulle, Lille 3, 13.-15. September, 2007.

Марушич, Марвин и Жауцер 2003: Marušič, F., Marvin, T, Žaucer, R. *Depictive secondary predication in Slovenian*, 2003. (<http://www.ung.si/~rzaucer/papers/MarusicMarvinZaucer-2003-Depictive-sec-pred-in-Slovenian.pdf>, 15.11.2012.)

Милзарк 1974: Milsark, G. *Existential Sentences in English*. PhD diss. Cambridge, MA: MIT, 1974.

Мишеска-Томић 1974: Mišeska-Tomić, O. „The definite determiner in English and Serbo-Croatian“, у: (ed) Filipović, R., *Reports 9*, Zagreb: Institute of Linguistics, 1974, 76–89.

Моравчик 2008: Moravcsik, E.A. „Explaining language universals“, у: (ed) J. J. Song, *The handbook of language typology*, Oxford: Oxford University Press, 2008, 1-29.

Мразовић и Вукадиновић 1990: Mrazović, P. и Z. Vukadinović, *Gramatika srpsko-hrvatskog jezika za strance*, Novi Sad: Dobra Vest, 1990.

Наполи 1989: Napoli, D.J. *Predication Theory*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1989.

Некула 1999: Nekula, M. „Vilém Mathesius“, у: (eds) J. Verschueren, J. O. Östman, J. Blommaert и C. Bulcaen, *Handbook of Pragmatics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999, 1–14.

Окфорд 2010: Oxford, W. *Same, different, and other: The microsyntax of identity adjectives*, PhD diss, University of Toronto, Canada, 2010.

Парти 1987: Partee, B. „Noun phrase interpretation and type shifting principles“, у: (eds) J. Groenendijk, D. de Jongh и M. Stokhof, *Studies in Discourse Representation Theory and the Theory of Generalized Quantifiers*, GRASS 8, Foris, Dordrecht, 1987, 115-143.

Парти 2001: Partee, B. „Privative adjectives: subsective plus coercion“, у: (ed) Ede Zimmerman, *Unknown; on Presuppositions, for Hans Kamp*, 2001.

Парти 2009: Partee, B. „Formal Semantics, Lexical Semantics, and Compositionality: The Puzzle of Privative Adjectives“, *Philologia 7*, Beograd, 2009, 11-25.

Пипер и др. 2005: Пипер, П. *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица*, Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, Београд, 2005.

- Поезијо 1994: Poesio, M. „Weak Definites“, *SALT IV*, Ithaca: Cornell, 1994.
- Постал 1969: Postal, P. „On so-called "pronouns" in English“, у: (eds) Reibel, D. и S. Sanford, *Modern Studies in English*, Prentice-Hall Inc, 1969.
- Прањковић 2000: Pranjković, I. „Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskom jeziku“, *Riječki filološki dani*, Zbornik radova 3, Rijeka, 2000, 343-349.
- Прањковић 2004: Pranjković, I. „Kategorijalna svojsva imenskih riječi“, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, Filozofski fakultet, Zagreb, 2004, 25-32.
- Проговац 1998: Progovac, Lj. „Determiner phrase in a language without determiners“, *Journal of Linguistics* 34, 1998, 165-179.
- Рагуж 1984: Raguž, D. „S kojim se padežom slaže prema?“, *Jezik*, godina 31, Zagreb, 1984.
- Расел 1905: Russell, B. „On denoting“, *Mind* 14, 1905, 479-493.
- Рици 1990: Rizzi, L. *Relativized Minimality*, Cambridge, MA: MIT Press, 1990.
- Ричардсон 2001: Richardson, K. „What secondary predicates in Russian tell us about the link between tense, aspect and case“, *ZAS Papers in Linguistics* 26, 2001.
- Робертс 1988: Roberts, J. „Predicative APs“, *Linguistic Inquiry* 19, 1988, 703-710.
- Ротштајн 1993: Rothstein, R. A. „Polish“, у: (eds) B. Comrie и G. Corbett, *The Slavonic Languages*, Routledge: London – New York, 1993.
- Рутковски и Проговац 2005: Rutkowski P. и Lj. Progovac, „Classification projection in Polish and Serbian: The position and shape of classifying adjectives“, у: (eds) S. Franks, F. Y. Gladney и M. Tasseva-Kurktchieva, *Formal approaches to Slavic linguistics 13: The South Carolina meeting*. Ann Arbor, MI: Michigan Slavic Publications, 2005, 289-299.
- Сасикс и Каберли 2006: Sussex, R. и P. V. Cumberley, *The Slavic Languages*, Cambridge University Press, 2006.

Свенониус 1994: Svenonius, P. „The structural location of the attributive adjective“, у: (eds) E. Duncan, D. Farkas и P. Spaelti, *Proceedings of the 12th West Coast Conference on Formal Linguistics*, Stanford, 1994, 439–454.

Сигл 1976а: Siegel, M. E. A. *Capturing the Adjective*, PhD diss, University of Massachusetts, Amherst, MA, 1976.

Сигл 1976б: Siegel, M. E. A. „Capturing the Russian Adjective“, у: (ed) B. Partee, *Montague Grammar*, New York: Academic Press, 1976, 293-309.

Силић 1977: Silić, J. „Red riječi s gledišta aktualnog raščlanjivanja rečenice“, *Prilozi za 8. kongres jugoslavenskih slavista*, Zagreb, 1977, 87-127.

Силић 1992/1993: Silić, J. „Aktualizator jedan u hrvatskom jeziku (Uvodna razmišljanja)“, *Filologija*, knj. 20-21, Zagreb, 1992-1993, 1-17.

Силић 2000: Silić, J. „Kategorija određenosti/neodređenosti i načini njezina izražavanja“, *Riječki filološki dani 3*, Rijeka, 2000, 401-406.

Смит 1961: Smith, C. „A class of complex modifiers in English“, *Language* 37, 1961, 342-365.

Спроут и Ших 1988: Sproat, R. и C. Shih, „Prenominal Adjectival Ordering in English and Mandarin“, *Proceedings of NELS 18*, Amherst: GSLA (University of Massachusetts), 1988, 465-489.

Спроут и Ших 1990: Sproat, R. и C. Shih, „The Cross-Linguistics Distribution of Adjectival Ordering Restrictions“, у: (eds) C. Georgopoulos и R. Ishihara, *Interdisciplinary Approaches to Language: Essays in Honor of S-Y. Kuroda*, Dordrecht: Kluwer, 1990, 565-593.

Станковић 2010а: Станковић, Б. „О одређености као категорији именица у српском језику“, *Зборник радова са 1. Научног скупа младих филолога*, Крагујевац: ФИЛУМ, 2010, 139-147.

Станковић 2010б: Станковић, Б. „Члан у македонском језику и категорија придевског вида у српском језику“, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу*, година XXIII, бр. 10, Филозофски факултет, Ниш, 2010, 487-496.

Станковић 2011а: Станковић, Б. „Придевски вид у српском језику и позиција придева у номиналној фрази у романским и германским језицима“, *Зборник са 2. Научног скупа младих филолога*, Крагујевац: ФИЛУМ, 2011, 247-258.

Станковић 2011б: Станковић, Б. „Одређеност, партитивна специфичност, ад хок класе и придевски вид у српском језику“, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу*, година XXIV, бр. 11, Филозофски факултет, Ниш, 2011, 185-202.

Станковић 2012: Станковић, Б. „Адноминални и предикативни тип *какав* питања и *који* питања у српском језику“, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу*, година XXV, бр. 12, Филозофски факултет, Ниш, 2012, 129-148.

Станковић 2013а: Stanković, B. „DP or NP? The Case of Serbian Southeastern Dialects and Macedonian Language“, presented at *SinFonIJA 6*, Niš, Serbia, 2013.

Станковић 2013б: Станковић, Б. „Придевски вид у српском језику – наука, норма и језичка реалност“, Зборник радова са конференције „Наука и савремени универзитет 2“ *Наука и свет 3*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2013, 207-218.

Станковић 2014а: Станковић, Б. „DP у српском, језику без члана“, у: (eds) С. Халупка-Решетар и Б. Арсенијевић, *Српски језик у савременој лингвистичкој теорији*, 2014 (у штампи).

Станковић 2014б: Stanković, B. „Arguments for a DP Analysis of Serbo-Croatian Nominal Expressions“, у: (eds) Veselovská L. и M. Janebová, *Nominal Structures: All in Complex DPs*, Olomouc Modern Language Monographs Vol. 2, Palacký University, Olomouc, Czech Republic, 2014, 29-48.

Станковић 2014в: Stanković, B. „A Third Type of Adjective Modification? Evidence for DP in Serbo-Croatian“, *Complex Visibles Out There – Proceedings of the Olomouc Linguistics Colloquium 2014: Language Use and Linguistic Structure*, (eds) L. Veselovská and M. Janebová, Olomouc: Palacký University, 2014, 417-439.

Станковић 2014г: Stanković, B. „Serbo-Croatian short adjectives in definite contexts – Focus inside DP“, presented at SinFonJA 7, Graz, Austria, 2014.

Станковић и Митић 2014: Stanković, B. и I. Mitić, „French Definite Article in Serbian and Albanian L2 Learners“, presented at *Teaching Languages and Cultures* conference, Faculty of Philosophy, Niš, Serbia, 2014.

Станојевић 2012: Станојевић, В. „Асоцијативна анафора у српском и француском језику“, Зборник радова са конгреса „Језик, књижевност, уметност“, Крагујевац: ФИЛУМ, 2012.

Стевановић 1986: Стевановић, М. *Савремени српскохрватски језик 1 (Грамматички системи и књижевнојезичка норма)*, Београд: Научна књига, 1986.

Стоувел 1983: Stowell, T. „Subjects across Categories“, *The Linguistic Review* 2, 1983, 285-312.

Стоувел 1991: Stowell, T. „Small Clause Restructuring“, у: (ed.) R. Friedin, *Principles and Parameters in Comparative Grammar*, Cambridge, MIT Press, 1991, 182-218.

Стросон 1950: Strawson, P.F. „On referring“, *Mind* 59, 1950, 320-344.

Стросон 1964: Strawson, P.F. „Identifying reference and truth values“, *Theoria* 3, 1964, 96-118.

Тренкић 2000: Trenkić, D. *The acquisition of English articles by Serbian speakers*, PhD diss, University of Cambridge, 2000.

Тренкић 2004: Trenkić, D. „Definiteness in Serbian/Croatian/Bosnian and some implications for the general structure of the nominal phrase“, *Lingua* 114, 2004, 1401-1427.

Умбах 2006: Umbach, C. Non-restrictive Modification and Backgrounding, Proceedings of the Ninth Symposium on Logic and Language, Hungarian Academy of Sciences, 2006, 152 -159.

Уријагерека 1988: Uriagereka, J. 1988. On government. Doctoral dissertation, University of Connecticut.

Фекете 1969/73: Фекете, Е. Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику, 1. део у: Јужнословенски филолог 28/1,2, Београд, 1969, 321-386 и 2. део у: Јужнословенски филолог, 29/3,4, Београд, 1973, 339-523.

Фодор и Саг 1982: Fodor, J. & Sag, I. Referential and quantificational indefinites. *Linguistics and Philosophy* 5. 1982. 355-398.

фон Хојзингер 2002: von Heusinger, K. Specificity and definiteness in sentence and discourse structure. *Journal of Semantics* 19, 2002. 245-274.

Фукуи и Спиз 1986: Fukui, N. & M. Speas. "Specifiers and Projections". *MIT Working Papers in Linguistics* 8, 128-172. 1986

Хадлстон и Пулум 2002: Huddleston, R. & G. K. Pullum *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 2002.

Хајм 1982: Heim, I. The semantics of definite and indefinite noun phrases, dissertation, University of Massachusetts, Amherst. 1982.

Хајм 1983: Heim, I. „File Change Semantics and the Familiarity Theory of Definiteness“, 1983, прештампано у књизи: Portner, P. & Partee, B. (eds.) *Formal Semantics: The Essential Readings*, Blackwell Publishing, 2002. 223-248.

Хајм 1999: Heim, I. Class handout, Spring Seminar in Semantics. MIT. 1999.

Хајм и Крацер 1998: Heim, I. & A. Kratzer. *Semantics in Generative Grammar*. Blackwell Publishers. 1998.

Хајне 1987: Heine, B. *Cognitive Foundations of Grammar*. Oxford, Oxford University Press, 1997

Хале и Маранц 1993: Halle, M. & A. Marantz. Distributed morphology and the pieces of inflection. У: *The View from Building 20*, ed. Kenneth Hale and S. Jay Keyser. MIT Press, Cambridge, 1993, 111-176.

Хале и Матушански 2006: Halle, M. & O. Matushansky. The Morphophonology of Russian Adjectival Inflection. *Linguistic Inquiry* 37/3, 2006, 351-404.

Халупка-Решетар 2011: С. Халупка-Решетар, „Реченични фокус у енглеском и српском језику“, Филозофски факултет у Новом Саду, 2011 (http://www.ff.uns.ac.rs/biblioteka/digitalna/e-disertacija/edis01_Halupka-Resetar.pdf, 29.7.2012.)

Херити 2000: Herrity, P. *Slovene: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge. 2000.

Хигинботам 1987: Higginbotham, J. “Indefiniteness and Predication”, У Reuland and ter Meulen *The Representation of (In)definiteness*. MIT Press Cambridge, 43-70. 1987

Хлебец 1986: Hlebec, B. Serbo-Croatian correspondents of the articles in English. *Folia Slavica* 8, 1986. 29–50.

ХОКИНС 1978: Hawkins, J. A. *Definiteness and indefiniteness*. Atlantic Highland, NJ: Humanities Press. 1978.

ХОКИНС 1991: Hawkins, J. On (in) definite articles: implicatures and (in) grammaticality prediction. *Journal of Linguistics* 27, 1991. 405–442.

Честерман 1991: Chesterman, A. *On Definiteness*. Cambridge University Press, Cambridge. 1991.

ЧИНКВЕ 1990: Cinque, G. “Agreement and head-to-head movement in Romance NPs”, реферат презентован на конференцији „XX Linguistic Symposium on the Romance Languages“, Отава, 1990

ЧИНКВЕ 1994: Cinque, G. “On the evidence for partial N movement in the Romance DP”, у: Cinque, G., J. Koster, J.-Y. Pollock, L. Rizzi & R. Zanuttini (eds.) *Paths Towards Universal Grammar. Studies in Honor of Richard S. Kayne*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 1994, 85-110

ЧИНКВЕ 2005: Cinque, G. „Deriving Greenberg’s Universal 20 and its exceptions“, *Linguistic Inquiry* 36: 315–332. 2005.

ЧИНКВЕ 2010: Cinque, G. *The Syntax of Adjectives: A Comparative Study*. Cambridge, MA: MIT Press. 2010.

ЧОМСКИ 1955: Chomsky, N. *The Logical Structure of Linguistic Theory*. New York: Plenum Press. 1955

ЧОМСКИ 1957: Chomsky, Noam. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton. 1957.

ЧОМСКИ 1995: Chomsky, N. *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: MIT Press. 1995

ЏЕКЕНДОФ 1977: Jackendoff, R. *X-bar Syntax: A Study of Phrase Structure*. MIT Press, Cambridge, MA. 1977.

Шаф 1976: Chafe, W.L., „Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and points of view“, у: Li, C.N. (ed.), *Subject and Topic*, Academic Press, London, 1976, 27-55

Шевелов 1993: Shevelov, G. Y. „Ukranian“. У: Bernard Comrie and Greville g. Corbett eds., *The Slavonic Languages*. Routlege: London and New York. 1993.

Шорт 1993а: Short, D. „Czech“. У: Bernard Comrie and Greville g. Corbett eds., *The Slavonic Languages*. Routlege: London and New York. 1993.

Шорт 1993б: Short, D. „Slovak“. У: Bernard Comrie and Greville g. Corbett eds., *The Slavonic Languages*. Routlege: London and New York. 1993.

8. Извори

Андрић, И. *Јелена, жена које нема*, Сабрана дела, Књига седма, допуњено издање, Удружени издавачи, Београд, 1981.

Андрић, И. *На Дрини ћуприја*, Сабрана дела, Књига прва, допуњено издање, Удружени издавачи, Београд, 1981.

Андрић, И. *Проклета авлија*, Сабрана дела, Књига четврта, допуњено издање, Удружени издавачи, Београд, 1981.

Андрић, И. *Проклета авлија*, Библиотека Новости, 20. век, Београд, 2004.

Андрић, И. *Травничка хроника*, Сабрана дела, Књига друга, допуњено издање, Удружени издавачи, Београд, 1981.

Ашић, Т. *Наука о језику*, Завод за уџбенике, Београд, 2014.

Капор, М. *100 недеља блокаде*, Драганић, Београд, 1994.

Караџић, В. *Српске народне приповијетке*, штампарија Јерменског манастира, Беч, 1853.

Караџић, В. превод *Новог завјета*, штампарија Јерменског манастира, Беч, 1847.

Клајн, И. *Творба речи у савременом српском језику 2 (суфиксација и конверзија)*, ЗУНС, Београд, 2003.

Лазаревић, Л. *Паланка у Планини и Лутања*, Српска књижевна задруга, коло XXIX, књига 192, Београд, 1926.

Матавуљ, С. *Приповетке*, Сабрана дела, књига V, Просвета, Београд, 1954.

Речник српскохрватскога књижевног језика, Матица српска (Матица хрватска), Нови Сад (Загреб), 1967–1976.

Михаиловић, Д. *Кад су цветале тикве*, БИГЗ – СКЗ – Просвета, Београд, 1984.

Павић, М. *Почетак и крај романа*, <http://www.khazars.com/biografija-milorad-pavic/pocetak-i-kraj-romana>, 24.5.2011.

Радовановић, С. *Обрнута црква*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад, 1992.

Селимовић, М. *Дервиш и смрт*, БИГЗ, Београд, 1986.

Abstract

The subject of the dissertation is syntax and semantics of adnominal adjective aspect in Serbian language. A cartographic generative syntactical and formal semantics' methodology have been applied in modeling of empirical facts, collected by excerpting from 19th and 20th century literature texts, daily press, the Internet and by means of grammaticality judgments based on language intuition of native speakers. Although in linguistic literature it is often claimed to be almost neutralized, we determined that adjective aspect can mark (in)definiteness (discourse-giveness), (non-)uniqueness, epistemic (non-)specificity, stage- / individual-level interpretation, quantifier and generic (non-)restrictiveness, as well as subsectivity / intersectivity. The definite adjective aspect is ambiguous regarding all of these categories, while indefinite adjective aspect can mark indefiniteness, non-uniqueness, epistemic non-specificity, stage-level interpretation, quantifier and generic restrictiveness, and subsectivity. Although morphologically marked, definite adjective aspect is semantically non-marked, while the morphologically non-marked indefinite adjective aspect behaves as the semantically marked form. An appropriate syntactic model has been postulated, which contains two split-DP domains – kind DP, located beneath the partitive projection, and individual DP, above the cardinality projection. In the proposed analysis, definite adjective aspect is a result of a specific type of agreement between the adjective and the referential features of definiteness or specificity in either of the two DP domains, which explains the ambiguity of the definite adjective aspect. By a covert movement of the adjective in LF and binding to an operator of a higher functional projection, such as speaker's subjective evaluation projection, quantifier or verb aspect projection, it is possible for the adjective to exit the DP domain, escape the agreement and stay in the form of indefinite adjective aspect. This is how we interpreted indefinite adjective aspect in definite, unique and specific contexts, in the presence of a quantifier and in stage-level interpretation.

Keywords: adjective aspect, syntax, semantics, Serbian language

ОБРАЗАЦ 1.

Изјава о ауторству

Потписан Бранимир Станковић

број уписа

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом *Синтакса и семантика одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику*

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Крагујевцу,

6.3.2015.

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Бранимир Станковић

Број уписа:

Студијски програм: Наука о језику

Наслов рада: *Синтакса и семантика одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику*

Ментор: Проф. др Бобан Арсенијевић, ванредни професор, Филозофски факултет у Нишу,
ужа научна област: Савремени српски језик

Потписан Бранимир Станковић

Изјављујем

да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Крагујевцу.

У Крагујевцу,

6.3.2015.

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу унесе моју докторску дисертацију под насловом: *Синтакса и семантика одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику*, која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, чији је кратак опис дат на обрасцу број 4.).

У Крагујевцу,

6.3.2015.

Потпис аутора
